

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

GÁRDONYI
GÉZA

EGRI
CSILLAGOK

II.

GG
GÁRDONYI GÉZA
MUNKÁI

Országos Gézyi Könyvtár

**GÁRDONYI
GÉZA
MUNKÁI**

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

DANTE KIADÁS

GÁRDONYI GÉZA

EGRI CSILLAGOK

REGÉNY

II. KÖTET

Országos Széchényi Könyvtár

TIZENHARMADIK KIADÁS

BUDAPEST

MINDEN JOGOT FENNTARTUNK
MÉG A FORDÍTÁS JOGÁT IS

Országos Széchényi Könyvtár

~~80411~~

14.204/2

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR	
Növedéknapió	
193	9 év 907 sz.

NEGYEDIK RÉSZ
EGER VESZEDELME

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I.

Ha van az égben könyv, amelybe a magyarok történetét írják, a következő nyolc évet így jegyezték bele:

1545: A töröké már Buda, Esztergom, Fejérvár, Szeged, Nógrád, Hatvan, Veszprém, Pécs, — az ország csaknem egészen.

1546: A török 15 szandsákra osztotta Magyarországot. A magyaroké csak a Felföld maradt és egy-két megye Ausztria mellett.

1547: A magyarokat nemcsak a török nyúzza, hanem az osztrák is.

1548: Luther és Kálvin vallása országszerte terjedez. Nemcsak a török és az osztrák az ellenség, hanem egymásnak is ellensége a magyar.

1549: A török mindent szed adó címén, még gyermekeket is.

1550: Erdély ellen oláh és török sereg indult. Fráter György néhány nap folyamán ötvenezer embert állított talpra. Az oláht megverték. A török visszakotródott.

1551: Izabella királyné távozott Erdélyből. Fráter Györgyöt orgyilkosok megölték.

•
És következett az 1552-ik év.

Már kéklett a soproni szilva és nyílt a napraforgó, mikor egy napos, szeles délután ott állt Éva asszony a város egyik házának a tornácán. Valami külföldre utazó ifjunak válogatott az ura ruháiból.

Mióta nem láttuk őt, természetében és tagjaiban megtelt, megasszonyosodott. Arcának gyöngé fehér bársonya még leányos, de a kedves macskaszemekben már nem mosolyog a régi pajkosság. Szelid és nyugodt okosság az arca.

— Hát itt van két ruha is, Miklós, — mondja a diáknak.

És egy viseltes meggyszín kamuka ruhát, meg egy köznapi kenderszövetet terít az asztalra.

— Ez a kamuka még bő magának. De lehet, hogy egypár hónap mulván már belenő.

— Köszönöm, igen köszönöm tekintetes asszonyom, — rebegette a diák.

S arca elvörösödött az örömtől.

— Ez bizony feslett kissé, — szemlélődött a ruhán az asszony. Node estig úgyis pihen: megvarrom.

Aztán a kenderszövetü ruhát vette föl.

— Ez éppen jó lesz. Az uram akkor viselte ezt, mikor Budán járt. Mikor a török elfoglalta Budát, s mink a királynéval Lippára költöztünk.

— Köszönöm, — örvendezett a diák. Ebben megyek tovább. Ezt a por se fogja.

Az asszony belenyúlt minden zsebbe. Üres volt valamennyi. De mégis a mellény csücskében érzett valami keményest.

A zseb lyukas volt. Éva bedugta az ujját s egy sokszorosán összehajtogatott vékony pergament-papirozt talált a bélés között.

Nézi, bontogatja, kiterjeszti. Hát egy ötszögű forma rajz; mindenféle vonalak és pontok.

— Mi lehet ez, Miklós diák? Valami tekenős béka ugye?

Tenyérrre veszi a diák. Csakhamar megfordítja, szemléli hosszasan.

— Nem tekenős béka, — rázogatja a fejét, — bár olyanforma.

E pillanatban egy kis hatéves feketeszemű gyerek robog ki a szobából. Az oldalán remek kis aranyozott-markolatu kard. A hüvelye kopottas piros bársony.

— Anyám, — csipogja a gyerek, — azt ígérted, hogy trombitát is veszel, aranyos trombitát.

— Ne háborgass mostan, Jancsikám, — toltá félre az anyja. Eredj le, kedves, a kertbe, Luczához.

— Aztán megveszed az aranyos trombitát?

— Meg-meg.

A gyerek a lába közé fogta a kardot, s letrappolt az udvarra, onnan meg a kertbe.

— Hát biz ez, — mondja a diák a papirost figyelemmel szemlélve, — egy várnak a rajza mégpedig Eger váráé.

— Eger váráé?

— Az bizony. Tessék nézni: ez a béka kettős vonallal van körülhúzva. Ez a kettős vonal fal. A béka feje meg a négy lába, öt kiszögellő bástya. A vékonyvonalas négyszögecskék benne az épületek.

— Hát ez a sarló-forma, itt a béka mellett?

— Külső vár. Épület nincs benne, mint más külső várban, csak két bástya, s azon két torony

— És ez a két fekete kapocs, amelyik a sarló közepét a békához köti?

— Ez a Sötétkapu.

— Miért sötét?

— Mert a föld alatt van.

— És ez itt a kapu mellett?

- Istáló.
- Ilyen nagy istáló?
- Nagy kell oda, tekintetes asszonyom. Az-
tán bizonyosan itt a kocsiszin is, meg a lovászok
lakása. A kulcsár is itt lakik.
- Hát ez a pontozott, itt a kapu mellett?
- Ez templom volt. Az a templom, amelyet
Szent István király építtetett. A felét bizony le-
rombolták nem is olyan régen: éppen tiz esz-
tendeje.
- Beh kár volt.
- Bizony kár volt. De a templom derekán
húzták át az új nagy árkot és építették ezt a
külső várat. Kellett, mert ez volt a várnak a
gyöngye oldala, ez a napkeleti.
- Dehát honnan tudja ezt maga, Miklós?
- Hogyne tudnám. Két esztendeig jártam ott
iskolába. Mindenki erről beszélt ottan. Akkor
építették a Sötét-kaput is.
- Dehát itt is van egy kapu, a napnyugoti
oldalon, a patak mellett.
- Van itt elől is a déli részen. Három kapuja
van.
- Hát ezek a mindenféle piros vonások?
- A diák nézte, betüzte a jegyeket. A fejét
rázta.
- Ezek földalatti utak.
- Ilyen sok földalatti út?
- Sok, de nem mind járható már.
- És ezek a négyszögletü szobafélék?
- Földalatti termék. Ez itten viz-tartó. Emez
meg temető.
- Temető? A földalatti utak között?
- Annak kell lennie, mert lám, ide erre a föld-
alatti útra ez van írva: *Halottak útja*.
- Az asszony megborzongott.
- Különös, hogy a halottakat ide temetik.

— Csak kolera idején, — felelte a diák. Most már jut eszembe, hogy hallottam erről.

— Jaj, hogy előbb nem jött Miklós, legalább két héttel?

— Miért, tekintetes asszonyom?

— Ha előbb jön, előbb adom a ruhát. Ha előbb adom a ruhát, előbb megtalálom benne ezt a rajzot. Szegény uram éppen oda ment: Egerbe.

— Hallottam, hogy a török odafordul.

— Hiszen éppen azért ment az uram is Egerbe. Csak szegény apám el ne ment volna vele. Gondolja csak: hetvenesztendős ember. Keze-lába fából. És elment az urammal

— Harcolni?

— Hát azért is. De meg azért is, hogy van egy öreg jóbarátja: Bálint pap. Ezelőtt egy esztendővel összekaptak valamin. Még akkor szegény anyám is élt. Aztán a pap Egerbe költözött Dobóhoz. Hát azért ment édesapám, hogy megbéküljön vele. Igen szeretik egymást.

Az asszony ekközben felnyitott egy zöldre festett virágos ládát és kivett egy könyvecskét. Az imádságos könyve volt az. Beletette a vár rajzát. S kitekintett a kertbe, a fiára, aki ott futkosott a virágöntöző cseléd mellett.

— Majd csak jön valaki Egerből, — mondotta elgondolkodva. Pető Gáspárnak a bátyja itt lakik. A király embere. Ő küldött egy szekér puskaport a várba, meg golyót, mivelhogy az öccse ott van. Ha követ jön hozzá Egerből, odaadom neki ezt a rajzot: elküldöm az uramnak.

S tűt és cérnát fogott. A kamuka ruhát az ölébe vette. Amint ott beszélgetnek tovább, a kapun egy sötétkék-mentés ember lép be, s hogy a kaput vissza behajtja, köszön valakinek.

— Ne fáradjon tovább, — mondja, — bent már majd eligazodok.

Éva fölkelt. A hang ismeretlen neki. Az ember is.

A tornác előtt három lépcső. Az idegen ott fölemeli a fejét. Félszemü barna testes ember. A bajusza huszáros. A kezében olyanféle bot van, aminővel a falusi birák járnak.

— Jónapot kívánok! — köszön fel az asszony-nak. Azt 'mondják, itt lakik tekintetes nemes Bornemissza Gergely hadnagy uram.

— Itt lakik, — feleli az asszony, — de nincs itthon.

— Hát csakugyan elment már?

— El, Egerbe.

— Ejnye, ejnye, — csóváltgatja a fejét az ember, — beh igen sajnálom! Beszédem lett volna vele... De talán a felesége is..

— Én vagyok a felesége. Tessék.

Az ember föllép a lépcsőn. Leveszi a süvegét, és mély tisztelettel meghajol.

— Balogh Tamás a nevem, — mondja. Révfalusi nemes vagyok.

A meghajlásáról látszott, hogy nem paraszt.

Az asszony nyájas arccal vont ki egy széket az asztal alól, s közben bemutatta a diákot:

— Réz Miklós diák. Külsőországi iskolába utazik. A bátyja a király hadában szolgál, és ismeri az uramat, hát erre jött egy vásári kocsin, és betért, hogy megpihenjen.

— Isten éltesen öcsém, — bakkantott félvállról a félszemü.

Leült és megint ejnyézett.

— 'A lóvásárra jöttem, — mondja a térdére csapva, — és sok mindenféle dolgom lett volna vele. Többek között pénzt is hoztam volna neki.

— Pénzt? — csodálkozott el Éva.

— Azt mondták pénzre van szüksége, hogy

Egerbe megy, és eladja egynémely arany- és ezüst-marháját.

— Nem igen van minekünk.

— Én igen szeretem a gyűrűket.

S mutatta a kezét: tiz szebbnél-szebb gyűrű ragyogott a balkezén. A jobb kezén is lehetett, de azt hamvas bőrkeztyű borította.

Folytatta:

— És hogy egy gyönyörű gyűrűje volna többek között.

— Van, — mosolygott az asszony.

— Egy holdas.

— És csillagos.

— A hold topáz.

— A csillagok gyémántok. De honnan tudja ezt bátyám?

— Láthatnám azt a gyűrűt?

S a hangja remegett.

— Nem, — felelte az asszony. Mindig a zsebében hordozza. Valami szerencse-gyűrű az. Töröké volt.

Jancsika megint ott csörtetett az udvaron. Egy szökkenéssel a lépcsőn termett, s hogy az idegent megpillantotta, a gyermekek szokott bámulásával nézett reá.

— Köszönj szépen a bácsinak, — mosolygott az asszony.

— Tán a hadnagy úr fia? — kérdezte az idegen. De mit is kérdem, hiszen szakasztott mása!

S magához vonta a gyereket. Megcsókolta.

Éva asszonyon valami kellemetlen érzés viszolgált át, de csak egy pillanatra. A következő percben már el is feledte.

— Még nem vesszük meg a trombitát? — zaklatolódzott a gyermek

— Veszek én neki, — készségeskedett a diák, — ugyis fordulok egyet a vásárban. Elviszem

Jancsit a szekèresemhez is. Megmutatom neki a kis csikót.

— Jó, — hagyta rá az asszony, — itt egy denár. Vegyen neki egy trombitát. De vigyázzon rá Miklós. Te is Jancsikám... Tudod mit mondott apád!

És Tamás úrhoz fordult. Szomorúan mosolygott.

— Igen meghagyta, hogy a gyerekre vigyázzunk.

Jancsika ugrált örömeiben. S elment a diákkal.

Az anya még utánuk kiáltott:

— A templom közelében járjanak Miklós. Mingyárt kimegyünk mink is.

Mert már előbb is készült, hogy kimegy a vásárba. Holmi apróságokat akart venni a bécsi kereskedőktől, akik a vásárra lejöttek.

Balogh Tamás uram szórakozottan forgatta a süvegét, és kedvetlenül nézett maga elé.

— Mi hirt tud Szolnokról? — kérdezte aggodalmas szemmel az asszony. Ugy-e nem bir vele a török?

— Magam is azt vélem, — felelte szórakozottan Balogh Tamás.

— Az uram is azzal vált el tőlem, hogy a török aligha kerül az idén Eger alá. Szolnokot igen megerősítették tavaly. Erősebb Egernél.

— Sokkal erősebb.

— S ha elesik is. Egert mind a felső-ország védi.

Balogh Tamás uram fanyaran mosolygott.

— Van-e a tekintetes hadnagy úrnak valami ábrázolatja itthon?

— Van bizony, — felelte az asszony. Tavaly föstötte le egy német festő.

— Nem mutatná meg a tekintetes asszony? Sok jót hallottam már a vitéz úrról, szeretném ismerni.

— Hát nem ismerik egymást? — csodálkozott el Éva.

— Valamikor, de már régen beszéltem vele.

Az asszony bevezette a vendéget a szobába. A szoba homályos volt, és levendula illatot lehelte. Éva asszony megnyitotta az ablaktáblákat. Látszott, hogy a szoba vendégszoba. A földön törökszőnyegek. A fal mellett medvebőrös divány. Az ablaknál írószekrény, könyves-szekrény. Sok pergamen-kötésű könyv, talán száz is. A falon arcképek. Az öreg Cecey sisakos képe, barna korában. Ceceyné kancsalul nézőn, aranyhimzetű fejkötőben. Aztán egy diófarámába foglalt sárga Krisztuskép; egy pajkos leányarc, amely Bornemisszánéhoz hasonlít, s mellette az ura képe. Fiatal, vékonyképű barna ember, csaknem cigányosan barna. Nyílt szemeiben vidám eszesség. A bajusza pörge. Kerek kis puha szakál köríti az állát. A haja vállig omló.

Tamás úr érdeklődéssel szemlélte a képet. Bólgatott:

— Derék szép ember Vajjon mennyi idős?

— Huszonhat éves.

— És már ekkora fiok van!

— Nyolcéves házások vagyunk mink — mosolygott a menyecske. Gyermekek voltunk, mikor összekerültünk.

Tamás úr megint a képre nézett.

— És igaz, hogy Konstantinápolyban is járt a vitéz úr?

— Járt bizony. Én is vele voltam akkor.

— Van egy török ismerősöm, az beszélt róla. Manda bég. Óriási ember. A vitéz úr igen szives volt egyszer iránta.

— Manda bég? Sohasem hallottam ezt a nevet.

— Talán Hajván néven emlegette? Azelőtt Hajván volt a neve.

Éva elmosolyodott:

— Hajván? Hogyne ismernénk! Én is láttam!

Tamás úr mégegyszer felnézett a képre, s nézte hosszasan, némán, összevont szemöldökkel. A fejével úgy integetett neki, mintha köszönne, aztán elbókolt, s háttal ment ki az ajtón.

Az asszonyon ismét az a rossz érzés ömlött végig, amely akkor fogta el, mikor Tamás úr a gyermekéhez nyúlt. Mindazonáltal kikísérte a tornác lépcsőjéig.

Az ember mindig a jobbán ment. Ez parasztos volt. Meghajolva köszönt. Ez uras volt. Háttal ment ki az ajtón. Ez törökös volt.

Az asszonyt nyugtalanította valami. De csakhamar korholta érte magát:

— Nem illik rosszat gondolnom a szerencsétlenről. Félszemű ember, azért néz úgy mint a kigyó.

Visszaült a varráshoz és hogy kiűzze a nyugtalanságot az elméjéből, dalba fogott. A cseléd dalolt a kertben, ő is azt dalolta, s gyors ujjal igazgatta fel egymás után a meggyszin kamuka ruhára a megtárgult gombokat. Egy helyen feslés is volt. Arra piros selyem cérnát keresett.

De az eszéből csak nem múlt ki a látogató.

— Ki ez az ember? — tünődött, a ruhát a térdére bocsátva.

A gyűrű... az arcképnézés... Hajván emlegetése... a törökösen volt távozás...

Ki ez az ember?

Szinehagyott arccal bámult a bezárt kapura, s erőlködött, hogy emlékezetében világosság gyuljon. Már ismerős volt neki az arc is, a hang is. De nem tudta honnan? A gyűrű fordult az eszébe. Gergely azt mondta, elviszi. Tréfásan mondta s a hétköznapi mellényébe tette. Elvitte-e a mellényt?

Az asszony a ruhás szekrényhez sietett és kiforgatta, kidobálta a ruhákat. A mellény benne van. Egy tapintás reá: valami keménylik benne. A gyűrű! A gyűrű! Még csak papirosba se tartarta.

S akkor, mint a felhőn átcikázó villám, egy név villant el az agyában. A homlokára kapott:

— Jumurdsákl!

•

A cseléd akkor tért vissza a kertből. Látja az asszonyát, amint elhanyatlik a szétszórt ruhák között a láda előtt. Az arca sápadt. A szeme ki van karikásodva.

— Tekintetes asszony!

Nem felel.

A cseléd körülnéz. Befut a másik szobába is. Rabló járt-e itt? A múlt szombaton rabolták meg fényes nappal Bóta mézeskalácsost. Ma se tudják: kik voltak.

Kapja az ecetes üveget, és dörzsöli, szagoltatja az asszonyt.

— Az uram veszedelemben van, — ez volt Évának az első lélekzése. Hol a gyermek? Igaz: elküldtem. Hamar a köpönyegemet, Luczal Gyerünk Jancsiért!

— De ilyen betegen tekintetes asszony...

— Nem vagyok beteg. Gyerünk.

Pedig olyan sápadt volt, mint egy halott.

S úgy amint öltözve volt, fölkelt és kisietett a kapun.

A veszedelem érzése megacélozta az izmait. Ment, rohant egyenesen a templomnak.

Az utcákon jövő-menő vásári nép nyüzsgött. Kocsik, tehének, madzagon sántító disznók s az állatok között kádakkal, hordókkal megrakott falusi emberek. Vásári zajgás. Por, hagyma-büz.

A cseléd már a templomnál érte utól. Ráborította a köpönyeget.

Egyszer csak előválik a sokadalomból a diák is.

Futva és az embereket lökdösve igyekszik hozzájuk, és kiált:

— Szolnokot elfoglalta a pogány! A templom előtt hirdették. Hogy menjek én most már...

— A gyermekem! — kiáltott rá Éva. Hol hagyta?

— Balogh úr bevitte a templomba. Azt mondta, hogy míg ő imádkozik, hozzam meg a hirt. Oh Istenem, Istenem! vége az országnak! Ha Szolnok is a töröké már, Eger meg nem állhat!

— A gyermek!... a gyermek! — lihegte Éva. S rohant fel a lépcsőn. Be a sokaság között a főajtón.

— A gyermekem! — kiáltozta fuldokolva. A gyermekem!

Bent éppen litániáztak, s a környékbeli német parasztok harsogva énekelték a német litániát:

Christus, höre uns! Christus erhöre uns! Herr erbarme Dich unser!

Az asszony sikoltozva rohant át rajtuk.

— Jancsi! Jancsi fiam!

De Jancsika nem felelt egyik padból se.

II.

Szeptember ötödik napján Gergely a siroki vár alatt köszönt a fölkelő napnak. A nap a szemébe tűzött neki és kétszázötven vig gyalogosának. S nem is a napnak köszönt ő, hanem, hogy egy másik dandárt látott az úton, azért emelte a szeme elé a süvegét.

A dandár azonban szemben jött.

Csak maga ült lóháton, a katonái előtt, hát ő

pillantotta meg leghamarább a kardos dárdás rendetlenül szállingózó csapatot.

— Mi a csuda lehet ez? — mormogott magában. Töröknek nem török. Magyarnak meg, ha magyar, nem jöhet Eger felől.

S átremegett a szivén az a gondolat, hogy Dobó otthagyta Egert...

Mert hej, az a Ferdinánd király mindig csak szájjal adja a segítséget. Így veszett el Lippa, Temesvár az idén.

Szolnok is, ki tudja megáll-e? Amilyen okos számító ember Dobó, bizony hamar kikétszerkettőzi, hogy egy magyar nem birhat száz törökkel.

Az úton egyebet se láttak, csak kocsikon ülő papokat. Valamennyi Eger felől! S valamennyi nagy ládákkal, szekrényekkel, zsákokkal körülakodottan. Eleinte csak köszöntgetett nekik, de aztán, hogy kedvetlenítete a látásuk, ki se tért már az útból.

Hát megriadt egy pillanatra, hogy Dobó otthagyta az egri várat. De csak egy pillanatra. A következő pillanatban elkergette magától ezt a gondolatot. Nem olyan ember az! Bárki jön az úton, nem Dobó. S ha mégis Dobó hada, akkor sincs Dobó vele. Ott marad egymaga és meghal egymaga, de a történelem azt az egyet nem irhatja róla soha, hogy elhagyta a reábizott várat. Hiszen Eger a felvidék kapuja!

Zászló nem látszik a közeledő haddal. Valami kétszáz fő. S apró csoportokban sietést közelednek.

Gergely intett Ceceynek. Az öreg hátul lovagolt a sereg mögött, s egy vén katonával beszélgetett. Mindig beszélgetett az öreg. Hogy a veje intett, odaszöktette hozzá a lovát.

— Kicsit előre nézek, — mondotta Gergely, — legyen addig a vezető, apám.

Megsarkantyuzta a paripáját. Az ismeretlen dandár elé ügetett.

Szeme a vezért kereste. Nincs köztük tollas süvegü. Hát megállt előttük és fölemelte a karját: állót intett nekik.

— Tik kassaiak vagytok!

Nem felelt egyik se. Zavaros szemmel néztek rája. Némelyik el is vörösödött.

— Honnan jöttök?

Erre se felelt egyik se.

— No! — kiáltotta Gergely boszusan, — tán a néma barátok katonái vagytok?

Végre egy nagyállú öles ember fölemeli a fejét és megszólalt savanyu szájjal:

— Hát mink kassaiak vagyunk, hadnagy uram, és onnan jövünk, ahova a tekintetes hadnagy uram megyen.

— Egerből?

— Onnan. De jobb, ha a tekintetes hadnagy úr se fárad oda. Nem érdemes. Ugyis vissza kell fordulnia.

— Hát miért? Mi a baj?

— Mi? Hát csak az, hogy bolond kecske az, amelyik nekiugrik a késnek!

— Micsoda késnek?

— Tetszik-e tudni, hogy mi történt Temesvárral?

— Tudom.

— Tetszik-e tudni, hogy Losoncit levágták, a népét felkoncolták?

— Mondom, hogy tudom.

— Hát azt tetszik-e tudni, hogy kétszázezer a török?

— Azt is tudom.

— Hát azt tetszik-e tudni, hogy Dobó uramnak ezer katonája sincsen.

— Lehet még több is.

— Hát azt tetszik-e tudni, hogy Szolnok tegnapelőtt óta a töröké.

Gergely nézett rá. Elsápadt.

— Most már azt is tudom. És azt is tudom, hogy ha ti voltatok volna ottan, akkor még hamarabb elveszett volna. Hát csak eredjete haza az anyátok kötényébe. S hogy ne menjetek üresen, hát netek, ez mindnyájatoknak szól, patkányok!

S úgy csapta pofon a nagyállú embert, hogy az neki tántorodott a másiknak.

A következő pillanatban már kirántotta a kardját, s bizony közéjük szabdal, ha le nem ugranak az útról.

— Tisztelem Serédi Györgyöt! — rúgott utánok. Különb katonákat kívánok neki, mint ti vagytok. Patkányok!

S köpött utánok.

A kassaiak morogva széledtek le az útról és szét a mezőn. Gergely rájuk se nézett többé. Megindult ismét, s a lova a sarkantyú nyomásából érezte, hogy a gazdája reszket haragjában.

Még jó, hogy egy cigánykaravánt talált ott az országúton. A kassaiak döntötték-e föl az egyik kocsijokat, vagy hogy magától fordult az árokba? — a cigányság annak a kiemelésével vesződött.

Gergely visszapillantott, hogy messze maradoz-e a serege? Azután, hogy megvárja őket, megállt a cigányok előtt. Nézte őket, hogy fedje a boszuságát.

— Nini, — kiáltott egyszerre örömmel, — Sárközi barátom!

Az egyik gubancos cigány meghökkent, aztán

elvigyorodott erre a nyájas megszólításra. Levette a süvegét. Hajlongva közeledett, miközben ravasz szemét fürkészőn jártatta Gergely arcán.

— Hát nem ismersz meg?

— Hogyne ismerném nagyságos uram, csókolom kezsit, lábát. Eccerre megismertem. Csak azs nem jut esembe, hogy hogy hijják?

— No majd eszedbe jut. Mit mivelsz itt? Látom rongyos vagy, mint a madárijesztő.

A cigány szinte ijedten tekintett magán végig: csakugyan rongyos volt. Csak ing volt rajta meg egy posztó darabokkal foltozott bőrnadrág, vagy talán inkább bőrdarabokkal foltozott posztónadrág. A lábására kivörösödött belőle. A lábán nem volt semmise.

— Hát van-e már lovad?

— Dehogy van csókolom a csizmája szarát, vitézs uram, dehogy van. Nem is les tebbet soha!

— Gyere velem Egerbe öreg. Fizetést adatok neked, mint akármelyik más puskamivesnek. Lovat is kapsz, ha egy hónapot ott szolgálsz. Meg azonfelül olyan piros nadrágot kapsz tőlem, hogy minden cigányt kitör a nyavalya az irigységtől.

A cigány elvigyorodott. Végigpillantott a saját rongyos öltözetén, majd ismét felnézett a vitéz arcába, és a fejét vakarta.

— Egerbe? Meleg les ott uram.

— Ne félj te attól. A leghüvösebb bástya alatt dolgozhatsz. Te leszel az én fegyverigazítóm.

S törökül folytatta:

— *Alláh isini raszt getirzün!* (Isten segítsen a dolgodban.)

A cigány a levegőbe szökött.

— Bornemissa Gergely, vitézs hadnagy uram!

— kiáltotta, hogy szinte szikrázott a szava az örömtől — jaj, csókolom még a lova lábát is! Jaj, nem hiába, hogy sárgarigóval álmodtam az éjjell...

— No csakhogy megismertél.

— Meg! Meg! Hogyne ismertem volna meg, csókolom azt a kedves lábát, mingyárt azsonnal megismertem, csak azt nem tudtam, hogy ki-csoda?

— Hát jössz velem?

A cigány meghökkent. Vakarta a fejét.

— Elmennék, bizony Isten elmennék...

— Hát gyere!

— Csak az a fene terek... — és már két kézzel vakarta a fejét, — hogy azs Isten sántítsa meg őket mind a két lábukra!...

— Hiszen még nincsenek ott.

— De ott lesnek a kutyák. Ahun így gyinnek-mennek a katonák, ott nem egészséges azs éghajlat.

— Én is ott leszek, Sárközi. Ne félj, míg engem látsz. Aztán ha éppen szorulnánk, van a várnak egérútja is Miskolcig.

Csak úgy találomra mondta ezt Gergely. Merthiszen minden várnak van rejtekútja, de épp azt a rejtekutat keresi először is az ellenség. Eger váráról nem tudott ő egyebet, csak azt, hogy Dobó benne a kapitány, meg hogy Mekcsey a kiskapitány — két olyan ember. akiért ő elmenne a világ végére is.

A földalatti út említése hatott-e a cigányra? vagy a ló? vagy a piros nadrág? vagy ahogy Gergelyt szerette? még egykicsit vakaródzott, aztán beleegyezett:

— Hát besegődök hadnagy uram, ingyen is besegődnék, de ha egypár sarkantyus sárga csizmát is tetszik adni, bizony megkesenem.

Nem baj, ha likas is a talpa, hadnagy uram, csak sarkantyus legyen.

Gergely dandára már akkor ott állt, s nevetve hallgatta ezt a beszélgetést. Még szélesebb lett a derűtség, mikor Gergely odanyujtotta a kezét a cigánynak, és az belecsapott.

— No, — azt mondja Gergely a zsebébe nyulva, — itt ez a denár foglalónak. Egerig ráülhetsz a vezetéklovamra. Ott aztán mihelyt lóvakulás lesz, a tiéd az első. A csizma is meglesz, de csak az ostrom után.

A cigány vígan ugrott fel a paripára, s meztelen sarkaival hozzá kalapált a ló oldalához.

A cigánykaraván szerencsét ordított neki. Ő is visszaordított valamit cigányul. Aztán félre-csapta a süvegét s kivetett mellel büszkén lovagolt tovább Gergely mellett.

— Haj de felvitte Devla a dolgomat.

•

Néhány óra mulván a baktai út magasán aombok és dombok között eléjük ragyogtak az egri vár zöldmázas cseréppel fedett óriás tornyai, s a tornyokon a nemzeti színű zászlók, meg a városnak vörös-kék zászlói. Hatalmas fehér falak.

No gyönyörű vár! S körülötte pirosuló sárguló szőlődombok és erdők. Mögötte távolacskán egy magas kék hegy, hatszor akkora, mint a Szent Gellért hegye.

Gergely megemelte a süvegét és a dandárhoz fordult:

— Oda nézzetek fiúk! Mert a jó Isten is oda gyönyörködik most az égből!

S megsarkantyuzta a lovát. Előre vágatott.

A cigány egy percig tündött, hogy ott ma-

radjon-e a sereg élén, vagy hogy ő is vele száguldjon a hadnagyával? Egyszerre látta, hogy komikussá válik, ha ő vezeti a sereget, hát jól megcsapkodta a tenyerével a ló tomporát, a sarkával meg a ló hasa alá kalapált.

— Gyi sárga előre!

A ló nagyokat ugrott, s a magasba dobálta a cigányt. De nem hiába kupeckedett is a more a mestersége mellett, mindig ügyesen visszahullott a paripára.

A kocsúton fellegző meleg por terjengett. A port menekülők verték. Asszonyok, öregek és gyermekek ültek a kocsikon, vagy ballagtak teheneket is hajtva a butorokkal, baromfival meg rakott kocsik és szekerek mellett. Némelyiken meg disznók rőfögtek.

A török nem eszi meg a disznót, de ki tudja, mikor kerülnek vissza!? Egy piroscsizmás kisleány cinegét vitt kalitkában a kocsi mellett; egy asszony meg fazékba ültetett virágzó rózsafát puttonban a hátán. Sok kocsi, nagy hurcolkodás. Bizony egyrészők vissza se tér többé soha. Kivált azok, akik amoda lent a völgyben a Cifrakapun át Felnémet felé takarodnak: a zsellérek, meg az özvegy asszonyok: — azok ott maradnak a Felföldön, ahol török ló még nem hagyott patkónyomot. Különösen Putnok és Kassa a menekülőknek főiránya.

Gergely azonban már nem ügyelt rájuk. Negyedóra nem telt belé, beugratott a baktai kapun, amely a város falának nyugati bejárata. Azután a tekintetét föl-fölemelve nyargalt az egytornyú püspöki templom mellett, át a piacon, s kanyarodott fel a várkapunak.

A fal ott fehér és szinte mész szagú, anynyira új.

A híd le van bocsátva. Gergely madárként röpöppen be a várba. Szeme a kapitányt keresi.

Ott áll a meredek derekú szálas szikár ember a vár piacán egynehány száz katona előtt. Ibo-lyaszin bársonymente van rajta, szélesvégű kard az oldalán, magas száru piros csizma a lábán, sastollas piros bársonysüveg a kezében. Mellette egy naptól barnult szőke apród, aki két zászlót tartogat a karján: egy nemzeti színűt és egy kék-vöröset. Dobó másik oldalán ott áll az öreg Bálint pap, templomi karing fehérlik széles vállain. A kezében ezüst feszület. Nagy fehér szakálával olyan, mint valami bibliai próféta.

Éppen a katonák esketését végezték el. Dobó valami beszédnek a zárószavait recsegte el nekik, aztán föltette a süvegét. A robogó paripa felé fordult.

Gergely leugrott a paripáról, és ragyogó szemmel villantotta tisztelgőre a kardját.

— Jelentem alásan vitéz kapitány uram, megérkeztem.

Dobó csak nézett. Végigsimitotta kerek szürke szakálát, hosszú lengeteg bajuszát, és megint csak nézett.

— Nem ismer meg, úgye, kapitány uram? Nyolc esztendeje, hogy nem láttuk egymást. Kegyelmednek én a leghivebb katonája vagyok: Bornemissza Gergely.

— Gergely fiam! — kiáltotta Dobó, s karjait széttárta, — tudtam, hogy te nem hagysz el engemet!

És örömszemmel ölelte és csókolta meg Gergelyt.

— Dehát csak egymagad jöttél-e?

Abban a pillanatban táncolt be Sárközi is a paripáján. A ló félőlnyi magasságra dobálta a rongyos mezitlábás cigányt.

A katonák kacagtak.

Dobó is elmosolyodott.

— Csak nem ez talán a sereged?

— Dehogy, — nevetett Gergely. Ez csak a puskacsináló cigányom. Jól tettem tán, hogy elhoztam.

— Minden ember aranyat ér itt, fiam.

S elkapta a kezét a cigánytól, nehogy az megcsókolja.

Hanem a cigányon nem lehetett kifogni. A csizmája szarát csókolta meg a kapitánynak.

— Dehát mégis mennyien jöttetek? — tudakolódzott Dobó nyugtalanul.

— Nem sokan, — röstelkedett Gergely. Mindösszesen kétszázötven drabantot adtak alám.

Dobó szeme ragyogott:

— Kétszázötven? Fiam, ha mindenholn annyi katonám jött volna, a mablári mezőn fogadnám a törököt.

— Hát nem jön a segítség!

Dobó felelet helyett a levegőbe legyintett. Aztán a körülötte álló tisztekhez fordult. Bemutatta nekik Gergelyt. A király hadából már ott volt Zoltay, akivel Gergely Budán ismerkedett meg ezelőtt tizenegy esztendővel. Most is olyan szőke és nyulánk, vig ember, és még szakált se visel, tehát nőtlen. Aztán ott volt Pető Gáspár, egy laposra viaszolt szürom-bököm bajszú apró ember, szintén a király hadából való, s nagyságos címet visel. Egy farkas-üstökű de kékszemű legény állt Pető mellett. Az is melegen megszorította Gergelynek a kezét:

— Fügedi János vagyok, a káptalan hadnagya. Gergely ránéz.

— Beh ismerős vagy nekem, kedves öcsém! Amaz vállat vont, s mosolygott:

— Nem emlékszem . . .

— Nem te adtál-e nekem ökörfület Erdélyben?

— Ökörfület?

— Azt. Mikor Fürjesnek az esküvője lett volna, hátul a konyhaudvaron.

— Lehet, mert csakugyan én osztogattam ott az apródoknak mindenfélét.

— Remélem, most visszaszolgálom.

— Hogy-hogy?

— Basa-fület adok majd viszonzásul.

Aztán Petőhöz fordult Gergely:

— Hát te mért vagy olyan kókadt?

Pető vállat vont:

— Húsz lovasom elinalt az úton. Deiszen csak mégegyszer élém kerüljenek!...

— Sohse bánd, — legyintett Dobó, — a kapu nyitva van. Menjen, aki félti a bőrét. Nekem nem gyikok kellene ezekre a falakra!

Csak akkor pillantott Bálint papra is Gergely. Már egy esztendeje, hogy nem látta. Megölelte és megcsókolta az öreget.

— Hát nem ment el a papokkal tisztelendő atyám?

— Valakinek csak kell itt is maradnia, — dunogott az öreg. — Cecey mit mivel?

— Jön! — felelte szinte kiáltva Gergely. — A fiatalok szöknek, a vének jönnek és kardot hoznak. Meglássátok, hogy az én fakezű apám hogy forgatja a kardot!

Rövidnyakú köpcös ember lépett ki a templom árnyékából. Sötétkék dolmány volt rajta és meggyzín nadrág. Tenyéryni széles kard verte sárgacsizmás lába szárát. Egy szaporajárású páspazemes öreg úrral jött, és már meszsziről in-
tegetett és nevetett Gergelyre.

Mekcsey volt.

Mióta Gergely nem látta, megszakálasodott és

méginkább hasonlított a bikához. A föld szinte rengett a lépései alatt.

— Hát te megházasodtál? — örvendezett Gergely is, mikor már vagy háromszor megölelte.

— Micsoda? — felelte Mecssey, — már egy Sárkám is van azóta.

— Kit vettél el?

— Az ég legkékebb szemű angyalát.

— Kit no!

— Szúnyogh Esztert.

— Éljen! Hát a szép kigyófejű kardod?

— Megvan, csak hétköznap nem koptatom.

— És hol a kedves családod?

— Budetin várába küldtem őket, míg a törököket agyon nem verjük.

Dobóra pillantva folytatta:

— Én ugyan mondtam az öregnek, hogy ne küldjük el a feleségünket, de ő úgy félti az ő Sárját... Alig egy éve házasodott.

A lapátszakálu és pápaszemes öregúr, aki Mecsseyvel jött, Dobó elé nyitotta a kezében hozott szürke ivpapirost, és a szemüvegétől messzetartva olvasta hangosan:

— Hát van: bárány 8050; ökör, tehén, borju, egyszóval vágómarha: 486; buza, rozs meg liszt összesen 11.671 véka. Árpa meg zab 1540 véka.

Dobó a fejét rázta:

— Kevés lesz, Sukán bácsi.

— Magam is ezt gondoltam, kapitány uram.

— Ha itt szorít a török a télre, mit adunk a lovaknak?

Az öreg vállat vont:

— Hát bizony nagyságos kapitány uram. alighanem cipót, mint a katonáinknak.

Bor mennyi van?

-- 2215 köböl.*

— Az is kevés lesz.

— De legalább ó-bor. Az idén már megette a kutya a szüretet. Sör is van egynéhány hordóval.

— Disznó?

— 139 élő. Szalonna 215 oldal.

Bornemissza csak akkor tekintett jobban körül. Északnak paloták sora, keletnek egy klastrom forma terebélyes épület, — most bizonyára kaszárnya. Mellette templomforma épület, de a négyszögletű zömök toronynak lapos a teteje, s ágyuvédő kasok barnállnak rajta. Mindenfelé nagy sürgés-forgás: kőművesek, ácsok, talyigák, napszámosféle munkások, duhogás, kopácsolás.

Érdeklődéssel hallgatta volna tovább is az öreg számtartó jelentését, de a dandárjára gondolt. Visszaült a lovára, és kiugratott a kapun, hogy bevezesse őket.

Bevezette, sorakoztatta. Dobó kezét szorított a zászlótartóval. Rábízta Mekcseyre, hogy mondassa el velök az esküt, mutassan nekik helyet, s adasson nekik reggelit.

— Eridj be te is a házamba. Amott az a sárga emeletes. Harapj valamit.

Gergely meg is indult az eskütétel után, de mégis jobban érdekelte a vár: benyargalta lóháton!

— Gyönyörű vár! — örvendezett Dobóhoz visszatérve. Ha valaha vártiszt leszek, itt engedjen az Isten letelepednem.

Dobó elégedetten mosolygott.

— Még semmit se láttál. Jer, majd én mutatom meg neked.

S hogy Bornemissza leszállt a lováról, intett a szőke apródnak:

* Egy köböl bor 16 pint, vagyis félakó = 22½ liter.

— Hozd Kristóf a lovat utánunk.

Karonfogta Gergelyt, és a déli kapuhoz vezette. Erős cölöppalánk vonult el ott hosszan jobbra és balra, utcává formálva a fal alsó részét. Érthető volt, hogy Dobó a fal mellett járókat védte vele az északról várható golyóhullástól.

— Hát látod, — mondotta ott megállva. Hogy hamarosan tájékozni tudd magadat, képzelj egy nagy tekenős békát, amely délre néz, Füzes-Abonyra. Ez ahol most vagyunk, ez a feje. A négy lába meg a farka, — a bástyák. A két oldala két gyalogkapu.

És közben felszólt a kapu tornyába:

— Vigyáztok-e ott fenn?

Az őr kihajolt a torony ablakán, s az oldalán függő kürtöt hátrataszitotta.

— Vigyázunk ketten is kapitány uram.

— Gyerünk fel, — intett Gergelynek Dobó. Erről felől jön ma vagy holnap a török, hát ezt is nézd meg.

Egy kézmozdulattal előre tessékelte Gergelyt, de az meghátrált:

— Már beesküdtem kapitány uram.

Ez azt jelentette: Nem vagyok vendég.

Dobó hát elöl ment.

A toronyban négy őr ült. Tisztelegtek.

— Ismerjétek Bornemissza Gergely főhadnagy urat, — mondotta Dobó.

Az őrök erre ismét tisztelegtek. Gergely hasonlóképpen a süvegéhez emelte a kezét.

A torony erkélyéről két kis falu meg egy malom látszott délnek, jó nyíllövésnyire a vár előtt az egyik, s onnan megint nyíllövésnyire a másik. A két falun túl pedig két szétágazó domblánc között vörhenyeges-zöld síkság.

— Itt kezdődik az Alföld, — magyarázta a tájat Dobó.

— És ez a két kis falu alattunk?

— Az innenső, az az öt ház Almagyar. A túlsó, az a 30—35 ház Tihamér.

— És ez a patak?

— Eger patak.

— Amott egy tavacska.

— Csak melegvíz a neve.

— Jobbra a tótul az a kapu kőfal és sok fa...

— Vadaskert. A püspök vadaskertje.

— Ezek a falak ujak itt a kapu körül?

— Ujak. Én építtettem.

— Jó magasak. A török itt aligha próbálkozik.

— Hát azért építtettem. Bal felől amint látod ágyú védi a kaput, és lövőrések fölülről.

— Minden várban bal felől védi: a szembe jövőnek nem a jobb karján a pajzsa.

— Itt jobbról nem is lehetett volna. Amint látod, a patak itt folyik a vár nyugati oldalán. A zsilipeket lezárattam amott a malomnál, hogy legyen vizünk. Földdel is magasítottuk ott a medret.

A vár nyugati oldalára kerültek, a városra néző oldalra.

— Szédítő magas fal, — álmélkodott Gergely, — van ez tiz öl is.

— Még tán több is. Ezen az oldalon igazán nem próbálhat a török semmit. Kívül kő; belül föld. De most ülünk lóra. Ezen az oldalon aligha lesz bajunk a törökkel.

Lóra ültek és lovon haladtak tovább.

Lenn a város csendes és néptelen volt. A házak közül kimagaslott a püspöki templom, és a püspöki palota. A túlsó hegyoldalban napnyugat felé a Szent Miklós temploma, aggastyán

(agusztinus) barátoké.* A várost nyugatról vastag egyenletes hegy keríti, túl rajta Mátra ormai kéklenek.

kis erős kapu. A patakhoz éppen lovakat vezettek le a katonák.

A patakon túl a város piacán egynéhány ember ácsorgott egy falka disznó körül.

— Itt még vannak? — csodálkozott el Gergely.

— Vannak, — felelte Dobó. Pedig mindennap leizenek, hogy takarodjanak már. Mindenik el akarja adni a disznáját, aprómarháit.

A kapu előtt benn a várban egy csontos arcú és szurós szemű hadnagy oktatott valami ötven katonát.

Kard volt náluk; a fejükön leeresztett rostélyú rozsdás sisak; a vállukon vas. Kettő a közepén áll. A hadnagy rikkantgatott:

— Vissza! Vissza! Vissza! Mondom számár, hogy amint vágtaal, kapd vissza a kardodat!

A tanítványon látszott, hogy sohase volt katoná. Markos kis erős parasztfiú volt, s Dobó csak azért tette a kassai csapatba, mert a fiatal erő kár az ágyúhoz.

— Hegedüs, — felelte Dobó, — a kassaiak hadnagya. Derék eszes ember.

S leszólt a csoporthoz:

— Ha valamit nem értetek, kérdezzétek meg a hadnagy úrtól.

A legény erre leeresztette a kardját, és Dobóra tekintett:

— Azt nem értem kapitány uram, hogy mért kell nekem a kardot visszakapnom?

— A hadnagy úr megmondja.

* Ma rác templom.

— Azért te, bagariacsizma, — mérgeződött rá a hadnagy, — hogy védj is magad velem, meg megint ütésre készen légy.

— Dejszen hadnagy uram, — s a legény oldalt pökött, — akit én egyszer meglegyintek, nem vág az nekem vissza!

Dobó rápöccentett a lovára, s elmosolyodott:
— Egri gyerek. Jól beszél.

Végignyargaltak a fal alatt északnak. Két palota áll ott, fazsindelyes, de a zsindelyek zöldre vannak festve. A kisebbik diszesebb, üvegablakos, ónkarikás persze. A nagyobbik, — olyanféle épület, mint az uradalmi magtárak, — monostor a neve. Dobó idejében valamikor a várbeli káptalané, vártisztek lakása, csak lantornás ablakú. A kisebbik palota mögött zöldrácsozatú virágos kert. Benne padok és szőlősátor. Egy kései rókapillangó kereng az őszi rózsák fölött.

Hogy Gergely a rózsákon felejtette a szemét, Dobó is odanézett:

— Szegény feleségem ugyan hiába ültette ezt a sok virágot.

— Hol van a nagyságos asszony?

— Haza küldtem a testvéreimhez. Az asszonyi szem gyöngíti az embert.

A kerten át a napnyugoti oldal sarkára értek.

A fal ott is éktelen magas. Alatta kiálló köves dombrész. Az le van faragva a város földszíneig meredekre.

— No nézd, — mondotta Dobó. Ez itt a földbástya. Ez csak arra való, hogy ezt a sarkot a lövéstől védje, meg azt a másik bástyát ott, oltalmazza. Az ott a tömlöcbástya.

És a vár hátán magasló bástyára mutatott: a tekenősbéka farkára.

Onnan megint szép panoráma nyílt a városra, és a patak mentén északfelé nyúló jegenye-fás

völgyre. A völgy vége egy szép fás falu: Felnémet. Nagy falu. Azontúl már erdős hegyek torlaszolják el a széles völgyet mindenfelől.

De Gergely nem sokáig gyönyörködött a képen. Figyelmét a vár háta költötte fel. Ott magas dombok emelkednek a vár mögött, s a dombokat csak egy mély ásott árok választja el a vártól.

— A támadás innen várható, — mondotta a dombokat szemlélve.

— Innen, — felelte Dobó, — meg kelet felől, — de itt legerősebb is a fal, s a legnagyobb ágyúkból négy erre szolgál.

A tömlöcbástyánál leszállt a lováról, és odavetette a kantárt Kristóf apródnak.

— Bevezetheted az istállóba.

Fölmentek a tömlöcbástyára, ahol egy nagy ágyú, négy mozsár és valami húsz szakálas ágyú állított a domb felé.

Az ágyúk mellett egy göndörhajú szőke német pattantyús oktatta a parasztokat.

— Mikor én mondok *bor!* akkor adjál *bor!* Mikor én mondok *düssz!* akkor adjál *düssz!*

A parasztok komoly arccal hallgatták a tüzestert.

Dobó elmosolyodott:

— Kuntág majszter Fáyrich! Venn szí szangz *bor*, dann bekommen szí keine pulver, veil dasz *bor* keine pulver iszt, szondern vein.

Épp oly rosszul beszélt németül, mint a pattantyús magyarul, de azért megértették egymást. S a tüzemester újra kezdte:

— Mikor én mondok *par*, akkor nekem ne hozz *bar!* hanem pulver, krucifiksz donnervetter!

Végre is a parasztoknak kellett megmagyarázni, hogy mikor Fáyrich mester bort kér, ak-

kor puskaporos zacskót kell nyitni neki, mikor pedig port kér, bort adjanak.

Őt olyan német pattantyús volt a várban. Dobó Bécsből hozatta őket.

— Nézd ezt a gyönyörű ágyút, — mondotta Dobó az ágyút megsimítva. — Béka a neve. Mikor ez kuruttyol, a török megérzi az essőt!

Az ágyú bronzból volt. Ki volt fényesítve ragyogóra. S vasazott erős tölgyfa-ágyával együtt, valóban olyan volt, mint egy ülő béka.

Tovább sétáltak kelet felé, ahol a sarkon megint egy kiszögellő erős bástya magaslott. Az volt a tekenős békának a hátulsó ballába.

— Ez a Sándor-bástya, — mondotta Dobó.

Gergely bámulva állott meg.

A bástyától kezdve a vár keleti részén egy erős magas falkaraj három-darabra tört sarlóként övezte a vár keleti oldalát. Így:

Kivül árok, belül árok. Tíz-tizenkét ölnyi mélység. Csupán a közepén át magaslott egy keskeny töltés, amely láthatólag azért volt hányva, hogy a katonák átjárhassanak rajta.

— Ez a külső vár, — magyarázta Dobó. — Láthatod, hogy napkelet felől hegynek beillő nagy domb magaslik mellette. Ez a Királyszéke. Azért hívják így, mert Szent István király innen nézte a sátora előtt üldögélve a templom épülését.* Ezt a dombot itt lent ketté kellett választani.

* A történetírók Királyszékének a mai pástot vélik, ahol a dézsmaház áll. Tinódy az oka, aki az ostrom után járt Egerben, s életében akkor először. Nem jól tájékozódott. Az énekét így kezdi:

— Érttem, — bicegetett Gergely, — okos ember volt aki cselekedte.

— Perényi cselekedte ezelőtt tíz évvel. A túlsó végén is áli egy bastya, az a Bebek-bástya. Az a torony meg ott a szegleten arra való, hogy le a kapuig, meg idáig láthassuk az ellenséget, no meg lönessuk is.

A fal ott is mint köröskörül öles vesszőpalánkkal volt magasítva. Néhol még nedves volt rajta a sár. Az a palánk azért kellett, hogy ha a fal tetején járnak a védők, kívülről ne láthassák őket.

— Hát most gyerünk a templombástyára, — mondta Dobó, Gergelyt ismét karon öltve.

Csak néhány lépés a Sándorbástyától, s Gergely előtt két óriás épület állott. Egy klastromféle s hozzáépítve egy rengeteg nagyságú templomnak a fele. Az egyik tornya is megvan. (Azelőtt négy tornya volt.) Az ajtón faragványok, az ajtófölött kőből faragott óriás virágok, csorba orcájú kőszentek. De micsoda templom az, amely hivek helyett földdel van megtömve; harangok helyett ágyuk ülnek a tetején, s orgona helyett ágyuk dörgése szól belőle: a halál orgonája.

*Csuda szép helyön Eger vára vagyon
Az völgyre fekszik egy hegy oromzaton.
Északra ellenben Királyszeki vagyon
Délről fekszik város, egy völgybe vagyon.*

A város sohse állt délről, hanem nyugatról. Délről. Almagyar falu állt. Valamennyi régi térkép a bizonyágom rá. A város kerítés-fala hozzá volt építve a vár-hegyhez. A pástról (akárki meggyőződhetik egy pillantással) nem lehtett a templom építését nézni. A király a mai sánci iskola tájékán ülhetett. Ésszerint ha Tinódy délre mondta a várost, az ő déli irányának az északja a *Királyszéke*, vagyis a mai sánci iskola tájéka

A templom oldala be van dombozva. A dombon kecske legel. Oldalt egy boltozott bejárás. A kövei kormosak.

— Itt talán a puskaport tartják? — kérdezi Gergely.

— Azt. Jer és nézd meg, mennyi erő van itt összehalmozva!

— Sekrestye volt ez.

— Az. Jó száraz hely a puskapornak.

— No nagy vétek volt ezt a templomot...

— Magam is sajnálom. De lehet, hogy éppen ezzel mentjük meg a várat. Inkább így legyen, hogysen Allahot dicsérik benne.

Beléptek. A hely inkább boros pincéhez hasonlított, mint sekrestyéhez: telides tele volt fekete hordóval.

— Mennyi? — ámuldozott Gergely.

— Sok, — mosolygott Dobó. Kétszáz hordónál több. Itt tartom minden puskaporomat.

— Egy helyen? Hátha felrobban?

— Az lehetetlen. Az ajtó előtt őr áll. Kulcsa nincs hozzá másnak, csak nekem. Be nem mehet más, csak Mekcsey vagy az öreg Sukán. Napnyugta után napfelkeltéig meg nem adom oda a kulcsot senkinek.

Gergely fölpillantott az ablakra. Üvegből volt az ablak, ólomba foglalt apró kanika-üvegből, s háromszoros vasrostély védte az ablakot.

Az ajtóval szemben, ahova rézsut szolgált a világosság, nagy kerek kád áll. Szinig meg van töltve puskaporral.

Gergely belemarkol, s visszapörgeti.

— Ez, — úgymond, — ágyúba való. Jó száraz.

— A puskába valót apró-tonnáknban tartom, feleli Dobó.

— Itt gyártották, vagy Bécsben?

— Itt is, Bécsben is.

— S milyen vegyítékű az idevaló?

— Három negyede salétrom, a negyedik negyed kén és szén.

— Puha faszén vagy kemény?

— Puha.

— Az a legjobb. Hanem én egy-két kanállal többet keverek a szénből, mint mások szoktak.

A kád fölött a fekete falon egy nagy elpiszkosodott és elrongyolódott festmény látszott. Csak két fejet lehetett rajta látni. Az egyik szakálas szomorú arcú férfié. A másik: egy ifjué, aki a férfinak a mellére hajol.

A két alaknak fénykör sárgállik a fején. A nyaktól kezdve le van repítve a vászon, úgy hogy a fal fehérlik alóla.

— Ez vélhetőleg oltárképe volt a templomnak, — mondotta Dobó. Talán még Szent István pingáltatta.

A sekrestye előtt két száraz malom forgott.

Ló húzta mind a kettőt. A templom oldalán egy boltozat alatt kézi bombákat gyártottak a katonák. Két tűzmester vigyázott a munkájokra.

Gergely megállt. Megnézte a puskaport és a kanócot, s a fejét rázta.

— Talán nem jó? — kérdezte Dobó.

— Jónak elég jó, — vont a vállán Gergely, — de én engedelmet kérek, hogy azon a bástyán, amelyiken leszek, magam készíttethessem a bombákat.

— Mondd meg, ha jobbat tudsz. Te tudós ember vagy, és itt a vár védelme a fő, nem a mellékes tekintetek.

— Hát én jobbat tudok. Ezek a régi bombák suszorognak, ugrálnak, elpukkannak, aztán végők. Én magot teszek beléjük.

— Micsoda magot?

— Kis bombát, rézporba kevert olajos csepüt,

vasport és egy darab ként. Az én bombám csak akkor kezdi a munkát, mikor elsült.

Dobó visszakiáltott a bombakészítőknek:

— Hagyjátok abba a munkát! Bornemissza főhadnagy úr visszatér ide és asszerint dolgozzatok, amint ő parancsolja.

Fölmentek a bástyának változtatott templom tetejére.

Körül van az kerítve fönn vesszőből font és földdel töltött kasokkal. A kasok között kőboltozatu fülkékben ágyúk. A közepen golyóhalom és puskaporos gödör.

Onnan egészben lehet látni a külső várat, amint óriási karéj alakban kerítette a vár napkeleti oldalát. Rajta két bástya s a két bástyán két kerek torony.

De lehetett látni a fallal szemben a nagy földemelkedést is, amely félannyi olyan magas, mint maga a vár.

— Hát itt a napkeleti részen erős lesz az ostrom, — vélekedett Gergely. A nap is szembesüt reggelenkint. Ide ember kell.

— Rád gondoltam.

— Köszönöm. Megállom majd a helyemet.

És a két ember kezet szoritott.

Az ágyúk között ott egy nagy testes bronzágyú guggolt. Öblös torkába emberfej nagyságú golyó való. A betűk és cifrázatok aranyként ragyogtak rajta.

— Ez a *Baba*, — mondotta Dobó. Olvasd a feliratát.

Az ágyú derekán koszorúba hajló két pálmalevél között ez a mondat ragyogott:

Erős várunk nekünk az Isten!

III.

Szeptember kilencedikén nem süttött fel a nap. Az eget szürke felhők takarták. A Mátra ormai is mintha elvesztek volna. Az idő olyan volt, mint a kényes gyermek arca, aki sirni akar, csak azt kell még kitalálnia, hogy miért sirjon?

A várban élénk nyüzsgés, kopácsolás. Az ácsok az alsó piacon félöles karók végét csapkodják laposra. Mellettök egy-egy katona lyukat fur a lapositott végbe s keresztet formál belőlök. A harmadik csoport katona olajos szurkos csepüt kötöz a keresztekre. A keresztnek neve *furkó*. Már van egy halommal.

A sekrestye mellett az öreg Sukán vékával méri a puskaport Paraszt emberek apró bőrzacskóba tömik. Hordiók a pattantyusokhoz.

Ugyancsak a sekrestye mellett János tűzmeszter cserépből készült golyókat tömet puskaporral. Azok a *labdák*. Arasznyi puskanoros kanóc fityeg ki belőlük. Mikor meg akarják gyújtani, olyanféle drótos szerszámba teszik, mint az angol labdaütők. De dobiák kézzel is, s a füles golyókat kópjával is. Készen van azokból is valami ezer.

Az ókapu felé, ahol az alsó piaccal elválasztott két hosszú ház sor a kaszárnva, köszörösök siri kelnek és lakatosok kopácsolnak. Mindenkinek a fegyverét meg kell igazítaniok, aki hozzájuk viszi.

A Sötét-kanu mellett támas földalatti istállóban szénáznak a marhák. A mészárosok ott vágják a fal mellett. A vér egy lyukon az árokba csurog. Négy-öt marhát vágják mindennap a vár népének.

Gergely éppen a Sándor-bástván állott. Gerendákból és deszkákból emelvényt ácsoltak

ottan, hogy csapatosan is föl lehessen járni belülről a falakra. A bástyák kölépcsői nem alkalmasak arra, hogy a védők egyszerre fennteremjenek, ha sürgetős a hívás.

Minden bástyánál van már olyan emelvény, de a Sándor-bástyán újra kell csinálniok, mert nem jól ástak le egy cölöpöt és mozog.

Dobó fölment rajta a tisztjeivel, s meg-megrázogatta az oszlopokat.

— Úgy kell ennek állania, — mondotta, — hogy akkor is megtartsen száz embert, ha minden oszlopát ellövik. Támasztékot szegezettek minden oszlophoz. És bemeszeljük vastagon.

Az apródhoz fordult:

— Eredj az asszonyokhoz: hozzanak meszet, meszelőt.

A templom tornyán a kürtös hosszún-erősen rikoltott.

— No mi az — kiáltott fel Mekcsey. Itt vagyunk!

— Jönnek!

Ebből az egy szóból nagyot értettek a tisztek.

— Az előőrség jön!

Maklárig az öröknek hosszú láncolata állott már napok óta. Eleven teleszkop, amely kinyúlt az abonyi mezőig s éjjel-nappal a török megérkezését vigyázta. Jártak továbbra is kémek, polgári ruhások, Vámosgyörkig, Hatvanig. Meg is hirelték már Dobónak a török indulását. Nagy Lukács hadnagy meg éppenséggel azért kéredzett ki huszonnégy jó lovasával, hogy az előrejáró törököket zavargassa. Dehát az előcsapat Abony alá érkezése csak most vált közhirrre. Most bizonyos, hogy ide jönnek és nem más-hova.

Ezeket jelentette a: *jönnek*.

Mecsey fölugrott a fal tetejére, és sietve ló-

dult a déli kapunak. Maga Dobó is. A tisztek követték. A déli bástyán aztán megálltak, és ernyőzött szemmel néztek arra az útra, amely a kis Almagyar és Tihamér falvakon át a messze síkságból vonul egyenesen a várkapuig.

Az almagyari úton egy sebesen vágató lovas közeledett, magával húzva a porfelleget, amelyet a lova vert. Süveg nélkül jött. Piros dolmánya szijjon röpdösött utána.

— Az én katonám! — vélekedett Gergely, — Bakocsai!

Mert hogy az a Bakocsai kitünő lovas volt, és a sors gyalogossá tette, mindig azon rimánkodott, hogy lóra ülhessen. Így jutott ezen a napon őrszemnek is.

Ahogy a vár alá érkezett, látszott, hogy az arca merő egy vér, s hogy a lova oldalán valami dinnye forma gömbölyűség lődörög.

— Az én katonám! — dobbantott Gergely örömmel, — Bakocsai. Az a: Bakocsai.

— Verekedett! — vélte hümmelve Dobó.

— Egri gyerek, — dicsérte Mekksey.

— De az én katonám, — ellenkezett vidáman Gergely, — az én tanítványom!

A hirhozó nyomában még három ór rugtatta az út porát. A többit tán levágták.

Hát itt a török!

Mit érezhetett Dobó e hírnek hallatára? Az a török had jön, amelyik a nyáron az ország két legerősebb várát döntötte meg: Temesvárt és Szolnokot, s elfoglalta Drégelyt, Hollóközt, Salgót, Bujákot, Ságot, Balassa-Gyarmatot, — mindent, amit akart. Mert úgy indult el a török had, hogy ami még hátra van Magyarorszából, beleigazza a szultán hatalmába.

Hát már itt tartanak. Jönnek mint dübörgő istenitélet, világromboló tűz- és vérvihar. Száz-

ötvenezernyi emberarcú tigris, pusztító fenevad. Van tán kétszázezer is. Nagyobb részüket a zsenge gyermekkortól nyilazásra, lövésre, falmászásra, tábori életre nevelték. Kardjuk Damaszkuszban készült, vértjük derbendi acél: lándsájuk hindosztáni mesterkovácsoktól való; ágyukat Európa legjobb öntői alkotják meg; puska-poruk, golyójuk, ágyujok, fegyverük mérhetetlen és megszámlálhatatlan. Vérszomjuk ördögi.

S velük szemben?

Itt áll ez a kis vár, s alig hat régi, hitvány ágyú, meg holmi lyukas vasrudak: ágyúnak nevezett szakálas puskák.

Mit érezhetett Dobó?

A hírhozó Bakocsi István felszárguldott a várba, és leugrott a lóról. Megállt, véresen izzadtan, porosan Dobó előtt. A nyerge szíjján egy göndörbajúszú barna törökfej: öneki magának a bal arca végig fekete az aludt vértől.

— Jelentem alásan vitézlő kapitány uram, — szólt a bokáját összeütve, — itt a török az istenfáját!

— Csak az előcsapat, — mondta nyugodtan Dobó.

— Az eleje, kapitány uram! A derékhadat nem láthattuk az abonvi erdő miatt. de igen igvekeznek az istenfáját! Ahogy bennünket megneszeltek, mingyárt elkaptak kettőt belőlünk, oszt még engem is hajszoltak valameddig; legutóbb ez a fiüstös, az istenfáját neki!

— Hát a társaid hol vannak?

A vitéz a kanu felé tekintett.

— Mosakodnak a patakban, az istenfáját!

— No, azt mondja Dobó. — mától fogva tizedes vagy. Erigy és igvál egy icce bort, — az istenfáját! — tette hozzá mosolyogva.

A vár udvarán mindenki odatolongott, hogy a

levágott fejet megnézze. A beretvált felnek egy hosszú fürtje volt közepen. Annál fogva tartotta Bakocsi, s büszkén mutogatta.

A török megérkezésének hírére olyanná vált a vár, mint a zaigó méhkas.

Mindenki Bakocsi köré csoportosult, hogy szavát hallja s a fejet lássa. Még az asszonyok is odafutottak a sütőházakból és konyhákból. Lábujjihegyre ágaskodva hallgatták a csoport möött a vitéz beszédeit és szörnyedeztek a pogányfejen, melyből csepegett még a vér.

De ez persze csak akkor történt, mikor Dobó otthagyta a niacot és a főtisztekkel a palota felé vonult. Megálltak: tanácskoztak.

A vitéz fölakasztotta a török fejet egy hársfára, s ő maga székre ült, hogy a borbélynak engedje a fejét.

Tizenhárom borbély volt a várban: négy mester és kilenc legény. No nem azért, hogy beretváljanak és hajat nyirjanak. Sebet mosnak ők majd, timsóznak és varrnak. Orvos? Széles ez országban sincs annyi, mint ma csak egy megyei városkában is. A borbély az orvos is mindenfelé, no meg a jó Isten.

Hát a borbélyok mind a tizenhárman ráestek Bakocsira, csak hogy közel lehessenek a szavához. Legelsőbben is a dolmányát húzták le, meg az ingét.

Péter mester volt a leőregebb köztük, hát az focta mosásba legelőször. Egy nagy cseréptálat elébe tartottak, egy fazék vizet meg föléje.

Mosták magyárosan.

A mosásnak csak hajolt a vitéz, még a timsózásnak is, de mikor a hosszú fejsebet varrni kezdték, szétrúgta a széket, tálat, borbélyt és

borbélylegényt, s rettentő istenfájások között bement a kaszárnyába.

— Nem vagyok én nadrág, az istenfáját!

Lekapott egy nagy pókhálót az ablakszéléről és a fejére tette. Bekötötte a fejét maga. Leült, jól beszalonnázott, beborozott, aztán ledült a szalmazsákra, s mingyárt el is aludt.

A vitézzel csaknem egyidőben egy lovas parasztember is érkezett a várba. Szür volt rajta és felgyürt szélű fekete kalap. A kezében zöld firkósbot, akkora mint ő maga.

Mikor Dobó végzett a vitézzel, az ember leszólt a lováról egy asszonynak:

— Melyik a kapitány úr?

— Az ott ni, — mondja az asszony, — az a nagy szál úr, aki ott megyen a borbélyok előtt. Láthatja kend a süvege tolláról, hogy melyik.

Az ember a mutatott irányba tekintett. Mingyárt meglátta a borbélyokat. Mind a tizenhárom borbély hajat nyírt. A tiszték nyiratták le a hajukat szinte fejbőrig, csak úgy öt ujjas fésűvel egy-két ollócsattintásra. Vállig omló hajba könnyen belekaphat a tűz. Fésülni nem érnek majd rá ostrom idején.

Az ember leszállt a lováról. Hozzákötötte egy fához. A tarisznyájába nyult. Kivett belőle egy nagy pecsétes levelet.

Utána futott Dobónak:

— Levelet hoztam, kapitány uram.

— Kitől?

— A töröktől.

Dobó arca elsötétült.

— Hogy merete kend elhozni! — dobbant az emberre. Vagy török kend?

Az ember megrogyant.

— Dehogy is könyörgöm. Kálba való vagyok én.

— Tudja-e azt kend, hogy magyar embernek bűn az ellenség levelét hordoznia?

És a katonákhoz fordult:

— Fogjátok fegyver közé!

Két dárdás katona a paraszt mellé lépett.

— Uram! — esdeklett az ember, — kényszerítettek!

— Csak arra kényszeríthettek, hogy a kezembe vedd. Arra nem, hogy ide behozd.

És a katonákra nézett:

— Itt álljatok!

Összetrombitáltatta a vár népét, s összefont karral várta a hársfánál, amelyen a török fej lógott.

Három perc nem telt belé, együtt volt a vár népe mind. A tisztek Dobó körül. A katonák sorrendben. Leghátul a parasztok meg az asszonyok.

Akkor Dobó megszólalt:

— Azért hivattam össze a vár népét, mert a török levelet küldött. Én az ellenséggel nem levelezek. Ha az ellenség levelet ír, visszavetem. Vagy pedig a torkába verem annak, aki elém meri hozni. Csak ezt az első levelet olvastatom el, s küldöm azonnal a királynak. Tulajdon szemével láthassa, hogy itt a török: kell a segítség. Én annélkül is tudom, hogy mi van a levélben: fenyegetés és alku. A fenyegetéstől nem ijedünk meg. Alkuba nem bocsátkozunk. A haza nem eladó semmi pénzen! Dehát hogy tulajdon fületekkel halljátok, hogyan szokott az ellenség beszélni, elolvastatom.

Odanyújtotta a levelet Gergelynek. Tudta

már róla, hogy akármilyen irást is elolvas első tekintetre — legtudósabb a vár népe között.

— Olvasd el hangosan.

Gergely köre állott. Feltörte a pecsétet s kirázta a porzót a papirosból. A levél aljára pillantott, s hangosan olvasta:

Küldi Ahmed pasa Kaálból.

Dobó István egri kapitánynak üdvözet.

Én, aki vagyok az anatóliai Ahmed basa, a hatalmas, legyőzhetetlen császár főtanácsosa, megszámíthatatlan és minden erőt letipró hadának főkapitánya, izenem és írom, hogy a hatalmas császár ezen a tavaszon két sereget küldött Magyarországra. Az egyik sereg elfoglalta Lippát, Temesvárt, Csanádot és Szolnokot s minden várat és várkastélyt, amely a Körös, Maros, Tisza és Duna vidékén áll. A másik sereg elfoglalta Veszprémet, Drégelyt, Szécsént s mind az Ipoly mentét, s közben leverte két magyar sereget. Nincs erő, amely ellenünk megállhatna!

És most ez a két diadalmas sereg Eger vára alatt egyesül.

A hatalmas és legyőzhetetlen császár akaratából intelek titeket, hogy őfelségének ellene szegülni ti se merietek, hanem engedelemre hajtjatok, s amely basát én küldök, beeresszétek, Eger várát és városát neki meoadiátok.

— Hogy a fenébe ne! — zúgták minden felől.
— Ne olvasd tovább! Eb hallgassa!

Dobó azonban csendességre intette őket.

— Csak hallgassátok a török muzsikát. Igen szép, mikor ilyen fennen szól. Olvasd csak tovább.

Ha engedelmesek lesztek, hitemre mondom, hogy se magatoknak, se jószágotoknak bántó-dása nem lesz. A császártól minden jót nyertek, s olyan szabadságban tartalak benneteket, mint régi királyaitok alatt voltatok.

— Nem kell török szabadság! — rikoltott köz-be Cecey. Jó nekünk a magyar is!

Amire mindenki elmosolyodott.

Gergely folytatta:

*És minden bajtól megoltalmazlak bennete-
ket...*

— Azért gyűnnek, hogy oltalmazzanak! — ri-koltott Pető Gáspár.

Mindenki nevetett, maga a levél-olvasó is.

A köznép is tudta már, hogyan viselkednek a törökök, ha valamely vár meghódol nekik.

Csak Dobó állott komoran.

Gergely tovább olvasott:

— Etre adom hiteles pecsétemet. Ha pedig nem engedelmeskedtek, a hatalmas császár ha-ragját vonjátok fejetekre, s akkor mind maga-tok, mind gyermekeitek valamennyien halállal pusztultok el. Azért hát nekem azonnal felel-jetek!

Haragos zúgás volt a felelet.

— A teremtésit a hatalmas császárjának! Iszen csak ide gyűjjön!..

Az arcok megvörösödtek. A legjámborabb em-bernek a szeme is kitüzesedett.

Gergely visszanyujtotta a levelet a kapitány-nak. A zajgás elcsöndesült.

Dobónak nem volt szükséges kőre állnia, hogy kilássék a csoportból. Ellátott mindenkinek a feje fölött.

— Ime, — mondotta acélosan, de keserűn, —

ez az első és utolsó levél, amely töröktől jött ebbe a várba, s el is olvasódott. Megérthették belőle, hogy mért jön. Szabadságot hoz karddal és ágyúval. A keresztény vérben fürdő pogány császár hozza ránk ezt a szabadságot. Nem kell? Ha nem kell szabadság, levágja a fejünket! Hát erre válaszoljunk. Ez a válaszom!

Összegyúrte a levelet, és a parasztnak az arcába csapta.

— Hogy merted idehozni, gazember!

És a katonákhoz fordult:

— Vasat a lábára! Tömlöcbe az alávalót

IV.

A mindeneket fölizgató török levél után Dobó a palotába szólitotta a tisztjeit.

— Félóra mulván mindenki ott legyen.

A terem hamarabb is megtelt. Aki még késett, csak azért késett, hogy az ünneplőjét vegye magára. Mindenki érezte, hogy a levél a vészharang első megkondulása volt.

Dobó még csak Bakocsainak a társait várta. De Nagy Lukácsot is a huszonnégy lovasával. Talán csak nem kerítették be őket a törökök? No kutya rossz csüggesztő hír lenne...

Összefont karral állott az ablaknál, s az alatt elterülő városon bolygott a tekintete. Milyen szép épületek, milyen szép fehér házak! S a város üres. Csak a palota alatt a patakon nyüzsög a vár népe. Lóitató katonák, vízhordó emberek; lejjebb a városban egy sárgakendős asszony most lép ki a kapun. A hátán nagy batyu. S két kis gyermeket futtatva maga mellett siet a vár felé.

— Ez is a várba jön, — mormogta Dobó kedvetlenül.

Az apród ott állt Dobó mellett. Lenvirágszin bársony dolmány volt rajta. Hosszu hajával, leányos arcával olyan volt, mintha fiu ruhába öltözött leány volna. De ha a kezére pillantott valaki, erőt látott abban. Mindennap hányta a kópját a fiu.

Dobó hozzá-fordult. Végigsimogatta a fiu vállig érő haját:

— Mit álmodtál, Kristóf? Nem álmodtad-e haza magadat?

A fiu pislogott:

— Szégyelném, ha olyat álmodnék, kapitány uram.

— Jó lesz, ha lenyiratod a hajadat.

Az az egy apród maradt a várban. Az az egy is csak azért, mert az apja írt a kapitánynak, hogy a fiút ne küldje haza. Mostoha anyja volt a fiúnak. Nem nézett rá szives szemmel. Dobó a maga fiának tekintette.

A többi apródot mind hazaküldte Dobó. 14—16 éves fiúk voltak. Vitézi iskola volt nekik Dobó udvara. Próbára nem engedte még Dobó őket.

Mégegy kedves apródja volt köztük. *Balogh Balázs*, az előbbi évben megölt György barát egyik hadnagyának a fia. Az még Kristófnál is fiatalabb egy esztendővel, s kitűnő lovas. Sírva ment el augusztusban. Fájt neki, hogy Kristóf a várban maradhat, ő meg nem.

— Elcsapnak mint valami vargainast, — kesergett. Mivel vagy te különb, — böszült Kristófra, — hogy te maradhatsz? Megállj iszen, ha visszatérek kopját török veled.

— Csak nem gondolod, hogy én küldetlek el? — kedvetlenkedett Kristóf.

És maga is könyörgött Dobónak:

— Hadd maradjon itt Balázs is, kapitány uram. Dobó elintette.

— Nem maradhat. Özvegyasszony fia Egyetlen gyermek. A diófára se szabad felmászni. Lakarodj.

Nagy Lukács vitte el magával, hogy útközben visszaadja az anyjának.

— No az a Lukács sokáig odamaradt! — tekintett Mekcseyre Dobó. Attól tartok, valami bajba keveredett.

S a fejét csóválta.

— Nem hiszem, — mosolyodott el Mekcsey. Az apró embereket nem féltém. Valami különös babonám van rá, hogy az apró emberek szerencsések a hadban.

— Éppen fordítva! — vélte vidáman Gergely, — az apró ember sohse ül oly bizton a lován, mint a hosszú. Az aprót a ló viszi a harcban, a hosszú meg a lovat.

— Persze, mert te is hosszú vagy.

Az ajtónálló jelentette, hogy az örök megérkeztek.

Dobó elkomolyodott.

— Ereszd be őket.

Hét sargacsizmás sarkantyus legény csapta össze a bokáját a terem közepén. Kettőnek vizes a haja. Hát csakugyan mosakodtak.

Az egyik vizeshaju előlép:

— Jelentem aiasan, kapitány uram, itt az ellenség, Abony alatt.

— Tudom, — feleli Dobó, — az első török is itt van már. Elhozta Bakocsi.

Ez megrovó hangon volt mondva. A vitéz a város kék-vörös színét viseli. Egyet szuszszan és egyet húz a nyakán:

— Kapitány uram hozhattam volna én is, akár hármat is.

— Hát mért nem hoztál?

— Hát csak azért, mert én szétvágтам a fejét mind a háromnak.

A teremben nagy derűtség áradt el. A hét katona közül négy be is volt kötve. Dobó maga is elmosolyodott.

— Hát Komlósi fiam, — mondotta, — nem a törökfej itt a hiba, hanem a ti fejetek. Nektek nem az volt a kötelességetek, hogy verekedjétek, hanem az, hogy hírt hozzatok. Bornemissza hadnagy úrnak a katonája hozta meg a hírt. Nektek azonban előbbre való volt, hogy mosakodjatok, meg fésülködjétek, inget váltsatok meg bajuszt pödörjétek. Micsoda katona vagy te Komlósi Antal!

Komlósi elszontyolodva nézett maga elé. Érezte, hogy Dobónak igaz a szava. Azonban fölemelte a fejét:

— Hát majd meglátja kapitány uram, hogy micsoda katona vagyok.

Még két őrnek kellett volna jelentkeznie, de hát azok elmaradtak: a török elkapta őket, már csak a másvilágon jelentkezhetnek.

Dobó új őrséget rendelt, s megparancsolta, hogy ne csapjanak össze a török őrséggel, csak jelentsék óránként a közeledést az ügyeletes tisztnek. Azután kiküldte őket, és az asztalhoz ült.

Már akkor ott csoportoztak a teremben mind a hadnagyok, mind a vártisztek. Az öt német tüzemester is. Ott állt a pap is, meg az öreg Cécéy. Halkan beszélgettek. Némelyek még a képeket szemlélték: Oláh Miklós püspök képét, amint a homlokát felrándolva néz oldalt nagy két bagolyszemével. A kezében könyvecske, mögötte az egri vár még mikor csak egy tornya volt. Az árnyékos falon János király képe, de csak a szakála sárgállik. A másik kép meg tel-

jesen elfeketült, csak az orr és az arc egyik fele világoslik valahogy, s rajta a név: *Perényi*.

— Barátaim, — kezdte végre Dobó az ünnepi csöndben, — hallottátok, hogy ránkkövetkezett, amit évek óta vártunk.

A hangja olyan volt, mint a nagyharangé. Egy percre elhallgatott. Talán egy gondolatát hallgatta el. Aztán mintha rövidre akarná fogni a mondanivalóját, köznap hangon folytatta:

— Mекcsey kapitánytársam az imént adta át teljes jegyzékét a vár erejének. Körülbelül ismeritek ugyan, de én mégis szükségesnek látom, hogy fölolvassuk: halljátok, tudjátok. Kérlek Gergely öcsém.

Nyújtotta az írást Gergelynek, aki könnyebben és gyorsabban bírta az effélét, mint Sukán bácsi. Gergely készséggel olvasott.

— Az egri vár ereje 1552. szeptember 9-én.

— Vagyis ma, — szólott Dobó.

— A várnak van ma belső lovasa kétszáz, belső gyalogosa ugyanannyi, behivott egri és környékbeli puskás 875. Nagyságos Perényi Ferenc úr küldött 25 embert; Serédy György úr küldött vagy kétszázat.

Mекcsey a fejét rázta.

— Abból nincs több, csak valami ötven.

És egy sunyorgó szemű, arcban erősen csontos hadnagyra pillantott.

— Nem tehetek róla, — mordult fel az. — Én itt vagyok.

És a kardját megzörrentette.

Dobó békítően szólt reá:

— Hegedüs barátom, ki beszél itt rólad? Hunyadinak is voltak hitvány katonái. Igaz, hogy azok oláhok voltak.

Gergely tovább olvasott:

— Megint csak Kassáról jött kétszázötz föl-

kelő. Nohát itt van, — pillantott Hegedüsre, — Kassán is vannak vitézek.

És folytatta:

— A néma barátok négy drabantot küldtek. Az egri káptalan kilencet.

— Kilencet? — mordult föl Bolyky Tamás, a borsodi puskások hadnagya, — hiszen azoknak száznál is több a katonájok.

— Fizetésre se adták, — felelte röviden Dobó.

Fügedi, a káptalan hadnagya fölkel. Dobó azonban leintette:

— Kérlek öcsém, majd máskor. Az ördög se bántja a káptalant. Eger város Hevesben van, a vár Borsodban. A patakon túl Heves, a patakon innen Borsod. Folytasd Gergely öcsém csak röviden és hamar.

Gergely hát szaporán, barátságosan olvasott tovább. Jó hosszú volt a vitéz-lajstrom. Sáros, Gömör, Szepes, Ung, a szabad városok mind küldtek egy-egy kis csapat drabantot. A jászai prépost negyven embert küldött egymaga. Meg is éljeneztek.

Végül Gergely ismét fölemelte a hangját:

— Vagyunk tehát összesen száz ember híján kétezren.

Dobó végigpillantott az asztalnál ülőkön, és a tekintete Hegedüsön állott meg. A kassai hadnagyra nézve folytatta:

— Ehhez még hozzászámíthatjuk azokat az embereket, akiket várbeli szolgálatra hívtam be: a tizenhárom borbélyt, nyolc mészároost, három lakatost, négy kovácsot, öt ácsot, kilenc molnárt és harmincnégy parasztembert, akik majd az ágyúknál segítenek. Ostrom idején ez mind fegyvert ragadhat. Azután számítsuk még Nagy Lukácsot, akit Szent János fejevétele napján Szolnok alá elküldtem huszonnégy lovassal. Min-

den órában megérkezhetnek, — szólt Mekkseyre fordítva a tekintetét.

És folytatta:

— Hát volnánk így is meglehetősen, de én király őfelségétől várom a legfőbb segítséget.

Az öreg Cecey a levegőbe csapott és hűmmögött.

— Nono Cecey báyám, — pillantott Dobó. Nem úgy van már, mint volt régen. A király igen tudja, hogy ha Eger elesik, hát beteheti a szent koronát a kamarájába.

— És akkor nincs többé Magyarország, — toldotta hozzá sötéten Mekksey, aki Dobó mellett állott.

— Lesz német, — duhogta az öreg.

— A király hada két nagy seregbe jön, — folytatta Dobó, — ötven-hatvanezer, talán száz-ezer jól táplált és jól fizetett katona. Egyiket vezeti Móric szász herceg, a másikat Miksa herceg. A király bizonyára izen nekik, hogy ne vesztegessék az időt, hanem siessenek. S ma már annak a két tábornak a kürtje szava Eger.

— Hiszi a miskolci pék! — morgott Cecey.

— Hát hiszem én is, — mordult rá Dobó. És ezennel megkérem kegyelmedet, hogy a szavamba ne kapdosson. Az én követem Vass Miklós még ma ismétlen elindul Bécsbe, és ha nem találja útban a király hadát, értesítést viszen a török megérkezéséről.

Gergelyhez fordult:

— A gyűlés után rögtön megírod a kérelmet őfelségének, s mellékeled a török levelét. Úgy megírod, hogy még a kösziklák is idehengergőznek Eger alá.

— Megírom, — felelte Gergely.

— Semmi okunk sincs arra, hogy nehéz szívvel várjuk a törököt. A falak erősek. Puska-
por,

meg élelem van bőven. A tizedbárányokból négyezer van a várban, nagyobb része már fel is füstölve. Vágómarha meg 456. Az is nagyobb részt már füstön. Gabona van 835 véka, nagyobb része már liszt. Minden-minden van bőven: akár esztendeig is bírjuk. A király, hacsak az erdélyi hadát ideküldi is, minden török Mohamedhez költözik Eger alól. Dehát olvasd most már a második számu jegyzéket is, — szólt Gergelynek:

Gergely olvasta:

— Nagy bomba-ágyú egy, másik nagy bomba-ágyú, Béka nevű és Baba nevű kettő: A királytól három ágyú. Perényi Gábortól négy ágyú. Serédy Benedektől egy ágyú.

— A puskaport nem mértük meg, mert nem is lehet, — szólt közbe Dobó. Tavalyról is maradt, a királytól is érkezett. A sekrestye aljába szinig áll a kész puska. Még aztán hát van salétromunk és malmunk is, hogy ha kell magunk is örlünk puskaport. Folytasd.

Gergely olvasta:

— Öreg réztarack, faltörő: öt. Vastarack ugyanilyen: öt, Ófelségétől réz-faltörő: négy. Golyóöntő a faltörőkhöz és szakálasokhoz: huszonöt. Dupla prágai szakálas ágyú: kettő. Sergebontó szakálas ágyú: öt.

— Felelhetünk a töröknek. De ez még semmi. Olvasd tovább.

— Prágai és csetneki réz és vas szakálas: háromszáz. Kézi puska: kilencvenhárom. Német kézi puska: százkilencvennégy.

— Nem ér semmit! — rikkantott Cecey. A jó ljj többet ér minden puskánál.

Ezen egy kis feleselés keletkezett. Az öregek Cecey szavát helyeselték. A fiatalok a puska pártján voltak.

Végre is Dobó azzal vágta ketté a csatát, hogy a puska is jó, az íj is jó, de legjobb az ágyú.

Kristóf apród egy remek-míves aranyos sisakot és egy kis ezüst feszületet tett az asztalra. A karján meg egy palást-féle köpönyeg is volt. Dobó háta mögé állt. Tartotta szótlanul.

Gergely még jó rendet olvasott. Benne volt a jegyékben minden fegyver: kópja, gerely, paizs, mindenféle golyó, csáklya, csákány, buzogány, kanóc, dárda és minden harci készség, amit nem a segítség hozott magával.

Akkor aztán Dobó fölkel.

Az aranyos sisakot a fejére tette, a vörös bársony, kapitányi palástot a vállára. És balkezét a kardján nyugtatva szólott:

— Kedves barátaim és védő társaim, a falakat láttátok, most már a falakon belől való erőt is ismeritek. Ebben a várban van most a maradék ország sorsa.

A teremben csend volt. Minden szem Dobón függött.

— Ha Eger elesik, utána, nem állhat meg se Miskolc, se Kassa. Az apró várakat lerázza a török, mint a diót. Nincs többé ellenállás. És akkor Magyarországot beirhatja a történelem a halottak könyvébe.

Komor szemmel pillantott körül és folytatta:

— Az egri vár erős, de ott a szolnoki példa, hogy a falak ereje nem a kőben vagyon hanem a védők lelkében. Ott pénzen fogadott idegen zsoldosok voltak. Nem a várat mentek védeni, hanem, hogy zsoldot kapjanak. Itt csak az öt pattantyus a német, de ezek is derék emberek. Itt mindenki a hazát védi. Ha vér kell, vérrel. Ha élet kell, étellel. De ne mondhassa azt ránk a jövő nemzedék, hogy azok a magyarok,

akik 1552-ben itt éltek, nem érdemelték meg a magyar nevet.

Az ablakon beereszkedett a nap és rásugárzott a falon függő fegyverekre s a falak mellett rudakon álló páncélokra. Tündöklött tőle a kapitány aranyos sisakja is. Gergely mellette állott. Az ablakra pillantott, aztán a szeméhez emelte a tenyerét, hogy a vezérre nézhessen.

— Azért hivattam össze kegyelmeteket, — folytatta Dobó, — hogy mindenki számot vehessen magával. Aki többre becsüli a bőrét, mint a nemzet jövődjét, nyitva még a kapu. Nekem férfiak kellenek. Inkább kevés oroszán, mint sok nyúl. Akinek reszket az ina a közelgő zivatartól, hagyja el a termet, mielőtt tovább szólanék, mert meg kell esküdnünk a vár védelmére olyan esküvel, hogy ha azt megszegi valaki, meg ne állhasson holta után az örök Isten szeme előtt.

Félre nézett és várt, hogy mozdul-e valaki?

A teremben csend volt.

Nem mozdult senki.

A feszület mellett két viaszgyertya állott. Az apród meggyújtotta.

Dobó tovább beszélt:

— Meg kell esküdnünk egymásnak az örök Isten szent nevével ezekre a pontokra...

Egy ív papirost vett fel az asztról és olvasta:

— Először: akármiféle levél jön a töröktől, el nem fogadjuk, hanem a vár népe előtt olvasatlanul megégetjük.

— Így legyen! — hangzott a teremben. Elfogadjuk!

— Másodszor: mihelyt a török megszállja a várat, senki neki ki ne üvöltjön; bármit kiáltoznának is be, arra semminemű felelet ne hangozzék, — se jó, se rossz.

— Elfogadjuk!

— Harmadszor: a várban a megszállás után semmiféle beszélgető csoportosulás se kint, se bent ne legyen. Se ketten, se hárman ne suttogjanak.

— Elfogadjuk!

— Negyedszer: az altisztek a hadnagyok tudta nélkül, a hadnagyok a két kapitány intézkedése nélkül a csapatokon nem rendelkeznek.

— Elfogadjuk!

Egy érdes hang szólalt meg Fügedy mellett:

— Valamit ide szeretnék betoldani.

A szóló Hegedüs volt, Serédynek a hadnagya. Az arca ki volt vörösödve.

— Halljuk, — szóltak az asztalnál.

— Azt ajánlom, hogy a két kapitány viszont a hadnagyokkal mindig egyértelemben intézkedjen valahányszor úgy fordul a sor, hogy akár a védelemben, akár más fontos intézkedésben, a hadnagyok közül csak egy is tanácskozást kíván.

— Az ostrom szünetében elfogadom, — szólt Dobó.

— Elfogadjuk! — zúgták rá mindannyian.

Dobó folytatta:

— Utolsó pont: aki a vár megadásáról beszél, kérdez, felel, vagy bármiképp is a vár megadását akarja, halál fia legyen!

— Haljon meg! — kiáltották égő szemmel. Nem adjuk meg a várat! Nem vagyunk zsoldosok! Nem vagyunk szolnokiak! — hangzott mindenfelől.

Dobó levette az aranyos sisakot. Hosszú szürke haját végigsimította. Intett a papnak.

Bálint pap fölkelt. Fölvette az asztalon álló kis ezüst feszületet.

— Esküdjetek velem, — mondotta Dobó.

A teremben mindenki a feszület felé nyújtotta esküre emelt kezét.

— Esküszöm az egy élő Istenre...

— Esküszöm az egy élő Istenre, — hangzott az ünnepi mormolás.

— Hogy véremet és életemet a hazáért és királyért, az egri vár védelmére szentelem. Sem erő, sem fortély meg nem félemlit. Sem pénz, sem ígélet meg nem tántorit. A vár feladásáról sem szót nem ejtek, sem szót nem hallgatok. Magamat élve sem a váron belül, sem a váron kívül meg nem adom. A vár védelmében elejétől végéig alávetem akaratomat a nálamnál feljebbvaló parancsolatának. Isten engem úgy segítjen!

— Ugy segítjen! — zúgták egyhanggal.

— És most magam esküszöm, — harsogta Dobó kigyulladó szemmel, s két ujját a feszületre emelte, — esküszöm, hogy a vár és az ország védelmére fordítom minden erőmet! minden gondolatomat! minden csepp véremet! Esküszöm, hogy ott leszek minden veszedelemben veletek! Esküszöm, hogy a várat pogány kezére jutni nem engedem! Sem a várat, sem magamat élve meg nem adom! Föld úgy fogadja be testemet, Ég a lelkemet! Az örök Isten taszítson el, ha eskümet meg nem állanám.

Minden kard villant. Egy-lélekkal kiáltották:

— Esküszünk! Esküszünk! Mink is így esküszünk.

Dobó ismét föltette a sisakját, és leült.

— Hát testvéreim, — mondotta egy árkus papirost véve a kezébe, — most még azt beszéljük meg, hogy a falak őrségét hogyan helyezzük el? A falak védelmére nem egyforma beosztás kell, mert a város felől meg az új bástya felől sík a föld és völgyes. A keleti meg az északi bástyák

felől vannak a dombok meg a hegyek. Bizonyos, hogy oda állítják az ágyúkat, és ott törik majd a falat, hogy beronthassanak.

— Nem törik azt át sohase, — legyintett Cacey.

— Nono, — felelte Dobó.

S folytatta:

— Ácsot meg kőművest azért rendeltem jó számmal a várba, hogy amit a török ront, éjjel berakják. Hát ott lesz a legnagyobb munka. És ha az őrséget most el is osztjuk, az majd az ostrom szerint változik.

— Csak intézze kegyelmed kapitány uram, mi elfogadjuk, — kiáltották többfelől.

— Hát én azt gondolom: négy seregre oszszuk a védelmet. Egyik sereg legyen a főkapunál; a másik a szeglettoronyig való részen; harmadik a külső várban; negyedik a tömlöcbástya körül északon. A négy csoportnak megfelelően, négy részre oszlik bent az álló sereg is. Az álló sereggel Mekcsey kapitány-társam rendelkezik majd. Ostrom idején az ő rendelkezése szerint történik majd a kapunak váltakozása, valamint a belső vár védelmé is.

— Hát a város felőli oldal? — kérdezte Hegedüs?

— Oda csak egyes erőket állítunk. A kapunál elég ha husz ember lesz. Az ügyis szűk gyalogkapu, s onnan nem is próbálhat a török támadást.

És egy másik ív papirost vett fel.

— A legények számát hozzávetőleg így osztottam el. Az ó-kapunál, vagyis főkapunál az új bástyaig álljon mindenkor száz drabant. A tömlöcbástyán száznegyven, a tiszttel száznegyvenegy. A Sándor-bástya mentén százhusz a kapu nélkül. Onnan vissza a kapuig százöt.

— Ez négyszázhatvanhat, — mondotta Gergely.

— A templom két tornyán tíz-tíz drabant. Ez a belső vár védelme.

— Négyszáznyolcvanhat, — számította hangosan Gergely.

Dobó folytatta:

— Most következik a külső vár. A Csabi-bástyán legyen kilencven ember a Bebek-bástyaig. Onnan a szeglettoronyig százharminc. Az ó-kaputól a szegletig ötvennyolc. Ott még egy keskeny kőfal van, amely összeköti a belső várat a külsővel. Ott inkább szemmel kell örködni, mint fegyverrel. Hát oda elég harmincnyolc drabant.

Mekcseyre pillantva folytatta:

— Oda majd a gyöngéket állítjuk, és ostromok napján a könnyü sebesülteket is.

— Egy híján nyolcszáz, — mondotta Gergely.

— Mármost hogyan osszuk szét a tiszteket? Hogy magamon kezdjem, én ott akarok lenni mindenütt.

Lelkes éljenzés.

— Mekcsey társam dolgát már tudjuk. A négy főhadnagy úr közül egy az ó-kapunál lesz. Oda erő kell, és rettenthetetlen lélek. Mert hogy a török azon a kapun be akar majd törni, előre látható. Ott a halállal farkasszemet kell nézni, erősen.

Pető Gáspár fölkelt és mellére csapott:

— Kérem azt a helyet!

Az éljenzésben csak Dobó beleegyező fejmozdulatát lehetett látni. Az öreg Cecey átnyújtotta Petőnek a balkezét.

— Ezenkívül, — mondotta, — a külső vár a legveszedelmesebb oldal. A török ott az árok betemetésén öröködik majd. Oda is a főtisztek bátorsága, hazaszeretete és halálmegvetése kell.

Három főhadnagy volt még Petőn kívül, mind a három fölugrott:

— Itt vagyok, — mondotta Bornemissza.

— Itt vagyok, — mondotta Fügedy.

— Itt vagyok, — mondotta Zoltay.

— Hát hogy össze ne vesszetek, — mosolygott el Dobó, ott lesztek mind a hárman.

A tűzmesterek már előbb el voltak osztva. Dobó azonban még egy főágyú mestert akart. Ki legyen az?

Senki se volt értője az ágyúnak, csak Dobó. Hát Dobó magára vállalta.

Hogy erre újabb éljen-harsogás rázta meg a terem falait, s hogy a pattantyusokra is néztek, azok nyugtalanul kérdezték:

— Was ist das? Wast sagt er?

Bornemissza hozzájuk fordult és így magyarázta meg az öt németnek:

— Meine herrn. Kapitány Dobó wird sein der haupt bum-bum! Ferstanden?

Dobó ezután összetrombitáltatta a katonaságot. A vár terén azoknak is elmondta az öt esküpon-tot, amire odabent megesküdtek. Megmondta nekik, hogy amelyikök félelmet érez, tegye le inkább a kardot, hogysesem meggyöngítse a többit is. Mert — úgymond, — a félelem olyan ragadós nyavalya, mint a pestis. Sőt még ragadósabb. Mert pillanatban átszál a másokra. Hát itt a ránk következő nehéz napokban, erőslelkü emberek kellenek.

Azután kibontotta a vár kékvörös zászlaját, és összefogta a nemzeti színüvel.

— Esküdjetek!

Erre a szóra a várbeli székesegyház harangja megkondult.

Csak egyet kondult, többet nem.

Mindenki a város felé tekintett. A kondulás olyan volt, mint egy jajkiáltás. Csak egy. S utána figyelő csöndesség áll a váron, városon és tájon.

V.

Azon az estén Dobó vendégül látta mindazokat, akik vele délelőtt a teremben megesküdték.

Az asztal egyik végén Dobó ült, másik végén Mekcsey. Dobó mellett jobbfelől *Bálint pap* ült, balfelől *Cecey*. A pap mellett *Pető*, szinte laposra viaszkolt szúrom-bököm bajszerű, hej-az-az-teremtésit ember. — *Petőt* különben is meg kellett becsülni azzal a helylyel. A bátyja, *Pető János* udvari méltóság volt: a király főpoharasa. Annak a révén jutott a várba, a puskaport meg az öt tűzmestert is ő küldte Bécsből. Csak aztán következett vagy kor vagy rang szerint részint *Mekcseytől*, részint *Dobótól* számítva a sort: *Zoltay*, — a szőke nyúlánk ember, szeme afféle dárdadobásra célzó, de az ajka mindig-mosolyog. *Bornemissza*, *Fügedy*, — a farkasüstökű zömök ember. Aztán *Koron Farkas*, — az abaujmegyei gyalogosok hadnagya, fiatal vasrágó-állú barna ember. *Kendy Bálint* és *Hegedüs István*, *Serédy György* hadnagyai, akik ötven drabantot hoztak; *Fekete Lőrinc*, aki Regécből jött tizenötöd magával, — piros arcú nyalka ember, a borbély rútol rövidre nyirta korán-szürkülő haját. *Lőkös Mihály*, akit száz gyaloggal küldtek a szabad városok, — gyermekies tekintetű tagos nagy ember. *Nagy Pál* *Bátori György* harminc drabantjának hadnagya, bikaerejű merész ember; *Jászay Márton*, a jászai prépost negyven drabantjának hadnagya, — kétfelé fésült fekete hajával inkább valami csendes íródeáknak látszik. *Szency Már-*

ton, szepesi hadnagy, — aki negyven gyalogost hozott, — kissé pocakos vastagnyakú ur kék mentében, de afféle öklelő szemű. *Bor Mihály*, kitünő puskás, Sárosmegye küldte hetvenhat gyaloggal, — ritkás-szőke bajszerű méléző arc, mintha a címerében holdvilág és zenélő óra volna. Ugocsából ott volt *Szalacszy György*, — vastag-lábú tokás ember, a tekintete szigorú és *Nagy Imre*, kedves-udvarias fiatal ember, mindenkire tisztelettel néz. Őt Homonnay Gáborné küldte tizennyolc gyaloggal. Eperjesről *Blaskó Antal* jött el, — egy harapós tekintetű, göndörszakálú, erős ember kék mentében, nehéz nagy kard az oldalán.

A nevezettek mind hadnagyok. Az utánok való rendben ült *Paksy Jób*, a legszálasabb tiszt a király seregéből, — világszerető meleg szemével, keményre sodrott hosszú bajuszával, s *Bolyky Tamás*, a borsodi ötven puskás hadnagya, — már szürke hajú és szürke szakálú de fiatalosan eleven ember. Ezek később jöttek, hát oda ültették a vártisztek közé, akik voltak: *Sukán János*, az öreg számtartó; *Imre deák* kulcsár, a boros pince felügyelője; *Mihály deák* élelmező-tiszt, vagy mint akkor mondták: *cipóosztó*; *Gyönyösy Mátyás* deák, a püspök deákja, (a vár a püspök földbirtoka volt); *Boldizsár deák* irnok s még egynéhányan. Mert Dobó nemcsak a tiszteket hívta meg, hanem hogy a vár minden népét megbecsülje, egy tizedest, egy közembert, egy egri nemest és egy egri parasztot is felhivatott.

Az ételhordás a Dobó négy-öt szolgájának a dolga volt volna. De hogy a munkájokat megkönnyítsék, a főtiszték is beállították a szolgálkat.

Dobó mögött Tarjáni Kristóf állott, az apród. Dobónak ő szolgált. Ő nyújtotta eléje az ételt, ő

töltötte mindig tele a poharát, valahányszor megürült.

Péntek volt aznap, hát a vacsorát tormás csukán kezdték, rántott süllővel, harcsával és kecsegével folytatták, s túrós csuszával és fahéjjas főtt aszalt gyümölccsel végezték. De volt az asztalon tehénsajt is, szőlő is, alma, körte és dinnye is bőven.

Mért adta a takarékos Dobó ezt a vacsorát? Az esküvő gyűlés befejezéseül? Vagy hogy az egymásnak ismeretlen tiszték összemelegedjenek? Vagy tán a bor világitásánál a lelkek erejét vizsgálta? A levegő kezdetben ünnepi volt, szinte templomi. Az eskütétel nagy-szent komolysága borongott még a homlokokon. A hófehér abroszok, a Dobó cimérével vésett ezüst evőeszközök, az asztal fölött láncon függő faragott hordó, az őszi virágokból készült bokréták, — csak fokozták az ünnepi érzéseket.

Még akkor se melegedett meg a keze senkinek, mikor a csuka után a szép hordóból gránátszin bor ömlött a poharakba. Dobó magasztos beszéde rezgett még a lelkeken, mint ahogy a harangszó után elmélázva hallgatjuk a harang után sokáig bűgő csöndességet.

A sültek után a szolgák tányért váltottak. Mindenki azt várta, hogy Dobó megköszönti a vendégeit.

Dobó azonban fáradt arccal ült barna bőrrel bevont karosszékében. Talán azt gondolta, hogy nem névnap ez, se nem lakodalom: ő most már az eskü után mindenkinek főkapitánya: szimpla vacsorán ül a tisztjeivel.

Mégis hát várták, hogy mond valamit.

A nagy csöndességben egyszercsak fölhallatszik a sütőasszonyok vidám dalolása:

*Csak azért szeretek falu végén lakni;
Erre jár a rózsám a lovát itatni.
A lovát itatni, magát fitogtatni,
Piros két orcáját velem csókoltatni.*

Egyszerre eltűntek a felhők. Az ég kiderült. Hát komolykodjanak-e a férfiak, mikor az asszonyok a veszedelem bevonulását nótával várják?

Mekcsey fölvette az előtte álló ezüst serleget, és fölkel.

— Tisztelt barátaim! — mondotta. — Nagy napok előtt állunk. Maga a jó Isten is az ég ablakában ül és nézi, hogyan küzd itt majd meg kétezer ember kétszázezerrel. És én mégse csüggedek. Gyáva ember nincs közöttünk egy se; hiszen még az asszonyok is, amint halljuk, vígan dalolnak odalent. De ha nem így volna is, van közöttünk két ember, aki mellett csüggednie vaknak, bénának sem lehet. Ismerem mind a kettőt kora ifjúságomtól. Az egyiket azért teremtette az Isten, hogy példája legyen a magyar bátorságnak. A vas ereje van benne. Olyan, mint az arannyal zománcozott kard. Csupa erő és nemesség. A másik meg, akit szintén ifjúságomtól ismerek, észnek és vitézségnek, lélekjelenlétnek, és minden találékonyságnak a mestere. Ahol ez a két ember jelen van, vagy az erő, vagy a furfang bizonyosságában érzem magamat. Ahol ők vannak, ott jelen van a magyar bátorság, magyar ész, magyar dicsőség! Nem lehet veszedelemtől tartani. Azt kívánom, hogy úgy ismerjétek őket, mint én: Dobó Istvánt, a mi kapitányunkat, és Bornemissza Gergelyt, a mi főhadnagyunkat.

Dobó állva fogadta a kocintásokat, aztán állton is maradt.

És így felelt:

— Kedves vércim! Ha olyan ijedős volnék is, mint a szarvas, hogy akármiféle ebfalka csaholása megremegtetne, mikor nemzetem sorsáról van szó, megállok és ellenszegülök. Jurisicsnak a példája bizonyítja, hogy micsoda erősség a leg-hitványabb vár is, ha férfiak vannak benne. A mi várunk erősebb, mint Kőszeg volt, s nekünk is erősebbeknek kell lennünk. Én ismerem a török hadat. Még a bajuszom is alig ütközött, mikor már ott álltam a mohácsi mezőn, és láttam Szulejmán vad hadát. Elhigyjétek nekem, hogy az a huszonnyolcezer magyar összegázolta volna azt a százezernyi csőcseléket, ha csak egy ember is van, aki a csatát vezetni tudja. Nem vezetett, nem rendezett ott senki. A csapatok nem az ellenség állása szerint bontakoztak széjjel, hanem csak úgy gondolom-formán. Tomory szegény, dicső-émlékű nagy hős volt, de nem vezérnek való. Azt gondolta, hogy a vezérség tudománya csak ez az egy szó: *Utánam!* Hát egyet imádkozott, aztán meg egyet káromkodott, és azt mondta: *Utánam!* Azzal megindult a segünk, mint vihar, neki a török közepének. A török úgy széledt előttünk, mint a lúd-falka. Mink meg rohantunk vakon, szilaj paripákon, a régi magyar tüzzel neki az ágyúsornak. Persze az ágyúk, a láncos golyók megtették, amit emberi erő nem tehetett. Négyezren maradtunk a huszonnyolcezerből. De ennek a rettenetes szerencsétlenségnek két nagy tanulsága volt. Az egyik az, hogy a török tábor nem vitézek sokasága, hanem mindenféle gyülevész népé. Összeszednek mindenféle embert és állatot, csak hogy a sokaságukkal elrémítsék a tyúkszivű embert. A másik tanulság az, hogy a magyar akármilyen kevés is, megzavarhatja és meggyőzheti a török

köt, ha a bátorsága mellé okosságot viszen magával paizsul.

Az asztalnál ülők feszült szemöldökkel hallgatták a főkapitányt.

Dobó folytatta:

— A mi állapotunkban azt parancsolja az okosság, hogy vasból legyen a lábunk, míg a király serege meg nem érkezik. A várat lövi és rombolja majd a török, s meglehet, hogy le is döntik a falat, amely valameddig véd majd bennünket. De akkor aztán nekünk kell előállanunk. S ahogy falak védtek bennünket, úgy kell nekünk védenünk a falakat. A falra hágó ellenség ott talál bennünket minden résen. A magyar nemzet sorsát nem engedjük kicsavarni a kezünkből soha!

— Soha! Nem! Nem! Nem engedjük! — kiáltották valamennyien fölpattanva.

— Köszönöm, hogy eljöttetek, — folytatta Dobó. — Köszönöm, hogy elhoztátok kardotokat és sziveket a haza oltalmára. Valami erős érzés él bennem, hogy az Isten Eger vára fölé nyújtja a kezét, és azt mondja a pogány tengernek: *Eddig és ne tovább!* Ez az érzés erősítsen benneteket is, s akkor bizton hiszem, hogy ezen a helyen vígan üljük majd meg a győzelem torát is.

— Űgy legyen! — kiáltottak mindenfelől, s összecsörrentek az ezüstpoharak és cinpoharak.

Dobó után Pető állott fel, a gyorsmozgású hadnagy.

Jobbra balra rántott a nyakán, pödört a bajuszán. Bele mosolygott a poharába, aztán megint elkomolyodott. Végre megszólalt:

— Mekcsey uram bizik Dobóban meg Borne-misszában. Ezek meg biznak mibennünk meg a falakban. Hát én is megmondom, miben bizok,

— Halljuk! Halljuk!

— Két erős vár esett el az Idén a többi között: Temesvár meg Szolnok.

— Veszprém?

— Veszprémben nem volt ember. Miért esett el ez a két erős vár? Azt mondják majd idő multával, hogy azért esett el, mert a török erősebb volt. Nem úgy van pedig. Azért esett el, mert Temesvárt spanyol zsoldosok védték. Szolnokot meg spanyolok, csehek meg németek. Hát most megmondom, miben bizom. Abban, hogy Eger nem védi se spanyol, se német, se cseh. Itt az öt pattantyúst nem számítva mindenki magyar, s főképpen egri. Sajat fészüket védő oroslánok! Én a magyar vérben bizok!

Itt már kimelegedett minden arc, fölemelkedtek a poharak. Pető be is fejezhette volna a beszédét, de a népszónokok bőségevel folytatta:

— A magyar pedig olyan, mint a kova. Mentül jobban ütik, antul jobban szikrázik. Hát azt a kontyos irgalmát annak a Mohamed putrijaiban szedett, fügefáról szakadt, ringyes-rongyos vizivójának, nem birna-e velök ez a kétezer, magyar anyától, vitéznek született, lóháton nevelkedett, magyar búzán erősödött egri bikavérivó katonal!

Elnyomta az éljenzés, a kardcsörgés és kacagás a szavát, de ő megint csak sodort egyet a bajuszán, egyet nézett oldalt, és így fejezte be:

— Eger eddig csak derék város volt, a hevesi és borsodi magyarság városa. Adja Isten, hogy ezentul a magyar dicsőség városa legyen! Pogányvérrel írjuk a falra: *Ne bánts d a magyart!* S ha majdan századok multával az örök földi béke mohája zöldellik e vár maradványain, levett kalappal járhasson majd itt az utánunk jövő századok fia, s büszke érzéssel mondhassa: a

mi apáink küzdöttek itten, áldott legyen a poruk is!

De már erre olyan riadalom támadt, úgy összezecsókolták a szónokot, hogy nem lehetett tovább beszélnie.

De nem is akart.

Leült és átnyujtotta a kezét Bolyki Tamásnak, a borsodi legények hadnagyának.

— Tamás, — mondotta, — ahol mi ketten leszünk, zápuljon a feje a töröknek!

— Olyan szépen beszéltél, — billentett a fején Tamás, — hogy akár most rohannék száznak ellenébe!

Pető után már senkise érzett magában erőt, hogy köszöntőt mondjon. Gergelyt szólongatták, de ő mint afféle tudós ember, nem szokott szónokolni. Hát mindenki csak a szomszédjával beszélt, s a vacsora vidám zsongása töltötte be a termet.

Dobó is fölmelegedett, hol az egyik szomszédjának, hol a másiknak nyujtotta kocintásra a poharát.

Egyszer Gergelynek is átnyujtotta, s hogy a pap Pető mellé ült beszélgetni, átintette Gergelyt maga mellé.

— Kerülj csak ide, fiam.

Aztán, hogy Gergely melléje ült, folytatta:

— A Török fiúkról akarok beszélni veled. Irtam nekik is, de ugy-e hiába?

— Bizony, — felelte Gergely, a poharát maga elé téve, — nem hiszem, hogy látjuk őket. Jancsi jobb szeret a szabad mezőn viaskodni a törökkel. Feri meg nem jön ennyire el. Nem hagyja ott a Dunántúlt.

— Igaz, hogy Bálint úr meghalt?

— Az bizony szegény, már egypár hónapja. A bilincseit csak a halál oldotta le.

— Mennyivel élte túl az asszonyt?

— Jó egynéhány esztendővel. Az asszony, tet-
szik tán tudni, akkor halt meg, mikor mink
Konstantinápolyból hazajöttünk. Éppen temet-
ték, mikor Debrecenbe érkeztünk.

— Jó asszony volt, — bólogatott Dobó elgon-
dolkodva.

S a poharáért nyult, mintha érte akarna inni.

— Bizony olyan nem sok terem a földön, —
sóhajtott Gergely.

És ő is a pohárért nyúlt. Némán kocintottak.
Talán mind a kettőnek az volt a gondolata, hogy
a jóságos asszony látja odafenn az érette emelt
poharat.

— Hát Zrinyi? — kezdte ismét Dobó. Annak
is irtam, hogy Egerbe jöjjön.

— Az el is jött volna, de már hónapok óta
hallja azt a hirt, hogy a bosnya pasa ellene ké-
szülődik. Én februárban beszéltem Miklós bácsi-
val Csáktornyan. Ő már akkor tudta, hogy a tör-
ök nagy haddal jön Temesvárra, Szolnokra,
Egerre. Még velem iratta meg a levelet a király-
nak.

— Azt a Lukácsot sem értem. Már itt kellene
lennie! — s az arca elborult, — aztán Varsányi
is, a kémem... Már jelentést kellett volna hoz-
nia...

Az ajtó előtt sipok és trombiták zenéje szólalt
meg:

*Sárga csizmás Miska sárban jár,
Panni a pataknál rája vár.*

Mintha új vért öntöttek volna mindenkébe.
Dobó intésére az apród bebocsátotta a siposokat.
Három sipos és két trombitás. Köztük a cigány
is. Nagy rozsdás sisak a fején s benne három

kakastoll. Az oldalán hüvelytelen kard madzagon. Meztelen két lábán óriás sarkantyuk. Dadozó pofával pikogtatja a kalanétját.

Mindenki tetszéssel fülelt rájuk. Mikor megismételték a nótát, mély bariton szólalt meg a hadnagyok sorában:

*Zöldítsétek egek hamar a fűzfákat!
Hadd nyergelem ismét kesely paripámat,
Hadd próbálom ismét pihent fegyveremet,
Sirva emlegesse török a nevemet.*

A hadnagy természetes, kisodrott bajszú legény. A bajusza örökké úgy állt keresztben az orra alatt, hogy hátulról is meg lehet ismerni.

— Ki ez a hadnagy? — kérdezte Gergely Dobóhoz hajolva.

— A komáromi kapitánynak az öccse: Paksy Jób.

— Jó dalos.

— És bizonyára vitéz fiú. A dalos kedvű ember mind jó vitéz.

— Hát az a karikás-bajszu tüzes-szemű fiatal ember?

— Budaházy Pista, hatlovas tisztünk.

— Harcra születettnek látszik. Hát az a tömött-szakálu amott lejjebb. Most nyul a poharáért.

— Bay Ferenc ötlovas tiszt. Szintén jó vér.

— És az a nyalka selyemnyakkendő fiatal ott az egi polgár mellett.

— Fekete Pista, hatlovas tiszt.

— Igaz, iszen beszélgettem is vele.

Paksy hadnagy még egy másik rendet is akart a nótából, de nem jutott eszébe.

A síposok is vártak, hogy mikor kezdi.

Ebben a percnyi szünetben valaki nagyot rik-
kant:

— Éljen a papunk!

— Éljen a hadunk véne! — kiáltott Zoltay.

Cecey vidáman felelte:

— Vén az öregapátok!

— Éljen a vár legfiatalabb védője! — kiáltotta
Pető.

Erre már Tarjáni Kristóf is pohárért nyult, és
elpirultan kocintgatott a vendégekkel.

— Éljen az a török, — kiáltott Gergely, — aki-
nek először ütjük ki a fogát!

Erre nem volt kivel kocintani. Mindenki neve-
tett és csak a szomszédjával kocintott.

A piros arcú eгри nemes ember kelt fel a he-
lyéről. Galléros kék köpönyegét a jobb vállán
hátra vetette. Jobbra-balra törült egyet a baju-
szán; aztán meg hátra az üstökén. És szólott:

— Éljen az az ember, aki elsőnek fog meg-
halni Egerért!

Szétnézett büszkén és komolyan s annélkül,
hogy kocintott volna valakivel, fenékgig üritette
a poharát.

Aligha vélte, hogy magára ivott.

A nagy lábas-óra mutatója tizenegyen állott,
mikor belépett egy őr, és az ajtóban megállva je-
lentette:

— Kapitány uram, a török már Makláron van.

— Csak az eleje, fiam.

— Több, kapitány uram. A holdvilágnál úgy
jönnek, mint az árviz. Sok sátor és sok tűz lát-
szik.

— Akkor holnap már itt lesznek, — bólintott
Dobó.

És elbocsátotta az őrt azzal, hogy reggelig már nem szükséges jelentéseket hozniok.

S föl is kelt. Jel volt ez az oszlásra.

Mekcsey a terem egy sarkába vonta Gergelyt, Fügedyt, Petőt és Zoltayt. Egypár szót szólott nekik, aztán Dobóhoz sietett. Összepöndítette a sarkantyuját.

— Kapitány uram, vagy kétszázan kimennénk az éjjel.

— Hova a pokolba?

— Maklárra.

— Maklárra?

— Jóestét mondani a töröknek.

Dobó jókedvűen simított egyet a bajuszán. Aztán az ablakzugba lépett. Mekcseynek utána kellett lépnie.

— Hát nem bánom Pista. A vár népére biztató az efféle kiruccanás.

— Éppen azért gondoltam magam is.

— Ha nagy a harci kedv, jól fog a kard. De téged nem eresztelek el.

Mekcsey elkedvetlenült.

Dobó nyugodtan nézett rá.

— Te olyan vagy, mint a bika. Bele-öklelsz minden fába, és egyszercsak majd nem tudod kihuzni a szarvadat. Pedig neked vigyáznod kell a fejedre, hogy ha az enyém leesik, a tied megmaradjon. Ezt csak neked mondom. Hanem Bornemissza meg a többi kimehet. Gergely óvatosabb ember, hadd rezzentsen ő a török előhadon. Hívd csak ide.

Gergely ott-termett.

— Hát kimehetsz, Gergely, — mondotta Dobó, — de nem kétszáz emberrel, hanem csak nyolcvan-kilencvennel. Elég annyi. Rájok csaptok. Kissé megzavargatjátok őket. S visszafordultok. Emberéletben pedig kár ne essék.

De már akkor ott állt a többi tiszt is.

— Hadd menjek én is kapitány uram.

— Valamennyien csak nem mentek. Az ügyet Bornemisszára bízom. Hármat választhat közületek. Akit nem választ, gondoljon az esküjére: pontos engedelmesség!

— Pető, Zoltay, Fügedy, — sorolta el rendelkezőn Gergely.

A selyemnyakkendő Fekete Pista olyan eszenen nézett, hogy Gergely őt is megszerezte még.

— Fekete Pistának már előbb szóltam.

— Kapitány uram, — esdekelt a kis Tarjáni — hadd menjek én is velök.

Dobó megint simított egyet a bajuszán.

— No nem bánom. De mindig csak mögötte Gergely hadnagy úrnak! Ha agyon találnak ütni, élem ne kerülj többet, azt megmondom.

VI.

Gergely szinte futva sietett a monostorba, a lovas legények tanyájára. Trombitaszó helyett, egyet lőtt a széles folyosón a pisztolyával.

A legények egyszerre kirugaszkodtak az ágyukból.

— Ide hozzám! — kiáltotta Gergely.

A legfürgébbeket választotta ki a maga százának.

— Egy-kettő! Öltözzetek! Mikorra hármat pillantok, lent legyetek kardosan, lóháton a kapunál. Te, fuss az alkapitány úrhoz, és kérj egy emberfogót. Magaddal hozod. Apró-puska legyen mindeniteknek a nyergekápáján!

Még akkor a pisztolyt apró-puskának nevezték.

Gergely lefutott a lépcsőn, és le az istálónak

sietett. Az egyik boltozatból kisugárzó vörös lámpafénynél egy sárgadolmányos sisakos embert pillantott meg. Az ember egy felfordított dézsán ült, és görögdinnyét tartott a térdén. Azt kanalazta.

Az ember mezitláb volt.

Gergely rákiáltott:

— Sárközi!

— Tessen parancsolni, — készségeskedett a cigány.

— Ha velem jössz, lovat szerezhetsz ma, pompásat.

A cigány letette a dinnyét a földre.

— Megyek. Hova?

— A törökre, — felelte vigan Gergely. — Alszanak most. Meglepjük őket.

A cigány a fejét vakarta. Nézett a dinnyére. Visszaült a dézsára.

— Mégse lehet, — mondotta komolyan.

— Miért ne lehetne?

— Megesküdtem ma a tebbivel, hogy nem hagyom el a várat.

— Dehiszen nem arra esküdtünk. Arra esküdtünk, hogy megvédelmezzük.

— Lehet, hogy a tebbi arra esküdözsött, — felelte a cigány, a vállát csaknem a füléig vonogatva, — én arra esküdöztem, hogy degeljek meg, ha kimegyek a várból, Isten engem úgy segeljen!

S megint fölvette az ölébe a görögdinnyét. A fejét csóváltatta és tovább falatozott.

Gergely csakhamar kint lovagolt Petővel, Fügedyvel. Zoltayval a maklári úton, a holdas csilagos éjszakában.

Előttük vagy ötven lépésnyire Fekete Pista állt és Bódogfalvi Péter egri közember, aki ismerte a járást. A Melegvizen túl lekanyarodtak a rétre. Ott már a lovak dobogását elnyelte a puha föld. A száz lovas, száz lengő árnyékhoz hasonlított.

Az andornaki füzesben megpillantották az első őrtüzet.

Péter megállt.

A többi is.

A hold sarlója a fellegek között csak éppen annyit világított, hogy a fák és emberek alakja fekete árnyékokként rajzolódott elő az éjszakából.

Gergely odaugratott Bódogfalvihoz.

— Szállj le. Eredj lappangva, csúszva mint a kigyó az első őrig. Ha kutya van vele és ugat rád, térj vissza épp oly csendesen és lappangva, mint ahogy odamentél. De ha nincs kutya vele, lopózz a háta mögé, és szúrd le. Azután nézd meg a tüzet. Ha nincs mellette más őr, vess rá falevélben vagy lapuban egycsipet puskaport. De abban a pillanatban lebukjál ám, nehogy valaki meglásson.

— És a lovam?

— A lovat idekötöd ehhez a fához. Itt megtalálod, mikor visszatérünk.

— És ha vannak a tűznél?

— Körülnézel gondosan, hogy hol és miképpen fekszenek és hol vannak legtöbben? Aztán gyorsan visszatérsz.

Jó félóraig állongtak a patak partján a fűzbokrok mellett. Gergely tanácsokat osztott:

— Ameddig futást láttok, üssétek, vágjátok őket. Senki száz lépésnél tovább ne táguljon a társaitól, nehogy elvágódják. Mihelyt a kürtöt halljátok, rögtön visszafordulunk és haza vágta-

tunk. Ameddig a kürt nem szól, szabad a mulat-
ság.

A legények körben álltak, és minden szót a fül-
lökbe szedtek.

Gergely folytatta:

— Megriadnak azok és nem is gondolnak
szembeszállásra. Ha így történik, addig vágjátok
a sűrűjét, mígcsak szét nem esnek. Tanuljátok
meg egyszer s mindenkorra, hogy aki lovon ha-
dakozik, olyan sebesen csapkodjon, hogy az el-
lenfélnek ne legyen ideje visszavágásra. Mint a
záporesső, úgy hulljon a vágás.

— Mint a menydörgős istennyila, — tette
hozzá Pető.

Gergely elhallgatott. A törökök felé fülelt.

Aztán ismét a legényekhez fordult:

— Hol az emberfogó?

— Itt vagyok hadnagy uram, — felelt egy vi-
dám hang a sorban.

S egy szálás legény mozdult elő.

— Nálad a szerszám?

— Nálam, hadnagy uram.

S egy villaforma hosszú szerszámot emelt a
magasba.

— Tudsz vele bánni?

— A kapitány úr megtanított rá.

— Hát csak kapd el vele a nyakát valamelyik-
nek, s györd le a kutyát. Az lenne csak a dicső,
fiúk, ha főtisztet foghatnánk. A legszebb sátor-
ban szokott lenni az olyan. S bizonyosan egy-
ingben aluszik. Azt fogjuk meg, ha lehet.

Ismét fülelt. Ismét folytatta:

— A foglyot meg kell kötözni, de csak a ke-
zén. Hátra a kezét. Ha szerzünk lovat is, arra ül-
tetjük. S akkor te Kristóf, meg te másik kis em-
ber közre-fogjátok s a lova kantárát a magatok
lovához kötve hozzátok. Ha szökni próbál, vagy

beszél, vagy kiált, vagy hátrafelé lecsúszni próbál, azonnal üssétek!

— Hátha nem fogunk lovat? — kérdezte Kristóf.

— Akkor futnia kell a lovatok mellett, s tik csak siessetek haza. Minket ne is várjatok.

Hallgattak. Az éj csendes volt. Csak az őszi bogár panaszos zengése hallatszott a szőlőhegyekről, s egy-egy ló halk dobbanata.

— Lobbant, — hallatszott végre egy hang.

Mindnyájan látták a tűz lobbanását.

— Jön! — hallatszottak halk hangok kisvartatva.

S minden kéz a kantárba markolt.

A bokrok sötétjéből elővált Péter alakja. Futva jött.

— Az őrt leszúrtam, — lihegte. Meg se jajdult, csak eldőlt, mint a zsák. A tűz a sátorok között ég. Egy török szolgaféle ül mellette. Sárga papucs a kezében, sárga festék a térdén.

— Tiszti szolgál, — mosolygott Gergely. Tovább.

— A többi százával ott hever a gyepen, holmi pokrócokon, a tüztől balra egyfalkában.

— Alszanak?

— Mint a medvék.

Gergely az álla alá igazította a süvege sziját.

— Nohát fiuk lehetőleg széjjel, egymástól tíz lépésnyire. Kanyarítsunk. Amint elsütöm a pus-kámat minden puska közibük roppanjon, s essetek rájuk, mint a farkasok. Ordítsatok, üvöltsetek, és üsd vágd, nem apád!

— Mintha ezren volnánk, úgy ordítsatok! — tette hozzá Pető.

Közben Bódogfalvi is lóra ült. Széttágultak napkelet felé.

A legszélső Pető. A sisakjába tűzött három

sastollról megismerhető már messziről. Bekanyarítja a lovas láncot félhold alakban, s Gergelynek az ügetéséhez szabja a magáét.

Most már Gergely vezet.

Darabig még csendesen ügetve halad a bokrok oldalában, aztán egyszerre sebes vágatást kezd.

Az első török vad üvöltése hangzik fel az éjszakában. Gergelyre süti a pisztolyát. Gergely visszalő. A következő pillanatban minden pisztoly eldurran, s a száz lovas *haj a kutya pogány istállóját!* pokol-fergetegként robot rá az alvó török hadra.

A sátorok erdeje abban a pillanatban ropogva, burrogva elevenedik meg. Török és magyar ordítás keveredik egy-hangviharrá. A földön-alvók eszüket vesztve riadnak fel, s ugrál, szökdel, tolong a sok török keresztül-kasul egymáson a sátorok között.

— Rajta! Rajta! — harsogja Gergely.

— Allah! Allah akbár! — üvölti a török.

— Hej az apád!.. kiált egy rikácsoló hang.

— Üsd a kutyát! — bömböli Pető Gáspár valahol a sátorok között.

Török üvöltözés, magyar káromkodás. Arnyékok bukdosnak, szökellnek, kavarnak. Kardok suhognak, fokosok zuhognak, lovak dübörögnek, fortyognak, sátorok recsegnek, kutyák visitanak. A föld is reng a száz lovas robotása alatt.

Gergely két sátor között egy farka összeszorult pogányra ugrat. Vágja őket jobbra-balra. Érti, hogy a kardja mindig testbe csap s hullnak előtte és dőlnek, mint a júniusi búza, mikor az agár benne nyargal.

— Alláh! Alláh!

— Krisztusod ne legyen! Ne pogány kutya!

A törökök minden lova egy-csoporton legel. A

menekülők jatagánnal metélik a békót s felkapnak a lovakra.

— Utánam fiúk! — kiáltja Gergely.

S megrohanják a lovasokat is. Vágnak, szurnak, embert, lovat egyaránt. Csörög a kard, ropog a dárda.

— Alláh! Alláh!

— Krisztus segits! Ne kutya!

Zuhog a csákány is. A török rémulten ugrál lóra. Némelyik lóra kettő is kapna. Aki teheti, lovon menekül. Aki lóra nem tud kapni, gyalog iszkol el a sötétségben.

Gergely azonban nem üldözi őket. Megáll és gyülekezőt fuvat.

A sátorok közein át mindenfelől ugrálnak hozzá az emberei.

— A török fut! — kiáltja Gergely. Kapkodjatok össze minden elhozhatót! Lovát a kezérol senki el ne hagyja! Amelyik sátor előtt tűz ég, rugjátok a tüzet a sátorral!

A legények megint szétoszlanak. Gergely leshintja a vért a kardjáról, és beleszurkál valami háromszor egy sátor ponyvájába, hogy letisztítsa.

— Pfuj, micsoda utálatos munka! — lihegi Zoltainak, aki hasonlóképpen törülgeti a kardját.

Aztán hogy a török már seholye ugrált, maga mellé szólította Fügedyt:

— Nézzük sorra a sátorokat!

A hold gyöngé világánál nem lehetett látni, hogy melyik sátor a főtiszté? A sátorok nem voltak egyformák. Egyik kerek volt, a másik négyszögű. S amelyik sátor diszesebb volt is, mint a többi, az csak előre küldött sátor volt. Közemberek háltak benne.

Gergely az egyik sátorról lekapott egy lófarkas zászlót, és hogy Kristófot meglátta, rákiáltott:

- No fiu, vágtaal-e?
- Kettőt, — zihált az apród.
- Csak kettőt?
- A többi elfutott előlem!

A legények egypár kocsit és szekeret is kerítettek. Feldobálták, ami már a lovukra nem fért: a szőnyeget, aranyos boncsokokat, drágaköves kutaszokat (lófarku lónyakdisz), lószerszámokat, ruhásládákat, sisakokat, fegyvereket, főzőedényeket és mindent, ami a kezükbe akadt. Még egypár sátort is széjjel-szedtek és szekérré dobáltak.

Hajnalodott mikor visszaérkeztek a várba.

Dobó már nyugtalanul várta őket a bástyán. Ha a kirohanás kudarcra jár, a vár népe megcsügged. S különösen nyugtalanította, hogy Gergely éppen a főtisztekből vitt hármat magával.

Hanem ahogy meglátta az előre száguldó apródot, s kisvártatva a megrakott lovakat, kocsikat, és szekereket s Gergelyt amint már messziről felmutatta a lófarkas török zászlót, kigyulladt az arca az örömtől.

Mikor a vitézek berobogtak a kapun, a vár népe már ott várta őket, s öröm-kiáltásokkal éljeneztek.

A katonák nemhogy veszettek volna, hanem inkább szaporodtak. A hosszú legény egy betömött szájú törököt hozott. Rövid kék-lajbis, sárganadrágos, bocskoros török. Turbánja nincs a fején. Hát látni, hogy a feje beretvált, lombos ősz bajusza eltakarta a száját. Véres két szeme még most is dühösen forog. Egyenesen Dobó elé cipelte. Ott aztán kirántotta a szájából a turbán-gyolcsot.

— Jelentem alássan vitézlk kapitány uram, nyelvet is hoztunk.

— Marha! — bődült rá a török tigris-mérgesen a vitéz szeme közé.

Dobó nem szokott nevetni, de akkor olyan jóízűt nevetett, hogy a könny is kicsordult a szeméből.

— Varsányi, — mondotta a fogolynak, — te hát jól játszod a törököt.

És a vitézhez fordult:

— Ugyan oldozd fel. Hiszen ez a mi kémünk.

— Mondani akartam a butának, hogy magyar vagyok, — kesergett Varsányi, — de mindig fejbe ütött, ahányszor megszólaltam, aztán meg betömte a számat is.

S pofonra emelte a tenyerét.

A vitéz röstelkedve huzódott félre.

*

Dobó magához intette Gergelyt meg Mekcseyt. És a kémnek is szólott:

— Jer.

Bement a belső kapun álló tornyos, emeletes épületbe, és a kapus szobájába lépett.

Leült egy gyökérből font karosszékbe, s intett Varsányinak, hogy beszéljen.

— Hát kapitány uram, — kezdte a kém a kezeszárát dörzsölgetve, — jön az egész had. Ahmed pasa jön elől. Az éjjel a tábor Abonyban hált. Az elejit felküldték Manda béggel Maklárig. Az irgalmát!... tette hozzá megváltozott hangon.

Ez az irgalmát a vitéznek szólott, aki Egerbe hurcolta. A kezén mély árkokat hagyott a zsinór; meg egy pár ütés is sajgott a feje búbján.

— Hát bég is volt veletek? — riadt fel Gergely. Azt bezzeg megfoghattuk volna!

— Alig, — felelte a kém Kövér az mint a barátok disznaja. Van három mázsa, ha nem több.

— Hogy mondtad a nevét?

— Manda. Azt nem fogja a golyó. Nem régi bég. Csak most a nyáron kapott a bégségre a temesvári csata után. A katonák különben is úgy hívják, hogy *Hajván*.

Gergely elmosolyodva rázta a fejét.

— Ez az, — mondotta a két kapitánynak, — akiről a minap este beszéltem. No majd fogja itt a golyó.

— Beszélj tovább, — szólt Dobó a kémnek.

— Jön aztán Szokolovics Mehmed beglerbég. Az jó lövő. Az ágyúkat ő állítja fel és sütteti először. Azt mondják, hogy olyan a szeme, hogy a falon is átlát vele. Ezt én nem hiszem.

— Ágyújok mennyi van?

— Faltörő öreg ágyújok van tizenhat. Más nagy ágyújok van nyolcvanöt. Kisebb golyólövő ágyújok százötven. Mozsárágyú igen sok. Golyót hoznak száznegyven szekérrel, puskaporos tevét kétszázat láttam. Egy négyökrös szekéren egyebet se hoznak csak márványgolyót, akkorákat mint a legnagyobb görögdinnye.

— Van élelme a hadnak?

— Rizsük nincs bőven. Már csak a tiszteknek osztanak rizst. De lisztet meg juhot, marhát rabolnak mindenütt, amerre csak jönnek.

— Betegség nincs a táborban?

— Nincs. Csak Kászon bég betegedett Hatvanban, az is csak uborkától.

— Ki jön még?

— Arszlán bég.

— A volt budai pasa fia?

— Az.

— Hát még?

— Musztafa bég, Kamber bég, a nándorfejérvári bég, a szendrői bég, Dervis bég, Veli bég...

— Az irgalmát annak a Veli bégnek! — Mor-
dult el Mekcsey, — azt megdanoltatom!

— De meg is táncoltatjuk, — mondotta Ger-
gely.

— Hát az a Dervis bég? — kérdezett tovább
Dobó, — az miféle szerzet?

Varsányi a fejét rázta.

— Igen különös. Rendes bég. mint a többi, ha-
nem mikor csatázik, leveti a bég-ruhát és szőr-
csuhát ölt. Azért hívják Dervis bégnek.

És kedvetlenül pillogott Dobóra, mert a kér-
désből látta, hogy Dobónak más kéme megelőzte
őt.

— Milyen ember? — faggatta tovább Dobó.
Melyik had élén áll?

— Én a lovasoknál láttam. Félszemü ember.
Azelőtt jancsár aga volt és Jumurdsák az igazi
neve.

Gergelynek erre a névre megmozdult a keze,
és a kardjára csuszott.

— Jumurdsák, — ismételte, — nem emlékezik
rá kapitány uram? Hiszen ettől szabadultam én
meg gyermekkoromban.

Dobó a fejét rázta:

— Annyi törökkel volt már életemben bajom,
hogy biz én, nem csuda, ha egyiket-másikat elfe-
lejttem.

A homlokához kapott:

→ Hogyne ismerném. Az öccse ez Arszlán
bégnek. Kutya kegyetlen ember!

És ismét a kémhez fordult:

— Mi voltál a táborban?

— Manda bég szolgája voltam már legutóbb,
ördög abba a tulokba! (aki elfogott), minden
szándékukról hirt hozhattam volna.

— És hogyan jutottál a bég mellé?

— Összebarátkoztam a szolgájával, és mindig

a sátoránál lődörögtem. Hatvan alatt a bég megharagudott rája, és elverte. Engem meg hogy már sokszor látott, csak magához szólított, mert én is tudtam már téntát főzni.

— Mit?

— Téntát. Úgy issza a téntát, mint mink a bort, kapitány uram. Reggel, délben, este csak téntát iszik.

— Nem ténta lesz az te.

— De bizony ténta, kapitány uram, valóságos jó fekete ténta. Valami babból főződik, oszt olyan keserű, hogy még másnap is pöktem tőle, mikor megkóstoltam. A babot úgy hijják törökül hogy kávé.

A vezérek egymásra néztek. Egyik se hallotta még közülök a kávét.

— Hát az jó, hogy odajutottál, — gondolkodott maga elé Dobó, — a had mit beszél Egerről? Erősnek beszélik-e, vagy könnyü munkának gondolják?

A kém vállat vont.

— Szolnok eleste óta, azt hiszik, kapitány uram, hogy övék mind a világ. Beszélük, hogy Ali pasa azt írta Ahmednek, Eger csak rozzant akol.

— Hát még nem egyesültek?

— Még nem.

Dobó ránézett Mekkseyre. Mekksey mosolyogva vont vállat.

— No majd meglátják, micsoda harapós birák várnak rájuk ebben a rozzant akolban.

A kém folytatta:

— A táborban sok a csöcselék. A hadat mindenféle görög kereskedő, kötél táncos, örmény, lókupec és cigány kíséri. Rabok is vannak egynéhány százan. Többnyire temesvári nők. Azok széjjel vannak osztva a tisztek között.

— Gazemberek, — mordult el Mekksey.

A kém folytatta:

— Férfi rabot csak fiúkat láttam, nomet a szekereket, akik a golyót hozzák. Arszlán bég egy nap tizszer is elmondja, hogy az egriek, mihelyt a töméntelen hadat meglátják, azonnal kiszöknek, mint a szolnokiak.

— Mi a had főereje?

— A sok janicsár, meg a mégtöbb lovas műszellem. Aknászok is jönnek. Azokat lagumdsiknak hívják. Meg jönnek kumbaradsik is, akik köpjával meg parittyával vetik a várba a cserépbombát.

Dobó fölkel.

— Hát csak eredj most már: pihenj. A vár népének mutogasd meg magad, de különösen a toronyőröknek, hogy ismerjenek, akik még nem ismernek. Éjjel visszatérsz a táborba. Ha valami jelenteni valód lesz, csak jer ide a város felől a fal alá, és sipolj. Hiszen a kapu-őrség ismeri már a sipodat.

VII.

A piacon mingyárt megkezdődött a kótyavetye. Öt megrakott szekér és nyolc apró török ló.

A cipóosztó deákat kihuzták az ágyból. Egy asztalt eléje, egy dobost melléje. Kikiáltónak megtették Bódogfalvit.

— Kezdjük a lovakon, — mondotta Pető.

— Egy gyönyörű arabus ló, — kezdte Bódogfalvi.

— Vedd össze a kettőt, — szólt Mekcsey.

Mert két egyforma kis pejló volt a zsákmányban.

No azokra senkise ígért, de azért elkeltek.

Dobó megbizta Mekkseyt, hogy a két szép lovat vegye meg az apródoknak. Hát Mekksey megvárta, szól-e valaki?

De mindenki a fegyverekre és a ruhafélékre tartogatta a pénzét: Mekksey megvette négy forinton mind a nyolc lovat és bevezette az istállóba.*

A szekerek következtek. Azokból már bőven fordult ki a sok szép fegyver. Egy-két dénáron ékköves kardot, elefántcsontnyelű puskát lehetett venni. Az asszonyok a ruhaféléért versenyeztek. Fügedy egy huszfontos buzogányt vett, Paksy Jób bársony csótárt, Zoltay ezüstsisakot, amelynek orrvédő pecke volt. Hullt a pénz Mihály deák elé, s a deák szorgalmasan jegyezte, hogy ki mit vett és mennyit adott érte.

Mikor az első szekérnek a fenekére értek, Bódogfalvi vidáman kiáltott:

— Most pedig következik ama híres Dárius királynak a kincses ládája!

S egy nagytenyerű katona segítségével szép borjubőrös ládát emelt a saroglyára.

A láda be volt csukva, de zár vagy lakat nem látszott rajta. Balta kellett, hogy felszakíthassák.

A vár népe szinte nyomta egymást kíváncsiságában. Ha Dárius kincse nincs is a ládában, bizonyosan értékes holmi van benne.

Még a két kocsmáros is ott állt: Nagy Laci és Debrőy Gyuri, mind a kettő melles kék kötényben.

— Én egypár ezüst kupát szeretnék venni, —

* Éppen nem potom áron vette, hiszen abban az időben egy jó szántóökörnek az ára alig 5 forint volt, egy disznóé 2 forint. Egy forinton négy bárányt lehetett venni és Sarudról hat szekér szénát hoztak be összesen 5 forintért.

mondta Debrőy, — hogy ha urak térnek be hozzám, kedvvel ihassanak.

— Én egy szép selyem kendőt, — szolt egy cipóképű piroszizmás menyecske.

És egy fiatal barna drabantra pillantott. A legény legott belenyult a zsebébe.

Mert hogy már egy csomó női ruhát meg egy néhány virágcserepet dobtak le a szekérről, nyilvánvaló volt, hogy némelyik török tiszt elhozta a feleségét is.

— Én csak egypár papucsot szeretnék, — áhított egy öreges asszony. — Mindig hallottam, hogy a török jó papucsot varr.

A láda felpattant. A nézők nem csekély meglepődésére egy 6—7 éves fiucska emelkedett ki belőle.

Egy fehérarcú, őz-szemű, ijedt kis török gyermek. A haja rövidre nyirt. A testén ingecske. A nyakán egy kis aranypézn.

Bódogfalvi káromkodott:

— Tyhú, azt a rusnya békafejű teremtésit annak a fügefán termett kontyos öregapádnak!

S tréfás utálattal fintorgatta az orcáját.

Nevették.

— Csapd agyon a porontyát! — rikoltott át a másik kocsiról egy katona.

— El kell pusztítani még a magját is, — keseredett rá egy másik.

A gyermek sirva fakadt.

— Lépj hát ki, az apád sarkantyuját, — ordított rá Bódogfalvi.

S megfogta a vállánál. Kiemelte aládából, s ledobta a gyepe, úgy hogy elbukott.

A gyerek sikoltott.

Mindenki úgy nézett rá, mint valami varangyos békára.

— Jaj de csúf! -- mondotta egy asszony.

— Nem is csúf. — felelte egy másik.

A gyerek pedig könnyes ijedt szemmel és görbe szájjal állott a földön is. Minden pillanatban törölt egyet a szemén. Rémulten tekintett hol egyik asszonyra, hol a másokra. Hangosan nem mert sirni, csak szepegett.

— Ússétek mán agyon! — rántott az öklén a sátorbontó katona.

A gyermek a hangtól megriadt és egy asszonyhoz bújt: belerejtette az arcát a szoknyájába. Véletlenül az az asszony volt az, amelyik azt mondta, hogy csúf a gyerek. A sütőasszonyok közül való sovány sasorru vénasszony. A karja akkor is fel volt gyűrve; a fején hátrakötött kékendő.

— Oh, hogyisne! — szólalt meg akkor a gyermek fejére téve a kezét. — Hátha nem is török? Ugye fiam, nem vagy török?

A gyermek fölemelte az arcát, de nem felelt.

— Hát mi volna? — szólott Bódogfalvi. Itt vannak a ruhái is. Itt a sapkája, piros; itt a dolmánya, ez is piros! Ki látott már ilyen bugyogót? Madzag van az alján; össze lehet húzni, mint a zacskót szokás.

S ledobálta a gyermeknek a ruháit.

Annem! — szólalt meg a gyermek, — *nerede?*

— No úgy-e hogy magyar! — kiáltott az asszony diadalmasan. Azt mondja: *anyám gyerde!*

— Dehogy magyar az Vasné, — mosolyodott el Pető, — nem azt mondja az, hogy *jer ide*, hanem azt, hogy *nerede*. Azt kérdezi, hol az anyja?

És a gyermekhez fordult:

— *Jok burda anang!* (Nincs itt az anyád.)

A gyermek megint sírva fakadt.

— *Meded, meded!* (jaj-jaj)

Vasné letérdelt és szótlánul öltöztette a gyermeket. Piros bugyogó, piros sapka, piros sarú, violaszin bársony-dolmány. Bizony foltos a dolmányka, fakó a piros sarú. Megtörölte a kötényében a fiunak az arcát.

— Vissza kell ereszteni, — mondta aztán vélekedésképpen.

Pető maga se tudta mit tegyen.

— Ejl! — ordította Bódogfalvi a kardját kirántva, — hát a mi gyerekeinket nem öldösik-e meg a kutyák? Még a csecsemőknek se kegyelmeznek!

— Szúrd lel — kiáltotta a sátorbontó.

Vasné elrántotta a gyermeket, a karját tartotta, hogy a katona meg ne üsse.

— Ne bántsdl!

S már akkor három asszony is fogta a gyermeket.

Mikorra a katona visszadugta a kardját, a gyermek úgy eltűnt a szoknyák és kötények között, hogy kopóval se lehetett volna megtalálni.

*

Gergely az éjszakai harc után leugratott a Melegvizre.

Megfürdött. Azután gyorsan visszatért.

A palota előtt egy kéklajbis, vastagderekű legénynyel találkozott.

A legény ágyútömő vaspálcát, vagy amint akkor mondták: *döröklőt* vitt a vállán. A pálcavégén kormos csöpű feketéllett. Köszönt Gergelynek.

Amint így odafordult arccal, Gergely megdöbbenve állt meg.

— Ez a kéklajbis szőke legény, ez a gyermekes kis orr, a két merész szem között...

Vannak olyan arcok, amelyek úgy megmaradnak bennünk, mint az olajfestmények a falon. Nem változnak. Gergelyben él ez az arc és ez a termet. Mikor gyermekkorában rab volt és a kocsin ült a parasztleány ölében, akkor látta ezt az arcot. A legény meg volt láncolva és a törököt szidta.

Gergely rákiáltott:

— Gáspár!

— Az a nevem, — csodálkozott rá a legény, — honnan tetszik engem ismerni, hadnagy uram?

S levette a kalapját.

Gergely csak bámulta.

— Ez mégis bolond valami, — tűnődött. Hiszen ez még se lehet az. Hűsz esztendeje, hogy láttam. Hogy hívják apádat?

— Úgy mint engem hadnagy uram: Kocsis Gáspárnak.

— Az anyád meg valami Margit, ugye?

— Az.

— Nem Baranyában kerültek azok össze?

— Debizony.

— Török rabságban voltak?

— Csak vitték őket.

— De kiszabadultak.

— Úgy volt.

— Dobó szabadította ki őket.

— Meg egy kisfiu.

Gergelynek elfutotta a láng az arcát.

— Itt van-e anyád?

— Ide húzódott. Mert apám is itt van, hadnagy uram. Velem van apám: egy-ágyút gon-
dozunk.

— Hol van édes anyád?

— Ahun gyün a!

Egy kerekkepű vastag asszony ballagott a

kapu felől. Két tejes kupa a kezében. A hátán putton. A köténye is tele sárgarépával.

Gergely hozzá-sietett:

— Kedves Margit néném! Kedves jó Margit néném! Hadd csókoljam képen.

S mielőtt az asszony magához térne, csakugyan meg is cuppantja mind a két orcáját.

Az asszony csak hüledezve néz rá.

— Én vagyok lelkem az a kis fiu, — áradozik Gergely — akit kend az ölében vitt a pécsi uton.

— Né, — hőkölt el az asszony, — kegyelmed volna vitéz uram?

Olyan vastag hangja volt, mint a fatrombitának.

— Én, lelkem, — feleli örömmel Gergely. Beh sokszor eszembe jutott az a jóságos leánykori képe! Meg ahogy bennünket ott anyált, dajkált, a szekér tetején.

Margit asszonynak megvizesedett a szeme az örömtől.

— Fogd ezt a kupát, — mondja a fiának, — mert bizonyisten kiesik a kezemből! Hát az a csepp lány? Él-e még?

— De él ám. Az most a feleségem. Odahaza van Sopronban. Kisfiam is van: Jancsi a neve. Megírom neki, hogy a jó Margit nénit láttam. Megírom nekik.

•

Hej Gergely vitéz, hol a te kis fiad? Hol a te szépasszony feleséged?

VIII.

Gergely azon a napon ugyancsak megheverte a medvebőrt. Arra ébredt fel, hogy valami éktelen nagy zuhogás, csattogás a világ. Mintha ezernyi ajtót szaggatnának be a várban.

Nyújtózkodott és fölkel. Kinyitotta az ablak fatábláit. Hát lángban a város. A gyönyörű nagy székesegyház, a püspöki palota, a Miklós-templom, a kanonokok cseréptető háza, a Ciframalom. Cifra-kapu két tornya meg a sok mindenféle ház, lobogó lángözönben, felkanyargó füstben. A zuhogás meg a feje fölött s mindenfelé a várban, pokoli!

Nyitja a belső ablakot, hát csak úgy röpköd a zszindely az orra előtt. A monostor tetejét is szaggatják, a templom szép új födelét is. Repül a sok zöld cserépszindely, fazszindely, lécz, szelemenfa mindenfelől.

Nyitja a harmadik ablakot, arról se lát egyebet, csak tetőszaggatást. Az udvaron meg a házak között senki. hanem a falak tele néppel.

Nézi a nap állását, Dél elmúlt. Kiált a szolgájának. Nincs. Kapja a vizet. Mosdik nagysebesen. A következő percben már rajta a ruha, a kard, a sastollas süveg. Lódul le a lépcsőn. Felkap egy pajzsot és azzal boritkozva siet a zszindelyhullás alatt a bástyára.

Hát mint világot elnyelő tarka vizáradat omlik a török a völgyből. Jön nagy csengéssel-bongással, dobpergéssel, trombitamuzsikával. A vörös, fehér, és kék színek egymásba hullámozva közelednek.

Almagyar, Tihamér a szép két fis falu a Melegviz körül, ég. Minden háza ég.

A maklári úton végtelenségbe vesző hosszú sora az ökröknek és a bivalyoknak. Az mind ágyút vontat.

A hegyoldalban a ragyogó vértetű dsebedsik, s lent a vadaskert felé a piros-sapkás lovas akindsik nagy sokasága. Mi minden jön még utánok!

— Hol a főkapitány úr?

— A templom tornyán.

Gergely odatekint. A torony teteje lapos. Ott áll Dobó a hétköznapi galambszin posztósüvegében. Mellette a vastagnyakú Mecssey, a szőke Zoltay, Pető, a pap, Cecey meg az öreg Sukán.

Gergely odasiet.

A toronyba falépcső visz fel. Hármásával ugrálja át. Egy fordulónál Fügedybe ütközik.

— Mért ég a város? — kérdezi lihegve.

— A kapitány úr gyujtatta fel.

— Hát itt, micsoda bontás ez?

— Leverjük a tetőket, hogy a töröknek ne legyen mit gyujtania, meg, hogy ne takarja őket.

— Hova mégy?

— Vizet hordatok még a medencébe. Erigy csak fel: Dobó már kérdezett.

A toronyból mégjobban lehetett látni a török hadat. Abonyig tarkállott a had, mint valami mozgó erdő.

— Hát, Gergely! — fogadja a tornyon Mecssey, — éppen most kérdeztem Kristófot, hogy így vertétek-e agyon a törököt az éjjel?

— Feltámadtak a kutyák! — fogadta a tréfát Gergely. Ahol jön az is, akinek Bakocsay a fejét elhozta.

Dobó a fejét rázogatta.

— Nagy Lukács elveszett, — mondta Ceceynek, — ejnye beh sajnálom. A legjobb huszonöt lovasom.

Gergely egy kézmozdulattal a süvegéhez Dobót üdvözölte.

— Nem lövünk-e elejbök egy jó magvas köszöntést?

Dobó fejét rázta.

— Nem.

Aztán, hogy Gergely kérdőn nézett rá, a fejével a török felé intett:

— Aki jön, az mondjon előbb jónapot.

A város falkerítése alatt elszéledt a had a vadaskert felé, éppen mint az árviz, mikor követ talál s körül folyja.

IX.

Azon az éjszakán megint eltűnt egynehány felvidéki ember. Jött helyettük más. Felnémetről valami harminc parasztember jött be. Kiegyenesített kaszával jöttek. Az egyik meg csépet hozott. A cséphadaró persze ki volt verve szöggel. Egy bőrkötényes vállas ember vezette őket. A vállán pöröly.

Mikor Dobó előtt megálltak, leemelte a pörölyt és leeresztette a földre. A süvegét levette.

— Felnémetiek vagyunk. Bejöttünk. Az én nevem Gergely. Kovács vagyok. Ha kell, vasat ütök, ha kell törököt.

Dobó kezét nyújtott neki.

Jöttek aznap almagyariak, tihamériak, abonyiak is, többnyire parasztsok feleséggestül. Az asszonyok bugyrosan. A férfiak jól feltarisznyázva, s lóval, kocsival is.

Egy ökrös szekér is kanyarodott fel a várba. A szekéren harang volt, akkora a harang, hogy két oldalt a kerekek súrolták.

A szekér előtt egy öreges, úrféle ballagott. Mellette két úri fiu, kék posztó dolmányban, piros csizmában. Az egyik húsz éves, felkunkorított bajuszú, a másik tizenhat éves — még gyerek.

Egyforma kerek és barna az arcuk. A nyakuk is egyforma rövid. Csak épp, hogy az öregnek gondránccok barázdázzák a homlokát. Az öreg oldalán széles kard fekete bársony hüvelyben: a

két fiu oldalán vörös-bársony hüvelyű vékony kard. Mind a háromnak vörös az arca a napfényes melegtől.

Az öregén fekete ruha van. Csizmája is fekete.

Dobónak már távolról feltűnt az a gyászruha. De hogy a felnémetiek foglalkoztatták, csak akkor látta megint az embert, mikor odaért.

Az egri biró volt.*

— Nini András deák! — üdözölte Dobó a kezét nyujtva.

— Én vagyok, — felelte az egri biró. Itt hozom az öregharangot. A többit elásattam.

— És ez a két derék fiu?

— Az én fiaim.

Dobó kezét nyujtott azoknak is.

És az ökrök vezetőjéhez fordult:

— Tegyétek le a harangot a templom-bástya mellé. Kristóf, — intett az apródjának, — mondd meg Mekcsey úrnak, hogy a harangot ásassa el, hogy golyó ne érje.

Tekintete a biró fekete csizmáján akadt meg.

— Kit gyászol bátyám?

Az egri biró a földre nézett.

— A városomat.

És ahogy fölemelte a fejét, tele volt a szeme könnyel.

Aztán egy hamuszín posztó-ruhás ember jött, meg két nő. Mind a két nő egy-egy gyermeket vezetett.

Az emberre szives szemmel nézett Dobó, s meg is szólította:

— Molnár ugye?

— Maklári molnár vagyok, — felelte örömmel

* Még akkor nem polgármesternek nevezték a város fejét, csak bírónak.

fénylő szemmel a barátságos szótól, — Bódy János a nevem, szolgálatjára kapitány úrnak. Itt háltam az éjjel a Cifra-malomban.

— Hát ez a két nő?

— Egyik a feleségem, másik a leányom. Az a kettő meg a két kisfiam. Nem akartak elhagyni, hát mondok talán csak megférnek itt velem.

— Hiszen hely van, arról szó sincs, de alkalom már az asszonynépet.

És Sukánhoz fordult:

— Hány asszony van a várban?

— Idáig negyvenöt, — felelte Sukán.

Dobó a fejét csóválta.

Aztán megint három ember érkezett, meg egy pap is velök, egy sovány beesett-képű pap. Kard nem volt nála, csak bot, s rókabőrből varrt tarisznya a vállán.

No annak Dobó megörült. Pap mindenképpen kellett volna a várba több is. Kellott, hogy Isten közellétét érezzék mindig a harcosok, meg hogy prédikáljanak. De meg azért is, hogy a haldoklókat az utolsó szentséggel ellássák. No meg, hogy *temessenek*.

— Isten hozta, — nyujtotta kezét Dobó, — nem kérdem a nevét se, mert Istentől jön, Isten küldötte hozzánk.

— Van pap varba? — kérdezte az egyház embere. Hany pap megvan?

— Csak egy, — szomorodott el Dobó.

Mert a pap kiejtéséből látta, hogy az se prédikál majd a vitézeknek.

*

S ahogy a török ömlött délfelől, s patkó alakban terjedt el a város körül, a város maradék lakossága felhuzódott a várba, mind. Jobbára

parasztok és iparosok voltak, s velük az asszonyaik, gyermekeik is.

Minden megszállott városban maradnak kételkedők, akik azt mondják:

— Nem igaz az, hogy jön a török. Minden esztendőben rémítik vele a világot, aztán meg is vénülünk, meg is halunk, de a törökkel annyi bajunk sincs, mint a cserebogárral.

Az ilyenket önti el az árviz, pusztítja legjobban a háború. A *Ráérünk*-család soha ki nem haló ivadécai ők.

Dobó nem bánta, hogy jönnek. Minél több az ember annál jobb. Az asszony és a gyermek ugyan nem szivesen látott vendég a várban, de nem zavarhatja most már el őket. Meg hát ennyi katonára kell is az asszonykéz.

Hát csak hadd jöjjenek.

Az asszonyokat elosztották a konyhák, sütőkemencék közé. Sukán bácsi helyet mutatott minden családnak. Némelyik szobában tízével-huszával is meg kellett férniök. Elvégre is csak éjjeli szállás kell, meg hogy a motyójukat lerakhassák.

A férfiakat azonban Meczsey betereteltette a kapubástya szögletébe, s addig nem volt szabad beljebb menniök, míg meg nem esküdtek, mint a katonák.

— Ej, — mondta egy egri szőlős gazda az esküvés után, — hiszen éppen azért jöttünk mink ide, hogy védelmezzük a várat.

Mire egy másik ráduplázott:

— Mán a szülővárosunkat nem engedjük a töröknek.

Meczsey ott mingyárt fegyvert is osztatott nekik. Halommal hevert a kard, a dárda, a paizs, a sisak a bástya bolthajtásaiban. Persze nem damaskusi, hindosztáni és derbendi reme-

kek, csak afféle rozsdás köznapi készségek, amik századról-századra maradnak a várban. Választhatott kiki magának olyat, amilyet akart.

Egy vastagbajuszu varga, akinek a szemöldöke is beillett volna bajusznak, nagy magabizással szólt:

— Hát jó ez a sok fegyver kapitány uram, de én ám elhoztam a dikicsemet is.

S fényes dikicset vont elő a köténye melledzőjéből.

— Ha énnekem török jön, hát evvel hasítom ki a hasát!

A sisakot is felpróbálták egypáran, de mert nehéz szer a vaskalap, meg jobban hasonlított a fazékhoz, mint a szép fényes vitézi sisakhoz, csak ott hagyták.

— Minek-e?

No majd megtudjátok, hogy minek?

Alkonyatkor jelentették a toronyőrök, hogy Felnémet felől egy négylovas úri kocsi jön nagy porral, sebesen.

Senki el nem vélhette: ki lehet? Négylovas kocsiban a püspök szokott jární. Más úri ember csak akkor ül kocsiba, ha beteg.

De ide beteg ember nem jön.

A kapitányok maguk is a bástyára álltak s vizsgálták a sárkányként repülő négyes fogatot.

— Meglássák kegyelmetek, hogy a püspök jön, — örvendezett Fügedy, a káptalan hadnagya.

S hogy ezt senki el nem hitte neki, példákat szedett a történelemből:

— Nem voltak-e eddig minden csatában jelen? Nem voltak-e ott Mohácsnál csaknem valamennyien? Hiszen a püspökség nemcsak egyházi tisztség, hanem katonai is. Minden püspöknek megvan a maga katonasága. Minden püspök kapitány is egyuttal.

— Bár minden kapitány is püspök lehetne, — felelte Dobó.

Talán arra gondolt, hogy akkor több katonát állíthatott volna a török ellen.

— Hátha valami kengyelfutó jön a királytól, csakhogy megbetegedett az úton! — vélekedett Mekksey.

Dobónak kiderült az arca.

— A király nem hagyhat el bennünket!

S türelmetlenségében megindult le a lépcsőn, a piacon át az ókapuhoz, ahol a kocsifeljárója volt a várnak.

A kocsi bőrfödeles sárgára festett úri kocsi. Felkanyarodott a déli kapunak, s behajtatott a kapu alatt a vár piacára.

Akkor aztán kiszállt belőle egy fekete ruhába öltözött magas termetű asszonyság.

— A főkapitány úr? — ez volt az első szava.

Hogy Dobót meglátta, fölvetette a fátyolát. Körülbelül negyven esztendőös asszony. A ruhájáról látszik, hogy özvegy.

— Baloghné asszony! — döbönt el Dobó.

S leemelte a süvegét. Meghajolt.

Annak az apródnak az anyja volt az érkezett, akit Nagy Lukácsnal küldött haza Dobó.

— A fiam... — szólt remegő ajakkal az asszony, — hol van Balázs?

— Haza küldtem, — csodálkozott el Dobó. — Több egy hónapjánál, hogy hazaküldtem.

— Tudom. De visszatért ide.

— Nem tért vissza.

— Levelet hagyott hátra, hogy idejön.

— Nem jött.

— Utána szökött Nagy Lukácsnak.

— Az se jött vissza.

Az özvegy a homlokára nyomta a kezét.

— Oh! Az én egyetlen fiam... Hát ez is elveszett!

— Még nem bizonyos.

— Az uramnak a halálos ágyánál esküdtem meg, hogy amíg meg nem házasodik, veszedelmbe nem eresztém. Ő a családnak az utolsó sarjadéka.

Dobó felvonta a vállát:

— Tudom tekintetes asszonyom. Hiszen éppen azért küldöttem haza. Most már csak forduljon vissza, míg a török had gyűrűje össze nem ér.

És egy század lovast rendelt az asszony elkísérésére.

Az asszony összekulcsolt kézzel könyörgőn nézett Dobóra.

— Ha visszajönne...

— Már nem jöhet vissza. A város az éjjel már körülzáródik. Ide csak a király serege törhet be.

— Hát ha azzal jön vissza...

— Bezárom a házamba a lurkót!

Az asszony a kocsijába ült.

Előtte-utána ötven-ötven lovas. A négy ló pehelyként ragadta vissza a kocsit a Cifrakapu felé.

Már csak az az egy kapu volt nyitva a négy közül. Csak azon lehetett kimenni Szarvaskő vagy Tárkány felé.

Negyedóra mulván jelentették a toronyőrök, hogy a török sereg felső karéja a Cifrakaphoz ért.

Egy száguldó lovas jött vissza az asszony kíséretéből.

— Fekete hadnagy úr kérdezteti, hogy átvágja-e az asszonyságot a törökön?

Dobó felhágott a bástyára. Látta a török vér-

tesek sokaságát a kapu körül, s a vértések mögé kanyarodó aszabokat.

— Ne!

S ott maradt a bástyán. Kezét a szeme fölé emelve nézett észak felé.

— Fiúk, — mondotta a bástyán álló katonáknak. Melyiteknek van jó szeme? Nézzetek csak arra Felnémet felé!

— Egynehány lovas jön ott, — felelte az egyik legény.

— Husz, — véli a másik.

— Huszonöt, — szólta ismét az előbbi.

— Nagy Lukács jön! — kiáltotta Mekcsey a templombástyáról.

Valóban Nagy Lukács volt, a törökök után csellengő hadnagy. Hol a manóban járt ennyi ideig? és hogyan jön be?

Mintha sebes szél hozná őket, úgy vágatnak. Késő már Nagy Lukács! A török elállta a kaput!

Nagy Lukács még nem tud erről semmit. Lekanyarodik a dombról a Cifrakapunak. Ott megpillantja a török lovasságot. Nagyot ránt a lova zabláján, és fordul a kis csapat gyors kanyarodással a baktai kapunak.

Ott mégtöbb a török.

— Bezzeg vakarhatod most Lukács, ahol nem is viszket! — neveti Zoltay.

— De csak éppen lovasság ne volna a kapunál, — dobbant Dobó, szikrázó szemmel, — Lukács átvagdalkozna rajtok.

All Lukács és néz a vár felé. Vakarózik.

Integtetnek neki sűrűn a süveggel a falon álló vitézek.

— Gyere Lukács, ha mersz!

A török lovak a messzeségben hirtelen megtar-

kulnak. Valami száz akindsi fordul fel a lóra. Uzőbe kapja Nagy Lukácsot.

Nagy Lukács se rest: megindul a maga huszonnégy lovasával, s kezdődik a verseny. Eleinte lehet látni a lovakat is, később csak két porfelhőt, amely felszáll a jegenyefák tetejéig, s terjed sebesen Felnémet felé.

X.

Másnap vasárnap volt, de nem szóltak az egri harangok.

A vár és a város körül volt folyva törökkel.

A hegyeken és dombokon mindenfelé sátorok ezrei tarkállottak. Vörös és fehér sátorok, helyenkint zöld, kék, sárga és piros sátorok. A közemberek sátorai, mint a kettéhajtott kártyalap. A tisztek sátorai nyolcszegletű magas és díszes alkotmányok. A tiszt sátorokon arany gombos boncsokokon szikrázik a nap és holdas zászlókat lenget a szellő. A felnémeti réten és a kistályai mezőn, s mindenütt, ahol gyepp van, a paripák ezrei legelnek. A patakban végig-hosszat fürödnek a bivalyok és emberek. A csengőbongó néparadatból ki-kiemeli a nyakát egy-egy tevé, s ki-kifehérlik egy-egy lovon ülő tisztnek a turbánja.

A színeknek ebből a hullámozó özönéből szigetként magaslik ki az egri vár, s a cölöppalánkkal kerített kis Egerváros, meg a Királyszéke, az a napkeleti domboldal, amelylyel szemben a legmagasabb falat építették.

Dobó a tisztjeivel megint a tetőtlen tornyon állott. Milyen jó, hogy építtette azt a két tornyot Szent István király: látni lehet róla, hogyan állit ágyut a török.

A vár háta mögött kereklik egy nagy gyepes térség, akkora, mint a budai vérmező fele. Azon túl meg piroslik egy szép kis szőlődomb. Ime arra a dombra huzatott fel a török három öreg ágyut.

Mégcsak kasokat sem állítanak mellé. A harminc bivalyt se hajtották messze, csak a domb alá, a pázsitra. Ott legelnek. Most már csak a tevék láthatók az ágyúk mellett. Azoknak a háta fekete zsákokkal van megrakva.

— Börzsákok, — magyarázza Dobó, — azokban tartják a puskaport.

Ott forgolódnak az apró-termetű vörös-turbános topcsik a várbeliek szeme előtt. Az ágyúk fekete szája most még némán tátog a vár felé. A topcsi-basa le-leguggol és végignéz rajtok. Igazgatja jobbra-balra, följebb-lejebb.

Az egyik ágyú a tornyot célozza, a másik nekiirányul a középső északi bástyának, amely a palotákat takarja.

— Látjátok, hogyan céloz? — mondja Dobó. Nem az ágyú tetejével céloz, hanem a hátuljával.

Egy pattantyus legény dugja föl a fejét a torony ajtaján és szól:

— Kapitány uram!

— Gyere ide, — feleli Dobó.

A legény felmászik. Aggodalmasan tekint a török ágyúk felé és megáll katonásan.

— Kapitány uram, — mondja, — Balázs mester kérdezteti, hogy ne lőjjön-e vissza?

— Mondd, hogy ne lőjjön addig, mig én nem rendelem. Azután visszajösz ide.

A topcsik tovább tömték a három zarbuzánt. Bunkós végű vasdöröklővel verték a hasába a puskaport.

— Kedvem volna pedig közibük durrantani, —

tüzeskedett Mekksey. Mikorra elkészülnének, éppen szétvetődnének.

— Hadd mulassanak, — felelte nyugodtan Dobó.

— Csak legalább rájok üthetnék, — fészkelődött Paksy Jób, a komáromi kapitány öccse.

— Nekem is viszket a markom, — mormogta Bornemissza.

Dobó mosolygott.

— Hadd lássuk, hogyan lőnek?

A topcsik már a fojtást gyömöszölték a zarbuzán torkába. A döröklő-rudat már négyen fogták és jelszóra verték az ágyúba.

— A pogány irgalmát, — pattog Cecey is. Kapitány öcsém, hát minek az ágyú?

— Kedves öregem, még kegyelmed is pözsög ellenem. Hát majd holnap megtudja, hogy miért nem lövök?

A topcsik bőröket szednek elő egy másik zsákból. Kettő fogja, egy keni faggyúval. Azután megfordítják és a faggyatlan felébe beletakarják a golyót.

— Ezek tán tojással lőnek! — gúnyolódik Zoltay. Akkor érkezik vissza a pattantyus legény.

— Allj ide elém, — mondja Dobó. Az előbb láttam, hogy félsz. Hát nézd: ide lőnek, énrám. Ide állsz elibém!

A legény elvörösödve állt Dobó elé.

Dobó lenézett a toronyból, s hogy Petőt meglátta, leszólt neki:

— Gáspár fiam! Neked jó torkod van: kurjants egyet, hogy a török mingyárt lő: senki meg ne rettenjen. Az asszonyok, ha éppen félnek, a verőfényes oldalon járjanak.

A topcsik már mind a három ágyúba beletömte a golyót. A három pattantyúsuk lán-goló kanócot tartott a kezében. Egy topcsi mő-

götte megköpködde a tenyerét, s a tarkóját fölfelé simogatva nézett a vár felé.

A puskaapor lobbot vetett, az ágyú füstöt és lángot, s földet rázó kilenc *bum-bum* hangzott el egymásután.

A vár megreszketett a dördüléstől. Aztán csend következett utána.

— Semmi, — legyintett Dobó, mosolyogva.

És akkor lekergette a legényt.

A füst lomhán szállt az ágyúkból fölfelé.

De hogy a manóba lehet három ágyúnak kilenc dördülése?

Ugy, hogy az eger-körüli hegyek nyomban ismétlik az ágyúlövés hangját, s minden ágyúszót háromszor.

No lesz itt muzsika, ha majd a töröknek három-négyszáz ágyúja egyszerre megszólall!

Negyedóra mulván Pető futott fel a toronyba. Egy mézáros legény is cammogott utána. Két erős karján egy büdösen gőzölgő golyót cipelt Dobó elé.

— Jelentem alásan itt a golyó, — mondotta Pető. A patakba esett. A vizhordó emberek hozták fel puttonban.

— Mondd nekik, hogy hordják a vizet tovább. A várkaput nem csukjuk be.

— Mink nem lövünk? — kérdezte Pető is.

— Vasárnap van, — mosolygott Dobó, — hogy lőnénk?

És tovább nézte, hogyan hütik az ágyút, és hogyan töltenek ismét a topcsik?

XI.

Másnap reggel már ott guggolt a három falrontó ágyú feleközelségre a gyep közepén. Meg is szaporodott másik hárommal.

Az előbbi nap kilenc lövése ugyan kárba vészett. A várból még csak nem is feleltek rá. Hát közelebb állították az ágyúkat, olyan közelre, hogy egy jó nyillövés is elhatna hozzájuk a várból.

Tudta Dobó, hogy így lesz. Minek rezzentette volna el őket? S minek ingatta volna meg a vár népe bizalmát holmi üres viszontpuffogással.

Már virradatkor talpon volt, és maga készítette minden arra szolgáló ágyúját a feleletre. Ő bizony nem csavarta bőrbe a golyókat, csak éppen megfaggyasztotta. A puskaport is maga mérte ki gondosan a mérőkanállal.

— No most elő a fojtást. Verd rá legény jól a döröklővel. Bele a golyót...

S irányzott hosszan, gondosan.

Megvárta míg a török is elkészül a kasok mögött. Aztán mikor az első török ágyú eldőrdült, kiáltott:

— Isten nevében: *tűz!*

Egyszerre emelkedett a tizenkét magyar ágyúhoz a kanóc, s egyszerre dördült el mind a tizenkettő.

A török kasok és laféták dőltek és szakadtak. Két török ágyú felfordult. Egy darabokra szakadt. A topcsik dühös ordítása és futkosása a kasok mögött nevetésre fakasztotta a várbelieket.

— No bátyám, — mondta vígan Dobó az öreg Ceceynek, — érti-e már, hogy tegnap miért nem lőttünk?

És a lábát szétvetve állott a falon. Két kézzel pödörte hosszú bajuszát.

A várbeliek nem ijedtek meg annyira, mint Dobó aggodva gondolta. Eger mióta a puskaport feltalálták, a világ leglövődözőbb városa. Itt ma se képzelhető majális, tűzoltóvigalom, választás, dalkörünnep, kerti multság, műkedvelői előadás, hogy előtte ne ágyúznának. Az ágyú helyettesíti a plakátot. Néha plakát is van, de azért az ágyút nem engedik el. A várban mindig ott hever a fűben egynehány mozsárágyú. Az lő vele, aki akar. Hát hogy is ijedtek volna meg az egriek?

Csupáncsak egy ember volt a várban, aki az első ágyúlövésre leesett a székről, és jajt kiáltott.

Ha nem is mondom, könnyű kitalálni, hogy kiroi van szó.

De bezzeg kaptak rajta a katonák, kihúzták őkegyelmét a zugból. Azon sárgadolmányosan, pirosnadrágosan, sisakosan és mezitlábosan, felvonszolták a bástyára.

Ott fogta kettő a két széjjelterjesztett kezénél fogva, kettő a lábánál, egy meg a hátával támasztotta a hátát. S kiabáltak a törököknek:

— Ide löjjetek!

A cigány csak állta, míg töltöttek, de mikor az ágyú megint elsült, kirándult a kezükből s egy hajmeresztő kétöles ugrással lenn termett az állványok alatt. Ott legelőször is összetapogatta magát, hogy nem sodorta-e el valamijét az ágyúgolyó, aztán futott, mint az agár az ókapunak.

— Jaj, jaj, jaj! — kiabálta, a fejét a két markába fogva, — hogy a görcs állott vóna a lábamba, mikor ideindultam! Jaj, jaj, jaj! Hogy vakult vóna meg az a bides ló, mikor ide hozott!

A királyszéki ágyúkat azon a napon mind szétlőtte Dobó.

A topcsik ordítózza és dühöngve futkároztak széjjel. Két topcsi aga meghalt. A harmadik tisztet ponyvában vitték el az ágyú mellől. A téren nem maradt egyéb, csak a feldölt és szét-tört kasok, három holt teve, nyomorékká lőtt ágyúk, ládák, és darabokban heverő ágyúkerek.

S mintha ez nem lett volna elég, Gergely éjfélkor még ki is csapott rájuk és húsz paripát és egy öszvért ragadott be magával.

Dehát annyi lova volt a töröknek, meg annyi embere, meg annyi ágyúja, hogy virradóra megint álltak a vesszőből font és földdel töltött kasok. Persze hátrább vetettek ágyást valamivel s jókora földhányást emeltek az ágyúk elé. A kasok hézagaiban új tizenkét ágyú. Az ágyúk körül új topcsik és új agák.

A nap még alig kelt, megrázkódott a vár a szörnyű dörgésektől, s tompa dobbanások éreztették, hogy a golyók a falat döngetik.

Dobó ismét kisütötte a maga ágyúit, s ismét felforgatta a kasokat, s ágyúkat, de a feldölt kasok mögött új kasok emelkedtek, s azok mellett új ágyúk. A topcsik pedig nem futottak széjjel. Szöges korbáccsal ült mögöttük egy dandár vértés dsebedsi.

— Itt csak löni lehet és meghalni!

— Hát csak lőjjenek, — vont a vállán Dobó.
— Nekünk kimélnünk kell a puskaport.

És csak a szakálasokból pukkantott olykor közibük, hogy a munkájukat zavargassa.

Azon a napon még nem szállta meg a várost a török. A magyar gyalogság a vár kapuit őrizte, a lovasság a város kapuit.

A török nem kezdett még velök harcot. Nem

sürgős neki a város! Az üres házakban nincs rabolni való. Az idő meg olyan nyárias még, hogy sátorban meg csak úgy az ég alatt szivesebben aluszik mindenki.

A török főtisztek már két napja lóháton járnak a halmokat, hegyeket, hogy a vár belsejébe beláthassanak. De nem lát oda be, csak a madár. A tornyok látszanak csak ki. A falak és bástyák tetején vesszőből font s földdel tapasztott palánk is takarja a belsőséget.

Hát hova lőjjenek?

Lőtték a falat, meg a palánkot.

Belől pedig rejtőzött egynehány szép épület. A rengeteg nagytemplom, a megmaradt felével is remeke az építő művészetnek. A régi monostor mellette, szintén faragott kőből épült. (Azóta se volt olyan szép kaszárnyája magyar katonának!) A várnagyi palotát meg Dobó csinosította ki, mikor megházasodott. Olasz építőmester faragta, rakta össze. S üvegből vannak az ablakai, míg lent a városban bizony csak lantornások az ablakai a püspöknek is. Ott áll továbbá a püspök palotája, abból az időből, mikor még a várbeli templom volt a székesegyház. Ott állt az alkapitány (Mekcsey) háza, azt is palotának nevezték akkoriban. A vártisztek (királyi ellenőr, számtartó, püspöki ügyész) házsora, valamennyi az északi fal hosszában.

A török hát csak lőtt és lőtt. Böfögött-bufogott az ágyuja virradattól napszállatig. Törte a falat és szaggatta a falon a fonott palánkot. Mikor aztán leereszkedett a nap a baktai hegy mögé, valamennyi ágyujokat egyszerre kilőtték, s a tábori papok ájtatos *Alláhu akbár*... éneke hangzott a táborban mindenfelé.

A török tábor mind imádkozásra borult. A topcsik is.

Dobónak a kőművesei meg előszedték a vakoló kanalakat és még világossal megkezdték a munkát: berakták a töréseket kövel.

XII.

A két pasa a fejét csóválta. Háboruban vénült ember mind a kettő. Ahol ők jártak, omladékok maradtak utánok, és a szultán birodalma nyúlaldt.

— Hatoljunk be a városba is: ágyuzzuk a falakat onnan is.

A negyedik napon hát betörték a városba. Gyerekjáték volt az a hadnak. Ezer létra és ezer fiatal harcos, és csak sárral tapasztott cölöpalánk...

A mi kapu-őreinknek meg volt hagyva, hogy azonnal visszavonuljanak, mihelyt a török a falon megjelenik. Hát el is hagyták a kapukat. Szép rendben, dobszóval visszatértek a várba.

Akkor Arszlán bég a Boldogasszony klastroma mellé húzatott négy nagy falrontó ágyút, és azokra a bástyákra irányozta, ahol a magyarok néma ágyúi állottak.

Arszlán már jobban lőtt.

Golyói a város felől való oldalon törték a falakat meg a palánkot. Különösen a Földbástyát lőtte. Egy-egy golyója bezúdult a várba is, és némi zavarodást okozott, míg ki nem tapasztalták mely falak mellett járjanak, hogy az ágyuk irányát kerüljék.

Azon a napon a városbeli két templom tornyáról leszedte a török a keresztet, s holdat tett a helyére. Az oltárokat kiszórták. A képeket elégették. S délben már a tornyok ablakából énekelték a müezzinek hosszú vontatott üvöltéssel:

*Alláhu ákbár! Ashádu anna la ilaha ill 'Alláh!
Ashádu anna Mahammed arrászulu Allah! Heija
alassaláh! Heija alalfaláh! Allahu akbár. La ilaha
ill Alláh!* (Isten a legmagasztosabb! Bizony nincs
isten az Istenen kívül! Bizony Mohamed az ő
prófétája! Jertek imádkozásra! Jertek Isten tisztetetére!
Isten a legmagasztosabb! Nincs isten az Istenen kívül!)

Délben hogy együtt ebédeltek, Dobó szótlan volt és komoly.

A királytól nem jött még üzenet. Az egri püspöktől éjjel tért vissza a kém. Azt felelte a püspök, hogy nincs pénze, se katonasága, de imádkozik a várbeliekért.

Dobó arcán egy izom se rándult meg erre az üzenetre. Csak a szemöldöke vonódott összébb.

Nagy Lukács is búsította. Vitéz tisztje volt az az ember. Mindig a török körül szeretett lappangani. Belekapdosott a nagy török hadba, meg elillant. Most bezzeg hogyan tér vissza, mikor körül van fogva a vár, s Felnémetig tarkállanak a sátorok! Vagy talán utól is érték!...

Az ebédnél jelentették, hogy Nagy Antalt ellőtte egy ágyúgolyó.

Bornemissza föl pattant:

— Kapitány uram, hadd üssek ki a törökre! Röstellem, hogy a város kapuit kardvágás nélkül hagytuk el.

Budaházy a karikás bajszu tiszt is megszólalt:

— Hadd lássa a török, kapitány uram, hogy nemcsak éccaka merünk rája csapni, hanem nappal is.

Pető is kidomborította a mellét:

— Ha kevesen vagyunk is, neki vágunk százan százezernek.

Dobó szeme megvidámult.

— Nem ellenzem. Dehát azért nem érdemes itt-hagynotok az ebédet.

Aztán nem is beszélt a törökről, csak ebéd után:

— Kicsaptok a gyaloghadra a nagytemplom mellett. Keresztül rontotok rajta egy kanyarodással, és vissza nyargaltok azonnal. De azonnal. Harc csak annyi legyen, amennyire kinek-kinek alkalma kerül. Semmi jelszó, semmi várakozás a főtiszt rendelkezéseire a kicsapás közben, mert akkor ott hagyjátok a fogatokat. Csak csihi-puhi és vissza! Százan mehettek.

Nosza a tisztek kapják a fegyvert, páncélinget. Fel a lóra! A legénység mind velök tartana, de Gergely, elhárítja őket:

— Most csak az jöhet, akit én választok.

Az aszabok, lagumdsik, piadok ott ebédelnek a földön a templom előtt a pázsiton. Ma csupán leves az ebédjük s a kanalat már visszadugták az övszíjokba, övkendőjükbe. Most vöröshagymát esznek rá kenyérrel. Némelyik dinnyézik, némelyik uborkát, zöld egyebet falatoz a leves után. Mindezt jól látják a várból. Csak a patak meg a város piaca választja el őket. A piac házai mellé egy falka janicsár is telepedett. Azok most éppen vígan vannak. Egy fürge legény handsárt és sárgadinnyét dob fel a magasba. Először elkapja a handsárt, utána meg a handsár hegyén a dinnyét.

Látható, hogy fogadásból játszik. Mert ime egy janicsár görögdinnyét visz hozzá. Darabig beszélnek, aztán a janicsár feldobja a görögdinnyét, a másik meg a kardot.

Egy harmadik janicsár megrántja hátul az ügyeskedőt. A dinnye a földre hull és a katonák nagy mulatságára szétfeccsen. Röhögnek, vakaróznak, dinnyéznek.

A vár kapuja még nyitva van, s a várbeli parasztok javában hordják fel a vizet. Tegnap még lehajtották a barmokat, juhokat, ma már csak a lovakat. Mit nyernének a törökök, ha hidat vetnének a vízre s a kapunak rohannának? Egypár golyót az oldalukba. Tudja azt a török, hogy a kapu, ha nyitva van is, olyan mint az oroszlán nyitott szája: fogak vannak benne. Éshát ha lövik őket? nem-fegyveres emberekre nem szokás lőni, ha mégis lőnének, akkor a várbeliek is lőnek felülről a patakban itató emberekre, és lovakra, tevékre is.

A janicsárok félre-figyelmében egyszercsak megszűnik az itatás a patakban, megáll a víz-hordás.

Csak két-három percnyi szünet ez, hát hogy fogna szemet. Még azt se ügyelik meg, hogy a falakon szaporodik az ember, kivált a nyilas, meg a puskás. De már arra bezzeg megrándulnak, hogy valami nagy robogás támad. Amint a várra fordul a szemök, megdördülnek a falon a tarackok és mindenfelé szöveget, golyót, vasszemetet pöknek a szemök közé. A várkapukon a lovak és lovasok hosszú vonala robog elő. Bornemissza, — csak ugy könnyedén, alig hogy egy vékony bőrmellény van rajta; Zoltay már előre fenyegető ökölrázással; Pető a lovát sarkantyúzza; Budaházy a süvege a félfülén. De Fügedy is ott roptat farkasüstökű fejével s mind a legtüzeesebbek.

Mint a fergeteg ugratnak át a patakon s mikorra ők parancsszót hallanának, csihi-puhil már csapkodják, vagdalják őket.

— Allah! Allah!

Keresztül-át rajtok ott-teremnek a nagy porc-füves téren is, amelyre a püspöki templom vet délutánonkint árnyékot.

A gyalog törökök ijedten ugranak fel, s néznek a piac felé. Némelyik fut, némelyik megáll és kardot ránt.

A robogó lovasság ime ott terem. Tüzes sárkányok a megsarkantyuzott paripák. Fut a sok ezer török mint a farkasoktól megriasztott nyáj. A magyar a hátukon.

— Hej! az apátok teremtésit!

De az utcákból felzúg a segítség: lovas akindsik és gönöllük, puskás és dárdás janicsárok.

Ime Gergelynek is dárdát feszít egy fehérsapkás janicsár. Le akarja szúrni a lováról.

Gergelynek kettőt villan a kardja. Az egyik villanás után ketté törik a dárda, a másik villanás után, hanyat vágódik a török.

— Jézus! Jézus — kiáltják a bástyákról is, — Jézus segíts!

— Allah! Allah! — üvöltött a török.

A magyarok mindinkább széjjelugratva forgódnak közöttük. Csillog-villog a kardjok. Horváth Mihálynak a lovát mégis szügyön döfi egy janicsár. A ló ledől. Horváth leugrik róla és agyonvágja a janicsárt, meg még egyet. Azon eltörik a kardja. A harmadikat már csak az öklével üti orrba, s megindul futva, gyalog a lovasok nyomában maradt üres téren vissza a vár felé.

A többi még mindig előre tör. A lovak lába is embert tipor. Budaházy éppen iszonyú vágásra emeli kardját, mikor a ház oldalába szorult janicsárok puskát sütögetnek rájuk. A kard kihull Budaházy kezéből. Négy janicsár is ront rá egyszerre karddal, dárdával. Egy kékmentés vitézünk legott védelmére csapkod. De leszurják.

— Ki az? — kérdik egymást a várfalon állók.

— Oroszy Gábor, — mondja Mekcsey sajnálkozóan.

Budaházy azonban teret talál a menekülésre: megfordítja a lovát, s a lova nyakára borulva vágtat visszafelé.

Erre a többi is megfordul.

A főutcán ezer akindsi robog alá segítő fergegként.

— Allah! Allah! Jazik szána!

Gergely idejében kikerüli őket. Nagy s-betüt kanyarodik a káptalan utca felé. Abban az utcában is török nyüzsög. De több a gyalog benne, mint a lovas, s ahogy a gyalog eszeveszetten menekül, csak zavarja a török lovasokat, akiknek a saját katonáikra is kell ügyelniük. Mindazonáltal félelmes sokasággal robognak szembe a perzsa gurebák. De hiába zúdulnak a mi böszülten nekikrontó századunknak! Véres utca nyílik rajtok, jobbra-balra hupognak, mint a szélvésztlől szétszórt kepék.

Most látszik csak, hogy a testes erős magyar ló mellett micsoda gyöngé az apró keleti ló. Tíz magyar lovas szétnyom száz török lovast, ha neki rohan. S amelyik magyar nekihúzakodik a töröknek, hát abból a törökből se lesz nagyságos úr soha az egri várban.

Robognak már visszafelé.

— El a kapuból!

A vár falán ujjongó nép kiáltozása összevegyül a visszafelé harcolók lármájával.

Dobó aggódva látja, hogy a kis-utcákból hogyan rohannak még mindig az akindsik és dsebedsik a többi török segítségére. Tüzet kiált. A falon megdördülnek a puskák és megpendülnek az ijjak. A török csapat eleje visszatorpan s megtorlódik.

E percben éktelen állati üvöltés hangzik a várfalon, — éktelen mint a szamar-ordítás. Min-

denki odapillant. Hát a cigány üvölt ottan. Dühösen ugrálva rázza a kardját a török felé:

— Vaj szána! (Jaj neked) gazs kutya terek!

A mi lovasaink a törököknek ebből a megzavarodásából vigan iklatnak fel, s habos, véres, izzadt paripáikon a várbeliek diadalkiáltásai között robognak be a várkapun.

Negyedórás sem volt a viadal. De a templomtér, a piac és a káptalan-utca holtakkal, sebesültekkel és sántító lovakkal maradt tele. A megzavart törökök tajtékozó dühvel kotródnak visszafelé, s a távolban meg-megfordulva rázzák az öklüket.

A patakra nyiló kaput még azon a napon se csukatta be Dobó. Hadd járjon ki a vár népe reggeltől estig. Hadd lássa a török, hogy Eger nyugodtan néz eléje az ostromnak.

Tárott a kapu. Még csak fegyveres őrt se lehet látni körülötte. Az igaz, hogy beljebb százhusz drabant áll. Az is igaz, hogy a toronyőr ott ül az ablakban s egy mozdulatára lezuhan az orgona, vagyis azok a vasrudak, amelyek a kapu alját orgonasípok alakjában védik. Egy mozsárágyú is vigyáz beljebb a kapu alatt. A hidat meg akkor is fel lehet húzni, mikor tele van emberrel.

Hát csak jöttek-mentek a lovas-katonák, meg a vízfordó emberek. A lovas-katonák a lovukat itatták. A vízfordó emberek a várbeli kőmedencébe hordták a vizet. Van ugyan kút is a várban, de a kétezer embert, meg azt a sok lovat, marhát, juhot egy kút nem látja el vízzel. Hát csak fel a vizet amennyit csak lehet.

A patak tulsó partján meg törökök itattak. A gyalog törökök közül is mentek oda, s ittak a patakból.

A patak vize bő, hogy Dobó elrekesztette. Középen derékig érő. A török is hagyta a gátat, neki még több víz kell, s mindennap kell. Nemcsak a rengeteg sok állatnak, hanem a sok embernek is. Kút nincs a városban, csak két csorgó a hegyek oldalán.

Hogy im a vizhordó egri paraszt megszokta a törököt, meg azt is látta délben, hogyan meghajszolta, meggázolta őket a várbeli katona, hát amint ott meregeti-töltögeti a vizet a lajtba, meg nem állja, hogy oda ne szóljon a töröknek:

— Gyere át koma, ha mersz.

A török ha nem is érti a szót, látja a fej mozdulatát. Hát ő is int:

— Gyere át te!

A másik török is elmosolyodik, az is hívogat. A következő percben már öt-hat török, meg ugyanannyi magyar hívogatja egymást.

Egy szennyes turbánú óriás kurd a sebes lábát mossa a tulsó parton. Térdig fel van gyürkőzve. Fölkel és belép a patakba. Odatolja nagy szőkebajszos pofáját a magyarnak:

— Hát itt vagyok: mi kell no?

A mi parasztjaink azonban nem ugranak el. Ők is övbegyűrt gatyaszárral állnak a vízben. Az egyik mint a villám elkapja a török karját, s át-rántja maguk közé.

Mikorra a többi török észhez kap, már ott lökdösi, vonszolja négy paraszt a kurdot a lajtos taligák közt. A többi meg dárdát tart a vízbe ugráló pogányok felé.

A kurd ordit. Rángatódzik. De erős markok tartják. Szakad róla dolmány, gomb és zsinór. A turbánja lefordul a fejéről. Az orra vérzik. *Jetisint* kiabál és leveti magát a földre. A segítség nem jön. Huzzák a lábánál fogva oly sebe-

sen, hogy föl se kelhet, míg csak be nem szánkázott a várkapun.

Allitják Dobó elé.

A török már nem olyan büszke. Leveri magáról a port, és keresztbe illeszti a mellén a kezét. Mélyen meghajol. De reszket a lába.

Dobó a várnagyi terembe vezeteti. Hivatja tolmácsnak Bornemisszát. Egy rúdon lógó páncél mellé ül. A törököt még csak meg se láncolatja.

— Hogy hívnak?

— Dsekids, — lihegi a török vérben pislogó szemekkel.

— Kinek a hadából való vagy?

— Ahmed pasáéból.

— Mi vagy ?

— Piad.

— Esszerint gyalogos?

— Az uram.

— Ott voltál Temesvár ostrománál?

A török a lábára mutat, amelynek ikráján négy ujjnyi seb vöröslik.

— Ott voltam uram.

— Miért vészett el az a várunk?

— Allah akarta.

— Ugy beszélj nekem, hogy ha egy hazug szón kaplak, véget érsz.

És fölemeli pisztolyát.

A török meghajol. Látszik a szemén, hogy megértette.

Dobónak nem volt teljes értesülése Temesvár ostromáról. Csak annyit tudott, hogy Temesvár jobban meg volt erősítve, mint Eger, s hogy a vár alá gyűlt tábornak csak a fele volt ott, és mégis elfoglalták.

A teremben ott volt a kihallgatáson néhány tiszt is, aki abban az órában vártát pihent: Pető,

Zoltay, Hegedüs, Bolyky Tamás, Kristóf apród meg András, az egri bíró.

Ott ültek Dobó körül. Csak az apród állott Dobó mögött a karosszék hátára könyökölve; meg a rab állott mezitláb, kopaszán négyléspésnyire Dobó előtt.

S a rab mögött két dárdás.

— Mikor érkeztetek Temesvár alá?

— Redseb havának ötödik napján. (Junius 27-én.)

— Hány faltörő ágyútok volt?

— Tizenkét zarbuzánt hozott a nagyságos pasa.

Bolyky elmordult:

— Hazudik!

— Nem hazudik, — felelte Dobó, — hiszen Ali a felvidéken járt a többivel.

S tovább kérdezte a pogányt.

— Ali pasa hány zarbuzánnal csatlakozott hozzátok?

— Négygyel, — felelte a török.

— Tizenhat faltörő ágyút mondott az én kémem is.

És ismét a törökhöz fordult:

— Mondd el nekem, micsoda rendben történt annak a várnak az ostroma. Nem titkolom előtted, hogy a magunk védelméért kérdezem. Ha csak egy szóval is meg akarsz téveszteni, halál fia vagy. Ha igazat beszélsz, az ostrom után békén elbocsátalak.

Ez olyan határozott hangon volt mondva, hogy akár minden szót vasba lehetett volna önteni.

— Nagyságos uram! — szólt a török a hála felőrvendő hangján. Lelkem üdvössége legyen a nyelvemen.

És akkor már bátran és folyékonyan beszélt:

— A nagyságos pasa ott éppenúgy mint itten, kinézte a vár leggyöngébb falait, részeit, és addig lövette, rontatta, mígcsak alkalmasakká nem lettek a meghágásra.

— Mi volt ott az a leggyöngébb rész?

— A viztorony, uram. Nagy küzdelemmel foglalhattuk csak el. Úgy hullt az ember, mint a fű a sarló alatt. Nekem is ott csapott a nyíl a lábamba. A viztorony eleste után a németek és spanyolok kiizentek a várból, hogy megadják magukat, ha békén elmehetnek. Hát a pasa becsületszóra ígerte, hogy nem lesz bántódásuk.

A kurd beszéde közben szünetlenül dörgött kint az ágyú, s hogy a kurd odaért a szóval, rettenetes csattanással-ropogással szakadt át a palota mennyezete. Egy emberfejnagyságu ágyúgolyó mész- és vakolathulladékkal együtt odazuhant Dobó és a török közé.

S forgott.

A török visszahökölt. Dobó azonban rápillantott a puskaapor-bűzt lehelő golyóra, és mintha mi se történt volna, nyugodtan intett:

— Folytasd.

— A városbeli nép, — folytatta a török, — a városbeli nép...

A lélekzete úgy elakadt, hogy nem bírta folytatni.

Kristóf apród himzett szegélyű kendőt vett elő a zsebéből és leveregette a mészport a főkapitány arcáról, süvegéről és ruhájáról. A török ezalatt levegőzhetett.

— Folytasd! — szólt Dobó.

— A nép mindenét el akarta vinni. És az volt a hiba. Losonczy egy napot kért a készülődésre. A katonaság látta, hogy megfosztják a zsákmányolástól, s másnap reggel, mikor megindult a gyaurok kivonulása, boszusan nézték. Ezért küz-

döttünk-e itt huszonöt napot, — mondották, hogy most mindent elvigyenek? És oda-odakapdostak a szekerekhez. A keresztények nem védekeztek, hát egyre mohóbbá vált a kapdosás. Különösen a gyermekeket kapdosták, meg a fiatal nőket. Stambulban sem árulnak szebb lányokat uram, mint azok között voltak.

— Dehát nem állított a pasa védelmet?

— Állított, de hiába. Mikor a keresztény katonák sora következett, azokból is elragadtak egyet: Losonczynak egy szép fiatal apródját. Az apród kiáltott. Losonczy megmérgezte. A magyarok mind megdühödtek. Kardot rántottak és nekünk rontottak. Az volt a szerencsénk, hogy éppen a vértés dsebedsik állottak ottan, különben átvagdalkoztak volna mind a seregen.

Dobó vállat vont:

— A dsebedsik? Azt hiszed, hogy akin egy kis bádóg van, mingyárt győzhetetlen? Nem a bádóg tette, hanem hogy kevesen voltak.

Egy másik ágyúgolyó zuhant be a terembe. A falat diszitő régi fakó zászlókon rontott át, s a padlót is beszakította.

Az ülők mindnyájan fölkeltek. Hegedűs elment. A többi, hogy Dobó ülve maradt, várakozott.

— Hol sátorozik Ahmed pasa? — kérdezte a töröktől.

— A Melegviz mellett, a vadaskertben.

— Gondoltam, — biccentett Dobó a tisztjeire tekintve.

És ismét a törökhöz fordult:

— Azt mondd meg, mi ennek a hadnak a legnagyobb ereje?

A szemébe nézett erősen.

— A janicsárság, a tüzérség, a sokaság. Nagyságos Ali pasa tanult vezér. Egyik kezében dús

jutalom. Másikban szöges ostor. Mert aki nem megy előre, mikor ő parancsolja, hátul a jaszau-
lok szöges ostorral verik őket.

— És mi a gyöngéje?

A kurd gondolkozva vont vállat.

Dobónak a szeme két törként hegyeződött reá.

— Hát, — mondotta a kurd, — én nem felel-
hetek mást, ha lelkemet nyitott irásként teritem
is a lábad elé, nagyságos uram, csak azt mond-
hatom, hogy addig is erős volt ez a had, míg ketté
oszolva járt. Hiszen valami harminc erősséget
rombolt el ez a had, nagyságos uram, és sehol
sem győzték meg, hát mit mondjak gyöngéjének?

Dobó intett a rab mögött álló két legénynek.

— Kössétek meg, és vessétek a tömlöcbe.

S fölkelte maga is.

A harmadik ágyúgolyó a helyére zuhant be.
Rapottyára törte a szép-faragású karosszéket, s
ott forgott tovább az oszlop mellett.

Dobó meg se fordult. Elvette Kristóftól a hét-
köznapi acélsisakját és a fejére tette.

Kiment a tömlöcbástya tetejére, s onnan nézte,
melyik ágyú töri a palotát?

Csakhamar meglátta. Neki irányozta három
ágyúját. És egyszerre sütötte el.

A kasok felfordultak. A topcsik zavartan
futkostak. Az ágyú elhallgatott. Dobó nem paza-
rolta a puskaporát.

— Dicső lövés! — ujjongott Gergely is.

S hogy lefelé mentek a bástya lépcsőjén, rá-
mosolygott Dobóra, és félrevonta a lépcső zu-
gába:

— A törököt csak megeskette kegyelmed,
kapitány uram, de ám a tolmácsot elfelejtette
megesketni.

— Csak nem görbitetted tán el a vallomását?

— El biz én. Mikor azt kérdezte kapitány

uram, hogy mi a török legnagyobb ereje? valamit kihagytam. Azt mondta a török, hogy Ali a maga négy ágyújával többet tudott rontani, mint Ahmet a tizenkettővel. Hát előre látható, hogy Ali addig ágyúztatja a várat, migcsak minden fal le nem omlik.

Dobó vállat vont.

— Tessék neki.

— Hát csak ezt hallgattam el, — fejezte be Bornemissza. Ha jónak látja kapitány uram, ám közölje a többi tiszttel is.

Dobó kezét nyujtott:

— Jól tetted. A vár népét nem szabad aggodalmakkal nehezitenünk. De mármost én is megmondom neked, amit a kurd piad se tudott: hogy mi a seregnek a gyöngéje?

Neki-támaszkodott háttal a bástya falának, és összevonta a karjait.

— A tizenhat zarbuzán, — folytatta, — talán már holnap egyszerre dolgozik. S lőnek egyszerre száz-kétszáz ágyúval. A falakon kapukat törnek és a tornyokat ledöntik. De ez időbe kerül: hetekbe. Mindaddig ezt a rengeteg hadat etetni kell. Gondolod, hogy hozhattak annyi élelmet, amennyi ennek a hadnak bőven elég? Gondolod, hogy ami még kell, mindig elő tudják teremteni? És ha itt éri őket az októberi dér, gondolod, hogy ez a meleg földön nőtt nép éhes gyomorral és fázó bőrrel mászik majd ezekre a falakra?

Egy ágyúgolyó csapódott le mellettök s lyukat vágott a földbe.

Dobó csak épp hogy föltekintett a pattantyúsokra, folytatta:

— A nép mindaddig bátor, mig minket bátraknak lát. Az a fő, hogy tartsuk a várat, migcsak van mit enniök, migcsak az idő meg nem

rokkan, migcsak a király hada meg nem érkezik.

— És ha lesz mit enniök? És ha nem lesz dár októberben? És ha a király hada Győr alatt marad?

Ha Gergely ezeket a kérdéseket valami olyan nyomatékkal mondja, hogy még egy negyedik kérdést is lehet utána gondolni, Dobó talán egyenesen láncba vetette volna érte. De Gergely nyílt arccal, szinte mosolyogva szólott. Talán nem is azért, hogy Dobó feleljen, hanem hogy bizalmasan beszélgettek, vélte hogy Dobónak még a mondottakon is túl van még valamiben bizakodása.

Dobó vállat vont:

— Nem megizente-e az egri püspök, hogy mi-sézik érettünk?

Aznap alkonyat felé egy fekete feredsébe burkolt nő sietett át a piacon. Nem kísérte más, csak egy tizenöt éves forma szerencsen fiú, meg egy nagy tarka tábori eb.

Az eb a pataknál lefutott a vízre, a nő pedig a kezét tördelve járt föl s alá a parton. A kapu felé nézegetett. A kaput alkonyatkor fel szokták vonni, be szokták lakatolni belülről, s elrepszelni karnyi vastagságú vasrudakkal. A nő talán arra várt. És hogy a kaput felvonták, átgázolt a patakon annélkül, hogy a ruháját megemelte volna!

— Fiam! — kiáltott szinte sikoltva a kapu előtt, — *enim fiam!*

Dobónak jelentették, hogy a kis török fiúnak az anyja van a kapun.

— Ereszszétek be, ha éppen bekivánkozik, — felelte Dobó.

A felvonó hidon, amely egyuttal kapu is, keskeny kis vasajtó van. Megnyitják a nőnek.

A nő azonban rémülten hátrált.

A kutya ugatott.

— Enim fiam! — esdekelt a nő ismét.

S valami erszény-félét emelgetett. Csörgette belőle a másik tenyerébe hullatva az aranyakat.

Az ajtó ismét bezárult.

A nő a kezét tördelve járt föl és alá a kapu előtt. A fátyolát fölvette és fehér kendővel törülgette a leomló könnyeit.

S közben folyton sikoltozott:

— Szelim, Enim fiam!

Végre megzörgette a vasajtót is.

Az ajtó ismét kinyílt, de a nő ismét hátrált.

Akkor Gergely megjelent a bástyán a kapu fölött, s a kezénél fogva föl vonta a gyermeket.

— Szelim! — sikoltott a török nő, mintha a lelke szakadt volna ki a kiáltással. Két karját a gyermek felé nyújtogatta, — Szelim! Szelim!

— *Anam!* sirta a gyermek is.

A kutya nyihogva ugrált, s ugatozott.

Gergely nem szólhatott ki a várból, de a gyermek kiszólhatott. És a gyermek ezt kiáltotta le az anyjának:

— Keresztény rabbal kicserélhetsz anyám. Az ostrom után.

A nő letérdelt, és mintha a levegőn át akarná megölelni, kinyújtotta a két kezét, s hogy a gyermek eltűnt, csókokat hintett utána.

Azon az éjjelen sötétség borította a várat, a várost, a hegyeket, az eget, mind a világot.

Dobó későn feküdt le, de éjfélkor ismét végigbolygott a bástyákon. Vastag posztójú hosszú

mente volt rajta, s a fején fekete bársonykalpag. Kezében az őrségek jegyzéke.

A virrasztó főhadnagy abban az órában Zoltay. Az is mentét vett magára, mert az éj hűvös volt. Amint Dobót megpillantotta a Sándorbástyán, szótlánul üdvözölte a kardjával.

— Van valami mondani valód? — kérdezte Dobó.

— Az előbb néztem körül, — felelte Zoltay, — minden ember a helyén van.

— A kőművesek?

— Dolgoznak.

— Jer velem. Megbizok benned, de az őrségnek látnia kell, hogy én is vigyázok. Fogd ezt a jegyzéket.

Megindultak a bástyákra. Zoltay felolvasta a neveket mindenütt. Az ágyúkat minden bástyán sötétség takarja. Az ágyúörök fekete árnyékok. A bástyák és falak boltozatai előtt minden őrségnél tűz ég. A váltásra várakozók ott melegszenek.

A várban csend van, csak a kőművesek halk kalapálása, csattogása hallatszik, amint vakolnak.

Dobó a bástya szélére áll. Minden öt percben lámpás villanik ki a lövőrésekből. A lámpás dárdára van tűzve és husz-öles fény szárnyat röpít szét a falon és az árkon túl.

Aztán a dárdát ismét bevonják, és a fény szárny a másik bástyánál lövell ki az éjszakába.

Dobó a nyugati kapunál megáll. Az őr tisztelg. Dobó elveszi a dárdát, és küldi az embert a kapusért.

Az őr felrobog a lépcsőn. Lehallatszik, amint költi a kapust.

— Mihály bál

— No.

— Gyűjjék kend üstöllést!

— Minek?

— Itt a kapitány úr.

Egy dobbanás. (Most ugrott ki az ágyból.)
Két koppanás. (Most rántja a csizmát.) Egy csörrenés. (Most kapja a kardot.) Robogás. (Fut le a falépcsőn.)

S megáll a szikszai szürbe burkolódzott nagybajuszú ember Dobó előtt. Az egyik fél bajsza felfelé, a másik lefelé.

— Hát először is, — mondja Dobó az őrnek a dárdát visszaadva, — ha te katona vagy, ne mondd a tizedesnek, hogy *Mihály bál* se pedig hogy *gyűjjék üstöllést*: hanem ezt mondd: *Tizedes uram a kapitány úr hívja. Ez a rend. De ostrom idején hagyján. Nagyobb baj az, hogy igaz a szavad. Aki ingre-gatyára vetkezetten alszik, az nem tizedes úr, hanem csak Mihály bá. Azt a hetvenhét fontos ágyúgolyó alá való heverő irgalmát az ilyen kapuőrző tizedesnek! hát lehet a megszállott várban levetközötten is aludni!*

Erre a haragos kérdésre Mihálynak még a felfelé álló bajusza is lekonyult.

Dobó folytatta:

— Mától kezdve itt hál kend minden éjjel a földön a kapu alatt. Értette kend?

— Értettem alázatosan.

— A másik, amit mondani akarok, az, hogy a kaput nem eresztjük le többé reggelenkint, ellenben az orgonát leeresztjük, egy rúd hiján s mihelyt ostrom történik, leereszti kend azt is, külön parancs nélkül.

— Értettem.

Nem telt belé öt perc, egyenkint zuhantak le a karnyi vastagságú hegyes vasrudak a kapualja belső felében, s orgona sipokként zárták el a

kapualját is. Csupán egy rúd maradt függőn. Éppen annyi, hogy egy ember ki és bejárhatott.

Dobó a templombástyára hágdosott föl. Megenézte ott is az ágyúkat, s az alvó és örködő patantyusokat. Aztán összefonta a karját, és körülnézett az éjszaka messzeségében.

Az ég sötét, de a föld, amerre csak a szem lát, piros csillagok ezreivel tündöklő. A török tábori tüzek azok.

Allt és nézett.

És ekkor a csöndes éjszakában napkelet felől átható férfi-kiáltás hangzik fel a vár közelében a sötétség mélyéből:

— Bornemissza Gergely! Te, király hadnagyal Hallod-e?

Csend, hosszú csend.

A kiáltó szó ismét:

— Nálad van egy török gyűrű. Énnálam van egy magyar gyermek. Az a gyűrű az enyém. Ez a gyermek a tiéd.

Csend.

A kiáltás ismét hangzik:

— Ha akarod a gyermekedet, jer a piaci kapuhoz. Add ide a gyűrűmet. Odaadom a gyermekedet. Felelj nekem Bornemissza Gergely.

Dobó látta, hogy az örök arca mind a kiáltó felé fordul, noha a várat környező sötétségben senki se láthat semmit se.

— Zárva legyen a szátok! — morogta a kardját megcsörrentve.

Nem is felelt senki.

A kiáltó folytatta:

— Ha a szavamnak nem hiszel, majd hiszel akkor, ha a gyermeked fejét bedobatom hozzád.

Dobó jobbra-balra tekintett, és ismét csörrent a kardja:

— Meg ne merjétek mondani Bornemissza úr-

nak! Aki szót mer róla szólni, akár neki, akár másnak, Istenemre mondom huszonötöt vágatok reá.

— Köszönöm kapitány uram, — felelt egy rekedt hang Dobó háta mögött.

Bornemissza volt.

Nyilvesszőre fekete csepüt kötözött, és azt szurkozva folytatta:

— Minden éjjel kiabálnak ilyen ostobaságot. A mult éjjel Mekcseynek kiabálták, hogy tiszteli a felesége: Arszlán bégnek a sátorából.

Belemártotta a nyilat egy olajos kantába, és folytatta!

— Az én feleségem, gyermekem Sopronban van. Onnan ők el nem mozdulnak se télen, se nyáron.

A kiáltó ismét megszólalt:

— Hallod-e Bornemissza! Itt a fiad velem. Jer a kapuhoz egy óra mulván megláthatod.

Gergely ijra tette a nyilat. Hozzáértette a tüzhöz és felkapta: ellőtte a kiáltó felé.

A tüzes nyil üstökös csillagként szállt át a sötétségen, és megvilágította egy pillanatra azt a dombot, amelyik mögött a nap szokott fölkelni.

A dombon két kaftános török állt. Az egyiknek szócső volt a kezében. A másiknak a felszemét fehér kendő takarta.

Gyermek nem volt velök.

•

Azon az éjszakán más is történt.

Varsányi kéredzkedett be a kapun. Az őrkök tudták már, hogy Dobót fel kell költeniök, ha bármelyik kém is jelentkezik.

Dobó még ott állt akkor a templombástyán. A kezét melengette a tűznél.

— No: mi ujság?

— Jelentem alásan már minden zarbuzán föl van állítva. Hécey udvarára is állítottak hármat. S valamennyi más ágyú és tarack is megszólal. A város felől két helyről, a dombokon három helyről törik majd a falat a zarbuzánok, és ötven felől is ontják a golyót más ágyúk. A déli imádkozáskor meg kirohannak a kumbaradsik, és kópjákön paritytyákon szórják ezrével a tüzes bombát. Jajajaj! — ingatta a fejét csaknem sírva.

— Esszerint, — mondotta Dobó nyugodtan, — lövik a tömlöcbástyát, a külső várat, meg az ókaput, hát még?

— Mindent kapitány uram!

— Van még valami mondanivalód?

— Nincs uram más, csak az, hogy nem jobb lenne-e... ha már ilyen kevesen vagyunk... s ekkora veszedelem...

Nem fejezhette be, mert Zoltay úgy csapta arcul, hogy az orra vére a falra feccsent.

Dobó közibük nyujtotta a kezét.

— Ne bántsd.

S hogy Varsányi az orrát törülgette és elfancsodott arccal nézett Zoltayra, Dobó csillapítón szólt:

— Nem tudod-e, hogy a halál fia, aki a vár feladását csak említeni meri?

— Én kém vagyok. — dohogott Varsányi, — engem azért fizetnek, hogy mindent megmondjak

— Flég. — mondotta Dobó. Még ma éjjel meg esküszöl te is. Aztán lesz gondom rád, hogy aranyba törülhesd az orrodát. Jer velem.

A kút mellett haladtak el, ahol Gergely a cisánvnval és négy paraszttal bombákat töltött. Éjjel nappal öt ember gyártotta ott a bombát. Gergely tanította be őket, s azért kellett éjjel is

dolgozniok, hogy váratlan ostromban ne legyen kapdosás.

Dobó magához szólította Gergelyt. Fölmentek mind a hárman a palotába.

Ott Dobó kivonta az íróasztala fiókját, és Gergelyhez fordult:

— Irj levelet Szalkaynak, hogy a királytól és püspöktől eddig semmi segítség nem érkezett, s hogy a vármegyéket és városokat segítsre sűrgebbe.

Mig Gergely a levelet írta, Dobó a szomszéd-szobában megeskette Varsányit is.

— Uram, — mondotta az eskü után Varsányi, — tudom én azt, hogy kinek szolgállok. Ha ez a vár megmarad, nem kell énnekem többé ezt a maskarát öltennem.

— Jól beszélsz, — felelte Dobó. De ha semmi jutalmat sem várnál, akkor is csakigy kellene szolgálnod a hazáért.

Egy kancsó bor állott az asztalon. Odatette a kém elé.

— Igyál Imre.

A kém szomjas volt. Fölhajtotta a kancsót.

Mikor a bajuszát megtörölte, látszott a szeme járásán, hogy hálálkodó szavak mozognak a melében. Dobó azonban megelőzte:

— A törökhöz most nem szükség visszatérned. El kell vinned ezt a levelet Szarvaskőre még az éjjel. Aztán ott vársz, mígcsak Vas Miklós vissza nem érkezik a királytól meg a püspöktől. Ha lehet, behozod őt is. Ha nem lehet, akkor csak magad jössz. Szokott lenni jelszó a török táborban?

— Dehogv szokott uram. Ha valaki török ruhában van, meg egy-két szót tud törökül is, úgy járhat-kelhet köztük, mintha velük jött volna. De csak úgy pofon ne vágta volna engem!...

A szomszédaszobában megpendült Gergely sarkantyúja. Dobó fölkel, hogy a levelet meghallgassa.

XIII.

És másnap szeptember 16-án a nap az ágyúk döngésére, bömbölésére emelkedett elő a hegyek mögül.

A föld rengett. Az ágyútelepekről a füst barna föllegekben szállt az égi felhők közé, s már az első órában eltakarta a napot, s az égnek kék tengerét.

A bástyák és a falak duhogtak, ropogtak. A belső várban vegyesen csapkodott a nehéz és apró golyó. Hullt a tüzes nyíl, és a tüzes lapda. Mindenfelé zuhant és hentergett az ágyúgolyó. Ember és állat élete nem volt többé biztonságban.

De ezt a veszedelmet is készen várták a várbeliek. Dobó már éjjel felkürtöltette a katonaságot. Egy részök a palánkot magasította azokban az irányokban, ahonnan várták másnapra a golyóhullást. S különösen a Hécey prépost házának irányában. Más részökkel előhordatta az ostrom előtti vagy vágatásból maradt állatbőröket, s vizes kádakba hordatta.

Ismét mások gerendákat, hordókat és földdel megtöltött zsákokat hordtak a külső várba, a tömlőcbástyához és a kapukhoz, hogy a törésnél minden tömő-szer idején készen legyen.

Amennyi üres csöbör s fazék csak volt a várban, azt mind meg kellett tölteni vízzel. A földszinti és földalatti helyiségekből minden fölöslegest kihordtak, s ágyakat raktak be. A répa, tök, káposzta, só, — minden olyan, aminek a golyó nem ártott, felülre került s a helyét a dolgozó és pihenő ember foglalta el.

A lovakat, teheneket beljebb való földalatti nagy termekbe kötötték be.

A házak északi és keleti oldalát behányták földdel. Ahol a piacra hullt a golyó, oda árkot ástak és földhányást emeltek eléje. A golyók behuppantak a földhányásba.

A várban már nem volt más éghető, csak a békebeli baromistáló teteje, meg az istáló előtt egy kazal széna, egy kis kazal búza, meg egy boglya alomnak való szalma.

Dobó lehányatta az istáló tetejét is. A két kazalt betakartatta vizes tehénbőrökkel, a szalmára is jutott bőr bőven.

Ami még gyulékony valami volt, mint a házak padlása, meg az ostrom-állások, azok oltására széthordatta a vizes bőröket.

Az ágyuk megdördülése ebben a munkában találta még a várat. Az első félmázsás golyó a konyhán ütött be, s összetört egy csomó edényt.

Az asszonyok éppen akkor raktak tüzet, s készítették a lisztet, a zsirt, a szalonnát, hogy a katonáknak főzzenek.

A nagy golyó beütésére megrettentek. Egymás hegyén-hátán rohantak ki a konyhából, — Jézus Mária! Jajajaj! — s aki nem fért az ajtón, mászott az ablakon.

A golyó pedig ott irgett-forgott tovább egy halom tört edény, fatál és zúzott cserép között.

Mekcsey az istalóból látta a beütést. Oda futott.

— Mi az? — dördült rájuk a kezét széttárva, hogy feltartóztassa őket.

— Becsapott a golyó.

— Vissza! Vissza! Győjjenek utánam!

S besiet a konyhába. Kap egy dézsát a két fülénél. Önti a golyóra.

— No, — mondja a golyót a sarokba rugva, — főzzenek tovább. A golyó balról ütött be, hát a konyha bal felében dolgozzanak. A másik oldalról szedjenek át minden edényt, és senki azon a részen ne járjon, itt a konyha balfelén nincs veszedelem.

— Jaj, kapitány uram, — sáпитozott egy ráncos homloku asszony, — a tyúkom az éjjel kukorékolt. Itt a vég!

— Kakas volt az, — legyintett Mekcsey.

— Debizony tyúk volt, kapitány uram.

— No ha tyúk volt, hát délre azt főzzék meg nekem, akkor majd nem kukorékol!

Az asszonyok még néhány percig hányták magukra a keresztet. De aztán mikor a második golyó szakadt át a tetőn, maguk öntötték le vizet és gurították a másik mellé.

— Phü, de bűdös!

S dolgoztak tovább.

No a golyózápportól a vár népe mégiscsak megzavarodott. Addig csak egy helyen duhogott az ágyú s ha a golyó be is csapott olykor, tudták már, hogy azokat a falakat kerüljék, amelyekre csak a reggeli nap süt, és azokat a falakat, melyekre sohse süt a nap. Azonban hogy már mindenfelől görgött, süvöltött, csattogott, pattogott, ugrált a golyó, s nagyságra a görögdinnye és dió között váltakozott, nem tudták hol vannak biztonságban.

Bezzeg lett kelete minden rossz sisaknak, minden páncélnak. Eddig csak a cigány viselte a sisakot és mellvértet, ha mezitláb volt is, most azonban, hogy a golyó mindenfelé pattogott, kopogott, s a borbélyoknak mingyárt az első órában tiz sebesültet kellett varrniok és timsózniok, mindenki a fegyverrakásokhoz sietett, hogy mentől vastagabb vasruhát ölthessen magára.

A két kapitány meg a hat főhadnagy az első negyedórán a vár minden részét bejárta.

— Ne féljete! — mennydörgött Dobó.

S a hadnagyok szava visszhangként kiáltotta mindenfelé:

— Ne féljete! A golyóesés nem váltakozik. Ahova egyszer golyó hullt, ott ne járjatok!

De ők maguk csak jártak mindenfelé.

És csakugyan nem telt belé egy óra, maguk a golyók mutatták meg, hogy mely épületek, mely falak a veszedelmesek. A golyók leverték a vakolatot, s ahol homokkő volt az épület, annyi golyó állott bele, hogy a fal feketélt tőle.

Viszont voltak olyan falak, hogy sértetlenül, féhéren maradtak. Ha az olyan helyre esett is a golyó, csak úgy esett, hogy a másik falról pattant oda.

Minden olyan fal védőfal volt egyuttal, ahol a mesteremberek dolgozhattak; a katonák pihenhettek.

Nem sok fal volt olyan a várban, az is igaz.

És a halálnak ebben a dörgedelmes zivatarában, Dobó hol az egyik bástyán jelent meg, hol a másikon.

A fején ragyogó acélsisak volt már, a mellén vért, a karján és lábán védővasak. A kezén vaskeztü.

Itt az ágyúvédő kasokat igazította, amott magát az ágyút.

— Csak arra lövünk, — harsogta, — amelyik bizonyos. Kiméljük a puskaport emberek!

Ezt az egyet nem értették a várban.

— A Jankóját ennek a puskapornak, — mor-

gadoztak a parasztok, — hát nem arravaló-e hogy lőjünk vele?

S nem volt ember a várban, akinek a marka lövésre ne viszkedett volna. Hiszen látnivaló, hogy itt a török az orrunk alatt: irtani való a gonosz zsványait, vagy legalább is elijeszteni a vártól.

Azonban Dobónak nem mertek szólani. Minél viharzóbbá vált az ostrom, annál jobban a maga markába szedett minden intézkedést.

A török akkor már Királyszéket is előzönlötte. Sátorok és boncsokok, s közte a tarka hadi nép bözsgött-nyüzsgött mindenfelé a vár körül.

A török tábori zene hol itt szólamlott meg, hol amott, s a sipok, trombiták és rézcsincsák zenéje kísérte az ágyúk szakadatlan mennydörgését.

Ahol meg a falat nem törte az ágyú, a kumburadsik dobták ott a bombát, s az ijjas janicsárok lőtték a tüzes nyilat.

Golyózápor és tűzesső.

Persze a nyilaktól és robbanó bombáktól még jobban megzavarodott a nép, mint a golyótól.

Azonban a gyakorlott hadnagyok abban is megoktatták a vár népét.

Amint az első bombák behulltak és sustorogva, ugrálva okádták a vörösen szikrázó tüzet, maga Dobó is vizes bőrt ragadott és ráborult a bőrrel együtt egy olyan bombára.

A nép bámulva látta, hogy a bomba nem hogy szétvetné a kapitányt, hanem egy kicsit dibegdobog, aztán elalszik a bőr alatt.

A következő bombákat már a katonák fülelték le.

Cserépből meg üvegből voltak azok a bombák.

— Majd mutatunk mi különbet a töröknek!
— kiáltotta Gergely.

S előhozatta a maga bombáit, amelyekkel egy héten át foglalkozott.

Dobó rátette a kezét Gergely vállára.

— Még ne!

S reggeltől estig szakadatlanul dörögtek az ágyúk, és szakadt a halál essője.

A zarbuzánok félmázsás golyói kapu nagyságu szakadékokat rontottak a falakon. A szakálasok és tarackok nehéz apró golyói letördelték a temp-lom gyönyörű faragványait, s beszaggatták a várnagy palota hátulsó falát. A palotákat észak-ról hosszú egyenes fal védi. Azon a falon szag-gat legtöbbet az ágyú.

— Földet oda! — rendelkezik Dobó, — kívül is, belül is a paloták hátulsó szobáiba.

De Mecxsey már hordatja is nagy kerülőkkel taligákban, talicskákban. Hordókkal és földdel töltött kasokkal torlaszolják el az utak és kanyarodók veszedelmes részeit.

— Emide egy nagy hordót! — kiáltotta Nagy Balázs hadnagy.

S mintha elrántották volna, lehemperedett a földhányásról. Ágyúgolyó csapta el.

A hadnagyok aztán a vár többi részein is ásat-tak, töltettek, kasokat, hordókat állítottak oltal-mul golyók ellen. Különösen az Ókapu nagybás-tyájánál kellett sok földdel töltött kast állíta-niok.

Mikor az őrálló katonaság a Sándorbástyán hajnalban elhelyezkedett a palánk mögött, a tö-rök szakálas ágyúkból jégessőként hullott rájuk hátulról a golyó.

— Arcra! — kiáltotta Gergely.

A százötven katona a földre hasalt.

Gergely a fal mellé húzódott.

A golyók a fejük fölött süvöltöttek el, s beleszapódtak a vár falába.

Olyan lett a palánk a falon, mint a rosta.

Szünet következett azon az ágyútelepen. A török kilötte minden ágyúját, hát töltött.

— Fel! — kiáltotta Gergely.

Öt ember fekvé maradt.

— Ezeket vigyétek a templom elé — mondta a fejét rázva Gergely. Van-e köztetek sebesült is?

Tizenöt véres ember lépett elő szóttanul a sorból.

— Hát ti meg menjetek a borbélyokhoz.

Összeszorította az öklét. Teremtettézt.

— Fiúk, — mondotta aztán, — nem hasalhatunk itt napestig. Hozzatok ást, és ássunk árkot.

Vagy tizen ástért futottak, s csakhamar minden katona ást.

Egy óra nem telt belé, olyan árkot hánytak a katonák, hogy mellig állhattak benne.

Gergely megvárta, míg a törökök megint löttek, aztán kiugrott az árokból s a belső várba sietett, hogy Dobónak az árokást megjelentse.

A monostor mellett ott találta a kis török fiút, amint az ereszet szárazán játszott. Füsölgő ágyúgolyót ást ki kanállal a falból. A gyerek bizonyosan a konyhából szökött meg, s olyan helyen állott, ahol egyre hullt a golyó.

— *Hajde!* (Takarodj innen!) — rikoltott rá Gergely.

A gyerek megrettent, és Gergely felé fordult. A falhoz támaszkodva sápadtan és félő szemmel nézett reá, míg a két tenyerét a falhoz tette, mintha az anyja szoknyáját keresné.

Uj golyók csaptak a falba s verték a vakolatot. Egy ökölnyi nagyságu fekete golyó a gyer-

mek válla fölött csapott a falba, s piszkos karikát hagyott maga körül.

Gergely odaugrott. Elrántotta a gyermeket, és bevitte az ölében a palotába.

A nap azon az estén hamvas föllegek mögött ereszkedett le Bakta felé. Csak egy percre vilantott ki egy ég közepéig ragyogó aranydeszkát, aztán vérszinü felhők között tűnt el, hogy világítson egy boldogabb földrész embereinek, akik ezen az estén az őszibogár békés zengése mellett hajtják párnára a fejüket.

Az egi várban csak most kezdődik a munka.

Amint a topcsik utolsó lövése is elmorajlott, a kőmivesek fogják a vakoló kanalat, a parasztok hordják a követ, a földet, a gerendát, a vizet, a homokot, s megkezdődik a tört rések betömése, de csákányok is csattognak mindenfelé. A tornyok kiálló kőfokait, peremeit töreti Dobó. Mert az ágyugolyók sokat leütöttek a kiálló kövekből, s azok is sebesültek a kövektől, akik védett helyen jártak, vagy állottak.

Hát folyik a munka éjjel is. A falak szélén hasrafektetett puskások, a réseken dolgozó munkások.

Időnkint egy mozsárlövés hangzik el, hol az egyik, hol a másik bástyán. A golyó, amely felszáll, szétpattanik a magasban, s egy pillanatra vörös világossággal lobbanfja be a vár előtt a teret.

Világító golyók azok. Kellenek most már. A törökcselt vigyázzák.

— Dolgozzatok emberek, dolgozzatok! — hangzik hol itt, hol amott a tisztek nógatása.

Egy kőmives kötélén bocsátkozik le kívülre a

magasból, hogy a törésbe tett gerendát kívülről vaskapocscsal erősítse a falba.

Alulról puskatüzelés lobbanik el. A munkásokra golyózapor hull. S utána még sok puska tüze lobban és ropog.

A török pusák lángja két század hason fekvő janicsárt világít meg.

Sortüz felel nekik a falakról.

De a kőmives aláhull a külső mélységbe.

— Csak belől dolgozzatok! — hangzik Pető szava.

S a munkások a tüfencsiknek meg-megújuló puskázása között dolgoznak tovább.

Éjfélkor a kapuőr szólal meg.

Dobó a puskaporos lánán ül. Fölkapja a fejét.

— No, itt a király levele, — dobban fel Pető.

Valóban öt perc nem telik bele, két lihegő véres ember áll Dobó előtt.

Mind a kettő török-ruhás. A kezökben lógó véres kard tanusítja, hogy Eger várába nem könnyű bejutni.

— No, — mondja Dobó, — szóljatok hát.

Varsányi az egyik, aki a mult éjjel ment ki. A másik Vas Miklós, aki a királynak vitte el Ahmed pasának a levelét.

Varsányi zihál.

— Majd megöltek!

Vas Miklós hüvelybe taszítja a véres kardot és leül a kőporos földre. Sárga csizma van a lábán. Lehuzza. Bicskát vesz elő. Fölfejtí a talpát. Levél van benne. Nyujtja Dobónak.

És csak akkor bir megszólalni:

— Szemben voltam a püspökkel. Tiszteli szépen a nagyságos kapitány urat. A püspök úr maga vitte a levelet a királyhoz. Itt a felelet.

— A harmadikat megölték, — mondja Varsányi.

— Micsoda harmadikat? — mordul rá Pető.

— Szürszabó Istvánt, a mi katonánkat. Az is kiszorult. a várból. Velünk jött. Dárdával szurták le itt a kapu előtt.

Nagyot lélekzett és folytatta:

— Nem is gondoltuk, hogy itt is találunk törököt a kapuban. Ahogy ideérünk, megfújom a sipomat, ránk esik ám tiz török is a kapu mellett. Csihi-puhil Még szerencse, hogy setét volt, meg hogy a kaput mingyárt kinyitották. Istvánt előttem szurták le, alig hogy beugorhattunk.

Dobó már feltörte a pecsétet, amely különben is porrá vált már a csizmában, és egy lámpához hajolt. Olvasta a levelet.

Az arca egyre sötétebb. A két szemöldöke már összeér. Mikor a végére jut a levélnek, egyet ránt a fején, és zsebretaszítja a levelet.

Pető szeretné megkérdezni, mit irt a király? Azonban Dobó komoran tekint maga körül, s Varsányihoz fordul:

— Odaadtad a levelet Szalkay úrnak?

— Odaadtam uram. Tiszteletét küldi. Délelőtt szüntelenül irt, és ahány levél, annyi lovas postát futtatott széjjel még délelőtt.

— Van még valami mondani-valótok?

— Nekem nincs, — mondja Vas Miklós. A püspök úr igen kegyesen fogadott. Király őfelségénél is szívesen fogadott mindenki, de nekem vágás van a fejemen. A borbélyhoz mennék most már...

— Pető fiam, — mondotta Dobó, — el ne felejtsetd holnap: mondd meg Sukánnak, hogy ennek a két emberemnek a nevét azok közé írja be, akiknek majd az ostrom után jutalmat kérünk a királytól.

— Uram, — mondja a tarkóját vakarva Varsányi, — nekem még volna jelentenivalóm.

Dobó ránézett:

— Hát az, — folytatta Varsányi, — hogy Nagy Lukács kéreti nagyságodat, tartasson egynehány fáklyást a főkapunál. Haza jönne az éjjel...

— Jönne ugye? — toppant haragosan Dobó. Majd megtanítom én őt, mi a rend!

Egy puttonos ember sietett föl mellettök a kőmiveshabarccsal. Dobó félreállt, s fölkiáltott a kőmiveseknek:

— Keresztbe azt a boronát, ne hosszába!

A *gerenda* neve volt akkor *borona*.

És Dobó ismét Varsányihoz fordult:

— Azt hiszi talán az a Lukács... No de csak kerüljön a szemem elé!

És fujt dühében, mint az öklelésre készülő bika.

Varsányi az állát vakarta és esennen nézett Dobóra:

— Igen bánkódik az uram, hogy kiszorult. Nem is tud hova lenni bújában.

Dobó fel és alá járt a lámpás alatt!

— Bolondság volna! Mit gondol az az ember? Különben akármit izenget, a büntetést el nem kerüli. Még az éjjel vissza kell fordulnotok. Levelet visztek ismét a püspökhöz, királyhoz. Vissza birsz menni, Miklós?

Miklós kendőt tartott a fején. Fiatal arcán bal-felől patakként csurgott a vér, s a kendője piros volt már a vértől.

— Vissza, — felelte készségesen. Akkor majd Szarvaskőn varratom be a fejemet

XIV.

A romlás napról-napra terjed a falakon. Kőmivesmunkával már többen is foglalkoznak. Az őr is több éjszakánként. Másnap, mikor ismét

megbőffenek a török ágyúk, tiz öl magasan föccsenik ki a habarcs a falakból, s az odalőtt ágyúgolyó benmarad a falban.

— Csak lőjjetek! — rikoltja a vén Cecey. Erősítsétek a falunkat vasal.

De a tizedik napon már berakatlan romlásokra is virrad a török. Nem bírják éjjel megjavítani valamennyit.

A második hét végén ugyancsak elhallgat minden török ágyu. Nézelődnek a várbeliek: mi történt? Semmi.

— Egy falusi ember jön, — mondják a piaci kapunál, — no furcsa.

Hát csakugyan egy szűrös vén paraszt ballag és jelentkezik. Nem hevesi szűr van rajta. De azért beeresztik.

Dobó a piacon fogadta. Tudta, hogy megint levelet küldött a török.

— Hová való kend? — mordult reá.

— Csábrági lakos vagyok, uram.

— Mit keres Egerben Csábrág?

— Hát... lisztet hoztam uram, a töröknek.

— Mennyit?

— Hát... tizenhat szekérrel.

— Ki küldte kendet?

— A tiszttartó úr.

— Nem tiszttartó az, hanem alávaló pribék!

— Hát uram... meg kellett hódolnunk. Nehogy úgy járjunk, mint a szomszéd.

— Ki az a szomszéd?

— Drégely vára, uram.

— Levelet hozott kend úgy-e?

— Hát... azt hoztam vóna...

— A töröktől?

— Onnan uram.

— Mondta-e kendnek a lelkiismerete, hogy bűnt cselekszik, mikor a levelet elhozza?

— Hát... tudom is én, mi van a levélben.

— Lehet-e jó abban, ami töröktől jön?

Az ember nem felelt.

— Tud-e kend olvasni?

— Nem.

Dobó az asszonyokhoz fordult:

— Hozzatok ki egy fazék parazsat.

Hozták. Kifordították a földre.

Dobó rávetette a levelet.

— Fogjátok meg ezt a vén hazaárulót és tart-
sátok a füstbe. Szagold hitvány, ha olvasni nem
tudod!

Aztán kalodába verette és ott hagyta a piacon:
lássa a vár népe, hogyan jár, aki a töröktől leve-
let fogad el.

A jelenetnek tanúi voltak a hadnagyok is. A
nép is odacsoportozott. Nevették és bámulták az
embert, aki könnyezett a füsttől és elkeseredés-
től.

— Látod bibást! — mondotta neki a cigány. —
Minek álltál be postásnak?

A levél hol vörös, hol fekete lemezekre bom-
lott a parázson. Mikor vörös volt, a betűsorok
fekete cifraságokként jelentek meg rajta. Mikor
meg elszenesedtek a lapok, akkor a betűk egy
percig izzó vörösen kacskaringóztak rajtuk.

Gergely is ott állt.

Mikor a paraszt ember belépett a kapun, min-
den ágyú elhallgatott.

A török várta a választ.

— Kapitány uram, — mondotta Gergely, mi-
kor kiléptek a csoportból, — én akaratlanul is
elolvastam egy sort a levélből.

Dobó vállat vont,

— Minek olvastad el? Én nem olvastam el, mégis tudom.

— Hát nem volna érdemes róla beszélni, — folytatta Gergely, — de hogy az az egy sor olyan igazi pogányos volt, nem állhatom meg, hogy kegyelmednek meg ne mondjam.

Dobó sem azt nem mondta: mondd; sem azt hogy — ne mondd.

Hát Gergely folytatta:

— Ez volt a sor: *Vagypedig kész-e a koporsód Dobó István?*

Dobó hümmentett:

— Hát kész. S ha ezzel azt akarja kérdezni, hogy elkészültem-e a halálra? hát erre az egyre megfelelek neki.

Negyedóra mulván fekete koporsó jelent meg a várfalon. A két sarkánál, két vasláncon, két kópja tartotta. A vitézek letűzték a két kópja nyelét a kőréskebe.

A török ágyúk erre ismét megdördültek.

XV.

Szent Mihály nap estéjén már körülbelül tizenöt nagy szakadék tátongott a falakon.

A külső vár falán volt a legtöbb. A másik nagy törés délkeleten a szeglettoronynál. A harmadik és negyedik dél felől, ahol a kaput beszakították. A magas őrtornyot úgy összelövdözték, úgy elfaragták derékon, hogy szinte érthetetlen volt: mi tartja? miért nem dől le?

A vár népe már nem győzte a tömést, faljavítást. Előre látható volt, hogy ha valamennyien azon dolgoznak is, fele a rombolásoknak betöltetlen marad.

— Dehát csak dolgozzunk emberek!

Dobó éjjélkor felhívta tisztjeit a templombástyára, és világító golyókat lövetett napkeletnek a magasba.

— Nézzétek, — mondotta, — azok az erre vonuló földhányások, mint a vakondok, mikor néha a föld színe alatt túr, azok az árkok mind tele vannak törökkel.

A törökök valóban azon az éjjelen mind lehozódtak a hegyekről a falak közelébe. A világító golyók egy-egy kis lobbanatára elétárult a sátorok közeli sokasága. Látni lehetett mindenfelé a közelben a janicsárok sárga-piros zászlóit, a sátorok között elnyúló ostrom-létrákat, és a zsákvászon janicsár-sátorokat, amelyekben talán tiz-húsz ember is hált. Az ostromgyűrű belső vonala összébbszűzódott a vár körül.

— Fiaim, — mondotta Dobó, — holnap ostromot kezdenek. Háljon mindenki idekünn.

A romlásokba tarackokat és puskásokat állított. Az ágyúkat is a romlások irányába igazította. A falak mellé köröskörül oda volt támasztva minden kópja, lándsa, bomba, csáklya, furkó, ami csak fegyverkészlet volt a várban.

S kezet nyújtott minden tisztjének.

— Fiaim, tudja már mindenitek a tennivalóját. Aludjatok, amennyit lehet. Az ostromot vissza kell vernünk.

Még az ajkán volt a szó, de a feje már a város felé fordult. Valami különös morajlás hallatszott alulról. Egyre növekvő dübörgés.

Valamennyien arra néztek.

A patak felőli kapunál Varsányinak a sípja szólal meg élesen.

— Kaput nyissatok! — kiáltja Dobó.

Növekvő zúgás lenn a városban. Lódobogás. Fegyverropogás, csattogás. Sürgető kiáltozás a falakon.

— Kaput nyiss! Lukács jön!

A kapu őr ségen Vajda János hadnagy mingyárt fáklyát gyújtat, s kitartatja. Hát ott törtet hosszú vonalban Nagy Lukácsnak a lovascsapata, a piacon éjszakázó dsebedsiken keresztül-át a vár felé.

— Le a fáklyát! — kiáltja Vajda, — a kapu alá!

Mert rögtön látta, hogy jobb azoknak sötétben jönniök.

A hidat azonnal lebocsátották, s az orgor át is felvonták.

— Puskások, mind a kapu fölé! Dárdások a kapuhoz!

A mi vitézeink egyik a másik nyomán ug'atnak be. Nyomukban szökdel és tolong az üvöltöző török.

— Allah! Szára jezik! Vaj szana! Allah! Allah! S véres dulakodás kezdődik a kapu alatt.

Egy mezitlábás piad macskaként fut fel a hid láncán. A szájában keresztbe fogott handsár. Azt a fáklyatartó őr megpillantja. Egy percig farkaszemet néznek. Az őr aztán úgy vágja a pofájába a fáklya tüzes végét, hogy a török hanyatt esik vissza a sötétségbe.

A többi török szakadatlanul Allah akbárt és szána jazikot üvöltve, egymás hegyin hátán verekedik be a kapu alatt.

— A hidat fell — kiáltja Dobó.

A puskások lövése dörgi el a hangját.

— Nem lehet felhúzni a hidat! — harsogja le a kapus.

Látszik is, hogy tele van törökkel.

Gergely akkor ér oda. Elkapja a fáklyát egy őr től, s a mozsárhoz törtet vele. A következő pillanatban lángot okádva dördül el a mozsár, s utcát söpör a hidon rajzó törökök között.

A hid ropogva és nyikorogva emelkedik a taligakeréknyi csigákon. A törököt is emeli fölfelé.

Innen az orgona oszlopai hullanak le, túlhan a hid záródik fel szinte visitva s végül tompán csattan.

Valami ötven török reked benn a kapu-közben. Azok dühösen forognak, csapkódnak mindenfelé, mignem rakásra hullanak a lövéstől, és a dárda-szurásoktól.

Egynehány perc mulván hörgő és vonagló emberdomb marad a sötét kapu alatt.

Dobó már a piacon áll.

A fáklyavilágnál huszonkét süvegetlen lovas száll le a lováról és a lovat kantáron tartva sorakozik vonalban előtte. A lovakon fehér és piros tajték. A lovasok zihálnak. Némelyiknek véres az arca. Egyiknek kifehérlik az inge a ketté hasított dolmány vállából.

Egy vállas kis ember előlép és megáll Dobó előtt.

— Jelentem alásan, — lihegi, — megérkeztem.

— Lukács fiam! — feleli megindultan Dobó, — láncot érdemelsz a lábadra gézengúz csavargól Aranyláncot a nyakadra, derék jó vitézem!

S megöleli a katonáját.

— Hát hogy jöttetek be?

— Várnunk kellett kapitány uram, mig annyi törököt tudtunk levágni, hogy mindenikünknek jusson turbán meg köpönyeg. Ki-kirontottunk Szarvaskőből, s ma este már csak két turbán hiányzott. Varsányi ideadta a sipját. És bejöhettünk volna gyöngyen, kapitány uram, ha a piacon is lovasság van. De a gyalogság megneszelte, hogy nem hozzájuk tartozunk: ránk-támadtak.

— Kik hiányzanak?

A katonák egymásra tekintettek. Az éjjeli

világosság csak a fél arcukat világította meg. Valamennyi vérzett. Ruhán, lovon egyaránt piroslott a vér.

— Gábor, — hangzott a szó csendesen.

— Bicskey, — hangzott megint.

— Balkányi...

— Soós Gyuri...

Dobónak a szeme megakadt egy leányhajú kis legényen, aki a sorban hátrahúzódva áll, s a lova nyaka mellé rejti az arcát.

— Balázs! — kiált rá szivdöbbenettel, — te vagy?

A fiú előlép. Féltérdre ereszkedik. Dobó lábához teszi a kezében levő véres kardot, és lehajtja a fejét szótlanul.

Balogh Balázs volt, az ő legkisebb apródja.

XVI.

Azon az éjszakán nyolcvan puskás hiján minden katona alhatott. A falak mellett, csak úgy köpönyegben és az árkokban háltak. Rajtok és mellettük a fegyver: kard, dárda. Fenn a sövény mellett a puskásoknál a puska a falra fektetve, fölporozva, lövésre peckelve, ronggyal, csepüvel takarva, hogy harmat ne érje.

Minden tíz-húsz lépésnyire őr állott az alvók között. Az ágyúknál is, a tornyokban is. A város felől való oldalon álltak a legkevesebben.

Aki pedig nem volt katona, az mind fenn volt és dolgozott.

A kőmivesek mellé Dobó odarendelt minden parasztot, aki csak a várban volt, a mészárosokat, molnárokat, lakatosokat, ácsokat, a négy kovácsot, a két pecért, de még a cigányt is.

A törésekbe a leghosszabb szálfákat állíttatta

be. Föld, deszka és habarcs s amennyi kő csak lehetett a hiedelmes munka össze-visszaságában, került a töreszekre. A bedöntött kaput meg kell hordani földdel, kővel, homokkal, töltött hordóval. Mozsarat eléje, föléje; oldalt tarackot, szakálas ágyút, amennyi jut.

A tüfenkcsik mély árkokban állanak lent, és fel-feltüzelnek, valahányszor a munkások közül valaki a romlásban előötlik. S bizony elő-előötlik akárhogy takarják is a fellátást vesszőkassokkal.

A szeglettoronynál Bolyky Tamás tömeti az omladékot. Ott hogy az omladék háromöles, a gerendákat kötelekkel, láncokkal szoríttatja össze a borsodi hadnagy. Bajos munka. Ki is kell néha fordulni, s lent a janicsárok mindannyiszor lőnek,

Hiába lőnek vissza rájuk, hiába szórnak le bombát, azok úgy elburkolták a helyüket a földhányással és sövénynyel, hogy csak a hegye leszkődik ki a puskájoknak.

És hát a kőmivesek mozgó lámpása világít nekik a célpontokhoz.

— Fel a boronákat! — kiáltja Bolyky Tamás.

A parasztok ott állnak a gerendákkal, de azon az éjszakán közülök is hárman kerültek a sebesültek közé.

— Fel a boronákat! — ismétli Bolyky Tamás.

A parasztok habozva állnak.

A hadnagy föllép a szakadék közelébe, és ismét kiált:

— Mozduljatok hát a teremtésit! Idel Idel

S a boronák vagyis gerendák sebesen szállnak fölfelé. Alul ropog a török fegyver. Fent kopog a kalapács és zörög, csattog a láncokon az arasznyi hosszú vasszeg, amelylyel összeerősítik a láncot a gerendákon.

— Ne féljete! — biztatja őket a borsodi hadnagy.

S nem mer félni senki.

Egy golyó elcsattan a hadnagy sisakján, s leüti róla a forgót tartó ezüst díszet.

— Gyorsan, gyorsan!

Megragad egy szálfat: maga is láncolja a másik gerendához.

— Tamás! — kiáltja föl Mekksey, — gyere onnan!

Mert a golyó sűrűn kopog a tornyon, s lent egyre ropog a török puska.

— Azonnal, — feleli Bolyky Tamás.

A másik gerendáért hajolt le, hogy fölsegítse.

— Kötelet ide!

Marad, meghajoltan, mintha kővé vált volna.

— Tamás! — kiáltja Mekksey megrendülve.

Tamás marad féltérden. A sisak lehull a fejéről, hosszú szürke haja előre omlik.

Mekksey fölrohan, s leöleli Tamást a romladék nyilásából. Fekteti a bástyafal belső szögletébe.

— Lámpást ide!

Bolyky Tamásnak viaszszin-fehér az arca. Szürke szakálán vér csordul végig, s csöpög a földön fehérlő mézporba.

— Tamás! — rendül rá Mekksey, — tudsz-e szólni?

— Tudok, — rebegi Tamás. — Küzdjete..., a hazáért...

A várban szanaszét lámpások és szögkre akasztott szurokfáklyák égnek. Dobó lóháton jár egyik töréstől a másikhoz.

Az ókapu fölött álló torony komolyítja leginkább. A török ágyúk a kaput is bezúzták, a tornyot is megrongálták. A délfelöli oldalon ki-

tekettel belőle a csigalépcső, s annak is el van törve négy foka.

A kaput csak be tudják rakni, de már a torony megépítésére nincs idő. Mi lesz ha a tornyot holnap is lövik? Az a torony vigyázó és puskázó hely a déli irányba. Ha ledől, nagy erőssége vész el a várnak.

Negyven jó puskás darabontot rendel oda. Ott kell hálniok felporozott puskával, harcra készen.

— Aludjatok! — kiált fel hozzájuk. — Elég, ha két ember virraszt a külső ablakoknál!

S megfordítja a lovát. A szeglet-toronyhoz rugtat.

— Mi az itt? Mért nem dolgoztok?

— Uram, — mondja remegő hangon egy munkás, — ebben a percben lőtték el Bolyky hadnagy uramat.

A lépcsőn akkor hozták lefelé egy kőhordó saroglyán. A lába lelógott. Két keze keztyütlenül összekulcsoltan a mellvérten. Mekksey a sisakját vitte utána.

Az árnyékuk felóriásulva mozgott gyászosan a bástyafalon.

Dobó eldöbbsent.

— Meghalt?

— Meg, — felelte Mekksey szomorún.

— Dolgozzatok tovább! — kiáltotta fel Dobó a bástyára.

S lezállott a lováról. Levette a süvegét. Hozzá lépett a halotthoz és szóltalanul, búsan nézett rá.

— Jó Bolyky Tamásom... Állj meg az Isten előtt: mutass rá vérző sebedre és mutass le erre a várra is.

Hajadonfővel, búsan nézett utánok, míg csak a lámpás el nem tűnt az istálók szögleténél. Aztán ismét a lovára ült, és a másik töréshez sietett a palota mögé.

Ott Zoltay egy nagy kötéltekerccsel bajlódik, hogy gerendát gerendához erősítve építse be a romlást. Ő maga is segít a kötelet húzni, s közben-közben rákiáltoz az emberekre:

— Ne féltsd a kötelet: nem kolbász! Fogd meg Jancsi az irgalmát! Úgy húzd, mintha a török császárt húznád az akasztófára!

S a gerendák ropogva feszülnek egymáshoz. Az ácsok, a kovácsok, fölverik a foglaló-vasakat, s föld, kő és habarcs szaporán hull, hogy töltse a rést, amelyet a török ágyúk szaggattak.

Dobó felszól Zoltaynak:

— Gyere le!

Zoltay elereszti a kötelet, de mégegyszer visszakiált:

— Vaskapcsot rá, mentül többet!

Dobó a vállára teszi a kezét.

— Eredj aludni fiam. Holnapra erő kell!

— Csak még egypár hordót...

— Aludni takarodj! — dördült rá Dobó. —

Egy! kettő!

Zoltay a suvegéhez emeli a kezét, és szótlanul ellép.

Dobó nem ismer ellentmondást.

Még Fügedyt és Petőt zavarta be Dobó, aztán maga is leszállt a palota előtt. A lovát rábizta az ajtónálló őrrre. Bement a szobájába.

A kis földszinti szoba, ahova az ágyúzás óta helyezkedett, zöld cserép függő-lámpással volt megvilágítva. Az asztalon hideg hús, bor és kenyér. Dobó csak úgy állva fölvette a kenyeret és tört belőle.

A szomszéd szobából őszhajú gyászruhás asszony nyitotta Dobóra az ajtót. A kezében gyertya.

Hogy Dobót meglátta, belépett a szobába.

Baloghné volt, a Balázs apród anyja.

A derék kis úri asszony a bentrekedésekor mingyárt beleilleszkedett a helyzetbe. A kulcsárné dolgát vette át, s ő főzött Dobónak, ő gondoskodott minderről.

— Hogy van a fia? — kérdezte Dobó.

— Alszik már, — felelte az asszony. — Hat seb is van rajta. A mellén, a fején, karján. De kapitány úr, kegyelmed nappal nem eszik, éjjel nem alszik. Ez nem lehet így tovább. Hogyha holnap se jön ebédelni, én magam hordom utána, ameddig el nem költi.

— Nem értem rá, — felelte Dobó a poharát fölhörpintve. — Az ágyam meg van-e bontva?

— Három napja úgy van éjjel nappal.

— No akkor ma lefekszek. (S valóban le is ült.) Nagy sérülése nincs tán a fiunak?

— Bizony a fején hosszú a vágás. A többit a bőrdolmánya valamennyire felfogta, hála Istennek. Minden tagját könnyen mozgatja.

— Budaházy hogy van?

— A borbély öt darabban vette ki a csontját a vállából?

— Megmarad?

— Azt mondja a borbély, hogy meg.

— Feküdjön most már maga is tekintetes asszony. Én is úgy cselekszek ma. Pihennem kell. Jóéjszakát.

A levegőbe nézett, és megint kisietett a szobából.

Az előszobában függött az éjjeli hosszú mentéje. Fölkapta. Útközben gombolta be. A Sándorbátyára sietett. Gergelyt ott találta, amint egy legénnyel nagy bőrzacskót vitetett felfelé.

— Mi az? — szólt rá haragosan, — hát te ébren vagy? Nem megparancsoltam, hogy aludjál!

— Már teljesítettem a parancsolatot, kapitány uram, — felelte Gergely, — aludtam. De eszembe

jutott, hogy a harmat rászáll az ágyúkra. Száraz port hordatok mindenüvé.

Dobó leszólt a világító mozsárhoz:

— Tűz!

A mozsár sistergett és eldördült. A golyó lángot hányt a száz ölnyi magasban és pattogott és megvilágította a vár körületét.

A török tábor mozdulatlan a vár körül. Csak az örök ülnek helyenkint fülíg begallérozottan a csapatok előtt.

Dobó követte Bornemisszát a templombástyára s nézte hogyan fujja ki a nedves port a gyújtólyukakból, és hogyan hint mindenhova gondosan szárazat. Hogyan nézi meg, helyén-e a kanóc? a döröklő-rúd? a porkanál? a golyó? A pattantyusok ott aludtak az ágyú mellett, subában.

— Eredj és aludj, — mondta Dobó.

Ómaga ott-maradt. Allt összefont karral a bástya ormán a Baba-ágyú mellett. S a körülötte hallgató nagy csöndességben fölemelte a szemét az égre.

Holdatlan felhős hideg ég. Csak egy kis tisztáson ragyog egynéhány fehér csillag.

Dobó levette a süvegét és térdre ereszkedett. Az égre fordította a szemét.

— Istenem! — mormolta, a kezét imádkozásra illesztve, — látod ezt a rengeteg rabló, gyilkos hadat. Látod a mi kis romladozó várunkat, s benne ezt a maroknyi elszánt népet... A te nagy mindenségben kicsi semmiség ez a földi világ. Óh, de minékünk ez a mindenségünk! Ha kell a mi életünk, vedd el uram tőlünk! Hulljunk el, mint a fűszál a kaszás vágása alatt! Csak ez az ország maradjon meg... ez a kis Magyarország...

Az arca halvány volt. Szeméből kicsordult a könny. És könnyes arccal folytatta:

— Mária, Jézus anyja, Magyarország védő asszonya! A te képedet hordozzuk a zászlóinkon! A te nevedet milliók ajka énekli magyarul! Könyöröggj érettünk!

És ismét folytatta:

— Szent István király! Nézz alá az égből! Nézd pusztuló országodat, veszendő nemzetedet! Nézd Egert, ahol még állnak a te templomod falai, és ahol még a te nyelveden, a te vallásodon dicséri a nép a Mindenhatót. Mozdulj meg menyeyei sátorodban. Szent István király, óh borulj az Isten lába elé! Isten, Isten! Legyen a szived a miénk!

Az a kis tisztás az égen mintha az ég ablaka volna, s benne a csillagok, fehér gyertyalángok...

Dobó megtörülte a szemét s az ágyú fájára ült. Nézett mély gondban, mozdulatlanul a vár alatti sötétségbe.

A török tábor halk morajlással aludt. Száz-ezer ember lélekzetéből remegett a levegő.

Dobó háttal az ágyúcsőre könyökölt. A feje lekókadtt. A karjára hajlott: elaludt.

XVII.

Az istálók táján egy éretlen vékony kakas-kikirikelés, nyomban egy vastag kukorikú. A fekete eget halvány sűrke szalag választja el kelet felől a domboktól.

Virrad.

Mintha a föld rögei mozdulnának lent. Széles messzeségben halk csörgés támad. Fekete hullámokként mozog a föld színe, s a csörgés, moraj-

lás egyre hangosabb. Már egy-egy csengetyüszó is belekeveredik a csörgésbe, egy-egy halk sipszó is. A szürke szalag az éghatár alján egyre szélesebb, az éji homály az ég mennyezetén már át-látszó fátyol.

Már látni a zászlók mozgását odalenn. Már látni a turbánok fehéres csoportjait, az égnek meredő vékony létrákat, amelyek imbolyogva közelednek a vár felé.

A keleti ég gyorsan világosodik. A szürkesség helyét rózsaszín foglalja el, s az oszladozó hideg homályból előmerednek már a vár tetőtlen tornyai és romlott falai.

— Uram! — szól Bornemissza.

S Dobó vállára teszi a kezét.

Dobó fölserken.

— Te vagy Gergely?

S letekint a hullámozó török sokaságra.

— Ébresztőt fuvass!

A bástyakürt megharsan. Nyolc kürt felel azonnal reá. Fegyverek zördülnek. Dobogás és emberszó hangzik egyszerre mindenfelé. A külső vár árcai is megelevenülnek. A bástyákon és falakon felsorakozik a katonaság.

Dobó lóra pattan, s a virradat világosságánál vizsgálja, melyik részen, hogy állanak a török dandárok?

Hátul a paloták felől áll a legtöbb.

— Amint a falra rohannak, a laptákat vessétek alá! — rendelkezik Dobó mindenütt.

Kristóf apród a piacon találkozik a kapitánnyal.

Szürke kis török lovon ül, és sötétkék melcmente takarja.

— Jóreggelt kapitány uram. A páncélt kihoztam-e?

— Ne. Azonnal bemegyek.

De nem megy be: bástyától bástyához száguld, hogy lássa mint készülnek.

— Csak a sűrűjére lőjjetek majd, — mondja a pattantyusoknak. A fő most a tüzes lapta.

Aztán ismét kiált:

— Addig a falakra ne hágjatok, míg a török az ágyúkat ki nem sütötte.

A lapták nagy gulákban állnak a romlások közelében. Hetekig készültek azok. Bornemissza Gergely még egy kis belső töltést is rakatott beléjük. A lapták azzal kétszeres erejüvé váltak. Először akkor sütek el, mikor levetették őket; másodsor, mikor kiesett a magvok. Azután percekig égő nagy fehér szikrák szökeltek belőle széjjel — vélhetőleg porrá tört porcelán volt bennök, — akinek a ruhájára, arcára pattantak, bezzeg ugrott tőle.

A török olyat nem tudott gyártani.

Kristóf apród darabig várt a palota ajtaja előtt az urára, azután mikor látta, hogy az egyre sebesebben száguld egyik bástyáról a másikra, bement a terembe és kihozta, a lovára rakta a mellvértet, karvasat, combvasat, hóna alá fogta a sisakot, és a szeglet-toronynál eléje került Dobónak.

Dobó csakúgy lóháton szedte magára a vasruhát. Kristóf lóháton ülve adta rá a mellvértet, a karvasat, a vaskeztyüket. Azután leugrott a lováról s a lábvasakat szijjazta fel az urának. Végül az aranyos sisakot nyújtotta föl neki.

— A másikat hozd ki, — felelte Dobó, — az acélsisakot.

Már akkor olyan világos volt, hogy lent a török-csapatokat tisztán lehetett látni. Északról és keletről a falak alatt az árkokban ezernyi turbán fehérlett és ezüstösen fénylő sisakok is hullámozottak. De még csak álltak. A jelet várták, hogy az ostromot megkezdjék.

Nem sokáig kellett várniok. Amint a világosság annyira megnőtt, hogy a rontások fokait, a kiálló köveket s gerendasorokat meg lehetett látni, a török táborban a műezzinék ájtatos ezán-énekzése hangzott egyszerre száz helyen is a vár körül. A rengeteg tábor meszszeterjedő zörgéssel borult arcra, s emelkedett vissza térdre.

Mint mikor közelgő zivatar mormol, úgy mormolta a nagy pogány tábor az imádságot:

...Allah... prófétánk Mahammed... bátorítsd meg a szivünket... Terjeszd ki győzhetetlen karjaidat... Dugd be tüzet-okádó szereiknek torkát... Változtasd ebekké a hitetlen eszteleket, hogy egymást mardossák halálra... Küldj forgószelet földjökre, hogy szemök elteljen porral, s földhöz veressenek... Törd össze lábuknak csontját, hogy előttünk meg ne állhassanak... Szégyenítsd meg őket dicsőséges prófétánk, hogy fölöttük tündökölhessünk, és a te országod örökké virágozzon!

S nagy zörgéssel fölpattantak.

— Bismillah! (Isten nevében!)

A török ágyúk és puskák egyszerre megdördülnek. A vár falai megrendülnek, töltések szerteszakadoznak az odarobbanó töméntelen ágyúgolyótól. A bástyák sövényére záporként hull a nyil és a puskagolyó. A levegő puszkapor-büdösséggel telik meg. Az eget-földet reszkettető dörgése a dobok, kürtök, trombiták lármája, százezernyi török *Allah!*-üvöltése viharzik.

Az árkokból sáskák sokaságaként ugrálnak elő a gomolygó puszkaporfüstben az aszabok, janicsárok, delik, dsebedsik, s mindenféle gyalogtörök. Az ostormlétráknak erdeje száll a megrombolt falak és bástyák felé, s a létrák mögül a nyilak zápora suhog magas ivekben a falakra.

És harsog mindenfelől a török tábori zenekar.

De fölülről is lezúdul a felelet. A lefelé irányzott ágyúk lángot, vasat, ólmot és üvegcserepet okádnak oda, ahol a legsűrűbben sokadozik a török. Százak borulnak vérbe, s ingadoznak, dőlnek. De százak tolongnak ugyanabban a percben az elesettek fölé.

A kénbüz gomolygó füstben terjedez a várban is.

A vashorgas török ostromlétrák belesattannak a kőbe, a vasba, a gerendába és szinte futva emelkedik fölfelé a falakon a sokaság. A fejeken paizs. Az egyik kézben szakálas lándzsa, a szájban keresztbe fogott tör.

Huszonhét vörös török zászló leng-lobog, vezet a hadat a létrán fölfelé a paloták mögött a romlásokon.

— *Allah akbár! La illa Allah! Ja kerim! Ja rahim! Ja fettah!* — viharzik szüntelen az ordítás.

— Falra! Falra! — hangzik fenn mindenfelől.

S a falak megnépesülnek. Csak most indul meg a bomba-hullás. Csak úgy kézzel dobálják alá a sistergő, aztán lángoló s végül durrogó bombákat. Ezernyi hulló dörgő pattogó villám. Rikoltások, ordítások, füst, durrogás, kénbüz, pokol. A létrák horogvasán csattog a szekerce, a csákány, a fejsze. Némelyik létrán húsz ember is kapaszkodik, mikor leszakad.

— Allah! Ja kerim!

Egymást törve zuhognak alá, s utcát csapnak a lent nyüzsgőkön.

— Ja rahim! Alláh!

Azonban a helyükbe egy perc mulván új hulláma torlódik a fegyveres sokaságnak, s a felkapcsolt létrák mellé új létrák emelkednek.

— *Alláh! Alláh akbár! Alláh!*

A szeglet-bástyán, amelynek tegnap este óta Bolyky-bástyája a neve, Gergely dcák meg Zol-

tay rendelkezik. Gergely mindenfelé ügyelve, Zoltay a falon.

Az ostrom vihara ott még erősebben zúg, mint a másik három törésnél. Mert a szakadék nagyobb. A feltörekvők is többen erőlködnek.

— Alláh akbárl — üvölt egy minden más hangot elnyomó érces hang, mintha óriás rézüstből bődülne.

A bombák százával verik le a mászókat, s oldalt is lőnek rájuk. De nem drága a töröknek semmi élet, mikor annyi van. Csak egyszer be tudjon törni tíz! A nyomában már egymást tolvá óriási folyamként dölne be mind a had.

Hát ember kell a gátral!

A bombák már egy órája verik vissza a szakadatlanul fölfelé erőlködőket. A duplán sülő bombák szokatlanok a töröknek. Egy-egy szét-pattanó bomba körül jajtancok keletkeznek, de a ritkulást egy-két percre rá összenyomja a tolongás. Új létrák, új harcosok lesik a falat. A tűz akárhogy sepri őket, mindig marad létra és a létrán ember, s amint a nagy első létra megfeszült a kőben, a kisebb létrákat egymásnak adogatják fel és kapogatják el, hogy a szakadékba s a felső párkányra akasszák.

— Kapjátok fel a létrát! — kurjant rájuk Gergely.

S a török nagy elképedésére nem hogy szagatná a létrát, hanem amint felnyujtogatják, odafenn szépen elkapják és felrántják.

Már valami öt létrát elrántottak tőlük, mikor egy sárgarézbe öltözött török tiszt úgy kapcsolja fel a magáét, hogy azonnal rá is nehezedik.

— Huzzátok! — kiáltja Gergely!

S belelöki a létra fokai közé a kopjája végét. Feszíti.

— Segitsetek!

A létra hidként mered el a faltól. A végén lóg a sárgarezes török. A kezében bojtos hosszú lándzsa. De hogy a levegőbe került, kiejti a pajzsot és lándzsát, s két kézzel kapaszkodik az alsó fokba.

Lóg a levegőben.

Alant a sereg üvöltöz.

— Alláh! Alláh!

Gergely szeretné berántani a törököt. Nincs idő rá. Egy prémes sapkájú aszab szökik fel a másik létrán, azzal kell elbánnia.

— Fordítsátok le! — kiáltja verejtékes arccal a létrát húzó négy legénynek.

Egy vitéze esik össze előtte: Gyulai Gyuri. Gergely átugrik rajta a kopjájával: vállon dőfi az aszabot. Az aszab egy minutumot ingadozik, miközben a karját végig-pirosítja a vére. Aztán hanyatt homlok zuhan le, s magával sodor valami tizet a feltörekvőkből.

Most már a legények is megfogadják a szót: egyet fordítanak a létrán. A rézpáncélos töröknek választania kell: a karficamodás, vagy a levegőben való húsz-öles repülés között.

Az utóbbit választja.

Egy török dobos, aki cipó forma dobot zörget lenn, valami tíz ölnyre a faltól, éppen a fejére kapja a rézembert, s vele együtt terül a holtak közé.

De mi ez az ezrek között!

Egy krokodilus-bőr paizs emelkedik futva fölfelé, mintha szárnyas ember hozná. Alatta a török nem látható. A sima paizon elcsuszik a kopja hegye. A ravasz török bizonyára a sisakja hegyéhez kapcsolta a paizs közepét. Akármerről szúrják, csak elbillen a paizs, s levegőt szúr a kopja.

Gergely egy hoppra ott-terem.

— Így kell azt!

A vastag végét fordítja előre a kopjának. s végig reccsent vele a krokodilus törökön. A török fejével hanyatlik vissza.

S közben szüntelen hangzik az üvöltés:

— *Allah akbar! Ja kerim! Ja fettah!*

Olykor magyarul is:

— Adjátok meg a várat!

— Neszel! — rikoltja Zoltay.

S rettentő csákányütéssel lyukaszt át pajzsot, sisakot és koponyát.

Ő a falszakadék tulsó végén csak csákánnyal dolgozik. A fal derékig takarja. A kopjával való munkát a legényeinek engedte át. Ő maga ott áll egy gerendafal fölött, ahova könnyű létrát akasztani, ahol létra létra mellett áll, és sűrűn nyüzsög fel a fegyveres sokaság.

Egy-két létrát eltöretett, de aztán nagyot kurjant:

— Csak a fejire fiúk!

S ő maga is legelőbbre állt, hogy személyesen fogadja az érkezőket. A páncélja acélból való. A csákánya nyele olyan hosszú, mint a bot. Az arca csupa verejték, de azért eleven mint a csikó. Meg-megpöködi a két markát s kiált:

— Gyere csak, füstös, gyere, egyem azt a szép bornyuszájú pofádat! — biztat egy feketeképű szerecsent, aki nádból font könnyű kerek paizssal rugtat fölfelé a bombák gomolygó füstjébe, s a paizs mögül ki-kivillantja a szeme fehérét.

Amint egy ölnyire ér, golyóként összeguborodva halad tovább. Az a szándéka, hogy a létra felső fokán hirtelen kirugódva, belevágja a lándsát Zoltayba, s fenn teremjen az ormon.

Az egri pasaság annak van ígérve, aki elsőül tüzi ki a diadal zászlaját. Tudják ezt a várbeliek is.

Hát szökdecssel fölfelé a fekete párduc. A nyomában egy nagyszakálú dsebedsi tajtékzó szájjal üvölti az Allah akbárt. Az övszíjában hátul rövidnyelű lófarkas zászló. A szájában keresztbe illeszti a széles meztelen jatagánt.

— *Allah akbár! Ja kerim! Ja rahim!*

Zoltay lerántja a sisakja rostélyát. Éppen jókor. A szerencsen egyenesre rugódva dőfi fel a lándsát, s beletöri a hegyét a sisak álladzó gombjába.

Abban a pillanatban rácsattan a csákány, s a szerencsen a létráról a levegőbe dőlve fejjel hull alá.

Ott a szakálás, aki alatta volt. Annak nem lándsa van a kezében, hanem láncrea kötött szöges buzogány. A buzogány feje láncon lóg. Liheg mint a kovácsfujtató.

Zoltay elkapja a fejét az ütéstől, s úgy vág vissza a csákánynyal, hogy a szakálás török keze eltörik, félrelettyen.

A török darabig félkézen lógva bög egy Alláhot, de egy második ütés elnémítja. S a nagy test az élőket söpörve hömpölyög le a létrán.

— Tisztelem a prófétádat! — kiáltja utána Zoltay.

S oldalt tekint a füstben.

— Üsd fiam János! — kiáltja egy vitézének, — üsd mintha tüzes mennykő volnál. Puff! Ez se lesz egri basa.

— Mit vársz! — kurjint a másiknak. Talán azt várod, hogy megcsókoljon! Puff! az apja irgalmát!

Aztán, hogy ő eléje tolakodik nagysebesen egy acélinges turbános gureba, odakiált a mellette állóknak:

— Igy tapintsatok rá!

A nyakát találta. A vér fölpreckel a falra, s a gureba oldalt forogva hull lefelé.

— Hullj a pokol fenekéig! — kacagja vigan.

De aztán csodálkozva tekint a lábára: a nadrágján két arasznyi hosszan szakadás lefeg, hogy a combja is kivöröslik belőle. Azonban nincs idő mégcsak a csodálkozásra se: megint közelbe jut egy pogány...

— Gyere koma.

A nap már kisütött, amennyire az ágyuk és bombák füstjén át látható. De olykor, hogy a szellő félrekapja a füstöt, látni amint vakító csillogással özönlik a sok acélpaizsos, aranygombos zászlókat hozó ellenség. S nincs szünet a dörgésben, puffogásban, zuhogásban, remegésben, Jézus és Allah üvöltésekben, pokoli lármában.

Dobó lóháton nyargal egyik ostromlott helyről a másikhoz. Itt ágyút irányoz, amott a sebesülteket hordatja. Tömet, lövést sürget. Kopját, lándsát hordat oda, ahol a fegyver fogytán van. Biztat, dicsér, korhol, káromkodik, két apródját minduntalan futtatja az álló sereghez, amelylyel Mekcsey rendelkezik a belső várban.

— Száz embert a palotákhoz! Ötvenet a Bolyky-bástyára! Ötvenet az ókapuhoz!

S a csapatok félórai harc után felváltódnak. Izzadtan, piszkosan, puskaportól bűdösen, de lelkesülten vonulnak be pihenni a vár két kocsmája elé, s dicsekedve beszélnek a még nem harcoltaknak a hőstetteiket.

Azok pedig szinte toporzékolva égnek a harci vágytól. Mekcsey titkon maga is dühöng, hogy nem harcolhat, hanem ott kell ácsorognia a vár udvarán, s meg kell elégednie azzal, hogy Dobó üzeneteire fel-fel mozdit egy-egy csapatot, s biztató szóval látja el őket:

— Vitézül fiaim! Minden fegyver az országot is védil

S azok kipirult arccal, lódulnak a zúgó zivatarba.

Már iszamosak az ostromlétrák a vértől. A létrák körülétén biborszínű a fal. Lent a halottak és haldoklók vonagló véres dombok. De lent új meg új ezrek hágnak-szökellnek üvöltve a halottakra. Szólnak a kürtök, ropognak a dobok, harsog a tábori zenekar, s a szakadatlan Allah üvöltésbe belevegyül fent a harci rikoltás, lent a lóháton nyargalászó jaszaulok parancsosztó kiáltozása, az ágyúbömbölés, a puskadörgés, bombaropogás, paripák nyerítése, haldoklók hörgése, létrák reccsége-rovogása.

— Gyere basa, gyere! Püff! ...

— Mondd meg a prófétádnak, hogy ezt Zoltay vágta! — hangzik a bástya füst-fellegéből másik kiáltás.

Allati üvöltés és mozsárdörgés nyomja el a vitéz kiáltásait. De a körülötte nyüzsgő alakok és fegyverek gyors forgása láttatja, hogy a légénység ott serényen dolgozik.

A napot füst homályosítja el. A vár körülete is gomolygó füst, amelyből ki-kitündöklük egy-egy sisakos török hadtest, előbarnálik egy-egy sor puskaport hozott teve, s fel-fellobognak a zászlók és boncsokok.

Az ókapu bástyájánál váltakozik a legtöbb ember. Pető Gáspár intézkedik ottan. Mázsás kőgolyókkal szaggatja ott a török a falat és a palánkot, valahányszor a létrák erdeje megritkul.

A betömött kaput csákyákkal és ásókkal rontja a török, s az orgona oszlopaiból már három kitért.

— Ötszáz — kiáltja Dobó Kristófnak.

S Kristóf fordítja a lovát: száguld ötszáz emberért.

Ez csaknem mind a tartalék.

Mekcsey fölcsatolja a sisakját, s tizedmagával fut az ókapunak. Ha betörnek, megkezdődik az ő munkája is; a belső vár védelme.

S a kapu alatt, meg a kapu bástyán úgy hull a török, mint a légy. A toronyból a mi puskásaink szaporán lövöldözve rogyasztják őket halomra. Pető Gáspár mennydörgő szava hangzik minduntalan:

— Utánam fiúk! Ne hátrálj! Két kézzel, a teremtsit neki!

Ő maga immár derékig véresen, nagy sujtásokkal forgatja hol a csákányát, hol a kopjáját.

— Jézus segíts!

— Alláh! Alláh!

Mikor meggyérül helyenként a létrák népe, *vizet! vizet!* — kiáltozás hangzik mindenfelől.

Az asszonyok ott hordják a vizet a bástya alatt korsókban és fakupákban.

Pető felkap egy fakupát. A sisakja rostélyát feltaszítja. Iszik oly mohón, hogy kétfelől pataként csurog a páncéljára a víz; csurog tovább ki a páncélból a könyökén, térdén, sarkain, mint a kútcsőből. De gondol is ő ezzel dühében és szomjában.

Ahogy leveszi a kupát lihegő szájáról, látja, hogy egy török fenn ugrál a falon. Egyik kezében boncsokat tart. A másikkal vagdal veszettül. S utána fellükken a másik török fej, meg a harmadik.

— Haj! az apátok irgalmát!

S berántja a boncsokos törököt a lábaszáránál fogva. Lehempereg vele a lépcsőn. Fogja a nyakát, mikor megakaszzkodnak. Veri arcba a vaskeztyűs öklével.

— Ne kutya!

Azután ismét felugrik. Lihegve hagyja ott a félig megfojtott törököt a lent forgolódó paraszt

röpnek. Ömaga visszahamarkodik a bástyára.
Ut, vág gyors kézzel egy pillanatban hatfelé, is.

— Alláh akbár!

Hemzseg a török a falon. Már a mieink is dőlnek, esnek el véresen. Egy akindsi macskaként szökdel fel a toronyra. Feljutott! Kitüzi a zászlót. Lenn a török had viharos diadalordítása üdvözli.

— Jézus segits!

No nem leng azt ott két percig se. Oda-rohanó vitézeink a további feltolakodókat agyalják. Egy rozsdás-sisakú magyar vitéz már szökdelve kúszik az akindsi után az oromra. Megveti a sarkát egy kőben s irtózatossá csapást mér rá. A török karja a zászlóval együtt hull le a magasból.

— Ki vagy? — üvölti Pető örömmel a fal alatt.

A vitéz megfordul és büszkén kiáltja vissza.

— Komlósi Antal!

A paloták felől nyargalva jön a kis Balázs apród. A fél feje be van kötve fehér kendővel. De azért csakúgy röpköd, mintha semmi baja se volna.

— A palotánál kiszakadt a tömés! — kiáltja.

— Száz embert! — parancsol Dobó.

S míg a fiú Mecskeyhez nyargal, ő maga a lóván előre hajolva száguld a palotákhoz.

A török kiszakította a tömést! A gerendák úgy állnak ki a falból, mint a sült halból a gerinc. A falon mászó török nép sűrűsége, mint a veres hangyáké. Dobó felugrik a fal tetejére. Egy török fejét kettéhasítja. Egyet lábbal rúg vissza le. És lekiált:

— Döntsétek ki a gerendát!

Addig befelé huzták csáklyákkal. Dobó szavára kifelé lódítják egyszerre.

A gerendák magukkal söprik létrástól az üvöltő

pogányokat. Az öreg Cecey visítása repíti át a lármát.

— Krisztusa ne legyen.

A pogányok lesöprése után nagy lyuk tátong a falon. Csakegy: egy-két öliel feljebb vagy lejjebb, küzdeni kell a feltolakodók ellen.

A magyar zászlót leüti egy golyó a falról. Kihull a törökök közé. Ime mire jó a nagy falszakadék: egy magyar katona kiugrik rajta: szembe csap egy törököt, s beragadja a zászlót, mielőtt hozzá vághatnának.

— Látlak fiam Török László! — kiáltja örömmel Dobó.

Agyúgolyó csap a falba, s kőporral veti tele a katonák szemét. Dobó előtt egy testes ősz ember hanyatlik a falhoz, s dől el a fal hosszában. A sisak leesik a fejről, s Dobó lábához gurul.

Dobó kitörli a szemét, s ránéz: András fekszik ott, a gondoktól ráncos homlokú egri bíró. Kezében görcsösen szoritja a kardot. S a nyakából mintha kioldódott nyakkendője volna hosszú vonalban fut a vére..

De im mind a két apródja fut az ó-kapu felől. Egy pillantás az ó-kapu tornyára: ott leng a magasban a lófarkas török zászló! egy, kettő, öt, tiz is, egyre több!

És a torony réseiből befelé ropog a puska a várvédőkre. A janicsárok meg kívülről másznak a tornyot. Nagy lengő piros zászlót visz az egyik a foga között, hogy a torony ormára kitűzze.

A vár belsején rémület morajlik át. A vár körül százezer török diadalüvöltése reszketteti meg a levegőt.

— Alláh! Ja kerim!

A magyar arcok elsápadnak. Kardok lebocsátkoznak, mintha megbénult volna minden kar.

Dobó lóra ugrik, s a templom-bástyára szök-
tet. Az ágyúkat a torony derekának irányozza.
S míg a janicsárok valami háromszázan, diadal-
lal rajzanak a tornyon, három ágyút egyszerre
eldördít.

A torony meginog, mint valami részeg óriás,
S dől. Nagy robbanással esik hosszan a földre.
A mézpor fellegként csap fel az omladékokból;
s a kövekből csordul a török vér, mint szüreti
sajtból a bor.

A többi, aki betolongott a kapun meg a falak-
on, ez égszakadás-földindulásra rémülten fordít
háta, s nem telik belé öt perc, üresek ott az
ostromlétrák.

Csak a holtak és haldoklók véres sokasága
borítja kívül-belül, az ókaput és a környékét.

Dél felé a többi helyeken is csendesül lassan-
kint a harc. Oszlik a füst. Előtör a napfény. A
falak alatt ezrével hever a kormos-véres holt és
sebesült török, s a levegő részeg a sebesültek
ej vá! és *meded!* kiáltozásától. Mint a birkabőgés.

A jaszauloknak nincs semmi hatalmuk többé,
hogy aznapon rábírnák a katonaságot az ostrom-
lásra.

De a vár piaca is tele van véresen álló, ülő,
heverő sebesültekkel.

A borbélyok és asszonyok ott forgolódnak
valamennyien vizes tállal, gyolcscsal, tépéssel,
timsóval és árnikával a sebesült vitézek körül.
Némelyek nyöszörögnek, mások rázonkodnak,
fogukat csikorgatják.

S még mindig hoznak egyet-egyet a torony
omladékai közül. Kit targoncán, kit lepedőben.

Olyankor valamennyi arc arra fordul: kit hoz-
nak. S a név szájról-szájra jön előre.

— Görgey Péter... Pozsgay Jancsi... Zirkó
Jakab... Urbán Gyuri...

— Él-e?

— Él még. A vállát lőtték át.

Akinek keze vagy lába van ellőve, a borbélyok azt kapják először munkába. Bekötik úgy ahogy tudják. A többinek ideiglen meg kell elégednie azzal, hogy az asszonyok mossák a sebüket. Nagyobb része némán tűri a szenvedést, s várja míg sorra kerül. De némelyek keservesen nyögve fájlalják a bajukat.

— Istenem! Istenem! — sirja egy fiatal katonára, Arany Mihály nevű egri puskás, — a fél szemem kilőtték.

S véres arcára szorítja égett szélű inge ujját.

Pető ott ül egy paraszt-szürrel letakart szalmaszéken a többi között. A lábaikráján akkora a seb, hogy tócsába gyülik a szék alatt a vére. S nem is fegyvertől, hanem egy lepattant kő sebezte meg.

— Ne óbégass Miska! — szól vállról a katonára. Inkább félszemmél élj az egri várban, mintsem, hogy két szemmel akasszon fel a török!

S a fogát összeszorítva tűri, hogy a borbély árnikával mossa az iszonyu sebet a lábán.

Az apróbb sebek szenvedői oda se néznek a borbélyoknak: megmosakodnak maguk. Sokan inget váltanak ott a piacon, mert a sebesüléseknél is kellemetlenebb nekik a csupa verejték ing. S vigan beszélnek:

— Hát én meg...

— Hát nekem meg...

A holtak ott hevernek már rendben a templom ajtajában. Véresek, rongyosak, kormosak, pörköltek, mozdulatlanok. Egy fejetlen is van köztük. Egy kar is hever ott, még a dolmányujj is rajta, — vállban szakadt le valahogy.

Egy asszony jajgató sirással megy a piac felől a templomnak.

Dobó leszáll a lováról és leveszi a sisakját, úgy megy végig komor-bágyadtan a halottak előtt.

Az egri bíró is ott fekszik. Ősz haja be van pirosodva vérrel. Portól lepett fekete csizmáján is látszik egy lövés vérfoltja. A két fia ott térdel mellette.

Dobó odaszól Balázs apródnak:

— Hozd ide a város lobogóját!

S a város kékvörös zászlóját leszakítja a nyeléről, s ráteriti az egri bíróra — szemfedőnek.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ÖTÖDIK RÉSZ
HOLD-FOGYATKOZÁS

Országos Széchényi Könyvtár

I.

Szarvaskő kapitánya ott állt napestig a vára tornyában, és hallgatta hogyan dörög az ágyú Eger felől.

Szarvaskőn szépen sütött az őszi nap. Az erdő alig egypár napja indult sárgulásnak, s hogy eddig mindennap esett az eső, s minden éjjel tiszta volt az ég, a fák alja és a patak mente újra kizöldült. Mintha nem is ősz volna, hanem tavasz.

Szarvaskő annyira van Egertől, mint Isaszeg Gödöllőtől, vagy Siófoktól Füred a vizen át. Csakhogy hegyek között áll; hegy hegyen Felnémettől felfele egyre sűrűbben, mintha egy nagy kéz egymásra toltá volna a hegyeket, — akkoraforma hegyeket, mint a Szent Gellért hegye Budán. Csak egy keskeny kanyargó mély út viszen Szarvaskőre.

Mikor reggelenként az ágyúk megdördültek, a felhő megsokasodott, megsötétedett az égen, s egy óra nem telt belé, hullt az eső. Néha szennyes eső is hullott. Odáig elvitte a szél a felhőbe belekeveredett füstöt, s mintha a mennybéli kéményseprők mosdóvizét öntenék alá, úgy bemocskolta olykor az eső a szarvaskői falakat, az udvart, a sziklákat, és a várkapitány úr őszi-rózsáit.

Szarvaskő olyanféle kis vár, mint Drégely volt, Magas palakő-sziklán épült. S mintha a feltornyosult sziklák tetejét faragták volna ki várnak, olybá tünt fel annak, aki először látta. Dehát kicsiny volt. Csupáncsak három épület fért el rajta, s udvara csak annyi, hogy egy kocsi megfordulhatott benne. Hát inkább vadászkastély volt az. Menedéknek csak abban az időben lehetett használni, mikor még az ágyút nem ismerték. Történetünk idejében már legfeljebb arra jó, hogy pihenője legyen az Egerbe vonuló csapatoknak, s hogy postaállomás legyen, mikor Egert ellenség szállja meg.

Ha Eger megdől, Szalkay Balázs uram lóra ülhet a maga negyvenkilenc katonájával és mehet az északi megyékbe a rokonaihoz, — hacsak úgy nem akar tenni, mint a haragos Szondy, vagy mint Nyáry Lőrinc a szolnoki kapitány, aki ennek a hónapnak a negyedikén, egymaga állott ki a százezernyi török ellen a vár kapujába.

— Gyertek hát: én nem szöktem el!

Hát ott állongott a jó Szalkay Balázs a toronyban. Sarkig érő, vargányaszínű galléros őszimente volt rajta, s rókaprémek kucsma a fején. Aggodalommal meresztette nedves kék szemét arra a magas hegyre, amely az Eger felé való látást elfödte előle. Egert nem láthatta, hát nézte a hegyet. Ha másfelé nézett volna, akkor is hegyet látott volna, mert a hegyek olyan közel vannak, hogy egy jó puskával akármelyik hegyoldalban legelő őzre rálőhetne.

A vár alatt egynéhány házacská, s az Eger patak.* A patak mentén köves kocsút.

* Ma kicsike falu áll a jobbágyházak helyén s a falu arról nevezetes, hogy télen egy napra sem láthatja az égi napot.

Hát állt Szalkay uram a toronyban és nézte a semmit.

Csöndesség környékezte. Nem csoda, hogy Balázs uram majdnem hagyott is esett, mikor egyszerre a háta mögött álló őr belerikoltott a kürtjébe.

— Jönnék, — mentegetődzik az őr, mikor látja, hogy az ura megrettent a váratlan kürtszótól, s a kezét pofonra emeli.

— Bivaly! — ordít reá Balázs úr, — mit kürtölsz a fülembe, ha itt vagyok! Tulok!

Lepillant a sziklákon föl kanyarodó ösvényre, hát két lovast lát maga alatt. Úrfélék. A kisebbik talán apród. Messziről jöhetnek, mert mögöttük a nyereg motyóval van megrakva. A vállukon kurta puska. Mind a kettőn kengyelig érő diószin mente.

— Ezek nem Egerből jönnék, — tűnődik fenhangan Szalkay.

— Talán Vas Miklós, — véli a toronyőr.

Kap az ura szaván, hogy az előbbi ostobaságot feledtesse. Azonban rossz napja van: Balázs urat megint ellobbantja a boszúság.

— Már hogy jönne Vas Miklós te toklyó! te bivalybornyú! Azt hiszed, hogy annyira van Bécs mint Apátfalva! Apád csutorája, te öszvér!

Mióta Egert vívta a török, mindig ingerült volt a jó ember. Most meg hogy a kürtszótól való megrettenését szégyelte a szolgája előtt, majd felfalta.

Az őr vörösre izzadt röstelkedésében. Nem mert többet szólni. Szalkay uram fogta a kardja közepét, s leindult a csigalépcsőn, hogy megnézze miféle madár jött? Mert két nap óta mindig csak mentek innen. Jönni nem jött senki.

A vár udvarán egy fiatal merész-tekintetű s halvány arcú legény állott. Se bajusza, se sza-

kála. A két lovat mögötte az apródféle fiú fogta. A legény ahogy meglátta, a gazdát, eléje lépett. A süvegét nagy lendítéssel levette s meghajolt:
— Bornemissza egri főhadnagynak az öcsce vagyok. A nevem János. Ez a fiú meg Réz Miklós diák. A várban van az ő bátyja is.

Szalkay kezét nyujtott Bornemissza Jánosnak. A másiknak nem. Gyakorlott szeme megismerte, hogy amaz nem úr.

— Isten hozott, — mondotta egykedvűen. — A bátyádat nem ismerem. De ha találkozok veled, megcsókolom. Kedves vendégem vagy.

Egy tekintettel a kezére csodálkozott a jövővénynek, hogy keztyű van rajta, — micsoda asszonyos fiatalember ez! — és szives kézmozdulattal intett az ajtó felé.

— Köszönöm, bókkolt az ifjú. — Nem vendégül jöttem, csak egypár kérdésre. Azt szeretném tudni, mi a hír Egerben?

Szalkay vállat vont és Eger felé intett:

— Hallhatod!

— Hallom, hogy ágyúznak.

— Már tizenkilencedik napja.

— Erős a vár?

Szalkay megint vállat vont:

— Erős a török is.

— Van elég katona?

— Ezer kilencszáz harmincöten voltak tizedikén. Azóta folyton lövik őket.

— A király nem küldött segítséget?

— Eddig nem.

— De a püspök?

— Az se.

— De várnak?

— Várni várnak. De ne beszéljünk olyan sokat öcsém. Jer és pihend ki a fáradságodat. A lovadról látom, hogy kora hajnalban indultál.

Látszott Balázs úron, hogy az érkezettnek szaporá kérdései ott a vár udvarán állva, nem kedvesek neki. Ő maga is rég az asztalhoz kíváncsított már, és csak az ostrom morajlása tartotta odakünn. Az idő már délfelé jár, és még nem is reggelizett.

— Uram, — mondotta kérlelőn a jövevény az ajtóban, — az a fiú, aki velem jött, teológus diák.

— Diák? Hát akkor... Hé diák! — kiáltott félvállról.

Szobát adott a vendégeinek, s illatos mosdóvizet. (Varsányi hozott neki a török táborból holmi rózsasolajat. Azzal akart dicsekedni.)

Mikorra a vendégei bekerültek az ebédlőbe, már meg is volt terítve, sőt a sült nyúl is ott párolgott az asztalon.

— Megint nyúl? — förmedt Balázs úr a szakácsasszonyra.

S hogy a két ifju belépett, mentegetődzött:

— Mink most mindig nyúllal élünk. Az egri nyulak mind felhúzódtak errefelé a lárma elől.

Bornemissza, hogy levetette a mentéjét, testhez álló meggyoszín kamukában jelent meg az ebédlőben. A diákon csak kenderszövetű ruha volt. Mind a kettőjük derekán egyforma szíjjöv, s az övön hajlott magyar kard.

Az asztalon nem volt más evőszer, csak kanál. Abban az időben mindenki a maga késével evett. A villát csak kint a konyhában ismerték.

A két vendég is a derekához nyult. Ott függött mind a kettőnél a zsebkés. Az idősebbiké gyöngyházás nyelű, aranyos. A diáké csak afféle fejrővári fanyelű bicska.

— Én bizony szeretem a nyulat, — mosolygott el Bornemissza János. És ez remekül van megkészítve. Nálunk másképpen csinálják. Vaj-

jon az én bátyámról tud-e valamit kapitány uram?

— Másképpen? — érdeklődött Szalkay, — másképpen?

— Másképpen, — felelte Bornemissza János, — nálunk borbán mossák meg a nyulat, aztán egy kis vízzel teszik fel a tűzre. Kenyérszeletet is raknak belé, s azzal főzik. De vigyáznak rá, hogy a lé el ne sustorogjon. Mikor a lé forr, elveszik a tűzről, kiveszik a húst, és a levét megszűrik. Következik a megszűrt lébe a szegfű, a bors, a sáfrány, meg a gyömbér. De vajjon megtudjuk-e még ma, hogy a várban mi történt? Vajjon az én szegény bátyám nem halt-e meg?

S a szeme könnybe lábbadt.

— Hát ecetet nem teszték bele a lébe? — csodálkozott Szalkay.

S a beszélőnek a kezére nézett.

— Dehogynem, — felelt készséggel Bornemissza János, — de csak a végén, mikor másodszor kerül a nyúl a lébe. Nekünk még ma Egerbe kell jutnunk.

Szalkay végig leszopta a nyulcomb csontját, aztán koccintott a vendégeivel.

Azok nem ittak bort.

— Hm, — mondotta Szalkay.

Megtörölte a bajszát az asztalkendőbe, és rájok nézett s megint azt mondta:

— Hm.

Darabig hallgatott. Egyszer aztán felkönyököl az asztalra, és megszólal.

— Az egi várba?

— Oda, oda, — nyugtalanodik szintelen arccal Bornemissza János. Még ma este.

— Hm. Azt szeretném tudni, hogyan? Ugy-e mint a madár? Vagy úgy mint a kísértetek: kulcslyukon?

— Mint a vakondok édes bátyám.

— Vakondok?

— A várnak földalatti útjai is vannak.

— Földalatti útjai?

A fejét rázta.

Bornemissza János a kebelébe nyult, és kivett egy pergamen-lapot. Letette Szalkay elé.

— Ihol van: ezek a vörös vonalak.

— Tudom, — biccentett Szalkay a rajzra pillantva. Ezek ugyan itt vannak, de ottan nincsenek ám ott. Még Perényi idejében belőtték valamennyit.

— Belőtték?

— De be ám. Mikor Perényi ketté szakította a Szent-Istvánkirály templomát, ráakadtak az alagutakra, s valamennyibe beleágyúztak. Beomlott mind. Nem magyar fúrta azokat az utakat. Magyar ember nem gondol szökésre, mikor várat épít.

— Bizonyos ez?

— Olyan bizonyos, mint az, hogy itt ülünk.

— Dehát teljességesen bizonyos? Honnan tudja kegyelmed, hogy olyan nagyon bizonyos? Szalkay vállat vont.

— Dobónak a követei hozzám járnak. A török táboron keresztül jönnek-mennek. Persze török ruhában. A minap egyet le is szurtak közülök. Ha volna csak egy út is, gondolod, hogy nem azon jönnének?

Az ifju Bornemissza elgondolkodva hallgatott. Végre fölemelte a fejét:

— És mikor jön a követ, vagy mikor megy?

— Hát most is van kint kettő! Vas Miklós az egyik, Szabó Imre a másik. Bécsbe küldötte őket Dobó a királyhoz.

— És mikor térnek vissza! Mikor mennek be a várba?

— Vas Miklós talán egy hét mulván itt lesz. Szabó talán két hét mulván. Minden héten megy innen a követ.

A kérdező szemét elborította a könny. Sápadtan és könnyes szemmel nézett maga elé.

Szalkay felhörpintette a poharát. Megint hümentett egyet. Aztán hátrahanyatlott a karos-székben, és a szeme szögletéből nézve szólt csöndesen:

— Hallod-e te Bornemissza János! Ugy nem vagy te János, mint ahogy én nem vagyok Ábrahám. És úgy nem vagy te az öcscse Bornemisszának, mint ahogy én nem vagyok az egri püspöknek. Asszony vagy te húgom, akármilyen dolmány is van rajtad; az én szememet meg nem csalod!

A jövevény fölkel.

— Bocsásson meg Szalkay uram: nem azért titkolom kegyelmed előtt, hogy megtévesszem, vagy mintha nem biznék meg mint tulajdon apámban, hanem hogy ne tartóztasson az utamban. Én Bornemissza Gergelynek a felesége vagyok.

Szalkay fölkel és meghajolt:

— Szolgálatára állok hugomasszony.

— Köszönöm. Hát most már elmondom, mért jöttem? Az én jó uramnak van egy török talizmánja. Az, akié volt, ellopta a mi kis fiunkat, s idehozta Egerbe. Azt gondolta, hogy a talizmán az uramnál van. Nézze, ez az.

S az asszony a kebelébe nyult, és kivette a zsinóron függő remek török gyűrűt.

Szalkay a gyűrűre bámult.

Az asszony folytatta:

— Darabig a soproni katonákkal kerestettem a törököt, de hogy azok nem találták, magam jöttem utána. A török babonás. Az a talizmán min-

dene. Ha lehet, megöli az uramat. Ha nem lehet, megöli a fiamat. Hiszen ha az uramnál volna a gyűrű, akkor talán még beszélhetnének egymással. Az uram kiadná a gyűrűt, a török beadná a gyermeket.

Szalkay a fejét rázta:

— Kedves hugomasszony: az egriek meg esküdtek, hogy a törökkel szót nem váltanak, semmiféle izenetet tőlük el nem fogadnak. Aki pedig törökkel szól, vagy velök izenetet vált, az akár tiszt, akár közember, halál fia.

A fejét vakarva folytatta:

— Ha csak tegnap ért volna ide hugomasszony. De ki tudja, bejutottak-e?

Nagy Lukácsra gondolt a kapitány.

— Hát pedig, — felelte az asszony, — nekem be kell jutnom még mal Én nem esküdtem meg, hogy a törökkel nem beszélek.

— Dehát hogyan gondolja? Hiszen csak nem verekednek át ketten a táboron?

— Álruhában megyünk.

— Ha álruhában mennek, a várból lövik agyon.

— Felkiáltunk.

— Akkor meg a váron kívül esnek a török kezébe. A kapuk be vannak ott rakva. Lehet, hogy már kövel is be vannak falazva.

— Hát Dobó követe hogy megy be öt nap mulván?

— Életveszedelemmel. Az bizonyára tudja: melyik kapun várják. Annak van sípja, jelszava. Az tud törökül. Azt meg kell várniok, ha éppen mindenképpen bele akarnak rohanni a veszedelembe.

— És ha én fehér kendővel megyek! Ha azt mondom, hogy egy Jumurdsák nevű tisztet keresek?

— Kegyelmed szép és fiatal. Ha fiúnak nézik

is, épp olyan értékes, mintha nőnek ismerik. Az első katona, aki megfogja, beköti a maga sátorába.

— De ha én egy jeles tisztre hivatkozom.

— Kétszázezer ember van ott. Nem ismeri az mindenik névről is a tiszteket. Nem is egy nyelvűek. Perzsák, arabok, egyiptomiak, kurdok, tatárok, szerbek, albánok, horvátok, görögök, örmények, — ezerféle népség. A tisztjeiket is csak a maguk dandárában ismerik névszerint. De az a név is nem a tiszteké, hanem maguk csinálják. Ha például nagyorru a tiszt, akár Ahmed annak a neve, akár Hasszán, azt ők maguk között Nagyorrunak vagy Elefántnak hívják. Ha vereshaju, akkor Mókus a neve, vagy vörösréz. Ha sovány és hosszulábu, Gólyának mondják. És másefféleképpen. Mindeniknek az a neve ottan, amiről testileg legkönnyebben megismerhetők. Egy tisztjüknek Böffencs a neve, mert böfögve beszél.

A nő lecsüggesztette a fejét.

— Hát tanácsoljon valamit Szalkay bátyám.

— Az én tanácsom az, hogy várjunk meg egy bemenőt. Akár Vas Miklós lesz az, akár más, kegyelmed odaadja neki a gyűrűt és az beviszi. Akkor Bornemissza uram majd kitalálja, hogy beszéljen a törökkel?

Ez valóban bölcs tanács volt. De haj, a vergődő anyai szív nem ismeri a *majd* szót. Ő csak a gyilkot látja, amely a szerettei fölött lebeg. Az elé kell pajzsot tartania mielőbb!

Éva kiterjesztette a vár rajzát, és hosszan belemerült a szemlélésébe.

— Ha a várat még a magyarok bejövetele előtt építették, — szólta aztán a fejét fölemelve, — mostaniak nem is tudhatják, mi van alatta. Ime itt a templom s innen ágazódik széjjel három

földalatti út. Ezeket csakugyan belőhették. De itt a negyedik út, ez a mostani palota alá viszen, s messze van a többtől. Ezt nem találhatták meg akkor, mikor a Sándorbástyát építették. Vagy tudták, vagy nem. Hol ennek a bejárata, Miklós?

S a fiú elé tolta a papiroost.

— A téглаégető kemencéknél, — felelte a fiú egy percnyi szemlélet után.

— Van efféle ottan? kérdezte az asszony Szalkayt.

— Van, — felelte Szalkay. Északkeletre van a vártól.

A fiú olvasta a mákszemnyi apró írást:

Északkeleten téglakemence. Lapos kerek kő; diófától tíz lépés délre. Ez a bejárat.

— Van ott diófa? — kérdezte ismét az asszony.

— Én bizony nem emlékszem, — felelte Szalkay. Életemben egyszer jártam ottan, még Perényi idejében.

— És a téглаégető messzire van a vártól?

— Nincs messzire Negyedóra talán, vagy anynyi se.

— Akkor ott is van török.

— Bizonyosan van. Ha egyéb nem, a had kísérő népe: a pásztorok s máseffélék.

— Adhat valami török ruhát kegyelmed?

— Van.

— Deli-köpönyege is van?

— Az is van, de csak egy. Hanem biz az végig van hasítva.

— Összevarrom. — felelte az asszony. Egyszer már utaztam delinek öltözötten. Nem gondoltam, hogy valaha hasznát látom.

Homlokát a tenyerén nyugtatva gondolkodott.

— Nem bizonyos, hogy öt nap mulva itt lesz az a kém. Hátha késik? Hátha megölik?

— Bizony a kémféle mindig a halál árnyékában jár-kelel.

Az asszony felpattant.

— Nem, nem maradok addig se, mig bevarrom a köpönyeget. Még így jobb lesz. Köszönöm a szives vendéglátást.

S odanyujtotta a kezét a kapitánynak.

— Dehát csak nem...

— Indulunk azonnal.

A kapitány fölkelte és elállta az ajtót.

— Nem engedhetem! Ilyen vaktában csak légy meg a veszedelemnek... Örökre vádolnám érte magamat.

Éva visszaroskadt a székére.

— Jól beszél, — sóhajtott. Másképpen kell mennünk. Valamit ki kell eszelnünk, hogy el ne fogjanak.

— Éppen ez az, — felelte Balázs úr, és szintén leült, — ha csak egy hajszálnyi lehetőség is mutatkozik, elbocsátom kegyelmedet.

II.

Az egri vártól északkeletnek áll egy magas hegy, az Eged. Voltaképpen Szent Egid, vagy Szent Egyed volna az igazi neve, de hogy az *Egyed* nevet be nem vette soha a magyar gyomor, ma is csak *Eged* annak a hegynek a neve. Annyira van az Egertől, mint a Szentgellérthegy Kőbányától. De sokkalta magasabb és testesebb.

Ha annak a hegynek az irányában valami erős kezű ember kilőne az egri várból egy ludtollal szárnyazott nyilat, az a nyil átrepülne azon a dombon, ahol a török ágyúk egyik falkája dörog, és abba a völgybe hullana, ahol a tábori gyülevésznép tartózkodik. A kereskedők, a ló-

csiszárok, a borbélyok, a dervisek, a kuruzslók, köszörüsök, szörbet- és halve-árulók, a kötél-táncosok, a rabszolgakereskedők, zsidóárulók, cigányok s másefféle népe most az a völgy. Onnan járnak nappal a táborba kalmárkodni, csereberélni, hulladékot lesni, népet mulattatni, kuruzsolni, lopni, csalni, egy szóval: *élni* a katonák közé.

Október másodikán, a Szent Mihálynap i ostrom után harmadnapra egy fiatal deli érkezett oda a tárkányi erdő felől. Lóháton ült. Atilia, szűknadrág, sárga bakancs és teveszörköpönyeg volt rajta. Turbán helyett a delik szokása szerint a köpönyeg csuklyája fődte a fejét. Az öve körül handsárok. A vállán ijj és puzdra. Egy megláncolt lábú magyar fiút hajtott maga előtt. A fiu meg egy ökröt. Ökör és fiu láthatóképpen a deli zsákmánya volt.

Azon a tájon szőlőületetvények vannak. A magyar nem szüretelt az idén. De tele is van a szőlő törökkel. Akármerre nézünk, turbános vagy prémsapkás törökök bukdácsolnak a szőlők között.

Némelyik rákiált a fiatal delire:

— Hol szedted azt a gyönyörű zsákmányt?

De azok éppen akkor hajtják legdühösebben az ökröt. Nem felelnek.

A deli: Éva.

A rab: Miklós.

Őrök nincsenek arra. Vagy ha vannak is, azok is böngésznek a szőlőben. Minek az őr, ha nincs ellenség? Bornemisszáné feltartóztatás nélkül jut a tégláégető völgybe, ahol a szennyes és diszes sátorok össze-visszasága, az ebek és cigánypurdék sokasága lármázza őket körül. Aztán a kalmárok áttörnek a népen:

— Hogy adod a fiut?

- Én adok érte ötven piasztert.
- Én adok érte hatvan gurust.
- Én hetvenet.
- Az ökörért adok husz piasztert!
- Én harmincat.
- Negyvenet.

A deli nem áll szóba velök.

Dárdájával vigyáz hol az ökörré, hol a rabra.
A rab kezében ostor pattog.

Lekanyarodnak a szőlőhegyről a téglakemencéhez. Ott mégtarkább a világ képe. A téglákból a cigányság házakat hevenyészett. Tető helyett galylyal vagy ponyvával fődte be. A kemencékben is tanyát vert egynehány cigány család. Sütnek, főznek, heverésznek az őszi napon.

A vén diófa áll és él. Alája valami lócsiszár telepedett. Éva csak a dél felé való tizedik lépést nézi. Ott van a lovak állása. Mellette a csiszár négy-rudu sátora, s kiirva reá török betűvel a koránból vett idézet:

Fakri, fakhiri. (Szegénységem, büszkeségem.)

Mert a török kalmár sohasem a maga nevét írja a boltjára, hanem csak egy-két szót a koránból.

Éva meglátta a követ. Valamikor malomkő volt az. Régen ott heverhet. Úgy bele van süppedve a földbe, hogy csak a félkaréja áll ki. A közepéből magasra nőtt a fű, s rajta moha és kövirózsa vert tanyát.

Éva behajtotta az ökrét és rabját a lovak közé. A dárdáját beleszúrta a malomkő közepébe.

A kereskedő hajlongva jött elő.

— Hogy adod a rabot? — kérdezte a szakálát simogatva.

Éva játszotta a némát. Az ajkára mutatott és nemet intett.

A néma katona nem ritkaság. Ha néma is va-

laki és szakála, bajusza sincs, a török egyszerre megérti, hogy olyanféle istenteremtése áll előtte, aki mikor nem deli, az a kenyérkeresete, hogy abból él, amije nincsen.

Hát a görög beszélt:

— Otéz gurus. (Harminc piaszter.)

Éva intett, hogy csak az ökör eladó.

A görög megnézte az ökröt elől-hátul. Megbeszülte egy emelő mozdulattal a szügyét, s új árat kínált:

— Jirmi gurus. (Husz piaszter.)

Éva a fejét rázta.

A kereskedő harminc, harmincöt piasztert ígért.

Éva ekközben leült a köre, s a lábaszárát fájdalmasan tapogatta. Nyers hus volt odakötve. At is ütődött a leve a kékposztón.

Mikor a görög harmincöt piasztert ígért, Éva jelekkel s dárdahegygyel mutatta, hogy sátor kellene neki, mégpedig azon a helyen.

A görög látta, hogy a deli sebesült, halavány és halálosan fáradt. Megértette, hogy a deli pihenni óhajt míg a sebe meg nem gyógyul. A sátor is bizonyára azért kell neki. Három-négy rongyosnál rongyosabb sátort is hozatott elő a szolgáljával.

— Tessék: válaszsz.

Éva kiválasztotta a legnagyobbat, amelyik a legfoltosabb volt, s rámutatott az ökörré, hogy elvihető. A kereskedő keveselte érte az ökröt. Éva odaadta a lovát is, dehát állítsa előbb össze a sátort, oda a kő fölé.

A kereskedő bele-egyezett. Két szerencsen szolgáljával kifeszítette a sátort. Éva fölé.

No ez simán csúszott.

— Isten segít bennünket! — susogta Éva, mikor Miklóssal a sátor belsejébe magára maradt.

Mármost csak az volt a kérdés: hogyan és mikor emeljék-el a követ? Csak rudat kell még valahogy szerezniök. Azt beleállítják a malomkő lyukába, s felbillentik a követ.

Rúdat szerezni pedig nem is olyan nehéz. Csak a lovak korlátfájából kell egyet elvenniök. Éjjel megcselekszik.

Az ágyú szakadatlanul dörög a dombon túl, és sűrűn pukognak közbe a várbeli vékony szakálás ágyúk. A füst büze is odaverődik néha. Aombok között a várnak egy tornyát is látják. Romlott már, mint az egérrágta gyertya. De ők mégis örömmel nézik. Azt a helyet mutatta a torony, ahova eljutnak még ezen az éjszakán.

A mindenféle nép ott zsidong körülöttük. Olykor katonák is jelennek meg köztük. Többnyire lovat vesznek, vagy a kuruzslókat keresik. A cigánytalizmánoknak is nagy a kelete. Nem igen biznak bennök, de azért veszik. Egy szőrös mellű aszab mellén koszoruként függ a sok apró talizmán.

Éva végigdölt a köpönyegén.

— Mit gondol Miklós: nem lehetne-e nekem a fiamat megkeresnem? Ahogy idáig eljutottam, beljebb is eljuthatok.

— Már megint ezen töprenkedik a tekintetes asszony?

— Nem tartóztat engem fel senki ebben a ruhában. Megkereshetem, megtalálhatom a sergben is. Eléje állok Jumurdsáknak, és azt mondom neki: Itt a gyűrű, add ide a fiamat!

— Erre ő elveszi a gyűrűt, és nem adja ki a fiut.

— Oh, istentelen vadállat!

— Hiszen ha nem az volna... De ha becsületes volna is, mi lenne, ha a táborban valamelyik tiszt parancsot kiáltana kegyelmednek? Lehet-

nek olyan csapatok, amelyek közé delinek nem szabad keverednie. Az ágyúk környéke is bizonyynyal olyan tilalmas hely. Mingyárt megösmernék, hogy kegyelmed idegen a táborban.

— Elfognának...

— S ha nem fognák is el, Jumurdsák ki nem eresztené a markából.

Éva sóhajtott. Kibontotta a tarisznyáját. Kenyeret és hideg csirkét vett elő. Kirakta a malomköre.

— Együnk, Miklós.

Végre alkonyodott. Az ágyúdörgés megszűnt. A sötétségben csakhamar aludni tért mindenki.

Éva egy tekercs gyertyát vett elő a tarisznyából. Tüzes taplóval meggyújtották.

Éjfél tájban Miklós kilopódzott a sátorból, s néhány perc mulván egy karnyi vastag rúddal tért vissza.

Beledugták a malomköbe.

— No Isten segíts!

A kő mozdult.

A kő alatt nem volt más, csak a nedves fekete agyagföld, meg egypár fekete bogár.

Éva odatoppantott a lábával a kő helyére.

A toppantás kérdés volt a földhöz: üres vagy-e?

A föld tompán dobbant:

— Üres vagyok.

Éva a tarisznyából ásót vett elő. Rászorította a dárdája nyelére és ásott. Miklós kézzel kaparta a földet.

A második arasznyi mélységben az ásó deszkára koppant.

Arasznyi vastag tölgyfa deszka volt az, de már korhadt. Kiásták, kiemelték. Azon alól már ott tátongott egy emberderéknyi bőségű sötét kőlyuk.

Valami tiz kis lépcsőn kellett lemenniök. A lyuk ottan kiszélesedett. Rakott volt, mint a pince. Allva járhattak benne.

A levegő nehéz volt. Az alagút sötét. A falakat helyenkint salétrom fehérítette. A kövek nyirkos hideget leheltek.

Miklós haladt elől. Vitte a gyertyát. Helyenkint bokáig érő vízben jártak, néha kőbe akadtak, amely a boltozattól vált el.

Olyankor Miklós hátraszólt:

— Vigyázzon: kő van az útban.

A föld néhol dobogott a lépéseik alatt. Ott bizonyosan másik alagút is van. Micsoda nép építhette? Még akkor nem irtak történelmet, mikor a vár épült. Ki tudja micsoda népfajok éltek már ezen a földön mielőttünk?

Miklós ismét visszaszólt:

— Vigyázzunk: hajolni kell!

Az út még jóideig lejtős volt, a boltozat egyre alacsonyodott, aztán az út emelkedett, de a boltozat nem.

Miklós már négykézláb ment. Éva megállt.

— Menjen csak előbbre Miklós, — mondotta. — Ha az alagút betömődött, vissza kell térnünk az ásóért.

Miklós tovább mászott. A gyertyafény egyre keskenyedett, végre eltűnt. Éva magára maradt a sötétségben.

Letérdelt és imádkozott:

— Oh én Istenem... szegény bolyongó lelkenek atyja! Látsz-e engemet itt e vak mélységben is?... Csak egy pár lépés választ el az én Gergelyemtől... Azért adtál-e össze minket, hogy ily szerencsétlen módon legyünk eltépve egymástól?... Hozzád fordítom arcomat, remegő szívemet... Istenem, itt az ellenség lába alatt, a

föld fekete mélységében kérlek: engedj hozzátutnom!

A tény ismét elővöröslött. Miklós is csakhamar előbukkant. Hason csúszott, aztán meggörnyedve jött elő a sötétségből.

Az alagút husz lépésnyire szűkül, aztán megint tágas tíz lépésen át. Ott az út kétfelé válik. De mind a kettő be van omolva.

— Menjen vissza az ásóért, Miklós. Asnunk kell reggelig. De minden órában meg kell jelennie Miklós a sátor előtt, hogy gyanut ne keltsünk.

A fiu szótlanul engedelmeskedett.

— Ha az uramhoz jutok Miklós, — mondotta Éva, — megháláljuk a maga jóságát. Az uramat Dobó öccseként szereti. Beszerzi magát iródeáknak Dobó mellé.

— Nem fogadom el, — felelte Miklós. — A gyermek az én hibámból vészett el, az én segítséggel kell megkerülnie. Mihelyst megkerül, fogom a vándorbotot, s megyek az iskolába.

Szegény jó Miklós te! Nem mégy te az iskolába többé soha!

III.

A Szent Mihálynap i ostrom délig zúgott. Délután hűlt az ágyú mind a két részen. A várban a *circumdederunt* zsoldár siralmas éneke hangzott. Lent a vár körül a tábori dervisek és papok szedték szekerekre a holtakat, meg azokat a sebesülteket, akik a maguk erejéből nem kelhettek lábra.

A vár kívül-belül feketéllett a vértől. A bástyákon és az ostrom négy helyén az asszonyok hamut és kőport hintettek a vértócsákra. A szeglettoronnyal leomlott janicsárokat a várbeli hó-

hér dobálta le. Zászlóikat behordták a lovagterembe. Fegyvereiket odaszórták a katonáknak: kinek mi tetszik, válogathat belőle ingyen.

A vitézek kaptak is rajta, de legbecsesebb fegyverré a csákány vált.

Százával csoportosultak a kovácsműhely elé.

— Csákányt nekem is. Csákányt!

Mekcsey mingyárt rendelkezett, hogy a kovácsok csákányokat verjenek. Arasznyi darabokat vágtak hát a kovácsok a vasrudakból. Vetették a tűzbe. Verték az egyik végét hegyesre, másik végét laposra, középen átlyukasztották. Amelyik katona még egy-két denárral is támogatta az óhajtásút, annak a csákányát meg is reszelgették, vércsatornának nevezett mélyedéseket is reszeltek a hegyes felébe. Nyelet aztán maguk a katonák faragtak bele.

— No most gyere kontyos!

Dobó azokat a katonákat, akik legkevesebb ideig küzdöttek, mingyárt ebéd után a falak javítására rendelte. Legelsőbben is a ledöntött torony köveit hordták az omlásokhoz. Éstig húzgálták a kövek közül az odasajtott török halottakat. Bizony volt közöttük magyar is.

Dehát dolgozzunk, dolgozzunk! Még a gyermekeknek is jutott tennivaló:

— Szedjétek össze gyerekek az ágyúgolyót, ami szanaszét hever. Hordjátok a nagyját a nagy ágyúk alá, az apraját a kis ágyúk alá a bástyák aljába!

Azon az éjjelen Hegedüs hadnagy künn hált a Sándor-bástyán Gergelylyel.

Az éj hűvös volt. A hold széles sarlója fehéren ragyogott a csillagok között. A vár fáradt népe szanaszét hevert belül a piacon és piac körül. Az örök is álmosan ballagdáltak. Amelyik megállt, álltában elaludt.

Gergely egy boltozat alá szalmazsákokot hozott magának és két hadnagyársának. A boltozat előtt tűz égett.

És amint ott fekszenek a tűz langyos leheletében, megszólal Hegedüs:

— Te tudós ember vagy Gergely. Én is papnak készültem, de elcsaptak. Negyven törököt vertem el ma evvel az egy kezemmel. Közöttük volt egy, amelyik kétszer rám csapott. Hát nem mondhatod azt, hogy nincs bennem bátorság.

Gergely fáradt volt, álmos volt. De Hegedüsnek a hangja oly szokatlanul rezgett.

Ránézett.

A hadnagy ült a szalmazsákon. A tűz megvilágította az arcát, bokáig érő kék köpönyegét.

Folytatta:

— Mégis sokszor eltünődöm, hogy az ember csak ember, akár le van borotválva a feje, akár nincs. És hát mi... gyilkolunk.

— Hát bizony... — dűnnyögte Gergely álmosan.

— És azok is ölnek minket.

— Persze hogy ölnek. Ha azok fegyver helyett csutorával másznának a falra, mink is csutorával fogadnánk őket. Bor folyna vér helyett. De most már aludjunk.

Hegedüs oldalt nézett a tűzbe, mint aki habozik, hogy szóljon-e vagy se? Végre azt mondja:

— Mi a bátorság?

— Az imént mondtad, hogy magad levertél negyven törököt, s te kérdezed-e mi a bátorság? Feküdj, aludj! Te is fáradt vagy.

Hegedüs vállat vont:

— Ha egy olyan okos ember volna közöttünk, akinek annyi esze volna, mint mindnyájunknak, vagy mondjuk: annyi esze volna, mint minden

embernek egybefogva a világon, vélem hogy az nem volna bátor.

Ránézett Gergelyre. A tűzfény Gergelynek szembe sütött, neki csak az arca kidudorodó csontjait vonalozta körül.

Gergely behunyta a szemét, s álmosan felelte:

— Sőt éppen az volna a legbátrabb.

— Deiszen Gergely, az jobban meg tudná becsülni az életnek az értékét. Mert hogy mink itt vagyunk ezen a Földön, az bizonyos, de hogyha fejünket veszi a török, nem bizonyos, hogy élünk-e tovább? Ami megvan, azt az olyan nagy-eszü ember nem veti el olyan könnyen magától csupán azért, hogy azt mondják: derék ember volt!

Gergely ásított. Felelt:

— Filozofálsz? A gyöngé elméjü ember azért bátor, mert nem érti a halált. Az erős elméjü ember meg azért bátor, mert érti.

— A halált?

Gergely oldalt fordult. A szemét már alvásra hunyta. Dünnyögve felelt:

— Azt. A gyöngé elméjü ember állati életet él. Az állat nem ismeri a halált. Nézd a tyúkot: mennyire védi a csirkéit. Mihelyt azonban felfordul a csirke, sajnálkozás nélkül ott-hagyja. Ha úgy értené a halált, mint a középrendü ember, ügye hogy sajnálná, siratná? Tudná, hogy a gyermeke elvesztette az életét. De akinek a halálról nincsen fogalma, annak az életről sincsen. De nézd a világos elméjü embert. Éppen azért bátor, mert érzi, hogy a test nem mindene. Azt érzi, hogy lélek ő, nem test. Minél lelkibb az ember, annál kisebb érték neki a test. A hősök, a világtörténelem nagy hősei mind lelki emberek voltak. Mind egyszálig. No de most már aludjunk.

Mégis hogy megnyugtassa Hegedüst, elgondolkodva folytatta:

— Hogy hol voltunk, mielőtt éltünk volna, hova leszünk, mikor már nem élünk? azt ebben a földi testben nem tudjuk. De mi is lenne belőlünk, ha tudnánk? Hiszen akkor nem a mostani dolgokról gondolkoznánk, hanem arról, hogy ez meg az az ismerősünk mit csinál a másvilágon, meg hogy ott azok az ügyek, amelyeknek a folyásából kiszakadtunk, hogy folynak tovább?

— Jójó! — felelte Hegedüs, — a papoktól sokszor hallok ilyenféle beszédet. De ennek a földi életnek bizonyára van értéke, s nem arra való, hogy egy-egy gyött-ment pogánynak legyen kit levágnia.

A tűz pattogva égett, s aranynyá változtatta a szalmazsák mellett heverő vérteteket és kardokat. Gergelynek egy bőrpaizs volt a párnája. Igazitotta a feje aljára, és álmosan felelte:

— Bolondokat beszélsz jó Hegedüs. Az állati ember vakon cselekszi néha a jót, az értelmi ember mindig tudva. Tudod te azt, hogy nagy és szent dolog a haza védelme, épp olyan, mint mikor az édesanyját védi a gyermeke.

S a köpönyegét a fülére vonta:

— Hol van az megírva, melyik törvényben, hogy védje valaki az anyját? védje ha kell az élete árán is? Az állat bizony nem is védi. De az ember, a legbutább épp úgy, mint a legértelmesebb, neki rohan az anyja megtámadójának, s ha meghal is, érzi, hogy másképp nem cselekedhetett.

S álmos hangon folytatta:

— Isteni törvény mozgatja néha az akaratot. A szeretet isteni törvény. Az anya-szeretet, a haza-szeretet egy. A lelket nem ölheti meg a török. No de a Ponciusodat, engedj már aludnom!

Ilyenkor filozofálsz? Mingyárt hozzád vágom ezt a rossz pajzsot.

Hegedüs nem szólt többet. Ő is végigdőlt az ágyon. A várban nem hallatszott más, csak az örök egyforma sétálása, egy távoli kopácsolás, — vasat vassal ver valaki — meg az egyik malom csöndes morgása, s a ló dobogó lépései a malom előtt.

Másnap reggel nem szólt az ágyú. A török földsáncok mögött azonban zsibajgott a tábor. — A török megint levelet ir, — mondotta Dobó.

Egy iv fehér papiros volt a kezében. Megfuvatta a gyülekező jelet. A pihenő katonák két perc mulván ott álltak hadi rendben. Sok bekötött fej, bekötött félszem, bekötött kéz. Dehát állnak vigan.

Dobó szól:

— Vitézek! — Azért hivattalak benneteket össze, hogy megdicsérjelek. A vár első ostromát olyan keményen vertétek vissza, ahogyan magyar katonákhoz illett. Nem láttam köztetek gyávat egyet se. Megérdemlitek a hősi nevet! A török eltakarodása után magam megyek fel király őfelségéhez, és magam kérek nektek jutalmat. De addig is, mig ezt megtehetem, külön is megbecsüljük azt a nagy vitézt, aki a maga élete veszedelmét nem nézve jeleskedett az ostrom visszaverésében. Alljon elő Bakocsay István, Török László, Komlósy Antal, Soncy Szaniszló.

A négy vitéz kilépett a sorból és Dobó elé állott. Mind a négynek be volt kötve a feje.

Dobó folytatta:

— A külső vár falára felhatolt az ellenség és kitűzte az első zászlót. Bakocsay István közvitéz

egymaga rohant a janicsárok dandára közé. Kiteperte a zászlót a török kezéből és vissza ledobta. Addig is, míg király öfelsége elé terjeszthetem a nevét, tizedessé emelem, s ötven ezüst denár és egy öltözet új ruha a jutalma.

Sukán számtartó beleolvasta a vár népének éljenzése közben az ötven ezüstpénzecskét a vitéznek a markába.

Dobó folytatta:

— A vár zászlaját a fallal együtt ágyúgolyó sodorta le. Kiesett a törökök közé. Török László egymaga kiugrott a résen és ezer halál veszedelmében visszahozta. Addig is, míg a királyi jutalom elkövetkezik, kap a vár pénzéből egy forintot és egy öltözet purgomál-posztóruhát.

A vitéz diadalmasan tekintett körül az éljenzőkön. Sukán a jutalmat a markába olvasta.

Dobó folytatta:

— Az ókapunál is kitűztek egy zászlót: Komlósy Antal a falra rohant s a török jobb kezével együtt levágta. Addig is, míg királyi jutalomra ajánlhatom, két forint és egy öltözet ruha a jutalma.

A negyedik vitéz volt még hátra.

— Soncy Szaniszló — mondotta Dobó —, mikor a tömés kiszakadt és százával dőlt volna befelé a török, te egymagad ugrottál oda és nem nézve, hányan vannak, agyba-főbe verted a betolakodókat, mígnem segítség érkezett. Jutalmad a királyén kívül most még csak két rőf stametposztó és egy forint*

* A posztónak abban az időben nagy volt az ára s csak Bécsben lehetett venni. Egyenruhát a katonák nem viseltek, egy öltözet posztóruha bizony élethossziglan elszolgált. Ami meg a pénzt illeti, azt nézzük, hogy Dobónak a főkapitányi évi fizetése hatszáz forint volt. Sukán Jánosé 50 forint, Boldizsár deák irnoké meg csak

Dobó még ezt mondta:

— Nem a vitézségtekhez szabtam ezt a jutalmat, hanem a vár erszényéhez. Kívületek sokan vannak a seregben, akiknek érdeme alig kevesebb. Magam láttam, hogy egy-némelyik ötven törököt is agyonvert. Hogy többet ne említsek, itt van Nagy Lukács, meg a serege. Tudjátok, mit cselekedett! Most hát értsétek meg: csak a legislegkiválóbbakat akartam megdícsérni, akik az életüket a hazáért a bizonyos halál veszedelmében forgatták.

A kapu felől kürt szólalt meg, s rá mingyárt egy idegen paraszt ember ballagott a piacon Dobó felé.

A kezében levél volt. A süvegét előre levette. — Menjetek a dolgokra — mondotta Dobó a katonáinak.

Egy szót szólt még Mekcseynek, s mikor a parasztember hozzáért, megvetéssel pillantott rajta végig. Lóra ült. Ellovagolt.

A parasztot a tisztek fogadták.

No az hát nem volt szerencsés. A levelet fel se bontották: kétfelé szakították. Felét a tűzre dobták, felét a szájába nyomták:

— Edd meg amit hoztál, kutya!

Azután ő is bekerült a tömlöcbe, s gondolkodhatott arról, hogy nem jó a törököknek szolgálni semmiféleképpen se.

Sári Andrásnak hívták azt az embert. Fejérvárról hozta magával a török.

Egy órahosszáig várt a pogány had, hogy kijön-e az ember megint a kapun vagy sem? Mikor látták, hogy az egriek nem leveleznek, ismét meg-

20 forint, Dobó szakácsáé 10 forint, a kertészéé meg csak 6 forint, — egy egész esztendőre! Amit Dobó a vár pénzének emlegetett, az bizony akkor az ő erszénye volt.

dördült minden ágyújuk a falak körül. S a vár alatt ásott árkok megteltek török harcosokkal.

De míg eddig csak az Alláh-kiáltások s gúnyos megjegyzések hangzottak a török táborból, most minden oldalon magyarul szólt a kiáltás:

— Adjátok meg magatokat! Csúfos végetek lesz, ha nem engedtek!

Másik hang:

— Azt gondoljátok, mindig visszaverhetitek az ostromot? Ez csak próba volt! A csecsemőnek se kegyelmeztünk!

Ismét másik:

— Hagyjátok ott Dobót! Dobó bolond! Ha meg akar halni, haljon meg maga! Aki kijön a várkapun, semmi bántódása nem lesz! Elviheti magával pénzt, fegyverét!

— Aki ki akar jönni, csak fehér kendőt tűzzön a dárdájára! — ordította fel az árokból egy hegyes sisakú szpáhi.

— Ezer aranyat kap, aki bennünket beereszt! — bögte egy structollas janicsár aga.

Erre valami hárman rálöttek, de ő idejében lebukott.

— Dobó megbolondult! — hangzott ismét másik oldalról a kiáltás. — Ti ne legyetek bolondok! Az első, aki kijön a várból, száz arany a jutalma, az utána való húsz kijövő tíz-tíz aranyat, s békén elmehettek!

— A többit nyársra húzzuk! — toldta hozzá egy másik rikoltás.

A magyarul tudó török katonák kiáltoztak így az ellenséges táborból. De kiáltoztak tótul is, németül is, spanyolul, olaszul is.

A várbeliek pedig nem feleltek nekik se magyarul, se tótul, se németül, se spanyolul, se pedig olaszul.

A kiáltozás mindinkább megújult. Az ígéret egyre biztatóbb, a fenyegetés egyre borzalmasabb. Végre Gergely a maga falán nekiállította a maga dobosait, trombitásait, kürtöseit s valahányszor lenn valamelyik török kiáltozásba kezdett, megperdült a dob, és gúnyosan rikoltzott a kürt, vagy leharsogta a trombita.

A vár népe ezen földerült. A többi oldalon is kiállították a dobosokat, kürtösöket, a három várbeli sípos is megtalálta a maga dolgát. A vitézek közül meg akinek vaspajzsa volt, azt csattogtatta. Pokoli lárma fojtott el minden további bekiáltást.

Paksy Jób lovashadnagy engedelmet kért Dobótól, hogy hadd üssön ki a kiáltozókra.

A jó dalos hadnagy volt az, a komáromi kapitány öccse. Herkulesi erejű, szép szálas legény. A bajusza, mikor reggelenként kihúzta, a két füléig ért. Az ostromban pallossal dolgozott. Egyetlen vágással ketté hasított egy sisakos törökfejet, úgyhogy az erős sisak is kétfelé esett.

Csak száz embert kért.

— Ne okoskodj, Jób öcsém — csóválta a fejét Dobó, — hátha valami baj ér.

De Paksy Jób izgett-mozgott, mintha egy tál parazsat reggelizett volna. Lefelé licitált, mint Abrahám a sodomai úton:

— Csak ötvenet. Csak huszat.

Utoljára már csak tíz embert kért, hogy egyet fordulhasson.

Dobó talán azt sem engedte volna meg, hanem akkor már csoportosan sorakozott Paksy mellé a sok viszkető markú katona. Kipirosodott arccal kiáltozták:

— Nagyságos kapitány úr!...

Dobó attól tartott, hogy ha még tovább is ellenkezik, nem az ő okos óvatosságának értik, hanem,

hogy kevesli már a várbeli erőt. Hát rájuk le-
gyintett:

— Ha éppen kedvetek van elpusztulni, csak
menjetek.

— Hányan? — rikoltotta Paksy örömmel.

— Kétszázan — felelte Dobó.

A patakra nyiló kapu még ép volt. Paksy ki-
választotta a maga kétszáz emberét, s kiment.

Déltájban történt ez.

A patakon végighosszat lóitató és teveitató
török nép nyüzsgött. A kapu előtt jobbára akin-
dsik itattak.

A kétszáz katona fergetegként zúdult rájuk.
Hullott az akindsi, mint a répa. Paksy ahogy
előment, utcát rombolt rajtok, s páncélja, lova
piroslott a jobboldalán a vértől.

A többi is követte a példát, s az akindsi-had
az ijedelem kiáltozásaival, egymást törve fordí-
tott hátat, míg kétfelől a janicsárok ezrével ro-
hantak reájok.

Dobó visszavonuló jelet fuvatott.

De azok lenn nem hallották. A verekezésbe
beledühödve ölték, vágták a janicsárokat.

Paksynak a lova egyszer csak megriad egy te-
vétől, s oldalt ugrik. Paksy éppen abban a pilla-
natban mért iszonyú vágást egy drótinges
szpáhira. Lelődult az oldalt ugró lóról. A lovát
szügyön döfték. A ló ledőlt, Paksy is ott maradt.

A többi legény ezt látva odacsoportozik Paksy
köré, s vagdalózik, hogy a hadnagynak ideje le-
gyen felkelni.

Paksy azonban nem kel föl. Kificamodott a
lába, vagy eltört. Últében is bőszülten forgatja a
kardot. Szúr-vág maga körül. A sisak leesett a
fejéről. Egy janicsár a fejére vág.

A várfalakon erősen harsognak a kürtök:
vissza! vissza! A legénység megfordul s áttörtet

a török sokaságon. Csak tiz legény maradt ottan Paksy körül. Azokat egyszercsak dárdaerdő környékezi.

— Adjátok meg magatokat! — kiáltozzák nekik a törökök.

A tiz legény, egyik a másik után bocsátja le a kardját.

— Gyávák! — kiáltozzák haraggal a várból.

Mekcseyt alig lehetett visszatartani, hogy ki ne rontson.

Egy óra mulván magas tányéralakú emelvényt ácsoltak a Király-széken.

A török hóhér ot a dombon a várbeliek szemeláttára azon az emelvényen törte vaskerékkel össze a sebesült egri vitézeket, Paksy hijján valamennyit.

IV.

Az egriek addig csak gyűlöltek a törököt, attól fogva már utálták is. Az asszonyok sirtak. A katonák már engedelem nélkül is kizúdultak volna valamennyien. De Dobó lezáratta a kaput.

Ali pasa a gyalázatos kegyetlenség után bekiálttatta a várba:

— Tudjátok meg, hogy a segítségtekre jött királyi hadat széjjelvertük! Nincs kegyelem többé! Ha meg nem adjátok magatokat, valamennyien így jártok mint ezek itten.

A nép sápadtan hallgatta ezt a bekiáltást. A török gaztette annyira megdermesztette a dobosokat is, hogy elfelejtettek belcudolni a kiáltásba.

— Hazudnak az alávalók! — mondta Gergely megvetően a körülötte álló katonáknak. — Ügy

hazudnak, mint ahogy nekünk kiabálják minden éjszakán, hogy a feleségünk, menyasszonyunk, gyermekünk fogva van. A király hada jön. Minden órában várhatjuk.

— De hátha nem hazudnak? — szólt egy nyers hang a háta mögött.

Gergely amúgy is szintelen volt. Erre a felszólalásra úgy elfehéredett, hogy a szakálát, bajuszát szinte szálankint meg lehetett volna olvasni.

Hegedüs hadnagy volt a szóló. Gergely ránézett, — szinte keresztül-nyársalta a szeme. A kardja markolatát megnyomva felelte:

— Ejnye hadnagy urami! Kellene annyit tudnia a hadak szokásából, hogy a szétvert had zászlóit el szokta venni az ellenség. Ha csakugyan megverték volna őket, nem mutogatták volna-e fel a zászlókat?

S végig nézett rajta.

A templombástyán történt ez. A bástyán távolabb ott állt Dobó is. Mellette Cecey botra támaszkodva. Ott állt Zoltay is, Fügedy is meg Márton pap. A pap fehér ingben, stólában. (Most végezte egy súlyos sebben meghaltnak temetését.)

Dobó csak Gergely szavára lett figyelmessé. Elképedve nézett Hegedüstre.

Cecey is megfordult:

— Ostoba beszéd! — rikácsolt Hegedüstre. — Meg akarod-e félemlíteni az embereinket?

Hegedüs dühösen nézett vissza Gergelyre:

— Idősebb katona vagyok mint te, tacsból! Hogy mersz engem oktatni! Hogy mersz engem végignézni!

S a kardja egyszerre kiszottyant a hüvelyéből. Gergely is kardot rántott.

Dobó közéjük lépett:

— Az ostrom után elvégezhetitek. Mig a vár

meg van szálva, egymásra kardot huzni ne merjete.

A két összeháborodott hadnagy visszadugta a kardját. Dobó hideg szóval rendelkezett, hogy Hegedüs az ókapunál teljesítsen szolgálatot Mekcseynek seregében, Gergely pedig fontos ok nélkül el ne hagyja a külső várat.

— Az ostrom után!... — szólt még egyszer Hegedüs, fenyegető szempillantással.

— Nem búvok el, — felelte Gergely megvetően.

Dobót elkedvetlenítette ez az összeszólalkozás. Ahogy a két tiszt két különböző irányban eltávozott, odafordult Ceceyhez:

— Mi lesz velünk, — mondotta, — ha a tisztek egymásban is ellenséget látnak? Hogyan harcolnak ezek együtt! össze kell őket békitenünk.

— Ördög ezekbe a kassaiakba! — mérgelődött Cecey, — az én fiam jól beszélt.

Kísérte Dobót gyalog a piacon. A kocsmából nótázás hallatszott, s éppen mikor odaértek, ki-düliöngélt az ajtón három katona. Egymás nyakába kapaszkodva, Laokon-mozdulatokkal dalli-koztak a kaszárnya-házsor felé.

A középső Bakocsay volt. Az a nóta végén nagyot kurjantott:

— Saóse halunk meg!

Mikor a jókedvűek meglátták Dobót, eleresztették egymást, s álltak mint a pizai torony! Pislogva hallgattak.

Dobó elment mellettök szóltanul, s a kocsmajtó előtt megállt.

Bent is danoltak. Török László a sebre való kendőjét lobogtatta. Komlóssy az asztalt verte a bádog kupával. Soncy Szaniszló a siposokért or-

ditott nagyvigan. Mellettök még három közvitéz segített a bátorság jutalmának elivásában.

Dobó az apródjához fordult:

— Hivd ide a két kocsmárost.

Egy perc mulva ott állt a két ember: Debrőy György felgyürt ujjú ingben, Nagy László melledzős kék kötényben. A két ember zavarodottan állt a főkapitány haragos szeme előtt.

— Kocsmárosok! — harsogott rájuk Dobó. — Ha még egyszer részeg katonát látok a várban, azt a kocsmárost, akinél az ember megrészegett, felakasztatom!

S megfordult és tovább ment.

*

Éjjel ismét rakták, tömték a nappal leágyúzott falakat. Dobó csak egy-két órát aludt. Éjjel-nappal lehetett látni hol itt, hol amott, s lehetett halani nyugodt acélos hangját, amint intézkedett.

Az ostrom után való harmadik éjjelen a keleti dombról ismét hangzott egy erős kiáltó szó:

— Hallod-e Dobó István! Régi ellenfeled köszönt: Arszlán bég. Becsületem tiszta mint a kardom. Nevemről rosszat nem hallhattál soha.

Egy percnyi szünet után:

— Jó Losoncy István halálát példának ne forgassátok! Ő maga volt az oka! De ha éppen nem hisztek nekünk, én magam ajánlkozom tuszul! Nem félek hozzád bemenni egymagam, ha a fehér zászlót kitüzöd! Tartsatok engem fogva, míg a várból kivonultok, s öljetek meg tüstént, ha a kivonulók közül valamelyiknek csak egy hajaszála is elvész. Én kiáltom ezt: Arszlán bég, ama hires Jahja pasa oglu Mohammed fia.

Csend következett, mintha a kiáltó feleletet várna.

De Dobó már az első szavaknál lóra ült, és a másik bástyához lovagolt. Így mutatta meg, menyire siket, mikor a törökkel beszél.

Csak a katonák hallották a beszéd folytatását:
— Tudom, hogy az én személyem neked elég biztosíték. De ha népednek nem elég, azt is meg tesszük, hogy a hadunkat egy szálig visszavonul tatjuk három mérföldnyire. Elő nem jön egy török se, míg csak ti is három mérföldre nem lesztek az ellenkező irányban. Felelj nekem vitéz Dobó István!

A vár hallgatott.

V.

Éjfélkor Dobó a puszkaporos ajtó előtt egy le gényt pillantott meg, amint egy rakás nagy tálat vitt a fején. Vagy tiz paraszttálat.

— Mi az?

— Gergely főhadnagy úr parancsolta, hogy tá lakat vigyek a konyhából.

— Hol a főhadnagy úr?

— Bolyky bástyáján.

Dobó odalovagolt. Leszállt a lováról. Fölsietett a lámpások halvány világosságában. Gergelyt ott találta a fal alatt, egy lámpással. Nagy vizes tál fölé hajolva mozdulatlanul, fakón, komoran.

— Gergely!

Gergely fölkel.

— Nem tudtam, hogy még fenn van, kapitány uram. Különben Mekkseynek jelentettem, hogy tá lakat vigyáztatok.

— Aknáznak?

— Csak gondolom. Hogy az ostromot vissza vertük, most már bizonyos, hogy aknákat ásnak.

— Jó, — felelte Dobó. — A dobosok is rakják le a dobokat a földre, s borsót reá.

— És apró sörétet.

Dobó leszólt a bástyáról Kristóf apródnak:

— Járd be az öröket és mondd meg nekik, hogy a dobokat és tálakat minden fordulásnál vizsgálják. Mihelyt a viz remeg, vagy a dobon a borsók, sörétek rezegnek, azonnal jelentsék.

S Gergelyt karonfogta, a vár belsejébe vonta.

— Édes Gergely fiam, — mondotta neki atyai hangon, aminővel csak az apródjait szokta megszólítani. — Már egy hete figyellek téged. Mi bajod? Nem ilyen szoktál te lenni.

— Uram, — felelte Gergely, s a hangja remegett, — nem akartam terhelni vele kegyelmedet. De ha már kérdezi, megmondom. Mióta a várat megszállták, minden éjjel bekiáltják, hogy nálok van a kisfiam.

— Hazug beszéd!

— Én is azt gondoltam! Eleinte rá se hederitettem. De ma egy hete bedobtak a várba egy kis kardot. Az az én fiamé!

Ezt mondva, egy kis bársonyhüvelyű kardot vett elő a dolmánya alól.

— Ez az kapitány uram. Tudom, hogy nem emlékezik reá. Pedig ezt a kardot kegyelmed adta nekem, mikor először találkoztunk. Aztán én adtam a fiamnak, mikor most elváltam tőle. Hogyan került ez a töröknek a kezébe?

Dobó a kardra bámult.

Gergely folytatta:

— Én a feleségemet, fiamat Sopronban hagytam. Arra semmiféle török nem jár. Ha járna, agyonvernék. Az én feleségem pedig onnan el nem mozdul, mert nincs is kihez mennie.

Dobó a fejét rázta.

— Érthetetlen. Talán ellopták a kardot? Ócskáshoz, katonákhoz került?

— Hogy tudják akkor, hogy az én fiamé? És van valami kapcsolatosság is az ügyben, ami kigyóként marcangolja a szívemet Ennek a Jumurdsáknak, áliász Dervis-bégnek volt egy talizmánja. Azt elvette tőle az én Istenben boldogult tanítóm: Gábor pap. És nekem hagyta. Azóta az a bolond török mindig azt keresi. Hogyan tudta meg, hogy nálam van? meg nem érthetem. De megtudta, az bizonyos, mert kéri tőlem.

— És azt gondolod, hogy a fiad csakugyan nála van? Hát ördög abba a gyűrűbe, vesd ki neki.

— Hiszen épp ez a különös, — felelte a sisakját levéve Gergely, — hogy nincs nálam a gyűrű. Otthon hagytam.

Dobó hümmentett:

— Megáll az eszem. Ha arra gondolok is, hogy némely törökök talán Sopronban kalandoznak... hm... A bég a gyűrűt ragadta volna el és nem a gyermeket.

— Én is ezen bolondulok meg, — felelte Gergely.

— És gondolod, hogy a gyermeked csakugyan itt van?

— Ahogy a kardocska idejutott Sopronból, most már azt kell gondolnom, hogy az én kisfiam is ide-kerülhetett.

A palotához értek. Dobó leült a palota előtt a márványpadra, a palota lámpása alá.

— Ül le te is, — mondotta.

A két térdére könyökölve nézett maga elé. Hallgattak.

Dobó végre a térdére csapott, megszólalt:

— Hát még ma éjjel megtudhatjuk, hogy igaz-e vagy nem a török szava?

Odaszólt a palota előtt járó őrnek:

— Miska. Eredj a tömlöcbe. Vezesd ide azt a kurdot, akit a patakban fogtak az emberek.

Az ablakon Baloghné szólott ki:

— Kapitány uram, a hosszú mentéjét...

Mert csak dolmány volt Dobón, sűrű szarvasbőr dolmány, s az éji levegő ugyancsak fázlaló volt.

— Köszönöm, — felelte Dobó. — Mingyárt ágyba térek. Pető hogy van?

— Félrebeszél és nyöszörög.

— Ki virraszt mellette?

— Kocsis Gáspárnak a feleségét hivattam be. De amíg el nem csendesül, magam is virrasztok.

— Nincs ok rá, — felelte Dobó. — Láttam a sebet. Begyógyul. Nyugodjon le kegyelmed!

Az őr toppogott oda a kurddal.

— Vedd le róla a láncot! — szólt neki Dobó.

A kurd a kezét a mellén keresztbe téve, mély meghajlással várakozott.

— Hallod-e pogány, — mondotta Dobó (Gergely tolmácsolt minden mondatot), — ismered Dervis béget?

— Ismerem.

— Milyen formájú ember?

— Félszemű. Dervisruhában jár, de alatta pán-célt visel.

— Az az. Hová való vagy te?

— Bitliszbe uram.

— Él anyád?

— Él uram.

— Családod?

— Két gyermekem van.

És elnedvesült a szeme.

Dobó folytatta:

— Kibocsátalak a várból. De egy megbízásomat kell hiven teljesítened.

— Rabszolgád vagyok uram holtomig.

— Elmégy Dervis béghez. Annál a bégnél egy kis rab-fiu van. Megmondod a bégnek, hogy azt a kis fiut holnap reggel idehozza a patakra nyíló kapuhoz, ahol te rabul estél, megkapja érte amit kíván. Fehér kendővel jőjjetek.

— Értem uram.

— Egy ember kimegy a kapun tőlünk a fiúért, és magával viszi a bég talizmánját. Te pedig elvezeted a bégtől a fiút és átadod a mi emberünknek. Gondoskodtok róla, hogy a mi emberünknek bántódása ne legyen.

— Életemmel felelek érte uram.

— Nem elég: meg kell esküdnöd itt anyád szívére és gyermekeid boldogságára, hogy amit kívánunk, megteszed.

— Megesküszöm uram, — felelte a kurd.

Kristóf már ott állt mellettük. Dobó hozzáfordult:

— Menj be Kristófom a lovagterembe. A sarkban hever egy rakás török holmi, s azok között egy kis török könyv. Hozd ki azt a könyvet.

Az a könyv a *korán* volt, amit az olvasni tudó török harcosok maguknál hordoznak. Pergamenbe volt kötve, és acélkarika volt a sarkán. Abban a karikában zsinór volt. Így szokták az olvasni tudó törökök a mellükön hordozni. A kurd rátette az ujját a koránra, és megesküdött. Azután Dobó lábához borult. Megcsókolta a földet és örömtől elevenen távozott.

— De uram, — mondotta remegő hangon Gergely, — ha a török látja, hogy megcsaljuk...

Dobó nyugodtan felelt:

— Ha nála volna a gyermek, már megmutatta volna. Hazug minden török. Én csak téged akarok megnyugtanni.

Gergely dobogó szívvvel sietett a bástyára, hogy pihenjen valamelyest hajnalig.

Mikor a malmok mellett lépked, az árnyékból egy *pszt* szó hallatszik, jobban mondva egy *pst*.

Gergely odanéz. A cigányt látja. Szalmán térdel a cigány, és integet neki.

— No mit akarsz? — kérdezi Gergely kedvetlenül.

A cigány fölkel és susog:

— Kutya van a kertben, nagyságos Gergely uram!

— No.

— Az este az ókapunál egy kassai katonának a sisakja álladzóját reperáltam. Hegedüs hadnagy úr arról beszélt, hogy mikor ostrom van, duplán járna a fizetség. A katonák morognak Dobó nagyságos úrra. Azt mondják, hogy a török minden jót ígér, ő meg semmit.

Gergelynek elakadt a lélekzete.

— S előtted beszéltek így?

— Minden katona előtt. Én meg nem mondtam volna. De ha már félni kell, jobban félek a terektől, mint a kassai hadnagy úrtól.

— Jer velem, — mondotta Gergely.

Megkereste Mekcseyt. A töltéscsinálóknál rendelkezett.

— Pista, — mondotta, — hallgasd meg Sárközit.

S ott hagyta őket.

VI.

Reggel mikor Dobó kilépett a palotából, Hegedüs már az ajtóban várta.

— Uram, — szól tisztelegőre emelve a kezét, — jelenteni valóm volna.

— Fontos?

— Nem éppen.

— Jer velem. Mondd el majd fent a kapunál. A kapu fölött már ott állt Gergely, s vele Mekcsey, Fügedy. A vesszőpalánk takarta őket a patakon nyüzsgő töröktől.

Dobó letekintett a palánk fonatán át, aztán Gergelyhez fordult:

— Még senki?

— Senki, — felelte Gergely.

S Hegedüstre pillantott.

Hegedüs a süvegéhez emelintette az ujját. Gergely hasonlóképpen. De hidegen tekintettek egymásra.

Dobó Hegedüstre nézett. Várta a jelentését.

— Uram, — szólt Hegedüs — meg kell mondanom, hogy a katonák közt némi elégedetlenség-félét tapasztalok.

Dobó szeme kikerekedett.

— Sajnos, — vont a vállán Hegedüs, félre-
pislogva — vannak öreg katonák köztük, akik ismerik az izét... az ostrompénzt. Tegnap mind azt várták, hogy megkapják, mint máskor, más-
hol szokás volt. Este már duzzogtak. Gondol-
tam: tovább-mérgesedik a baj, ha leszidom
őket. Hát engedtem, hogy beszéljenek. Arra
kértek: mondjam meg kapitány úrnak, hogy
mi a kívánságuk.

Dobó arca elszigorodott.

— Hát először is, nem lett volna szabad elfe-
lejtenie hadnagy úr, hogy a várban semmiféle
settegésnek-sugdosódásnak helye nincsen. Má-
sodszor, ami az ostrompénzt illeti, aki nem a ha-
záért harcol itten, hanem az ostrompénzért, hát
csak jelentkezzék, — megkapja.

S ellépett a hadnagytól. Athajolt a palánkon.

— Jön, — szólalt meg Gergely, mintha a szive dobbant volna ki a száján.

A törökök közül elővált a kurd. Már fel volt fegyverkezve. Két magyar gyermeket vezetett, Mind a kettő lajbis, gatyás, mezitlábás parasztyermek. Hogy a kurd nagyokat lépett, a két gyermek futva haladt mellette.

Tőlük valami százlépésnyire látni lehetett a félszemü dervist. Lovon ülve követte a kurdot, de lövésnyi távolságban megállt, és a kengyelben fölegyenesedve nézett a vár felé.

— Egyik sem az enyém, — örvendezett Gergely.

S valóban mind a két gyermek idősebb volt az ő Jancsikájánál. Az egyik gyermek körülbelül tiz éves, a másik tizenkettő.

A kurd megállt a kapu előtt, és fölkiáltott:

— A bég egy gyermek helyett kettőt küld. Adjátok ki a gyűrűt, akkor elküldi a harmadik gyermeket is.

Dobó felszólt a toronyőrnek:

— Hajoljon ki, kend! Intsen a kezével, annak a kurdnak, hogy elmehet.

Azon a napon is csakúgy törte rontotta a török a falat, mint előbb. A nagytorku zarbuzánok lassan dolgoztak, de borzasztó erővel. Minden dördüléssel egyidejűleg ropogott a fal, s olykor egy-egy omlás mordulása volt hallható.

Hanem azon a napon mégis történt valami változás, amit az örök már korán reggel jelentettek.

A lovasság elhuzódott a vártól. Sehol nem lehetett látni a piros-sapkás akindsiket, a páncélban ragyogó szpáhiakat, az össze-vissza ruházkodó besliket, kámzsás deliket, aprólovu gүнüllüket,

gurebákat, műszellemeket és szilidárokát. De még a kilencszáz tábori teve is hiányzott.

Mi történt?

A várbeliek örömtől derült arccal jártak-
keltek. A köszörős parasztnál a cigány is meg-
jelent, s fényesre köszörültetett egy hosszú roz-
dás kardot. A sütő kemencéknél felhangzott az
asszonyok dala. A gyermekek a kemencék mel-
lett a domb gyepén játszottak: a fiúk háborusdit,
leányok körbe-keringőt:

*Ujvárték Katókája,
aranyprémes a szoknyája.
Zibet-zabot a lovának,
gyingyet-gyöngyöt asszonyának.
Gyöngykoszorút a lányának!*

Balogné cselédje odavezette a kis török
fiút is.

Nézte az a játékot bámulva.

— Vegyétek be ezt is, — kérlelte a cseléd a
fiúkat.

— Nem vesszük be, — felelték azok.

A leányok bevették.

A kis török fiú nem értette mit dalolnak, de
olyan áhitattal forgott velök, mintha tudj Isten,
micsoda szent dologban volna része.

De hát mi volt az oka a vidámságnak, öröm-
nek?

A török lovasok eltűntek. Bizonyos, hogy a fel-
mentő had közeledik. A király hada? Hova ment
volna a török lovasság, ha nem az elé?

S a dobosok mégvigabban zörgették el a be-
bekiáltó hangokat. A vár nagydobosa fel-felugrott
a falra, amerről kurjongattak, s elbumbumozta a
kiáltó szavat.

De cédulák is hulltak a várba. Nyilakon röpi-

tették be. Nem olvasta senki. Aki érte, az dobta a tűzbe. A nyilat meg vitték Ceceynek.

Az öreg napestig a tömlöcbástyán ült, és ahányszor a közelben török bukkant fel, rányilazott.

Csak Dobónak az arca volt változatlanul komoly.

Hol az egyik, hol a másik toronyba hágott fel, és kémlelte az ellenséget. Olykor sokáig nézett az Eged-hegy felé. Olykor a fejét rázta.

Egyszercsak beszóltja Mekcseyt a palotába.

— Kedves Pistám, — mondja székébe ereszkedve, — az a Hegedüs nem tetszik nekem. Vigyáztasd.

— Már vigyáztatom.

— Akivel beszél, ahová néz, ahová lép, tudnom kell minden órában.

— Tudni fogjuk.

— De neki nem szabad ezt megorrintania, mert akkor meglep valamivel.

— Nem tudja meg.

— Ha lázadás lenne a várban, akkor végünk. Megtehetném azt, hogy elzáratom, de nekünk tudnunk kell, hogy hányan és kik tartanak vele? Úgy kell kivágnunk a rothadt részt, hogy semmi ne maradjon. Kivel vigyáztatod?

— A cigánynyal.

— Megbízható?

— Nagyobb biztonságban érzi a bőrét itt közöttünk az ostrom visszaverése óta, mint a török ígéreteiben.

Tegnap a kassaiak között dolgozott, ma megint ott talál majd dolgot. Megmondtam neki, hogy egy teljesen ép felszerszámozott pompás lovat kap, ha a szolgálata ebben az ügyben hasznos lesz. Inkább szinlelje, hogy velök tart.

— Más megbízható embered nincsen?

— Nekem volna, de a kassaiak nem biznának

benne. A cigányt sokkal inkább csekélylik, hogysen előtte tartózkodnának.

— Csak azt kell megtudnia, kik a kolompokok!

— Így mondtam neki én is.

— Hát akkor jó. Mehetünk.

— Főkapitány uram, — szólott megmelegült más hangon Mekksey, — a jelek arra vallanak, hogy a király hada jön.

Dobó vállat vont:

— Lehet, hogy jön, — felelte szomorún. — De azok a jelek, amelyek nektek erre vallanak, nekem nem a király hadát jelentik.

Mekksey szinte megtoppanva állt meg.

Dobó a kezét terjegette:

— A jaszaulok (hadrendező)k) mind itt vannak. A két vezért együtt láttam lóháton az Almagyaron. Az ágyúk közül egyet se vittek el. A két bandájok is itthon van.

— Hát mi volna? — pillogott Mekksey röstelkedve.

Dobó ismét vállat vont.

— Nem lehet egyéb öcsém, csak az, hogy az erdőre mentek ki.

— Az erdőre?

— Oda, meg a szőlőkbe. Rőzsét és földet hordatnak. Betömik az árunkat, és dombot emelnek a romlásoknál. Hanem édes Pistám, ezt csak neked mondom. A várbeliek hadd örvendezzenek annak, hogy jön a fölmentő had.

A kezét nyujtotta a kapitánytársának és bizalommal nézett reá.

Aztán abba a szobába fordult, ahol Pető feküdt Budaházyval.

Amint bealkonyodott, előcsenegtek a török lovasok.

Egy világító golyónál látni lehetett, hogy minden lovas a kantáránál fogva vezeti a lovát, s minden ló meg van rakva rőzsével, venyige-nyalábokkal.

A tevék hosszú sora meg tömött zsákokat hozott. Amint lekanyarodtak a Bajuszhegyről, egyenkint csenegtek elő a tevék.

Dobó lefelé fordította a szakálasok és mozsarak száját, s közéjük lövetett.

De az éj mindinkább sötétedett s a lovasok száma nem ritkult. Dobó abbahagyta az ágyúzást és csak a puskásokkal lövetett olykor közéjük.

A török pedig nyüzsögve dolgozott alatt. Ropogott az egymásra szórt rőzse, s venyige. Közben-közben hangzott a rendelkező jaszaulok kiáltása.

Dobó a várbeli lámpások nagyrészét a falak réseibe és tört lyukaiba hordatta. Úgy rakták le a lámpásokat, hogy kifelé világítsanak, de alulról se nyíllal, se golyóval ne lőhessék könnyen.

A vár belülről sötét volt. Csak helylyel-közzel égett egy lámpás. Az ókapu körületét a sütőkemencékből kiáramló fény világította meg. Az asszonyok akkor is dalolva dolgoztak.

— Csak hadd daloljanak, — mondotta Dobó. — Ahol dalolnak, onnan nem távozik a jószerencse.

Mekcsey éjfél tájban a Bolyky-bástya tornyából vigyázta, hogy mozgolódik-e valahol a török: nem kerekedik-e hirtelen való éjjeli ostromra?

A tisztek nagyobbrésze is szanaszét oszoltan virrasztott.

Mekcsey a két kezét a füléhez tölcsérezve hajolt alá, s a tekintete áthatolni iparkodott a sötétségen.

Valaki megrántotta hátulról a dolmányát.

A cigány volt.

Janicsár-bakancsban jött fel. A fején kakastollal körülüzködött sisak. Az egyik oldalán kard, a másik oldalán fehér markolatu török jatagán.

— Pst... mondotta titokzatosan. — Pst!...

— Mi kell?

— Nagyságos kapitány vitézs uram, a markomba érzem már a jó ló kantársárát.

— Tudsz valamit?

— Haj-haj!

— Van bizonyítékod is?

— Van, csak meg kell fagni.

— Hát fogd meg ebadta.

— Én fagjam meg? Tessék velem jönni ost megvan. De tisztédes tisztént.

— Hova?

— A vizstartóho. Oda ereskedett le Hegedüs. Hajhaj!

— Egyedül?

— Három katonája strázsál a vizstartó ajtajában.

Mekcsey szinte bukdácsolva sietett le a lépcsőn.

A torony aljában hat katonát szólított magához.

— Fegyvertelenül jöjjetek! A csizmátokat vesétek le! Szijjat, vagy kötelet hozzatok!

A katonák szótlánul engedelmeskedtek.

Mikor leértek a bástyáról, Mekcsey megint megállította őket:

— A viztartóhoz megyünk. Három katona ül ottan, vagy hogy áll; vagy hogy fekszik. Hátulról megrohanjátok őket és megkötöztitek. Elvezettitek a tömlöcbe és be adjátok a tömlöctartónak, hogy zárja be őket. Semmi kiáltás! Semmi hang!

A víztartó tájéka sötét volt, csak egy rossz cölöpnek a tetejét érte világosság. A katonák onnantól négykézláb haladtak tovább. A cigány hánya magára a keresztet.

Néhány perc mulván csörömpölés, huppanások, káromkodások hangzottak a víztartó tájékán.

Arra Mekksey is ott-termett.

A három katona le volt gyürve.

A víztartónak mind a két ajtaja ki volt tárva, Mekksey behajolt. Lenn csendes sötétség.

Visszafordult.

— Itt van? — kérdezte halkan a cigánytól.

— Magam láttam, mikor lement.

— Hegedüs hadnagy? Nem tévedtél?

— Az, az!

— Fuss a főkapitány úrhoz. Az új-bástyán keresd. Kéretem jöjjön ide. Útközben mondd Gergely főhadnagy úrnak, hogy küldjön azonnal öt drabantot.

A cigány elnyargalt.

Mekksey kivonta a kardját, és a víztartóból felvezető lépcsőhöz ült.

Lent ekkor mintha hangok hallatszottak volna.

Mekksey fölkelte és leeresztette a csapóajtónak azt a szárnyát, amelyik a lépcsőt takarta.

Fönt hallatszott, hogyan érkezik az öt drabant, s velök csaknem egyidőben Dobó és Kristóf apród.

Az apród lámpást lógatott a kezében, s világított vele Dobónak.

Mekksey intett, hogy siessenek. A hangok lenn a víztartóban már akkor erősödtek.

— Erre, erre! — hangzott egy tompa hang a mélységben.

Dobó felvonatta a drabantok puskáját. A víztartó szélén kellett tartaniok csővel lefelé.

— Kristóf, — mondotta aztán, — még hús embert hozz Gergely úrtól.

A lámpást elvette tőle, s letette a cölöp mellé, de úgy, hogy a viztartóba nem világított bele.

A mélységben fegyvercsörgés, léptek ropogása. — Erre, erre! — hangzik erősebben.

Egy nagy csobbanás... Nyomban egy másik csobbanás... *Ej vál meded!* kiáltások... Újabb csobbanások...

A lépcsőtakaró ajtó megkoppan. Valaki felbukkan. Dobó felkapja a lámpást. Belevilágít az arcába.

Hegedüs hadnagy az, ólomszin sápadtan Mekksey galléron ragadja.

— Fogjátok meg! — kiáltja Dobó.

A hadnagyot erős kezek kapják meg. Kirántják a mélységből.

— Vegyétek el tőle a fegyvert!

Lent még egyre hangzik a csobogás, a zürzavaros kiáltozás:

— *Jetisin! Jetisin!* (Segítségl)

Dobó lenéz a lámpással. Hát ott kepickél a sok fegyveres, turbános török a nagy fekete vizmedencében, míg egy oldallyukon egymást nyomva özönlik a többi.

— Tűz! — kiáltja Dobó.

Az öt puskás a lyukba tüzel.

A viztartó ürege akkorát szól, mint valami zarbuzán. Bőszült ordítás rá a felelet.

— Maradj itt, — mondja Dobó Mekkseynek. Alagut van itt: nem is tudtam róla. Járasd be. Vizsgáld meg magad is. Menjetek el ameddig csak lehet. Ha tulterjed a váron, beomlasztjuk, be is falazzuk. Egy ór mindig ott álljon lenn a fal mellett.

S a katonákhoz fordult. Rámutatott Hegedüsre és a társaira:

— Vasat rájok! Külön-külön zárjátok el őket!
S visszatért a bástyára.

Mekcsey a mélységből magyar hangot hallott:
— Segítség! Emberek!

Letartotta a lámpást. A fulladtakon ott vergődött egy børsapkás török: az kiabált.

— Vessetek alá kötelet, — mondotta, — hátha ez is a várból való.

A vödörhuzó kötél ott hevert. Aláeresztették vödörstül. A fuldokló belekapott a vödörbe. Három katona fölhozta.

Mikor az ember följutott, úgy tátogott, mint a partra rántott harcsa.

Mekcsey az arcához tartotta a lámpást. Nagybajuszu akindsi volt. A viz csurgott a bajuszáról és ruhájáról.

— Magyar vagy? — kérdezte Mekcsey.

Az ember térdre borulva könyörgött:

— Kegyelmezz uram!

Hogy így tegezte Mekcseyt, török mivolta ebből kitetszett.

Mekcsey majdnem visszalokte. De mégis meg gondolta, hogy jó lesz tanunak.

— Szedjétek el tőle a fegyvert, — parancsolta a katonáknak, — és zárjátok be a levélhozó parasztok közé.

VII.

A vár körületén másnap október negyedikén friss-hányásu töltést világított meg a fölkelő nap.

Az a mély árok, amely északról kerítette a várat, helyenkint be volt töltve.

A törések átellenében emelkedtek a friss hányásu dombok. Alul rőzse, erdei haraszt, nyálbba kötött venyige: — fölül föld. Ezt a munkát bizonyára folytatja a török: magasítja is majd

egy-két helyen annyira, hogy el is ágyuzhat fö-
lötte, be is ronthat majd rajta a várba, létrák
nélkül.

Dobó megszemlélte a munkájokat. Megszem-
lélte mindenfelől, szótlanul, nyugodt arccal. Aztán
Guthay számórhöz fordult, aki jelentkezésre
várt. Órá bizta Dobó, hogy Hegedüst és a társait
megvallassa. Merthiszen sok időt nem forditha-
tott a tárgyalásra.

— Végeztünk, kapitány uram. A legények val-
lottak, hogy be akarták eresztetni a törököt. He-
gedüst azonban meg kellett csepegtetnünk. De
még akkor is azt kiabálta: Vallok, vallok, de
majd Dobó előtt megmondom, hogy kinoztatok,
azért vallottam igennel.

Dobó a tisztekért küldött. Behivatta a lovag-
terembe a négy főhadnagyot, meg behivatott egy
hadnagyot, egy őrmestert, egy tizedest, és egy
közlegényt. Mihály deákot is, a cipóosztót.

Az asztal zöld posztóval volt bevonva. Rajta
feszület, és két égő gyertya a feszület mellett.
A terem sarkában a vörös posztóba öltözött hó-
hér. Mellette egy serpenyőben égő szén. A kezé-
ben fujtató. A serpenyő mellett ólomdarabok és
harapófogó.

Dobó fekete posztó ruhába volt öltözve. A si-
sakja csúcsán kapitányi sastoll. Előtte egy iv
tisza papiros.

— Társaim, — mondotta komoran, — azért
jöttünk össze, hogy Hegedüs hadnagynak és tár-
sainak az ügyét megvizsgáljuk. A cselekedetek
arra vallanak, hogy árulók.

S intett, hogy a rabokat vezessék elő.

Gergely fölkel.

— Uraim, — mondotta, — én ebben az ügyben
bíró nem lehetek. Haragosa vagyok a vádlott-
nak. Mentsenek föl a bíraskodástól.

Mekcsey is fölkelt.

— Én csak tanu lehetek, — mondotta. Biró és tanu egy személyben senkise lehet.

— Legyen tanu, — felelték az asztalnál ülők. Gergely távozott.

Mekcsey kiment az előcsarnokba.

Az örök bevezették Hegedüst, meg a három társát. És a törököt is.

Hegedüs sápadt volt. A szemét kék gyűrűk környezték. Nem merte fölemelni a tekintetét.

Dobó csak öt hagyta bent. A többit kiküldötte.

— Halljuk, — mondotta. Mi volt az a törökvezetés?

Hegedüs összeszedelődzködött, és szaggatottan mentegetődzött:

— Én a törököt csak a vitzartóba akartam becsalni. A várat feladni nem akartam. A vitzartó nagy. Keskeny bejáratot találtunk rajta. Gondoltam az én érdemem lesz, ha magam pusztitok el ezernyi törököt.

Dobó végighallgatta nyugodtan. A tiszték se kérdeztek tőle semmit. Mikor már nem szólt többet, Dobó félreállította, s behivatta egyenkint a legényeket.

— Mink, — vonogatta a vállát, az első, (fakóarcu negyvenéves forma ember, a kabátja csupa sár), — nem tehattünk egyebet, csak amit a hadnagy úr parancsolt. Nekünk engedelmeskednünk kell, ha parancsolnak.

— Mit parancsolt?

— Azt parancsolta, hogy álljunk a vitzartó szélén, ő egypár törököt hoz be.

— Mit mondott, hogy minek?

— Hogy a vár megadását megbeszéljük.

Dobó a hadnagyra nézett.

Hegedüs a fejét rázta:

— Nem igaz. Hazudik.

— Én-e? — vonaglott meg sértődve a legény. Hát nem azt mondta-e a hadnagy úr, hogy a török minden jót beszél, Dobó uram meg semmi jót se, mégcsak ostrompénzt se...

— Hazudik, — ismételte Hegedüs.

Bevezették a másik legényt. Ijedt az is. Hoszszu fekete haján sárfoltok. Pillogva áll meg.

— Miért voltatok a kútnál?

— Törököt vártunk, — feleli pillogva, — azt mondta Hegedüs hadnagy úr, hogy a vár előbb-utóbb a török kezébe kerül, hát bizonyos, hogy meghalunk, ha nem adjuk meg a várat.

Dobó behozatta a harmadik legényt is. Csaknem tejesképű fiatal kamasz. Fakó veres nadrágja a térdén ki van szakadva.

— Én nem tudok semmit, — hebegi. Csak oda voltam rendelve a kúthoz, de hogy miért, azt nem tudom.

— Nem mondta-e Hegedüs hadnagy úr, hogy jó lesz megegyezni a törökkel?

— De mondta.

— Mikor mondta először?

— A nagy ostrom után való estén.

— És hogyan mondta?

— Hát úgy mondta, hogy izé... hogy aszongya: mink kevesen vagyunk, azok meg sokan vannak s hogy lám a többi várat se lehetett megtartani, pedig akkor kétfelé járt a török.

— Ostrompénzről szólt-e valamit Hegedüs hadnagy úr?

— Szólt. Azt mondta, hogy dupla zsoldot fizetnek ilyenkor más várban...

— Hát a vármegadásról mit mondott?

— Azt, hogy izé... hogy aszongya: a török így is, úgy is megkapja, hát jobb ha még fizet is, mintsemhogy a nyakunk is odaszakadjon.

- És a legénység mit mondott rá?
- Semmit. Csakúgy tűz mellett beszélgettünk, mikor már a török bekiabált.
- Tik nem kiáltottatok-e vissza?
- Nem. Csak a hadnagy úr beszélt velök éjjel.
- Hogyan beszélt velök?
- Egy hasadékon át az ókapunál. Odament és beszélt három izromba is.
- Törökkel?
- Törökkel.
- És mit mondott, mikor visszatért?
- Azt, hogy a török mindenkit bántatlanul elbocsát, senkit se vág le. A kassaiaknak még rá tiz-tiz aranyat ad, és hogy a két basa pecsétes levelet küld, hogy szavának áll.
- Hányan hallották ezt a legények közül?
- Valami tizen.
- Hát miért nem jelentettétek nekem? Nem megesküdtetek-e, hogy a vár megadásáról nem beszéltek?

A legény hallgatott.

Dobó folytatta:

- Nem az lett volna-e a kötelességtek, hogy azonnal jelentsétek a hadnagy úr beszédét!
- Nem mertük.

— Eszerint elszántátok, hogy a várat török kézre játszszátok. Kik egyeztek bele ebbe?

A legény még hét nevet szedett valahogy ki az emlékezetéből. Aztán mentegetődzött:

— Mink nagyságos kapitány uram nem egyezkedtünk, mink csak engedelmeskedtünk. Csak a hadnagy úr beszélt, meg ő parancsolt.

A fal egy ágyúgolyó ütődésétől dobbant meg. A rudakra függesztett páncélok megzördültek. A falról egy csomó vakolat omlott a padlóra.

Dobó a birákra nézett:

— Van-e valakinek valami kérdezni valója?

A birák szinte dermedten ültek az asztalnál. Végre a közlegény bíró szólalt meg:

— A tiz legény beleegyezett-e abba, hogy a vár a töröké legyen?

A legény sápadtan vonogatta a vállát:

— A közlegény nem akarhat mást, csak azt, amit a tisztje.

Több kérdés nem volt.

— Még a török van hátra, — mondotta Dobó. Vezessétek be.

A török háromszor hajolt meg, míg az asztal elé ért. Ott meghajoltan maradt. Keze a mellén keresztben.

— Értesz magyarul?

— Értek uram.

— Mi a neved? — kérdezte Dobó.

— Juszuf.

— Juszuf, vagyis magyarul József. Allj egyenesen!

A török fölegyenesedett. Körülbelül harminc éves akindsi volt. Zömök, izmos ember. Belapított orra, s a fején vöröslő sebforradás tanúsodott arról, hogy forgott már csatákban. A szemén látszott, hogy semmitsem aludt az éjjel.

A kérdésekre elmondta, hogy tiz éve jár Magyarországra, s hogy ott volt a falnál, mikor Hegedüs kiszólt a résen: — Hé törökök? Melyitek ért magyarul?

— Hazudik, — morgott Hegedüs, és sápadt volt mint a fal, — Zoltay is beszélt mindig a törökkel.

— Én? — hörkent fel Zoltay.

— Igenis beszéltél. Valahányszor ostrom van, mindig kiabálsz nekik.

Zoltay dühében elhalványodva ugrott fel a székeről:

— Vizsgálatot kérek magam ellen, — mon-

dotta. Nem ülhetek tovább a birói székben. Hogy én mindig kiáltok egyet, amikor ütök, az meg lehet. De az csak káromkodás. Az nem véteki! Micsoda beszéd ez!

Dobó csitította:

— Mindnyájan ismerjük ezt a szokásodat. Mások is káromkodnak az ostrom hevében. De mert harag ébredt benned a vádlott iránt, fölmentünk a biráskodás alól.

Zoltay meghajolt és kiment.

Dobó ismét a törökre nézett:

Az aztán tört magyarsággal elmondta, hogy Hegedüs az ókapunál beszélt egy agával, azután Arszlán béggel. A bégtől becsületszót kért biztosítékul és száz aranyat. Azt mondta, bebocsátja éjjel a török sereget a várba, csak ott ásasson a kapu mellett, ahol a nagy rézdobot szokták verni. Ő (Hegedüsre mutatott) azt mondja, járt egy éjjel a viztartóban s alagútra akadt, amely azonban a kapunál be van omolva. Az omlásnál a feje fölött hallotta a rézdobot szólani, s a katonák lépését is hallotta, hát sokat ásatni nem kell. Ő éjjel pont tizenkét órakor várja őket. De arról is kezeskedniök kell, hogy az ókapunál álló kassai katonákat nem bántják. Megegyeztek. Éjfélkor Hegedüs lámpással vezette őket. A janicsárok, aszabok és piadok keverten jöttek. Háromezren indultak a földalatti útra. A had többi része, Isten tudja hány ezer, a két kapu kinyitását várta. Hanem az történt, hogy Hegedüsnek a lámpása a viztartó sarkánál a falba ütődött és elaludt. Sötétségben vezette az előcsapatot tovább. Ő tudta a járást, de a nagy vízmedence széle keskeny. Ott ő a sötétben is boldogult, de az előcsapat hogy egymásután tolongott, a vízbe csuszamodott.

— Nem tudsz-e arról, — kérdezte Dobó, —

hogy Dervis bég elrabolta az egyik hadnagyunk fiát?

— De tudok, — felelte a török. Vagy két hete minden sátorban keresik a gyermeket. A bég keresteti. Ellopták tőle, vagy elszökött az ide-érkezése után harmadnapra.

Dobó Hegedüsre nézett.

— Nyomorult! — mondotta.

Hegedüs térdre borult:

— Irgalmazzanak! könyörüljenek rajtam! — sirta, — megtévedtem, elvesztettem az eszemet.

— Megvallod-e magad is, hogy a várat az ellenség kezére akartad juttatni?

— Megvallom. Csak könyörüljenek. Gyermekeim vannak: érthető...

S a szava elcsuklott.

A tárgyalás nem folyt tovább egy óránál.

A következő órában már ott függött Hegedüs hadnagy a vár piacán, egy gerendából hevenyészett akasztófán. S Fügedy kikiáltotta a vár népének:

— Így hal meg minden esküszegő, akár közember, akár tiszt, aki a várat a török kezére akarja juttatni!

A három közlegénynek a fülét csapták el, az akasztófa alatt. A többi hetet megláncolt lábbal belső munkára rendelték.

A törököt úgy kidobták a várból a magas nyugoti falon, hogy nyakaszegetten hullt a társai közé.

A vár népe láthatta, hogy Dobó nem tréfál.

VIII.

Minden erőnél erősebb erő: anyai szeretet! Emberi testbe öltözött napfény! Isten szivéből le szállott szent láng, haláltól nem félt erős gyön-

geség! Te aki ott-hagyod biztos hajlékodat, puha párnádat, minden kincsedet, hogy a halál erdején alakoskodjál át veszendő szeretteidhez! te aki lebocsátkozol a föld mélységébe, te aki gyöngé karoddal akarsz áttörni a falon, amelyre fegyveres fenevadak százezre üvölt tehetetlenül te aki nem ismered a lehetetlent, ha arról van szó, akit szeretsz, ha együtt kell szenvedned, meghalnod is vele, — csodállak téged asszonyi szívl

Két éjen és két napon át ásták magukat által meg által az alagút omladékain, a nyirkos hidegben, a laza boltozatok alatt. Néhol csak egypár lépés volt az omladék; egy órai munkával átvergődtek rajta. De néhol kövekkel is kellett bajlódniok, és sem az erőtlen asszonyi kar, sem a tizenötéves különben is fejletlen ifjú karja nem volt hozzászokva az ilyen munkához.

Október harmadika estéjén alig hogy álmra csendesült a tábor, magukhoz szedték minden élelmiszerüket.

A vártól már számításuk szerint csak száz lépés választotta el őket. Azt remélték, hogy nem kell többé visszatérniök.

S mind-éjtenálta dolgoztak.

A föld alatt nem tudták, mikor virrad, mikor kél fel a nap. A földet és rőzsét hordó paripák dobogását hallották csupán s a várbeli ágyúk és mozsarak dörgését is. Azt gondolták odalenn: éjjeli ostrom, s még buzgóbban dolgoztak, hogy bejuthassanak.

Kint azonban virradt, hajnalodott, reggeledett, s a nap fölszállt a borsodi hegyek mögül. A török lócsiszár szolgálói, látva a sátor elhagyottságát, benéztek. A félremozdított kő, a széles

lyuk elképtette őket. Hogy a lovasok ismét rőzsét szedtek mindenfelé, a kalmár maga sietett egy deli-agához, és az örömtől szinte reszketve jelentette:

— Uram! A várat én juttatom a had kezébe! Alagutat fedeztem föl az éjszaka!

A sok deli, akindsi, besli gönüllü és gureba egyszerre otthagya a rőzsét, lovat a szabadban. Sipok és trombiták rikoltnak gyülekezőt. Mindenféle katona összekeveredve, zörögve, zszibongva tolong a bejárat torkán a mélységbe.

Vezeti őket fáklyával a kalmár.

A két szegény lélek ekközben bujkálva, ázva, köveket hányva törekedett előre.

Az út egy helyen ismét lejtőssé vált. A kövek ott szárazak voltak, s az út megszáradt.

Egy háromszögletű nagy földalatti nyirkos terembe jutottak.

— A vár árka alatt kell lennünk, — vélekedett Miklós.

— Nem, ez már belől van a falon: istáló lehetett valamikor, vagy gabona-tár, — vélekedett Bornemisszáné.

Azonban a terem két sarkán két omladék van. Melyik az út a kettő közül?

Az egyik omladék nyerges. A tetején kis omlott lyuk, amelybe egy emberököl ha belefér.

A másik omladékon oldalt feketélt valami keskeny nyílás.

— Itt az út kétfelé válik, — mondotta Miklós. — Most az a kérdés, melyiket bontsuk?

Föllépett a kövekre, s a lyukakhoz tartotta a gyertyáját.

A láng lobogott.

A baloldali nyilást is megpróbálta.

A láng ott csak állott.

A süvege szélébe tűzte a gyertyát, s belekapaszzkodott a legfelsőbb kőbe. Éva segített. A kő robogva gurult át a többen.

— Mégegyet! — mondotta Miklós.

Ismét nekifeszültek mind a ketten. Az a kő nem engedett

— Az aprókat kell körüle kiszednünk.

Fogta az ásót, és körülszurkálta vele a követ. Aztán ismét belekapaszzkodott.

A kő ingadozott.

Miklós nagyot lélekzett, s megtörülte az arcát.

— Fáradt vagyok.

— Pihenjünk, — zihálta Éva.

S leültek egy kőre.

Miklós a falhoz hanyatlott, s abban a percben elaludt.

Éva maga is kábult volt, és halálra fáradt. A ruhája térdig vizes, sáros; a kezei véresek. Haja a sok hajladozásban kibomlott s félig a dolmányba kötötte, félig azon kívül hullámozott a nyaka körül.

Fogta a gyertyát és benézett mind a két üregbe.

Akármelyiken mehetnek most már tovább, csak át kell itt bujniok.

— Kicsit megpihenünk, — mondotta, s a gyertyát a kőre ragasztotta. — de nem alszom el, nem, csak pihenek.

S amint hátradőlt, halk dübörgést hallott azon tájról, amelyen jöttek.

A szemöldökét összevonva fülelt: fönt dübörögnek-e vagy idelent?

Az alagút mélyéből vörös fényzál röppent elő.

— Miklós! — sikoltotta Éva.

S a fiút megrázta.

— Jönnek!

A fiú bágyadtan emelte föl a szemepilláit.
— Jönnek! — ismételte Éva kétségbeesetten.
S a kardjához kapott.

A kardnak csak a hüvelye volt meg. Ott maradt valamelyik omladéknál, hol követ feszítettek. Az övében volt jatagánokat is mind eltörték már a munkában, a zsebkést is. Nem volt náluk semmi.

A fény erősödve közeledett.

Éva minden erejét összeszedve kapott a kőhöz. Miklós is. A gyertyájuk elaludt. A kő mozdult, de nem engedett.

A rémület dermedtségével nézték, hogyan válik ki a sötétségből a fáklyát tartó kalmár, s mellette a lógó bajuszú természetes aga, akinek övében csillogtak a handsárok.

A következő percben kezek emelkedtek rájuk, s ők fogva voltak.

Az aga egy tekintettel rávizsgálódott a megkezdett munkára, s gyorsan határozott.

— Fogd a fáklyát kölyök! — parancsolt Miklósnak, — te már ösmered itt az utat.

Miklós nem értette a szavakat, csak azt látta, hogy a fáklyát a kezébe nyomják.

A katonák, egy perc, és szétszedték a nehéz köveket.

Az út két emberrnyi szélességben szabad.

Az üreg már akkor megtelt fegyveresekkel.

— Te vezetsz, — mondotta az aga Miklósnak, — az a másik pedig, — folytatta Évára mutatva — itt marad. Ha rosszul vezetsz bennünket, azt a nőt a közlegények közé vetem.

Egy janicsár tolmácsolta a szavait.

Éva behúnyta a szemét.

Az aga visszapillantott:

— Egy deli őrizzel!

S meglökte Miklóst, hogy induljon előre.

A deli Éva mellé állott. A többi megindult. Hogy azonban az aga nem mondta, hogy ki őrizze a foglyot, a deli csakhamar átadta egy másik delinek.

— Őrizd te!

Az is állt valameddig, de talán eszébe jutott, hogy akik elsőkül jutnak a várba, holtig nagyságos urak lesznek, átkinálta a foglyot egy műszellemnek.

— Nem őrzöm én, — legyintett a műszellem. S odább lépett.

— Majd én megőrzöm, csak eredj, — szólt ekkor egy görényprémes süvegű öreges aszab.

S kivonta a handsárját. Az asszony mellé állott.

Éva holtra váltan támaszkodott a falhoz. Mellette sűrűn lépkedtek el a különféle öltözetű, puskaporszagú és izzadtságszagú mocskos katonák. Valamennyi meztelen kardot tartott már a kezében, s valamennyinek a szeme lángolt a gyönyörű reménységtől, hogy az elsők között lehet.

Olykor egy fáklyás jött, s világított egy-egy csoport előtt. Olykor csak a sötétben toppogva jöttek. Zörgött-csörgött rajtok a fegyver. Egyik egy összegöngyölt vörös zászlót hozott a vállán.

Egyszercsak tompa mély dörgés hallatszik, mintha a föld belsejében dörögne az ég. A terem bejáratától visszafelé az alagút hosszan beomlik. A dübörgés percekig hallik. Kövek omlanak, s tompán buffannak alá. Az előlmenők után nem jöhet többé senki.

Az omlás irányából tompa jaj és hörgés. A másik irányban az elhaladó fegyverek halk zörgése.

Az asszony őre megszólal magyarul:

— Ne féljen!

És megfogja az asszonynak a kezét:

— Kicsoda maga?

Az asszony nem birt megszólalni.

— Magyar?

Az asszony bólintott.

— Jőjön, — mondta az aszab. — Az út itt kétfelé válik. Ha ki tudom bontani a másik nyilást, megszabadultunk. De ha itt is beomlik...

Éva az élet áramlatát érezte újra az ereiben.

— Kicsoda kegyelmed? — kérdezte felocsulva.

— Varsányi a nevem. Javát akarom.

Acélt és kovát vett elő az övéből és kicsiholt.

A tapló csakhamar égett. Illatos füst vegyült az alagút fojtott levegőjébe. Viaszgyertyához tartotta és fújta.

A gyertya lángra lobbant.

— Fogja húgom ezt a gyertyát.

A baloldali omladékhoz lépett, s egy-két ránással meglazította a köveket.

Kis ember volt, de erős. A nagy kockakövek egymásután gurultak, hol kifelé, hol befelé. Csakhamar akkora nyilás tágult, hogy egy ember át-bujhatott.

Elvette a gyertyát az asszonytól és előre bujt. A tenyerét a gyertya elé tartotta. Annyira sietett, hogy Éva alig bírta követni.

Az út ott már tisztább volt, de még mindig lefelé kellett menniök.

Varsányi egyszer visszafordult.

— Maga talán asszony-kém? Talán a királytól küldenek izenetet?

— Attól, — hagyta rá Éva, mintha álomban beszélne.

— Jön a király hada?

— Nem tudom.

— No nem baj. Csak tudnám hol vagyunk? De siessünk, hogy a törököt megelőzzük.

Az út már emelkedett. Oldalt egy-egy fülke feketélt. A kövek barnák voltak és a nyirok harmatként csillogott a köveken.

— Siessünk! siessünk! — mondotta ismét Varsányi. Alighanem a viztartónál lyukadunk ki. Fehér vakolathalom zárta el az utat. Azon át erős mézszag érződött.

Varsányi a fejét vakarta:

— Tyüh, azt a purgatóriumát ennek a keserves világnak!

— Mi az?

— Semmi no. Majd én előre mászok. Fogja ezt a gyertyát.

Ráhasalt a halomra. Átmászott. Éva benyujtotta a gyertyát.

Varsányi állt már odabent. Fogta a gyertyát és hümmögött. A kezét nyujtotta Évának: segített neki, hogy a halmon átcsúszhasson, s megálljon.

Egy tág és homályában is fehérlő üregben voltak. Felülről gyászének hangzott: az *In paradisum deducant te angeli*. A magasból nappali világosság szűrődött alá.

Az üreg telve volt egymáson keresztül-szanaszét heverő fehér koporsóval, s köröskörül hig mézszel. A koporsók szélén rojtokba száradt a méz. Oldalt a koporsók mellett egy félig eldölt inges, bajuszos, csontos képű halott meredt ki a mésztóból. A felülről ömlő világosság megvilágította az arcát. A nyakán kötél lógott.

Varsányi bámulva nézett arra a halottra. Aztán visszatekintett.

Éva ott hevert mögötte a földön, ájultan.

•

Ekközben a fiu is vezette a török hadat.

Eeleinte ólmos volt az ijedelemtől, de aztán arra gondolt, hogy ha kibukkanak a várba, majd kiált ő akkorát...

Ez a gondolat megerősítette. Ingadozás nélkül vitte a fáklyát hol az aga előtt, hol mellette.

Csakhamar ők is fölfelé kanyarodtak. Föl, föl egyre feljebb. Végre megakadtak egy falnál, amely az Egerben mindenütt azonos homokkőből épült, s amelynek vakolata arra vallott, hogy régideje rakták.

— Bontsatok! — parancsolta az aga.

A vakolat csakhamar hullott a jatagánok és dárdák vasa alatt. Csak az első két-három követ volt nehéz kibontaniok, a többi már könnyebben mozdult az acélizmu kezek erejétől.

De mégis tovább dolgoztak egy óránál.

Mikor már emberfértérnyire bővült a nyílás, az aga átléptette Miklóst.

Tágas pinceféle helyre jutottak. Mindenféle hordók és hordók. Csak az volt a különös, hogy az a hely inkább teremhez hasonlított, mint pincehez. A falon is egy rongyos nagy kép, s alatta kerek kád. A képen két fej látható. Az egyik szakálas szomorú arc. A másik egy szintén szomorú ifjú, amint a szakálasnak a mellére hajol. A fejük fölött fénykör. Az ifjú feje alatt kifehérlik a fal a vászon rongyai közül.

S hallatszik a várbeliek járása-kelése.

— Fegyvert a kézbe! — szólt hátra halkan az aga. Csendesen gyülekezzetek. Csend! Csend!... Amint az ajtót felszakítjuk, nem szabad ordítani! Ha senkit se látunk, összevárjuk a hátul jövőket! A zászlósok azonnal a falra szökelljenek.

Két zászlós lépett előbbre.

Az aga folytatta:

— A kapu felé a többi, énvelem. Nincs kegyelem! Az ott álló őrség lefegyverzése az első, és a kapu gyors kibontása. Értettétek?

— Értettük, — hangzott a katonák halk morgása feleletül.

Az aga előbbre lépett, s megpillantotta a vasajtó előtt a nagy puskaporos kádat. Meghökkenet.

A puskaporos kamrában voltak. A hordókban nem bor volt, hanem puskaapor.

De Miklós is tudta már, hogy hova jutottak.

Amint ott állott a nagy kádnál, visszafordult. Végigpillantott az egymásra tolongó fegyveres sokaságon. Arca sápadt volt és lélekké magasztosult. Fölemelte az égő fáklyát: belecsapta a puska-
porba.

IX.

Mikor a koporsót leeresztették, Varsányi felkiáltott az embereknek:

— Hé emberek!

A kiáltásra elképedt arcok jelentek meg tenn a temetőüreg ajtajában. Az egyik hajadonfővel, a másik rozsdás disztelen sisakban, mely szíjjal volt az állához erősítve.

Varsányi ismét felkiáltott:

— Én vagyok itt, Varsányi! Huzzatok fell!

A karjába emelte Évát, és koporsóról-koporsóra lépkedett vele a kötelekig. A két kötelet összefogta és beleült.

Az emberek felhuzzták.

A sirüregnél nem volt más, csak a két pap meg a két kötéleresztő paraszt. Azok csak bámultak Évára, aki halottként feküdt a gyepen, ahova Varsányi lebocsátotta.

— Hozzatok vizet, — mondotta Varsányi a parasztnak.

Ebben a pillanatban világot rendítő dördülés és pokoltűz siketít és vakít el mindent: vörös lángtorony lövődik fel a templombástyából. Fellövődik az égig, s fekete deszkák, gerendák, kövek, fadarabok, emberek kerengnek benne.

A dördülés úgy megrázza a várat, hogy mindenki megtántorodik s elrogyik, mintha egy láthatatlan nagy-erős kéz csapott volna reá.

A levegőből közápor, vér, fegyver, fa és donga hull alá.

Minutákig tartó halotti csend követte ezt a robbanást.

Halotti csend a várban és a váron kívül a török táborban is.

Mindenki kábultan bámult.

Az ég szakadt-e le? Vagy a föld nyilott meg, hogy tűzokádó pokollá válva itéletnapi borzalmas lángözönbe borítsa a világot? — nem értette senki.

Török csell — Ez volt az egyetlen első gondolat a várban, mindenkiben.

A vár elveszett! — Ez volt az egyetlen érzés, amely a dobbanásban megállt sziveket kövé dermesztette.

Gergely a Sándor-bástya alján pokol-szerrel telt bögréket kötözött. A robbanás szele neki taszította őt a pajzsoknak, amelyek szögeken függve borították a falat.

Ahogy fölemelte a fejét, a lángoszlop fölül kitölcséresedve vöröslött az égen, s benne egy fekete malomkerék, a kerék körül hanyatt fekvé lefelé szálló kerengő ember és külön egy combtól-egész emberláb.

Volt annyi jelenléte, hogy a bástya boltozata alá ugrott, de ő is gondolata-szakadt siket arccal nézett az első percben maga elé.

A következő percben azonban megmozdult a vár népe. Fel-alá futkosó emberek, fegyvereiket elhányó katonák, jajgató asszonyok, fékeiket elszakított megvadult paripák kavarogtak mindenfelé.

Lent a török táborban diadalmas üvöltés,

ostrom-létrák emelkedése, s a vár felé hullámzó fegyveres ezerek.

— Végünk! — hangzott a várban nyögő jajok közt mindenfelé.

Asszonyok a gyermekeiket kézen ragadva és ölbe kapva futkostak a kormos köveken és a kormos gerendákon, tüzes üszkőkön át összevissza. Mindenki menekült, és senki se tudta hova?

S a világzavarodásba mintha az ég is beleszólna: sűrű fekete hó hull. Fekete hó! hull-hullong. Oly sűrű, hogy tiz lépésnyire nem lehet benne látni.

A pörnye volt az. Beszállingózta a várat, mintha gyászba akarná takarni.

S eléktelenedett holttestek, és vérző emberi tagok heverték a szétszórt köveken és gerendákon.

Dobó hajadon fővel, a paripáját rángatva, száguldott a robbanás helyére, s a katonákat a falra parancsolta.

— Nem történt semmi! — kiáltozta jobbra-balra. Csak huszonnégy tonna puszkapor volt a sekrestyében!

A tisztek is mind lóra kaptak, és a Dobó szavával csillapították a népet mindenfelé.

— Vissza mindenki a helyérel! Csak huszonnégy tonna puszkapor...

Mekcsey dühében egy eltört lándzsa-nyéllal püfölte a kábult és engedetlen katonákat.

— Fegyvert fogj, a kutya Heródesedet! Falra! S maga is leugrott a lóról. Őles kópját kapott a kezébe, s a fal tetejére rohant.

— Utánam fiúkl! Utánam, aki ember!

A falramászó törököket hosszú sor tüzelés fogadta. A katonák a belső térről, vezérlet nélkül

is a falra futottak, s dolgozott a kópja, a kard, a csákány.

A török szintén rendezetlenül egymást nyomta előre hátra, s kint a falak körül épp akkora volt a zavarodás, mint bent a várban.

Legtöbben a robbanás helyére tólultak.

Gergely látta a maga bástyájáról, hogyan ömlik a már ritkuló fekete pernyehullásban a tarka török had, a templombástya felé.

— Itt maradj! — kiáltotta Zoltaynak, s ő maga a kardját kivonva szaladt a templombástyára.

— Korcsolás! — kiáltott egy befelé ballagó tizedesre, — gyere velem.

Az ember őt lépésnyire volt csak tőle. Rá se nézett.

— Korcsolás Máté! az apád irgalmát.

Az ember maga elé bámulva ballagott nyugodtan.

Gergely utána ugrott. Megkapta a vállát.

— Hát nem hallod!

Az ember mintha álomból rettenne fel, néz Bornemisszára.

Gergely akkor látja, hogy a két füléből folyik a vér. Az bizony csakugyan megsiketült.

Gergely otthagyja: tovább siet.

Utközben az üstökre tekint. Azoknak a levese fő ott, akik délben vártán voltak, s most kerülnének ebédhez. A nyolc nagy üstben apróra vágott hús forró leve gőzöl és rotyog.

Gergely megáll. Felkapja az ebédhordó rudat. Áttaszítja az egyik üst fülén, s odakiált a tálás parasztnak:

— Fogja kend! A többit is hozzátok a bástyáral!

S mikor fölértek, lezuditotta a forró levest a létrákon sokadozó törökökre.

Varsányi mikor felocsudott, az asszonyt látta maga előtt a földön. A két pap azon ingesen stólásan a falakra futott és fegyvert kapott, a két paraszt meg kétfelé, vélhetőleg az ágyúkhöz sietett.

Varsányi fölemelte Évát a vállára, mint valami zsákot, és a palotába vitte. Gondolta: ha királyi kém, odavaló: bizonyosan levelet hozott.

S bírta Baloghnéra, hogy locsolja fel.

Csak az ostrom visszaverése után szemlélték meg, hogy a robbanás micsoda kárt okozott.

A templombástya jobb oldala a sekrestyével együtt fekete tátongó üredék volt. A várfal az éjjeli építéssel együtt ledőlt azon a helyen, s a két száraz malomnak, amelyik ott dolgozott, csak a düledéke volt meg. A sekrestye oldalában harminc vágni való marha állt lent. Azok vérükben döglötten heverték.

A vártán állt nyolc legényt darabokra tépetten találták meg. Odaveszett egy hadnagy is, Nagy Pál, akit Bátory György küldött harminc darabanttal Erdőd várából.

S a közelben állott katonák közül is sokan megsebesültek. Egy Horváth Gergely nevű vitéznek vállban szakította le a karját a robbanás valami köve. Még aznap meghalt, s még aznap lebocsátották a temetőbe.

A várbeliek csak akkor tértek teljesen észhez, mikor látták, hogy a török nem birt a várba felhatolni.

— Az Isten is védi Egert! — kiáltotta Dobó a haját hátrasimitva és az égre pillantva. Bizzatok vitézek az Istenben.

Az ostromot voltaképpen a leves verte vissza.

A török hozzá volt szokva tűzhöz, kardhoz, kopjához, de a forró levest csak kanálban ismerte. Amint az első létrán végigömlött a forró paprikás lé, az embereket mintha lesöpörték volna. A létrák alján tolongó had is szerte ugrott. Ki a kezéhez kapott, ki a nyakához, ki az arcához. A fejüket pajzsossal takarva káromkodtak el a falak alól.

A várbeliek könnyebben lélekzettek.

Dobó a molnárokat és ácsokat hívatta.

— Szedjétek össze hamar a malom részeit. A kettőből csináljatok egy portörő külyüs malmot. Ami hiányzik, azt az ácsok azonnal faragják!

S körülpillantott:

— Hol a számtartó?

Egy kormos fekete alak lépett elő a monostor falaiból. A bajuszára szállt kormot fujva, szakálát ütögetve állt Dobó elé.

Az öreg Sukán volt

— Sukán bácsi, — mondotta Dobó, — adjon ki a pincéből salétromot, ként és szenet. Mihelyt a malom elkészült, a molnárok puskaport őrletnek.

Csak akkor gondolt arra, hogy maga is mosakodni menjen. Olyan volt ő is, mint a kéményseprő.

A palota ajtajában egy kormos ember ült. Félig törökösen volt öltözve. A kezében egy nagy sült tök. Azt ette kanállal.

Amint Dobót meglátta, fölkel.

— Te vagy Varsányi?

— Én vagyok uram.

— Mi hirt hoztál?

— A királyi követet hoztam uram a várba. Asszonyféle.

Dobó nagy lépésekkel sietett Baloghnéhoz.

— Hol a követ?

Az asszony Pető ágya mellett ült. Sisakot bélelt piros selyemmel, — a fia sisakját.

— Követ? — bámult Dobóra. — Ide csak egy asszonyt hoztak.

— Hát az az asszony?

Baloghné benyitott a szomszédszobába, s megint bevonta az ajtót.

— Alszik — mondotta, — ne háborgassuk. Igen el van csigázódva, szegény.

Dobó benyitott.

Éva az ágyban feküdt, fehér tiszta ágyban. Csak a feje látszott, amint halványan szétomló barnahajával környezetten, be volt süppedve a párnába.

Dobó elámulva nézte azt az aludva is szenvedő halottszin női arcot. Nem ismerte.

Visszavonult.

— Valami levelet nem hozott?

— Nem.

— Kérem a nőnek a ruháit. Ki ez a nő?

Baloghné vállat vont, majd kérlelően nézett Dobóra.

— Azt mondta, hogy a nevét ne kérdezzük. Attól tart, hogy kegyelmed nem szivesen látja.

— Kérem a nőnek a ruháit!

Baloghné egy sáros, meszes török katonai ruhát emelt be a folyosóról. A kis szattyáncsizmák kénszin-sárgák, rajtok sarkantyú. Az övben ötven és egynéhány magyar arany; egy kardnak a hüvelye és két török jatagán

— Tapogassa össze a zsebeket.

Az egyik zsebben papiros zörgött.

— Ez az, — kapott rajta Dobó.

S azon kormos kézzel fölbontotta az összehajtott pergamenpapirost.

A vár rajza volt rajta.

Semmi más nem volt a zsebekben, csak egy zsebkendő meg egy pár összegyűrt keztyű. A ruha varratait is összetapogatták, fölfejtették.

A csizmáit is szétbontották.

Semmi.

— Nincs-e nála az ágyban?

— Nincs, — felelte Balogné, — én adtam szegénykének inget is. Oh, hogy el van csigázva... Régen nem alhatott. A föld alatt jött be, a Halottak útján át.

Dobó behivatta Varsányit.

— Azt mondtad: követ.

— Úgy értettem.

— Hát nem mondta tisztán?

— Nem beszéltünk mink uram. Az alaguton jöttünk be csaknem futvást.

— Micsoda alaguton?

— A temetőn át.

— Ílát ott is van alagut?

— Már nincs uram.

— A töröknek van-e élelme?

— Jön néha tíz-húsz szekér liszt, meg egy-egy nyáj birka. Isten tudja, hol szerzik! A rizsük régen elfogyott.

— Ésszerint nem éheznek még?

— Eddig nem igen.

— Mit tudsz még a táborból?

— Csak azt, hogy Királyszéke felől aknát ásnak.

— A várba?

— Bizonyosan, mert a lagundsik dolgoznak.

— Miért nem jöttél be? A rőzsehordásról hirt kellett volna hoznod.

— Nem lehetett. A kapuk elé a legerősebb janicsárokat tették, s nem volt janicsár-ruhám.

Gyanút keltett volna, ha át akarok rajtuk jönni.

— Hát most már maradj a várban. Jelentkezél Bornemissza Gergely úrnál, és jelentsd meg neki, hogy az aknát merről ássák. Azután visszatérsz. Itt tartózkodj az ajtó körül.

Az irás még a kezében volt. Hivatta Mekkseyt. — Fogd ezt a rajzot, — mondta neki. — A földalatti utak vannak rajta. Nem is tudtam, hogy ilyen rajz is van a világon. Szólítsd azonnal a kőműveseket, és rakasd be, ha van még berakatlan. Legelőször is a temetőgödörnél falaztasd be azt az alsó utat.

Még a két apródnak osztott néhány megbízást, aztán két vödör vizet kért a kádjába. Fürdés után más ruhát öltött. A lábszár-vasat is felkapcsolta, s végigdőlt a medvebőrös lócán.

Igy aludt mindig, ahol elnyomta az álom a napnak és éjnek egy-egy órájában. A várbeli katonák azt beszélték róla, hogy sohasem alszik.

X.

Dobó csak este szólhatott Évával.

Bornemisszáné már akkor fölkelte. Könnyü otthonkába volt öltözködve Bizonyosan azokból a női ruhákból szedett valamit magára, amelyek az első kicsapáskor jutottak az ura kezébe zsákmányképpen.

Azokat a női ruhákat nem tudták a kótyavetyén eladni, hát beakasztották a palota egy üres szobájába. Jó lesz a szegényeknek az ostrom után.

Dobó a vacsorájánál hívatta be.

— Kicsoda kegyed? — ez volt az első szava hozzá.

Mert azt mingyárt látta, hogy úri nő.

Balázs apród Dobó mögött állt. Baloghné is bent forgolódott a szobában. A birkapecsenye mellé akkor tett vörös bort. A két viaszgyertya mellé mégegyet gyújtott.

— Nem tudom megmondhatom-e másképpen mint négyszem között, — felelte bágyadtan Éva. Nem Baloghné miatt, hanem mert nem tudom, hogy főkapitány úr megengedi-e, hogy a nevem tudva legyen.

Az apród Dobó intésére távozott.

Baloghné is kiment.

Éva megszólalt:

— Bornemissza Gergelynek a felesége vagyok. És könny gördült le az arcán.

Dobónak kiesett a kés a kezéből.

Éva aggódó szemmel folytatta:

— Tudom, hogy az ilyen helyen, az ilyen ~~mu~~kában nem jó, ha asszony van jelen. De higgye meg kegyelmed, nem nyügül jöttem, sem azért, hogy az uramat a harctól eljajgassam.

— Tessék, — intett a székre Dobó. — Engedelmet kérek, hogy evés közben fogadom. Tessék az ételből...

De ezek csak hideg szavak voltak.

— Köszönöm, — háritotta el Éva a kínálást.

S bágyadtan leült.

Hallgattak néhány percet. Aztán Dobó szólalt meg:

— Gergely tudja-e, hogy itt van?

— Nem. S bizonyára jó is, hogy nem tudja.

— Hát hugomasszony, — szólt Dobó erre már nyájas tekintettel, — jól tette kegyelmed, hogy elhallgatta a nevét. Gergelynek nem szabad tudnia, hogy kegyelmed itt van. Ebben kérlelhetetlen vagyok. Az ostrom már nem huzódhatik

soká: a fölmentő seregnek meg kell érkeznie.
Miért jött kegyelmed ide?

Éva szeme könnybe lábadt.

— A gyermekemet...

— Hát csakugyan elrabolták?

— El.

— És a gyűrű?

— Itt van, — felelte Éva s elővonta a nyakán függő zsinórt.

Dobó csak épp hogy rápillantott a gyűrűre.
Ivott egy korty bort, s fölkel.

— Mivel biztosít kegyelmed arról, hogy Gergelyvel nem beszél?

— Minden parancsának engedelmeskedem, főkapitány uram. Tudom, hogy...

— Megérti azt kegyelmed, hogy miért nem szabad Gergelyvel beszélnie?

— Gondolom.

— Gergely a várnak az esze. Az ő elméjét nem szabad elvonni a vár védelmétől egy percre se.
Kit ismer még itt kegyed?

— Mekkseyt, Fügedyt, Zoltayt. Apám is itt van, Bálint bácsi is, a papunk.

— Nem szabad mutatkoznia kegyednek kívül.
Bent kell rejtőznie Baloghnénak a szobájában.
Igéreje meg ezt becsületére.

— Igérem.

— Esküdjön meg!

— Esküszöm.

— Ott a falon a feszület. Kérem hozza ide: esküdjön meg szent erős esküvel.

Éva leakasztotta a feszületet:

— Esküszöm a fiam életére, az uram életére, apám életére.

— Köszönöm. Én viszont igérem, hogy a gyermeke előkerítésére mindent megteszek. Kérem azt a talizmánt.

Éva odanyujtotta.

Dobó felcsatolta a sisakját, s mielőtt keztyűt huzott volna, odanyujtotta a kezét az asszonynak.

— Bocsásson meg, hogy ilyen nyers vagyok. Nem lehet másképpen. Tekintse a feleségem szobáit, itt hagyott holmiját a magáénak.

— Még egy szót, kapitány úr: Balogné asszonynak mit mondjak: ki vagyok?

— Mondjon amit akar, csak Gergely meg ne tudja.

— Nem tudja meg.

Dobó köszönt, kilépett az ajtón, és a lováért kiáltott.

Estefelé szél kerekedett. Kifujta a kormot, pörrnyét a várból. Bizony már nem söpört ottan az ostrom óta. Mindenfelé szemét és dögszag. Hát még kívül a váron!

Dobó a robbanás omladékaira szólitotta a kőmivéseket és parasztokat.

— Szedjétek össze a szanaszét heverő köveket! Úgy rakjátok a falat, hogy a kő mindig takarjon benneteket.

Aztán az apródjához fordult:

— Eredj csak Balázs: hozd ki a spanyol viaszt. Gyertyát is

Fölment a Baba-ágyúhoz, leült az ágyúra s őnnai egy szelet papirosra irt.

Hallod-e Dervis bég! Bornemissza gyerekét mihelyt megtalálsz, tudasd kékvörös zászlóval azon a jegenyefán, amelyik a patak mellett a vártó északra áll. Gyűrűd lenyomata a levélen van. A gyermeket fehérzászlós küldött hozhatja. Nemcsak a gyűrűt adom ki érte, hanem egy nálunk rab török gyermeket is.

Mekcseyt szólította.

Eltakarta az irást a kezével s azt mondta neki:

— Ird ide Pista a nevedet.

Mekcsey szótlánul aláírta.

Balázs már ott állt a pecséttel és a gyertyával.

Dobó elhajolt az ágyútól s úgy csöppentette a viaszt a levél belsejébe Mekkseynek a neve mellé. Mekksey rányomta a gyűrűjét a pecsétre, aztán anélkül, hogy kérdezte volna: kinek? mi- nek? — tova-sietett.

Dobó összehajtogatta a levelet, s kívül a török gyűrűjével pecsételte le.

A félhold és a csillagok tisztán látszottak a pecséten.

S hivatta Varsányit.

— Varsányi barátom, — mosolyodott reá, — most tudom már én, hogy miért nem jössz te a várba? Minek is jönnél, mikor úgymint mindig ki- küldünk. Ismered-e Dervis béget?

— Mint a csizmám szárát, — felelte vigan Varsányi.

— Hát ihol ez a levél. Ezt belopod a sátorába, vagy a ruhájába, vagy az ivópoharába, ahogyan lehet.

— Értem.

— Aztán elmegy Szarvaskőre, s megvárod Vas Miklóst. Most már jönnie kell.

— S hogy jutunk be a várba?

— Mondd meg a kapuőröknek, hogy minden éjjel zsineget lógassanak le. Kitapogathatod. A zsineg csengőt rántson fenn.

Varsányi kendőbe takarta a levelet, s a kebe- lébe rejtette.

A Sándor-bástyán szaporán duhogott az ágyú- golyó. Dobó látta, hogy zavarodás van ott. A katonák rendetlenül ugrálnak el onnan.

A török valahogy tudomást szerzett arról,

hogy a külső várfalat egy kis kapu köti össze a belsővel. (Olyan az átjáró a két fal között, mint a csaton a pecek.) Hogy tudhatta ezt meg a török? Két magas létráját összerakta, összekötötte derékon: állt a kettős létra, a Királyszéke hegyén, mint a fordított V betű, így Λ. Egy török felfutott reá. Meglátta, hogy a kiskapun ki- és bejárnak a vitézek. Nosza ágyút vontatnak a hegyre, s erősen golyózzák a kaput.

Egy óra nem telik belé, rakásra sebesül a magyar a kapu táján, s vagy öten el is dőlnek.

— Deszkát fell — kiáltotta Dobó. A palánkot emeljétek magasabbra!

De hiába emelték a takarót oda. A török ágyúk már úgy feküdtek, hogy rászórták a golyót a deszkán, palánkon át is a kapura.

— Ez egy mázsa puszkaporomba kerül! — morgott Dobó. Éppen most!

Gergely futva jött a szeglettoronyból.

— Kapitány uram, — lihegte — így nem maradhat a kapu! A legjobb katonáimat ellövíki!

— Teszünk róla, — felelte Dobó.

S halkán folytatta:

— Várnunk kell. Mig a porcsinálást meg nem kezdik, nem löhetünk.

A golyó hullt a kapura, mint a mennykő.

— Engedje meg, kapitány uram, hogy másutt törjünk kijáró nyílást, vagy hogy alól ássunk kijárót.

— Neked nem kell külön engedelmet kérned Gergely. Cselekedd!

Gergely lyukat vágatott a falon, s azon át járatta a katonáit.

A török pedig szórta tovább is a golyót az üres kapura, úgy, hogy söpörni lehetett a golyót a kapu alján.

Éjjel ismét hordta a török a földet, a rőzsét. A hold valamennyire világított nekik. A várból ki-kilőttek rájuk.

— Ne löjjetek! — mondotta Dobó.

Hogy a várbeliek elcsöndesedtek, a török zsi-bajgás, dobogás, ropogás hangja egyre erősödött. Szaporodtak.

Dobo a négy romláshoz rendelte valamennyi puskás katonáját. Egy sor fekvő fölött egy sor térdelő. A térdelők fölött egy sor előre hajló.

A iámpások elsötétedtek.

A török mindegyre több és födetlenebb. Apró kézilámpások világítanak nekik a munkában.

Mikor a csoport följebb-följebb hágva ott tur-bánzik már a romlás előtt, Dobó tüzet kiált.

Ürdítás és megzavarodás követte a lövését. A futó és elnyargaló csoportok bizonyították, hogy a lövés nem esett hiába. Egynéhány tüfenksi visszapuskázott, de senkit se talált. A munkát csak a fal tövében folytatták, s óvatosan, mindig takarva magukat.

Országos Széchényi Könyvtár

XI.

A malom éjjel-nappal duhogott. Tizenkét külyü törte a salétromot és szemet szorgalmas sietéssel. A friss puszkapor feketén pergett a tek-nőbe. A várbeliek bizalma visszatért.

A török új sáncot vetett, s alighogy megvir-radt, a nagy prépost házánál három zarbuzán dördült meg. Az északnyugoti torony volt az új cél. Onnan ugyan bajos ostromot kezdeni, de talán el akarták vonni az erőt a többi vár-oldaltól.

A nagy fekete ágyúgolyók a tornyot közel-gették.

A lövés irányában állt a gyalog-katonák lakólázának a sora, a városra néző várfal hosszában. Azokra hullt a faltörő golyók közül, amelyik gyengébb erővel indult.

A várnagyi palota nyugoti odala kezdett szakadozni.

Baloghné rémulten esett be abba a szobába, ahol Dobónak ágyat vetett.

A kapitány az ágy mellett ült a karosszékében, vasban, ahogy künn szokott járni. Csak éppen, hogy a sisak nem volt a fején. A két kezét a szék két karján pihentetve aludt édesen. Előtte égő gyertya. A feje fölött elbarnult olajfestmény: Szent István király képe, amint a koronát Máriának nyújtja. A bástyává alakított templomból tette oda valami katolikus kéz, noha már olyan fakó volt, hogy az alakok szeme csak barna foltnak látszott.

Dobó ott szokott aludni.

Csak virradat felé tért azon a napon haza. A hajnali órára hirtelen való ostromot várt talán, hogy nem vetkezett le.

Azt az oldalt lőtték, amelyekben aludt. A golyók úgy rázták a házat, hogy a gerendák recsegttek. A szoba egyik falán négy-ujjnyi széles repedés. Ki lehet rajta látni a palánkra.

— Kapitány úr! — rikoltott Baloghné.

A vakolat egy újabb lövéstől a fejére hullt az asszonynak.

Odaugrott a kapitányhoz és megrázta.

— No mi az? — tekintett föl Dobó.

— A palotát lövik! Keljen fel az Isten szerelmére!

Dobó körülnézett. Látta a szakadást. Fölkelt.

— Az ágyamat hát akkor levitetjük, — szólott, — valamelyik alsó szobába, amelyik közel az ajtóhoz. Mingyárt visszajövök.

Ez a *Mingyárt visszajövők*, — olyan soha nem teljesített mondása volt Dobónak, hogy Baloghné még abban a veszedelemben is elmosolyodott.

— Legalább azt várja meg, míg egy kis bort forralok.

— Az jó lesz. Köszönöm, — felelte Dobó, s a vakolatport levergette a hajáról, — a gyomrom alélt. Néhány szem szegfűszeget is kérek bele.

— Hova küldjem?

— Majd beugrok érte.

— Dehogy ugrik, kapitány úr. Kiküldöm a fiamtól.

Egy felkantározott ló mindig ott állt az ajtó előtt, s a ló mellett hol az egyik, hol a másik apród a maga kis lovával. Dobó ráfordult és megindult, hogy a várat bejárja.

A katonák egyrésze öltözetlenül tolongott ki az apró kaszárnya-házakból. A fegyver a felsőruhával a vállukon, vagy a hónuk alatt. Némi-lyeknek a nadrág is a nyaka között. Káromkodnak.

— Menjetek a monostorba, — mondotta Dobó. Azt nem lövik. Hordjátok át a szalmazsákokat is. A folyosókon van hely.

Egy másik csoporttal Mekcsey sietett át a piacon. Ásó, kapa és csákány van a katonáknál. Mekcsey egy nagy kovás puskát tart a kezében.

Hogy Dobót meglátja, fölemeli a puskáját, s feléje int. Dobó odaszökteti a paripáját.

— A Királység felől aknát ásnak, — jelenti Mekcsey, — azok ellen megyünk.

— Jó, — helyeselt Dobó, — hát csak vezesd munkára őket. Assanak. Azután azonnal keress meg.

A Bolyky bástyára sietett. Annak az alján lent az istálók előtt öt ember ült. A fejükön sisak. Az arcuk piros a tüzfénytől. Apró szalmakoszoró-

rukat kötöttek. Mellettük üstökben főtt a szurok.

A bástya alatt Gergelyt látja, amint a dob fölé hajol. Nézi a borsót. Hogy Dobót meglátja, fölkel:

— A törökök aknába fogtak. Ma már megneszeltünk egyet. Mekksey maga ment rájuk.

— Tudom, — felelte Dobó.

— A dobok mind meglágyultak, használhatatlanok, de a víz rezgése elárulja őket.

Dobó a palánkhöz állt, és egy hézagon kivizsgálódott.

A töréseknél körülbelül egy ölet emelkedett a törökök töltése. Egy holt akindsit akkor vittek el a dervisek két kópján a rözse közül.

Az még az éjjeli lövésben esett el.

Szemben a falakkal már mindenfelé látszott a sok árok és deszka-sövény. A török is takarta magát.

— Valami készül megint, — rázogatta a fejét Dobó, — a jaszaulok és janicsárok nem mutatkoznak semerre se.

Mekksey akkor ért föl a bástyára.

— Ásnak, — jelentette röviden.

Az arcán látszott, hogy azon éjjel semmit sem aludt. A szeme vörös volt, és szintelen. A haja kócos. A dolmánya vállon meszes és sáros. Bizonyosan a kőmiveseknél segített a gerendák emelgetésében.

— Kapitánytársam, — szólt reá rendelkezőn Dobó, — azonnal aludni menj!

A lépcsőn akkor hágott fel Balázs apród. A kezében ezüstartálca, s a tálcán ezüstpohár. Fehéren párologott a pohár a hajnali hideg levegőben.

Mekksey köszönt és leindult.

Dobó szelidre változott hangon szólt utána:

— Pista!

Mekcsey megfordult.

— Vedd el Balázstól a poharat, és idd meg kedves öcsém.

XII.

A következő éjjelen megtudták, hogy mit műveltek aznap a janicsárok?

Hát biz ők olyforma készségeket szereztek, mint amilyenek alatt a papok viszik a szentséget a körmeneteken. Csakhogy a mennyezet teje erős deszka, a négy rudja meg négy kópja.

Ilyen mozgó tetők alatt hordták aznapról éjjelenkint a földet, meg a rőzsét.

Magyarul ezt *tárgy*-nak nevezték akkoriban.

A főtisztek délután nagyot aludtak. Többnyire délután aludtak, mert az ostromtól csak reggel lehetett tartani, s délelőtt a török aznapi szándéka már kitudódott. Éjjel megint talpon voltak, s olyankor a legénység fele tért nyugovóra. Dobó úgy egyezett meg Mekcseyvel, hogy nem osztanak rendes időt az alvásra, hanem amint az egyik pihen valamelyest, a másik tér azonnal egy kis pihenőre.

Bizony nem aludt az egyik se. Csak itten-ottan a bástyazugban, földhányáson, ha aludtak ültön egy-egy órát, néha délután kettőt is. Dobónak már mintha vörös pántlikával szegték volna be a szeme körületét.

Hej mérgelődtek a puskások, hogy a törököt a tárgyak sokasága takarja. Ami dcszka csak maradt a városi házak mennyezetében, kerítésekben, disznóólakon, ezt a török mind összeszedte. Láta, hogy másképpen nem boldogul, csak ha maga is falat emel.

A Sándor bástyán már annyira felmagasították a töltést, hogy a romlásig ért, vagyis a várbeli

falnak ágyúgolyóktól leromlott szakadéknak az aljáig.

A tárgyak fedték a törököt, a rőzsék fedték a feltoló fejét. A romlás körül mindig húsz puskásunk őrködött, meg egy töltött mozsár. A falon is odavigyázó fegyverek. Dehát hiába: a homály is takarójuk volt az éjjeli munkában a törököknek

Gergely maga is ott éberkedett legjobban a legnagyobbik romlás mellett.

Egyszercsak valami húsz török törekedik elő. Mindenik fején venyige csomó. Persze csak árnyékok az éji homályban.

Gergely leszól a falról:

— Gasparics!

— Tessék, — hangzik egy férfihang.

— Nem viszket a markotok?

— Dehogynem az áldóját! Hadd üssünk ki rájuk hadnagy uram!

— Üssetek ki a pogány teremtésit! Csak arra vigyázzatok hogy amint szúrtatok, azonnal ugorjatok vissza.

— Értem hadnagy uram.

A romláson dolgoztak a kőmivesek, de még akkora volt a rés, hogy akár szekér is bemehegett volna rajta.

Gergely szavára kiszökken Gasparics, mellbeszúr egy jatagánokkal körülfegyveres törököt. S visszaugrik.

A török összeesik. A többi hord tovább.

Gasparics hőstettét látva, három ember ugrik ki a résen. Lándsával leteritenek ugyanannyi törököt. Megint ugranak vissza.

A török káromkodik, megzavarodik. De alulról tolong a többi.

A résen most már tiz ember rugaszkodik ki. Ki karddal, ki lándsával. Szúrják, vágják a

rőzsehordókat. Aztán visszafordulnak és beugrál-
nak a résen egymásután.

A török elhányja a rőzsét, harmincan is neki
a három hátulmaradtnak.

— Vaj basína kenef oglu!...

Gergely lövet a falról. A török egyik a má-
sikra bukfencezik, hanem Kálmán tizedes nagy
lándsaszúrást hoz vissza a mellében.

— Lőjjetek tik is! — kiált le Gergely.

A többi törökre már az alsó nyilásból villámlik
a halál.

Ennél a villámlásnál látszik, hogy valami negy-
ven török hever véresen a rés előtt. A többi török
egy csoportban lándsával, karddal rohan a rés-
nek.

— Lőjj! — kiáltja Gergely a falon fent állók-
nak.

Akkor érkezik oda Dobó.

A rés előtt fekszik hanyatt a vérében Kálmán.
A résen beszúr egy janicsár, s hogy senkit sem
talál, egy kurjantással beugrik.

Dobó épp a rés mellett áll. Úgy üti orrba mez-
telen ököllel, hogy a vér szétpreckel belőle.
Ugyanabban a pillanatban Gasparics lándsát vet
beléje.

A többi török nem meri követni. Hátat fordí-
tanak, és széjjelugrálnek a rőzsehányásban.

— Dobjátok ki a kutyát! — mondja Dobó a
kőmiveseknek.

S fölmegy a falra.

— Az aknázást abbahagyta a török, — mondja
Gergelynek.

— Gondoltam, — feleli Gergely.

— Van valami mondani-valód?

— Tessék megnézni a bögréinket.

A bástya alsó boltozatában függő olajlámpás-
nál öt legény dolgozik, s köztük a cigány is.

Egynéhány száz cserép-bögre hever ott. Azokat töltögetik.

Az egyik puskaport tesz bele egy marokkal. A mások rongyot és követ gyömösöl rá. A harmadik ismét egy marok puskaport tesz a bögrébe. A negyedik egy halom arasznyira vagdalt rozsdás puszkacső-darabok mellett ül, s azokat töltögeti puskaporral. Kétfelől fával veri be. Az ötödik dróttal szoritja a két dugót a csőhöz. A cigány besározza.

— Már háromszáz bögrénk van készen, — jentli Gergely.

— Tegyetek közéje ként is, — mondja Dobó, — jó nagy darabokat.

— Az bizony jó lesz, — feleli Gergely.

Balázs apród futott a kénért.

Dobó kisideig elégedett arccal nézte ezt a meszterkedést, aztán körülpillantott:

— Itt van Gasparics?

— Itt vagyok, — felelte a legény alulról.

— Gyere fel.

A legény felugrott, és összecsapta Dobó előtt a bokáját.

— Te voltál az első, aki a résen kiugrottál?

— Én, kapitány uram.

— Mától fogva tizedes vagy!

•

Hogy a tárgyak jó védelemnek bizonyultak az első éjjelen, látják ám másnap a várbeliek, hogy Hécey prépost házatól kezdve nagy földhányás túródzik a vár délnyugati faláig, vagyis a mostani kapujáig.

A falnál csakhamar hordók tolódtak fel az árokból, s ezer meg ezer kéz hordja és rakja az üres hordót.

A török feltörte a városbeli pincéket Kieresztette a bort a hordókból, s hordta a hordót és taposó-kádakat a vár alá.

Hát bizony azon az oldalon nagy hordófal épül. Kézből-kézbe száll a hordó, s fordul fenékel talpra valamennyi.

Még aznap fölépül a hordóhegy. Támasztéka a várfal. Túlfelől földdel töltött zsákok a lépcső.

A várból napestig puskáznak rájuk, de a hordó is védi őket. Dolgoznak serényen.

S még éjjel is döng és duhog a sok hordó és szüreti kád.

A puskások java-része odakerül most arra az oldalra. A mozsarak is ott guggolnak a falon. Egypár szakálas ágyú oldalt a hordóhalomra céloz

— Bolond a török, — mondja Fügedy.

De nem bolond az. Lám kora hajnalban még sötéttel előmozdul a hordók alján egypár nagy széles tárgy. Nyolc kópja tartja. Husz-harminc török is elfér egy-egy tárgy alatt.

— Tüzet és vizet! — rendelkezik Dobó. Hozzatok szalmát, vasmacskát, horgot és csáklyát, sokat!

Mert nemcsak a tárgyak mozgását látta, hanem azt is, hogy lent az árokban fáklyákat gyujtanak a törökök.

A Bebek-bástyát is lőtték tegnap, és ott is zsákokba kötött föld volt a lépcsőjük.

Dobó arra is elszemlélődik.

Gergelyt készen találja mindenféle láncrea kötött vacsmacskával és csáklyával. A bástyán tűz ég. A tűz mellett üstökben faggyú olvad. A szurkos szalmakoszoruk rakásokban rendezve feketéltek a tűz körül. A török ott is nagy tárgyak alá huzódva indul a vár ellen.

Mekcsey az ókapunál tömet. Onnan is ostromol majd a török.

A veszedelem mégis legfenyvegetőbb a délnyugati sarkon, a hordó hegynél, ahol Fügedy áll.

Dobó fölnyomta az acélsisakját, és Balázs apród kíséretében odanyargalt.

Hát már akkor nagy lánggal ég a palánk. A török valahogy meggyújtotta.

A török most nem orditoz. Óvatosan a tárgyak alá húzódva puskáz a várbeliekre.

Felülről nem lehet lőni őket. Az égő palánk aljából lövöldöznek rájuk, s lyukat vágnak a csákánynyal a kő között, hogy azokon a réseken is lőhessenek a tárgyak alá.

— Szalmát rájok! — harsogja Dobó.

Egyfelől a víz locsog a fent égő palánkra, másfelől olajba és faggyuba mártott tüzes szalmakoszorúk repülnek a tárgyak fölé.

Amelyik tárgy a falig jutott, azt a csáklyákkal fölfordítják, vagy ellökik. Amelyiknek a teteje tüzet fogott, azt csak engedik sorsára. A török egymásután hányja el az égő fedelet, és ordítva menekül a tüzezőből.

A hordók inognak alattuk. Egy vörös dolmányos a hátán viszi a lángoló tüzet. A védők kacagnak.

— Szalmát, csak szalmát! — kiáltotta Dobó.

Az olajba mártott szalmakoszorú lángoló rongyokban repül a tárgyak födelére. A kopjatartók eldobják a szerszámukat, s hanyatt-homlok rohannak le a golyózáporból.

— Szerencsés utat! — kiáltozzák a várbeliek.

De ez csak szünet volt. Amint az első támadókat visszaverték, a török ágyuk a palánk szaggatásába fogtak.

Dobó hasra fektette a népét, hogy a golyók ne találják. A palánk-cölöpök közül kettőt sikerült

a török ágyúknak ellőniök. A palánk megingott, és negyven öl hosszan ropogva, recsegve hajolt kifelé.

Még egy cölöprántás, és leszakad teljes hosszában.

— Csákyát elől — kiált Fügedy. És láncokat! Kötelet!

Ötven csáklya kap a kifelé hajló palánkba.

Vasláncok és kötelek, új cölöpök és karók kerülnek elő. A palánk csakhamar ismét az előbbi állásába igazodik.

Dobó már akkor a Bolyky-toronynál járt, ahol a szurok, puskapor és égett faggyú egybekeveredett bűdösségében Gergely fogadta az ostromot.

Az a derékban romlott szeglettorony nagy bizalma lett a töröknek. Hogy Temesvár is egy torony miatt jutott török kézre, azt vélték a szerencse sarkának, habár az első ostromban nem is sikerült az erejüket megvetniök benne.

Ott hogy csupa földet hordtak a torony fala mellé, belülről nem lehet ártani rajtuk.

— Jönnek már! Jönnek! — hallik a védők izgalma.

A törökök egymást nyomva tolakodnak a széles tárgyak alatt fel. Hull rájuk az égő szurkos és faggyús koszorú, mégis csak sikerül végre feltolakodniok a toronyba.

— Allah akbar!

— Üsd! vágd!

S a Királyszéke oldalán ezernyi ezer fegyveres török tolong a falhágásra.

A torony alján a falon csáklyák és kópják nyulakodnak alá. Taszigálják, kaparják, vágják, horgolják a tárgyakat.

De a török is dolgozik. A tárgyak alól a tüfenksik puskáznak. Lándsák és gránátok és nyilak röpülnek alulról a védőkre.

Egy páncélos szpáhi halálmegvetéssel ugrik a falra, s a két vasas kezével malmozva veri szét a csáklyákat és kópjákat. A másik, harmadik nyomában.

Míg azt a hármat leagyalják csákánynyal, szeges buzogánynyal, a többi a hátukon előnyomakodik.

— Allah! Aferin!

Egy perc nem telik belé, már feltoltak egy tehénbőrrel bevont tárgyat a torony tetejére, s az alatt harminc-negyven janicsár térdelve és hasalva lövi a bástyán küzdő katonákat.

— Alláh! Alláh! — üvölti nagy lelkesedéssel ezer torok alant.

— A diadal közel! — ordították a jaszaulok.

Dobó fejről leesett a sisak. Hajadonfővel rohan az ágyúkhöz.

A torony belsejében álló magyar katonák még csak nem is árthattak a föléjük tolakodott janicsárságnak, mert a torony teteje be van már deszkázva, s a deszkákat nem lehet lelökni a rajtok tiprongó janicsárok miatt.

— Gyertek ki! — rikoltja Gergely, amint meglátta, hogy Dobó az ágyúkat forgatja.

S a janicsárok puskáival mit se törődve, maga is csáklyát ragad. Beleakasztja az egyik tárgytartó kópjába s elrántja azt.

A bástyán állók megdöbbenve látják a torony elfoglalását. Mind a tüzes szerszámhoz kapnak, s a falon felnyomakodó janicsárokat elboritják tüzzel.

Dobó látja, hogy a janicsárok kapcsolata megszakadt.

— Lefelé az ágyút! Tüzet rájok!

Az ágyú fordul: láng és dördülés a töltésen sokadozó janicsárookra.

A janicsárféle katona nem igen tart az ágyú-

tól. Két ágyúnak két magva nem sokat árt. A dör-
gést meg megszokták. Csakhogy Dobónak az
ágyúi apró maggal vannak töltve. Közelről tizé-
vel-huszával dől tőle a török.

A janicsárok irtózva hátrálnak.

— Tüzet rájok! Tüzet! — hangzik fent is
Gegely szava.

S a torony-tetőn rekedt janicsárokra repül
a szurok-koszoru. A török jobbra-balra kapkod,
de hogy a puskáját már kilötte, nincs ideje újra
tölteni. A tűz és láng egyre több. Ordítva vetik
alá magukat a toronyból. S még jól járt az, aki
kivül esett. Az egy-roppanással kitorpte a nyakát.
No dehát aki a várba ugrott, az se táncol soká:
úgy agyon verik, hogy csontja se marad épen.

A török azon az estén és éjjelen a földbástyá-
nál folytatta a harcot.

A földbástya a város északnyugati szegletén
folytatása a kőbástyának. A földet össze-vissza
turkálták, hogy a bástya alá lyukat szerezzenek,
de a vár fala nem földre épült a hegyen. Fal
falon áll le húsz ölnyi mélységig, mintha az ismer-
etlen időkben a völgyből építették volna a várat,
s a következő kor népe meghordta volna a régi
várat földdel, s föléje építette volna a maga várát,
míg végre jött Szent István királynak a népe, s
váron vár fölé fölfalazta a mai várat.

Dobó csakhamar ráeszdött, hogy a törökök
éjjeli ostrom-lármája csak arravaló, hogy el-
vonja a figyelmet a fa-töltéstől.

Odarendelt a földbástyára egy hadnagyot két-
száz emberrel, s a többi népet meghagyta a rendes
számban a vártákon.

A török lovasság sem a hordóhegyen, sem a

torony ostrománál nem mutatkozott. Előre látható volt, hogy éjjel folytatja a fahordást.

Most azt találták ki, hogy rőzse helyett vastag fát hordanak. Amennyi teve, ló, ökör, bivaly és öszvér van a táborban, az alkonyatra mind hasáb-fával és dorongfával megrakodottan tér vissza a falak alá. Szekerek és kocsik végtelen sora nyikorog fával Almagyar felől s az Eged felől.

A falakkal szemben ásott földsáncokból először csak taláalomra dobálták ki a fát, azután mikor a fahalom eléggé takarta már őket, rendezésbe fogtak.

Ezer meg ezer kéz mozgatta, hányta a hasáb-fát és dorongfát egymásra. Az előbbi éjszakák csöndes munkája helyett, csupa zuhogást és kopácsolást lehetett hallani mindenfelől.

A fát vaskapcsokkal és láncokkal erősítették össze.

Gergelynek a bástyája előtt készült pedig az a nagy fabástya, s alig három öl távolságra a teteje.

A török okosan dolgozott: a fát úgy rakta, hogy mindig takarva legyen, s az egy öl magas takaró mögül átdobálták a vastag dorongfákat az üres térbe is. A köz szemlátomást temetődött be és nőtt a fahegy a köfal mellett.

És egyre közelebb a várfalhoz! Előre látható, hogy ha még magasíthatják, a maga súlyától dől majd a falnak.

Gergely hol az egyik lövőresen, hol a másikon nézett ki, hogy vizsgálja az ellenséges munkát. Utóljára fölment a palánkhöz.

Ott találta Dobót Balázs irnokkal. A kapitány a szokott térdig érő mentében állott. A fején könnyü fekete acélsisak. Hallgatta félfüllel az irnoknak valami panaszát.

— Uram, — mondotta Gergely, — kérem azo-

kat a zsindelyrakásokat, amiket a tetőről leverettünk.

— Hordathatod.

— Aztán kérek fagyut, szurkot és olajat.

— Amennyi kell, rendeld. Faggyu mennyi van Balázs?

— Van vagy tiz mázsa.

— Kérem mind, — mondotta Gergely, — ha még több volna. De talán szalonnával pótolhatjuk. Hát szalonnát is kérek, sokat.

— Szalonnát?

— Amennyit csak lehet.

Dobó hátraszólt Kristófnak:

— Eredj költesd fel Sukánt. Adjon az éléstár-ból fagyut és negyven oldal szalonnát. Hozzák azonnal ide!

És csak azután kérdezte, hogy minek?

Hát bizony Gergely azt eszelte ki, hogy amint a török ott hányta rakásra a fát, ő meg szalonnát, fagyut meg sindelyt hányatott a hasábfá és a rőzse közé.

A török nem ügyelt rá. A várból mindig dobáltak rájuk. Kő, csont, repedt fazék, döglött macska s miefféle repült középük minden percben. A két-három ujjnyi széles szalonnadarabok a sok minden között fel se ötlöttek. Ha éppen meg is nézte valamelyik, vagy nem ismerte mire való, vagy ha ismerte, utálattal nézte.

Gergely mind szeletekre vágatta a szalonnát és időnkint odadobatta a fa közé. S hullt közben az olajfestékes sindely, a faggyú, a szalma. Időnkint meg ledobott egy-egy szalmába pólyált cserépbögrét.

A bögrék sárral voltak betapasztva, dróttal meg körülfonva.

A belsejökben puskapor volt, meg töltött csődarabok s ujjnyi darabokban kén.

Dobó levizsgálódott.

— Mikorra elkészülnek, — mondotta, — reggel lesz. Kristóf, nézd meg Mekcseyt, ébren van-e? Ha ébren van, mondd neki, hogy én lefekszek. Ha nincs ébren, hagyjátok aludni. Azután az őrségeket járod be. Megmondod, hogy mihelyt ostromra való mozgolódást látnak, a szeglettoronyhoz jőjjenek jelenteni. Te nem fekszel le Gergely?

Gergely a fejét rázta:

— Megvárom a reggelt.

— És Zoltay?

— Aludni küldtem, hogy reggel erő is legyen a bástyán.

— Amint a fabástya fölépült, költess fell

Fölment a szeglettoronyba, s egy katonai nyoszolyára dőlt. Kristóf apród ott állt kivont karddal a torony ajtaja előtt.

Apródi kötelessége volt ez. Őrizte az alvó oroszánt.

XIII.

Hajnalra már csaknem olyan magas volt a török fabástyája, mint a vár fala. Másfél öl hiányzott csak, hogy olyan magas legyen.

Gergely még két meszes ágyúcső-darabot tömetett meg. Beverette fával keményen.

— No ez az ágyú se hitte, hogy mégegyszer lőni fog! — mondotta a cigány.

— Régi ágyúból új, — felelte az egyik katona.

— Hát ha új, adjunk neki nevet is, — mondta a cigány. Legyen az egyik *Rajkó*, a másik *Galamb*.

Mert minden ágyúnak megvolt a maga neve.

Gergely ólomgolyót vett ki a zsebéből és ráírta a kisebbik ágyúdarabra:

János.

A nagyobbikra:

Éva.

Hóna alá vette a két ágyúdarabot, és fölhágott a bástyára.

A hajnal gyorsan öntötte szét az égen a világo sságot. Lenn mozgolódott a tábor: csapatok zörgése közeledett mindenünnen.

Gergely felé egy legény futott:

— Jönnek hadnagy uram!

— Látom fiam. Fuss a kapitány úrhoz a szeglettoronyba. Mondd az apródjának: költse fel.

Az emberei már kopjákkal és csáklyákkal álltak a falon. A puskások a dértől fehér köveken frissen porozott csöveket tartottak. A bástya három ágyúja lefelé volt irányozva, a sötétkapu két ágyúja meg fölfelé a falakra.

— Gyujtsátok meg a szurok-koszorukat, meg a furkókat! — parancsolta Gergely, — és dobjátok ki!

Az emberek egyszerre munkában voltak.

Mikorra Dobó odaért, már úgy özönlött a dombokra a török, mint a hangya. A fát még mindig rakták és kopácsolták. Már olyan magas volt, mint a belső bástya. Időnkint át is löktek a hasábfából, hogy a két fal között való hézagot mindenütt kitöltse. Rengeteg sok fa volt ott. Egy egész erdő. S a favár erős. A tetején vizes tehénbőrrel gondosan beborított tárgyak inogtak.

Az égő koszoruk nem ártanak a nedves tehénbőrnek, ami meg máshova hull, lábbal löki a török odább.

Egy éles siphangra ezernyi ezrek *Biszmillah!* ordítása rázza meg a levegőt. A török muzsika harsogva szólal meg. S az óriás faépület dörg a felrohanó lábak robogásától.

— Alláh! Alláh!

— Jézus! Mária!

A tárgyak alól gyorsan tolódnak elő a rövid ostromlétrák, hogy áthidalják a fabástyát a kőbástyával.

De a várbeliek is fenn állnak már. Egyszerre százával repül a törökre a tüzes koszoru. Égő szalmakéve és kén borítja el a létrákat, s a szalmára hull a szurkos zszindely.

Az első törökcsoport, amelyik az égő tűzön át akar berohanni, a csáklyák és kópják hegyével találkozik. A többit már kard, csákány, tüzes furkó és láncos buzogány fogadja.

Egy telt-képü török, zöld turbán a fején, hatalmas boncsokot emelve bukkant fel a farakáson három ölnyire Gergelytől. Amint az Allah ordításában a feje szinte szájja változott, Gergely kapja a kisebbik ágyúdarabot, és belevágja annak a töröknek a pofájába. A nagyobbik ágyúdarabot a lent égő tűzbe veti.

— Alláh! Alláh! Bismillah! Iléri!

S a nagy faalkotmányt úgy bözsgi be a török, mint a hangya, ha a fészkére ütnek, s bizonynyal át is rohannának az égő tűzön is, ha egyszercsak az a feneség nem történik, hogy alulról fölfelé is megszólal a puska meg az ágyú.

A cserépbögrék pukkadozni kezdtek és szerzetészt dobálták az égő ként. Mintha tűzokádó hegy nyilott volna meg alattuk.

— *Ja kerim! Ja rahim! Meded! Ej vá! Jetisin!*

— ordítazzák megzavarodva.

S ugrálnak összevissza.

Hanem a jaszaulok nem bocsátják le őket.

— Győzünk! A diadal órája ez! — kiáltozzák feleletül.

S az alatt maradtakat küldik vizért.

— Vízet! Vízet! Vedrekbe!

S vízzel, fegyverrel, ruhákkal próbálják meg-

menteni a napok és éjek során készült rengeteg faalkotmányt.

De akkor már a faggyú és szalonna is olvadásnak indult a fahasábok között. A bögrék mind egyre szaporábban lövöldözik széjjel a ként, s gyujtogatják az ölfahasábokat.

— Ja kerim! ja rahim! Be a várba a tüzön át!

Sehogy nem hitték, hogy azok a nagy fadarabok mindenfelé meggyulladnak.

Már szaporán hordják a vizet bőrvedrekben, és csöbrökben és mindenféle rudas edényekben. Rohannak vele mindenüvé, ahol a tűz egy-egy fölfelé csapó lófark alakjában lángol ki a farakásból. Bőszülten és rémulten ugrándozva oltanak.

— Bre-bre! Ja hú! — hangzik folytonosan az tivőtésük a vízhordókhoz.

De az emelvény már óriás máglyává változott. A puskacsövek csak most kezdenek széjjeldurrogni. A zsir kék lánggal sercegve fecskend az oltók szeme közé. A két ágyúdarab hatalmas dördüléssel sül el egymás után és ott ahol elsült, szétvetette a fát s a törököt.

Pokoli rémület, harag és ordítás! Az ostromlét-rák hidján át ujjabb meg ujjabb erőfeszítéssel nyomakodnak a füsttengerből, lángszigetek közt azok a janicsárok, akik a mögöttük durrogó tüzön nem birnak visszavonulni. Egyik-másik kétségbeesett ugrással rugaszkodik a kőfalra, s ugyanabban a pillanatban véres fejjel hull alá. A többi a máglyarakás tetején táncol dühében, s fegyverrel csapkodja a gyulladozó favégeket.

De micsoda hiábavaló munka! Lángvihar az, amely a fal mellett keletkezett, s vihar dörgése benne a sok robbanás. A lángokban szanaszéjjel szökellő ördögi árnyékok a törökök. A ruhájok is lángol, a szakáluk is lángol, a turbánjuk is ég.

Ezek a pokol irtózatain át jajgatva jutnak Mohamednak a paradicsomába.

A hőség oly nagy a vár-falon is, hogy az ágyúkat el kell vontatniok, s a vitézeknek az ostromálásokat kell locsolniok, hogy a fa belől is meg ne gyulladjon.

S a pokoli tűzben ott üvöltének a menthetetlen török sebesültek, túlhan a lángon meg hangzik a jaszaulok bösz orditása, s látszik a fel-felpuskázó gőz, amint az oltások utolsó kísérletein vesződnek.

A két hadat égig lobogó láng és füst-tenger választja el egymástól.

XIV.

Ha fával nem boldogulunk, boldogulunk föld-dell — gondolta a török.

Ágyúzásba fogta a hordásra veszedelmes külső várat, és nappal duhogtatta, lövöldöztette, éjjel pedig hordatta a rőzsét meg a földet. Meg is öntöztette.

Gergely aggodalommal látta, mint növekedik napról-napra a meggyujthatatlan újabb út a bástya felé. Azon jönnek majd fel százával ezrével, mind az egész tábor.

Gondolkodva járt-kelt a várban.

Szemlélődött, pislogott minden romhalmon, kőrakáson, istálókon, vermeken, a halmokba rakott ágyúgolyókon. S vakarta, rázogatta a fejét.

A sekrestye omladékai között is megfordult. Végre a lakatosok zugánál állt meg. Ott a halomra hányt töméntelen sok magyar és török fegyver előtt valami nagy fakerék feketéllett. Gergely megismerte, hogy az egyik szétvetett malomnak a kereke az.

A cigány a keréken ült, s egy nagy cseréptálból nagy étvágygyal kanalazta a főtt hust. Rettegetesen fel volt fegyverkezve. A lábán piros karmazsin janicsár-bakancs. Az övében fényes jata-gánok. A fején lyukas réz-sisak, amely szintén töröké lehetett.

A cigány hogy katonának érezte magát, föl-kelt. A tálat a balkarja alá fogta. A jobbjaival szalutált.

Azután ismét nekiült a husevésnek.

— Kelj fel csak koma, — mondja neki Gergely. Hadd lássam azt a kereket.

A cigány félreállt.

A kerék bizony zuzódott. Gergely rááll, és egyenkint megnyomogatja a küllőket. Csak egy reccsen ki.

— Hm, — mondja az ujját az állára téve.

A cigány megszólal:

— Tán tereket őrlötünk nagyságos hadnagy uram?

— Azt, — feleli Gergely, — szegezzétek meg szaporán, ahol laza.

A lakatosok letették a tálat, s kalapácsot fogtak.

Gergely Dobót tudakolta: merre látták?

— Járt ma erre tizszer is, — felelte az egyik lakatos — de már van félórája, hogy nem látuk...

Gergely indul hogy megkeresse. De közben csak nézgelődik szanaszét a földön a szerte heverő mindenfélén.

Megy a Földbástyának. Amint ott járkal tétován, a palota egyik nyitott ablakában női szempárt pillant meg. A szoba homályából néz rá az a szempár.

Megdöbben.

Megáll.

Pislog, mint aki erősebben akar látni.

De a női szempár eltűnt.

Gergely megkövülten mered az ablaknyílásra. Valami különös meleg érzés futott rajta végig, mikor azt a két szemet megpillantotta, úgy hogy egy percig meg nem mozdulhatott.

— Eh bolondság! — mormolta aztán a fejét megrázva, — hogy gondolhatok ilyet!

De megint fölnézett mégis. Akkor már a kis török fiu arcát látta az ablakban.

A Földbástya felől Dobó jött.

Gergely eléje sietett.

— Azt a malomkereket kérem kapitány úr.

S a kezét a sisakjához emelte.

— Vidd, — felelte röviden Dobó.

S befordult a palotába.

Gergely a konyhák elé sietett, ahol nagy ecet-szagban a katonák hosszú sora ült a földön. Lencsefőzeléket ebédeltek. Hús bőven. Bor azonban csak vizes bor. Dobó nem ad mást.

Elszólított közülök tizet. A kereket a maga bástyája elé gurította.

•

Rozsdás és tört puskacső volt a várban bőven. Azokat tömte ismét. Belekötöztette dróttal a kerékbe, úgy, hogy véggel kifelé álljanak. A csövek közeit megtömte forgácsal, kénnel, fagygyúval, szurokkal. Két oldalt beszögeztette deszkával. Végül széles deszkatalpat csináltatott a keréknek köröskörül, hogy el ne dőljön.

Csodájára járt annak a pokolgépnek mind a vár népe.

Maga Dobó is megnézte egynehányszor. A közepébe egy mozsarat adott.

— Ezt úgy igazítsd belé Gergely, hogy legislegutóljára süljön el.

— Úgy lesz kapitány uram.

— Kell-e valami Gergely fiam?

— Hát ha lehet, az üres hordókat kérem.

— A pincéből?

— Onnan.

— Van bőven, csak hozasd.

Lent egyre növekedett a halom. Bent többtön-többült a forgácscsal, kénnel, faggyuval, szurokkal töltött hordó. Olyan mesterséggel töltötték meg azokat is, mint a kereket. Követ is illesztettek beléjük alul, fölül, oldalt. Befenekelték erősen, csak a lyukon hagyták ki a gyujtózsínórt.

Dobónak volt szakálás ágyúja sok, — háromszáz. A szakálás ágyú voltaképpen falba fektetett nagy puska volt, s diónál nagyobb golyó nem fért bele. Szakálásnak a külső végén lehorgadó vasnyulványról nevezték. Azért kellett az a vaszakál, hogy legyen ami megtartsa az ágyút, mikor elsütéskor visszarugódik.

Hát a nagy hordókba a régi rozsdás szakálasokból is adott Dobó.

Valami ötven olyan hordót készítettek el. Jól megabrancsolták, körül is drótozták, — mert hiszen a vasabroncs ismeretlen volt még abban az időben, — hát drótozták, szögezték. Mosolyogtak rája, mint anya a csecsemőjére.

A török pedig buzgón építette, rakta éjszánkánként a szép meneteles utat a falnak fölfelé.

XV.

Gergely egy délelőtti órában az emberei között aludt, mikor egyszercsak jelentik Zoltaynak, hogy a legalsó istáló sarkában remeg a víz, a borsó pedig rezeg.

Hát lám a gonosz török nemcsak tölt, hanem
és is!

Zoltay nem engedte Gergelyt fölkelteni. Mek-
cseyért küldött.

Mekcsey csakhamar ott-terem.

Ide-oda teteti a tálat meg a dobot, míg végre
megtalálja azt a helyet, ahol ásasson.

Tíz legény nekifog az ásásnak. Időnkint szünet-
elnék s letevegetik a tálat: szemlélik.

Déltájban felébredt Gergely is, s legott az
ásáshoz lódult.

Fojtott trágyaszag. A legények már három öl
mélységben dolgoznak. A lagumdsik tompa dob-
banásai éreztetik, hogy közelednek.

— Hohó kapitány uram, — mondja Mekcsey-
nek. Ez az én bástyám! Itt te nem parancsolsz.

— Hát tán nem jól rendelkeztem?

— Az ásást abba-hagyjuk.

— Hogy felvessék a falat!

— Hogy meg ne neszeljék a mi munkánkat.

Mekcsey csak akkor eszmélkedik.

— Hát csak rendelkez.

Gergely egy nagy mordály-puskát hozat. Maga
illeszti belé a kovát, maga porozza fel. Tíz pus-
kást szólít maga elé. A lámpásokat elfujatja.

Sötétben maradnak.

A duhogás egyre erősebb. Már a vezető tiszt
szava is hallatszik olykor.

Gergely a tenyerét időnkint a falra tapasztja.
Érzi: hol reng a föld legjobban.

— Pszt, — mondja halkan a legényeknek. —
Mingyárt beütnek.

S a szeme ragyog.

Abban a pillanatban beüt az egyik csákány, s
a föld peregve omlik le Gergelynek a lábához.

Emberderéknyi lyuk szakadt.

A lagumdsi megáll és beszimatol.

A sötétségben nem lát semmit. Ahogy megfordul, a lyukon tulnan két török lámpás virít, s a lámpások közt egy fehérturbános, aranypaszomántos nagyhasu aga áll.

A lagumdsi kiált, hogy lyukat ért.

Az aga arra fordul.

Gergely céloz. A mordálya ellobban, eldördül.

Az aga a hasához kap. Összerogyik.

Gergely visszaugrik:

— Tüzelj!

A tiz legény a lyukba veti a puskát. Dirr-durr!
— lövik az egymás hátán menekülő lagumdsikat.

A legények harminc csákánynyal és az aga holttestével térnek vissza. Csak egy marad ottan felvont fegyverrel meg egy előbbre helyezett lámpással, amely az út torkát bevilágítja.

Az agát leterítették a vár piacára. Nem valami szépen terítették le, mert a feje a kövezetbe koppant, s a turbánja legurult, mikor letették.

De jó annak már így is.

Szürke-szakálú tokás ember. Kopasz fején három hosszú sebforradás bizonyítja, hogy rászolgált az agaságra. Gergely lövése a töltéssel együtt belement a hasába. Egy kisebb golyó a mellén érte, — bizonyára mikor a legények lőttek.

Sukán számtartó összevizsgáltatta a turbánját, övét, zsebét, s följegyezte mennyi pénz, gyűrű és fegyver van nála. Ezek az értékek azoknak a közkatonáknak jutnak, akik az ásásnál foglalkoztak.

Azután odaengedte a halottat a kíváncsiak szemléletének.

Először persze az asszonyok állták körül.

— Ilyen piros papucsba járnak ezek?

— Fűzővel kötik a bugyogójuk alját.

- Valami gazdag úr lehetett.
- Hadnagy vagy kapitány.
- Vajjon volt-e felesége?
- Tíz is talán.
- Nem is volt csúnya ember, — sajnálkozik Bódyné, a maklári molnár felesége, — kár hogy török volt.

Zoltay is odament: megnézte.

— Ez az egy aga mégis csak bejutott a várba!
Egyszer csak a kis török gyerek bebúvik az asszonyok szoknyáján át, és örvendő kiáltással hajlik a halotthoz:

— *Baba! Babadsizim! Baba! tatli babadsizil*
(Apa! Apácskám! Apa! Édes apácska!)

És a mellére borul. Öleli, csókolja. Arcát arcához fekteti. Rázza. Nevet rá.

— Baba, babadsizim!

Az asszonyok szeme megtelik könnyel. Balogné kézen fogja a gyermeket:

— Jer Szelim! Baba alszik!

Országos Széchényi Könyvtár

XVI.

Mikor hajnalban ismét ostromra indul a rengeteg török had a völgyben, a legénység a jól elkészültség dühös gyönyörűségével nézi a mozgásukat. A boszu izgalma felhuzott rugóként feszül az izmaikban. Már nem is tudnak várni. Egy kis köpcös legény kiugrik a résen a földhányásra, az ordítóva ömlő törökséggel szembe, s megfélemteti őket a kardjával.

A legények kacagnak persze a falon.

— Ki az? — neveti Zoltay maga is.

— A kis Varga, — mondják, — Varga János.

A legény visszaugrott, de ahogy a nagy neve-

tést látja, másodszor is kipattan a résen, és megfenyegeti a rengeteg török hadat.

Már akkor puskáznak rá a tüfenkcsik, s ő a puskalövéstől méggyorsabban ugrik vissza, mint az előbb. Erre mégjobban kacagnak.

Ezt már Dobó is látja. Dicsérően int neki a fejével.

Varga János, hogy a Dobó tetszését megpillantja, uccu neki: kipattan harmadszor is, és a golyókkal mitsem törődve, emberül ráfenyeget a böszülten fölfelé törekvő törökökre.

— Itt döglötök kutyák valamennyien! Csak gyertek!

Repül rá golyó, bomba, és dárda. Nem találja egyik se. Ugrál csufolódva, s rájuk nyujtja a nyelvét. Sőt meg is fordul nagyfürgén, és igen illetlen, de akkor mégis alkalomhoz illő veregetést mivel magán. Aztán megint beugrik a résen.

És ez ott a török orra előtt! Százezernyi fegyveres török előtt!

— Ember vagy Varga! — kiáltja le Dobó. Jutalmat érdemelsz!

S látva, hogy ott rendben van minden, a lovához siet. Az ókapuhoz vágat. Mert a török a keleti és déli oldalon kanyarítja be a várat. Két helyre irányul az ostromnak minden ereje.

Gergely páncélba öltözötten áll a bástyáján. Még sövény takarja, s mögötte a hordókat is meg az óriás kereket.

All nyugodtan, mint a szikla a háborgó tenger partján.

Lenn hát ostromra zúdul a török. Minden ágyuját rásüti a várra. Ordító pokol-fergeteg:

— *Biszmilláh! Biszmilláh!*

A harci ordítás elnyomja néhány percre a tábori zenekar harsogó csincsázó muzsikáját. De

aztán a zenekar megáll a Királyszékén egy árokban és szól szakadatlanul.

— Majd táncoltok is mingyárt! — kiáltja Zoltay.

Nyüzsög a török had. Lobognak a lófarkas holdas zászlók. Elöl a janicsárok sárga-piros zászlaja. Hátrább az ulefedsik fehér-csikos zöld lobogója. Térdig érő pajzsokkal takartan, vasba öltözöttek dübörögnek elő a szpáhik.

— Allah! Allah!

A kezökben lándsa vagy kopja. A csuklójukon szijon lógó meztelen kard. A derekukon másik kard. Futva indulnak az árkokból sűrűn a bástyának.

— *Allah akbár! La illáh! il Alláh! Ja fettah!*

Feleletül lezuhan egy fekete hordó, s tüzet pökdösve, ugrálva gurul nekik. Egy szpáhi eléje szurja a kopjáját a földbe, a másik, harmadik melléje.

— *Allah! Allah!*

A negyedik megragadja, hogy ledobja az árokba. Abban a pillanatban eldurran a hordó, s lángokádékkal veti szét az előcsapatot.

— Allah akbár!

Mikor fel tudnának nézni, már köztük a másik hordó is. Pöködi, lövi a tüzet százfelé. Megáll a vasba öltözött emberek között, s veti őket széjjel.

— Allah! Allah!

De azok nem fordulhatnak vissza. Alulról ezernyi ezer feltörekvő nyomja őket. Csak a nagy ugrosás látszik, a falhoz lapulás, a hátrább állók visszahőkölése, meg a tíz ölre kilövellő tűz. A pajzsosok leguggolva iszonyodnak el az erejétől.

— Előre pogányság, előre! Tüzön át is!

S özönlik felfelé a szpáhik sűrű csapata.

De a tüzes hordó is gurul ám egymásután.

— Iléri! Iléri! Allah! Allah!

S neki a pokolnak is a török ember-özön.

De ime megnyilik a bástyán a palánk s egy óriási füstös deszkakerék jelenik meg a magasban.

A kerék közepe füstöl; füstöl és sistereg. Lefordul, lezuhan a kőfalról. Megindul a tömött ezerek seregének.

— *Iléri, iléri!* (Előrel!) — harsog mindenfelől az agák és jaszaulok szava.

De a kerék megjelenése mást mond az elől jövő vakmerőknek.

Még oda se ér jóformán közéjük, kidurran belőle az első villám s egy ötven-öles tűzfecskendés, amelynek minden cseppje kék lánggal ég tovább a kilövellés után, akár előre, akár holtra esett.

— *Gözönü acs! Szakin!* (Vigyázz! Vigyázz!)

A török had eleje rémülten vágódik arcra, hogy azt az ördögkereket a hátán engedje legurulni. De az már szikrás tűzkerékké változik közöttük. Lángot lő, égő olajat pökdös, violaszínű tüztulipánokat szór a tar fejekre, harci köntösökre. Sisteregve, pattogva, dirregve-durrogva ugrál rajtok tovább. Küllőiből kigyódzó sugarakban szórja, fecskendezi, lövi a vörös, kék és sárga csillagokat.

— *Meded Alláh!*

A legvitézebb csapatok is rémülten hátrálnak, egymás hegyén-hátán menekülnek e pokoli vészcsoda elől.

S a keréknek mintha esze és akarata volna, nyomon követi a futókat, leüti lábukról, befecskendezi őket eleven tűzzel: égő olajjal, égő kénnel. Elsüti a puskájukat úgy, hogy egymást lövik. Teleköpi tűzzel szemüket, szájukat, fülüket, nyakukat, úgy hogy bukfencet vet tőle még a hal-

dokló is. S gurul a tüzkerék tovább. Hosszu, tüzes mennykövek szállnak belőle s leütik a jaszaulokat a lovukkal együtt. A hosszú lángok csontig égetnek, a füstje fojt. A durrogás megsiketít. Lángokba öltözteti a csapatokat, amelyek mellett elrohan. S nyomában nem maradnak mások, csak tűzkínban fetregő, égő halottak százai, örültként ugrándozó, rángatódzó, égő elevenek.

S immár felhőbe öltözötten gurul a kerék tovább, százával löveli a villámokat.

— *Jetisin! Jetisin! Alláh! Meded! ... Váj!*

Hiábavaló a jaszaulok tombolása, a szeges ostor, a futók arcbaverése, nincs többé ember, hogy a külvárat ostromolja.

S a magyarok még rá kironتانak a romlások s aki a kerék utján fektében vagy a rémület dermedtségében ott maradt, ütik, vágják, kaszabolják oroszlán-dühvel, irgalmatlanul.

— *Vissza! Vissza!* — hangzik belülről a kürtszó.

Gergely alig bírja a legényeit visszaparancsolni.

— *Hordót a falra! hordót!*

S gurítják, állítják a hordót. De a török tábor maradéka is nagy zörgéssel, zúgással oszlik el onnan. Csak az ágyúk maradnak, meg az ijedten ugráló tevék, meg az elképedt ágyús topcsik.

•

Mekcseynek jó volt ott hagynia az aknát, mert három helyen törtek volna be a föld alatt az ő állomásán: az ókapunál.

Mig emitt a tüzes kerék dolgozott, az ókapunál a föld alatt folyt a viaskodás.

Ott a fal már oly romlott volt, hogy a török a kövek között szurkált be, a magyar meg ki, mig

Mekcsey a föld alatt rájuk szembe ásva, három helyen futamította meg őket egymásután.

A török utoljára felgyújtotta a kaput, s azon akart betörni, de persze vastag, erős falat talált a kapu mögött. Idejekorán berakatta azt Mekcsey.

Gergely amint a maga bástyája környékén a legények kirontását és az örült futást látta, vizes bőrökkel terített le az ágyúkat és puskaporos ládákat: tíz embert az őrségen hagyott, a többit az ókapuhoz vitte, hogy Mekcseynek segítsen.

Nem volt mit segíteni. A török had rémülete a kapu környékére is elhatott. Az odavezetett dandárok közül csak a tüfencsik állták meg a helyüket. Azok ott rajzottak a kapu körül s lőttek és töltöttek, s megint lőttek szakadatlanul.

A falak tetején a palánk alá huzódva örök álltak, csupán a fal tövében, a boltozatok alatt hajladozott egy csoport katona. Ki-kiszurkáltak a fal hasadékain.

Gergely felfut a falra. Egy paizs védelme alatt lenéz. Látja, hogy egy csapat török mozgolódik a fal tövében, és se felülről, se oldalt nem lőhetik őket.

A magyarok kiszurkálnak rájuk. De ők vagy a lyukatlan helyekhez lapulnak, vagy guggolnak. Némelyiknél zsák van, némelyiknél kő.

A zsákkal, kővel a puska-réseket iparkodnak begyömöszölni, hogy a magyarok ne lőhessenek.

Hát az efféle töméseket lökdösik ki belülről. Ki-kiszúrnak a törökre is.

A török meg, ahogy a magyar lándsa kilökken a falból, elkapják. Belekapaszkodnak ketten hárman is. Darabig fűrészelnék vele, aztán kirántják a lándsát.

A magyar káromkodik.

— Ejnyel! — kiált le Gergely a legényeknek. — Ott a tűz! Tartsátok bele a lándsát!

A tűz ott ég a fal mellett. Húsz katona is odaugrik s tartja a lándsá végét a parázs közé. Pirosra tüzesítik.

A török kapásra készen, vigyorogva lesi az új lándsákat.

Hát egyszerre húsz lándsá is kilökődik a falból.

Uccu elkapja a török! De bezzeg odasül a tenyere. Dühös szitkozódásukra bent a magyar katonák kacagása a felelet.

XVII.

Október 12. Szerda.

Ezen a napon már olyan a vár, mint a rosta.

Harminckét napja, hogy lövik szünettelen, hol elől, hol hátul, hol az egyik oldalon, hol a másikon.

A török ágyúgolyó annyi már a várban, hogy úton-útfélen botlanak benne. A parasztok nyírfaseprővel verik félre az apraját az útból, nehogy az ostrom folyamán bukdozzanak rajtok. A nagyját az ágyúkhöz, meg a falakra hordják.

Az újbástya és a földbástya között V-betű alakú nyílás tátong a falon. A tömlöcbástya oldalának egy nagy darabja leomlott a mélybe. A földbástya csupa lyuk, mint a darázsészek. A Bolyky-toronynak csak két fala áll. A szeglettorony olyan, mint a fölülről földig odvas fa. Palánk csak tél-tul egy darab. A belső épületek is kidőlt-bedőlt tetőtlen falak. A palotában csak épp három szoba lakható még, azokba is beesik az esső. A piac is elmásodott. Őles mély árkok szelik keresztül. Azokban járnak, mikor lő a török. Máskor a rájuk tett hidakon, pallókon.

S kívül tutulnak a bős farkasok.

A faltoldozó munkán már nappal is dolgoznak. Gerendák és deszkák toldozzák a lyukakat. Amennyire lehet.

A kő már csak támaszték mögöttük.

Az ókapunál Meczsey maga is hordja a követ. A fáradtakat biztatja, az Istent segítségre emlegeti. Előre látható: hogy ott dühös lesz az ostrom. A falat hol Dobó, hol Gergely, hol Meczsey vizsgálja. Mind a hárman azt látják hogy a szegletorony nem védi többé a kaput; kézi bombákra van szükség. A faállványokat hát bombával hordják meg. A résekre gyakorlott puskásokat állítanak.

Gergely a szurok-koszorúkat, tüzes labdákat, furkókat, gyártja és hordatja sürgősen mindenfelé.

Zoltay a Sándor-bástyán épít.

Fügedy az új-bástya töréseit láncokkal köteti be.

Dobó lóháton száguldoz. A lovának hely van hagyva köröskörül a vár fala mellett, az állványok alatt. De bizony mégis gyakorta kell járnia a röpke golyók között. Ügyel és rendelkezik, hogy a munka haladása egyforma legyen. Az utolsó kis török lovon követi Balázs apród, hogy hordja a kapitány rendeleteit. A többi hét lovat már ellőtték a két apród alól.

Azon a napon Pető is lóra ült. A lába be van pólázva térdig. Sápadt, de a bajusza ki van huzva. Meczsey őhelyette dolgozik az ókapunál, ő most a Meczsey helyén áll a belső haddal.

Érces mély hangon lelkesíti a népét:

— Harminckét napja erőlködik itt a török! De bár mind itt volna, míg az utolsót is a pokolba nem röpítjük! A király hada késik, de nem ma-

rad el! A mi bátorságunkról beszél mind a világ! Még száz esztendő múlva is azt mondják majd a *bátor* szó helyett, hogy *egri*.

Hogy nagy a csoportosulás a szónokló vitéz körül. Dobó is megáll egy percre, hogy hallgassa, mi az?

Az utolsó mondatra elmosolyodik, azt mondja a mellette szintén megálló Ceceynek:

— Száz esztendő mulván? Gondol is ránk a világ, hogy milyen volt az orrunk!

Inkább magának mondja ezt, mint Ceceynek. S mintha megrestelné, hogy fennhangon beszélt, vállat von:

— Nem az orr a fő, hanem a lélek. És nem a jutalom, hanem a kötelesség a nemzet iránt.

S elugrat a Sándor-bástya felé.

A vitézek tovább élednek a sok jóízű szótól. A helyüket megállották volna annélkül is. De a szép szó olyan, mint a jó bor.

Pető félrecsapja a sisakját, és folytatja:

— Eljön ide maga a király is. Sorba állittatja az egri vitézeket, s mindenikkel kezét fog. —

— Hogy hívnek: — aszongya. — Nagy János a nevem, felséges uram. — Szabó Nagy Mihály a nevem, felséges uram. — Isten éltesen fiam. Így beszél a király örömmel, szívesen. De meg is érdemlitek. Azt is hallottam, hogy csupa itt vitézlett közkatonákból szedi ezentul a tisztjeit. Minden közkatona hadnagy lesz az ostrom után, — így hallottam. Lehet aztán kapitány is! Elvégre neki is olyan katona a legjobb, amelyik megállja a sarat.

Oldalt pillant, s meglátja a cigányt, ki kecskeként ugrik a levegőbe egy előtte elcsapó golyótól.

— No cigány, hány törököt ütöttél agyon?

— Hát a csóka egye meg, — feleli a cigány, —

egy se mer oda gyünni, ahun én állok, nagyságos vitézs úr!

*

Az esti homályban egy fehérkendős török jelent meg az egyik résnél.

Megismerték, hogy Vas Miklós.

Egyszerre berántották. Ragadták Dobóhoz.

Útközben száz meg száz ajak kérdezte tőle:

— Mi a hír?

— Jön a had! — kiáltotta Miklós mindenfelé.

Zúgásként terjed el a várban az örömhír:

— Jön a király hada!

Pedighát Dobó rendelte, hogy Vas Miklós ezt mondja, mikor megérkezik.

Hát jön a had! Mégis csak igazat beszél Pető főhadnagy úr!

Vas Miklós levette Dobó előtt a turbánját, s kibontotta a patyolatból a levelet. Nyujtotta.

Dobó megnézte a pecsétet. A püspöktől jött. A pecsét mellett tépte fel, s nyugodt kézzel bontotta szét a levelet.

Lóháton ült. Köréje odacsődült a nép. Mig ő a levelet olvasta, a nép az arcán iparkodott olvasni a levél tartalmát.

De olyan volt ez az arc, mint a vas. Mikor elkezdte olvasni a levelet, éppen olyan volt az arca, mint mikor elvégezte.

Összehajtotta a levelet és zsebébe tette, aztán körülpillantott, mintha bámulna azon, hogy olyan sokan állnak ottan.

A főhadnagyok közül csak Pető állt ott. Oda szólt neki, hogy más is hallhatta:

— A hadnagy urakat este hivatom majd. Örvendetes hirt közlök velök.

S bement a szobájába. Bevonta maga után az ajtót.

Lezöttyent a székre. Vasnyugalmu vonásai szomorúkká változtak. Keserüen és reménytelenül nézett maga elé.

Azon a napon más levél is érkezett Dobóhoz a várba. Egy paraszt ember hozta. A kezében fehérlő levélről látszott, hogy török küldi.

Az volt Ali pasának a negyedik követe.

A várbeliek már tudták, hogy Dobó kurtán bánik el a török postásaival, hát hadd fogadja a piacon. Az embert odaállították.

Az esték hidegek voltak, s a pihenő katonák ott a piacon tüzeltek. Szalonnát is piritott némelyik, s egy-egy pohár vizes bort ittak reá.

— Jobb lesz, ha elégeti kend, mielőtt a kapitány úr meglátná, — szólt jószíviuen egy vitéz. Istenuccse ebül jár kend!

— Mán hogy eegetneem el, — felelte az ember, — nem az enyeem.

— De az ellenségtől hozza kend.

— Attaól hozom a ki küedte.

— Felakasztik kendet.

— Engem?

— Kendet ám. Egy hadnagyunkat is felakasztatta a kapitány úr. Az pedig úr volt ám, nemes ember, nem afféle zsiros paraszt, mint kend.

Az akasztófa még ott állt a piacon. A katona rámutatott:

— Ahun a: ott az akasztófa is még.

Az ember megszeppent. Egyszerre kiverte az izzadtság. Körülvakarta a fejét. Belenyult a tarisznyájába.

Akkor robogott oda Dobó.

— Mi az? — kérdezte. Ki ez az ember? Mit akar?

A paraszt a szüre alá tolt a tarisznyáját.

- Kovács Esvány vagyok, csókolom a kezeajt,
 — felelte a süvegét zavartan forgatva.
 — Mit akar kend?
 — Een? De semmit.
 — Hát akkor minek jött be?
 — Hát... Csak éppen bejöttem, hogy mondok
 beneezek mán: mi csinaalnak ebbe a veszedelemben?
 — Kend levelet hozott?
 — Een-e? Nem hoztam een egy csepp levelet se.

S hogy erre Dobó szinte átszegezte a tekintével, a homlokát törülgetve ismételte:

— Istenuccse nem hoztam!

— Motozzátok meg!

Az ember sápadtan engedett. A tarisznyából előkerült a nagypecsétes pergamen-levél.

— Tűzbe! — kiáltotta Dobó.

A katona tűzbe dobta a levelet.

Az ember reszketett.

— Een nem tudom hogy került hozzám, — mentegetődzött a fejét vakarva. Valaki bele-tette...

— Vasba! — mondta Dobó. Aztán be a többi közé a gazembert!

XVIII.

A sok ágyúzás miatt azon a napon is (okt. 12.) esett az eső. Csak este húzódtak szét a fellegek, amikor a fogas őszi szél végigsüvöltött a tájékon.

A várbeliek látták, hogy a török a sáncokba gyülekezik. Dobó csak háromszáz katonát hagyott pihenni. A többinek a törések körül készen kellett állania.

Tizenegy óra felé az utolsó felhőt is elfújta a

szél az égről. A telt hold szinte nappali fénynyel árasztotta el Egert.

— Fegyverre emberek! — hangzott egyszerre mindenfelé a várban. Fegyverre azok is, akik nem katonák!

S pergett a dobokban a riadó. Harsogtak a kürtök.

— Éjjeli ostrom jön ránk! Talpra mindenki, aki eleven!

S a holdvilágos romladékok közül mindenfelől sisakos, lándsás alakok bujtak elő.

Bálint pap is fegyverbe öltözötten ballag a piaci tartalékosok közé. A kezében akkora kópja, hogy vendégoldalnak is beillenék. A két kocsmáros is odasorakozik. A molnárok, az ácsok, a mészárosok, a belső munkás parasztok, mind fegyveresen várják a parancsot.

A vár népe érzi, hogy az utolsó próba következik.

— Istenem, csak most segíts meg! — fohászkodik némelyik.

Kivül a török-rézdobok is peregnek. A sáncok árkaiba úgy ömlik a török had, mint a felhőszakadás után a rohanó viz. Az emberáradat fölött lófarkas zászlók lebegnek. A sáncokon túl a csúcsos-süvegű tisztek is elő-előötlenek fürge paripáikon. A holdfénynél villog a lószerszámokon az ékkő és ezüstkarika. Soknak a turbán-patyolata ragyogó sisak köré van csavarva.

A tornyos turbánu jaszaulok nyargalászva rendezik a támadó csapatokat.

Éjfélkor meglobbannak a vár körül a török ágyúk, s öt percig tartó dörgés között okádják a várra a golyót. Azután fölhangzik köröskörül a százezernyi torokból a *Bismillah* és az *Allah-üvöltés* és a lófarkas zászlók szinte röpülnek a falakra.

Az ókapu előtt, s a fal tetején harminc helyen is ég a tűz. A bombák, kalácsok és koszoruk sercegve fognak lángot. Nagy szikrázó ivekben száz meg száz tüzes szivárvány.

De az ostromlók elszántan törtetnek, kapaszkodnak, erőlködnek, tolakodnak fel a falakra. Az ostromlétrák gyorsan kapcsolódnak. A létrákon mókusokként szöknek fölfelé a janicsárok, az aszabok, és a gyalogsággá vált lovasság.

Csattog fenn a csákány a létrák kapcsán. S hull a tűz, és a kő.

— *Aláh Akbár! Ja kerim! Ja fettáh!*

A lófarkas boncsokok vissza-visszahanyatlanak, de új meg új kezek ragadják fel. A letört létrák helyét jók foglalják el. A lehullt emberek vonagló testén át új csapatok özönlenek a létrákra.

Oly sűrűn rajzanak a falon, hogy eltakarják a testökkel. Ahol a résen kiszúr a magyar lándsa, ott lehull a létráról a török, de nyomban ott a másik. Ki se kerüli a veszedelmes fokot, csak a szerencsére bizza, hogy a hasába megy-e az új lándsaszúrás, vagy elsiklik a hóna alatt a levegőbe.

Kapu már nincs a váron. A falnak begerendázott szakadékait létrákon álló török fejszések bontják sűrű zuhogással. A felülről leesők magukkal rántják olykor a fejszéseket is, s tűzben s vérben hempergőzve fetrengenek, míg a következő percben, a tolongók teste elfödi őket.

— *Allah akbar! Ja kerim! Ja rahim!*

— Jézus segits!

S hull a tüzes szerszám; csattog a csákány; durrog a bomba; recseg a létra, zuhog a fejsze; dübörög, tombol a vérzivatar.

A palánkig inakodott föl egyszerre valami ötven ostromló. A palánk recsegve hajol kifelé.

Mekcsey elkapja egy legénytől a harci bárdot, s a palánk egy kötelére vág.

A palánk a beléje kapaszkodó török páncélosokkal együtt lefordul, lezuhan és százával söpri le a falról a többi.

— Falra! Falra! — kiáltja Mekcsey, és egy másfélöles kopjával maga is a falra ugrik.

Nagy négyszögek s a zarbuzánokból belőtt félmázsás vasgolyók zuhognak le a földön összekeveredten hempergő törökökre.

De alulról is száll a nyíl fölfelé, meg a kő. Mekcsey sisakrostélyán pirosan ömlik a vér.

— Kapitány ur! — kiáltják neki figyelmeztően.

— Tüzet! Tüzet! — üvölti Mekcsey.

S vascsizmás lábával lesöpri egy tűzrakás paraszát a földön fetrengőkre.

A magyar is hull a falon. Egyik ki, a másik be. De nem nézik mostan ki a halott? Az elesett helyére új harcos ugrik a falra és leduhintja a követ, az ágyúgolyót kézzel, mignem újra megtelnek az ostromlétrák, s a falig ért törököt csákánynyal és kopjával fogadják az elkeseredett várvédők.

A földbástyán is épp olyan ádáz a viaskodás. Ott Dobó vezeti a védelmet. Mikor már a bombák és tüzes koszorúk poklán is áttört a török had, gerendákat hozat. Fekteti a falra. Azokkal söpreti a törököt.

A kis szünetet, amely így keletkezik, arra használja fel, hogy lóra kap és az ókapuhoz száguld, hogy lássa, mennyire birják ott a harcot. Majd ahogy a tömlöcbástya felől visszatér, látja, hogy ott szünetel az ostrom. Odakiáltja a Földbástyára a tömlöcbástya népét.

A bástya népének már amugy is oda volt a figyelme. Valamennyi izgatottan várta már, hogy forgathassa a fegyverét. A palánkra állva, falra

hajolva, ágyúra ágaskodva nézték, mint dulakodnak a szomszéd bástyán. Hát Dobó szavára szinte ugrálva rohantak át a Földbástyához.

Történik azonban, hogy a török a tömlöcbástyának is megint neki-veti a létrát. Először csak kettő, három, azután tíz, tizenöt.

Hogy onnan nem hull sem a tűz, sem a kő, megindulnak nagysebesen fölfelé.

Mikorra az öreg Sukán a falon álltában visszafordul, már fel is lükkent egy sisakos töröknek lihegő feje.

— Tyhül az apádat! — rikoltja az öreg.

Odahirtelenkedik a kopjával, s annak a bunkós végét égne kanyarítva csap rá. A török tizedmagával hull le a létráról.

— Ide, ide! Hé emberek! — rikoltja Sukán, a másik létrának a népét döfölve.

Pribék János az első, aki melléje futamodik, s az ágyúmester csizmadiaszékét egy fellépő zászlós töröknek a szeme közé vágja.

A lent őrködő várbeli katona segítségért fut. Két perc nem telik belé ott terem Pető a pihent nép egy csapatával, s ott is száll a tüzes kalács, furkó, kő és bomba az ostromlókra.

Dobónak is oda fordul a figyelme.

Látja, hogy a nemzeti színű zászlót golyó töri nyélben. Elhozatja az álló sereg zászlaját. Adja Nagy Istvánnak.

Már akkor hajnalodik.

Nagy István a hajnali piros világosságban fut fel a zászlóval. Nincs rajta páncél, se sisak, mégis felhág a bástya kiálló ormára, és keresi a vasfogót, ahová a zászlót betűzni kellene.

— Ne tized kil — kiáltja Dobó. — Elragadhatnák.

Abban a pillanatban Nagy István a szivéhez kap. Egyet fordul s elhanyatlak a falon, az ágyú mellett, mint a zsák.

Dobó elkapja a madárként feléje szálló zászlót,
s Bocskaynak adja.

— Tartsd fiam!

A hajnali világosságnál a Bolyky-bástyánál is megkezdődik az ostrom.

Oda nyolc zászlóval igyekeznek. A biborban kelő nap fénye égő rubingtombokká változtatja a boncsokok aranydiszét.

Már annyiszor megjárták annál a bástyánál, hogy csak a janicsárság merészkedik ismét: a hadak legvénebb és legpróbáltabb tigrisei. A fejükön sisak; az arcukon, nyakukon acéldrót-fátyol; mellükön, karjukon vas; a lábukon könnyű szatytyáncsizma.

Gergely és Zoltay vigyázza ott a veszedelmet. Mind éjten át tétlenül kellett virrasztaniok, s hallgatniok mozdulatlanul a három másik bástya tüzes lármás nagy ostromát.

No, de annál jobb, ha világosodik.

Valami kétszáz aszab vízzel telt tömlőkkel sorakozik a bástya elé. Csak jöjjenek: szórni kell a tüzet, mihelyt fejet ér!

A török ott nem az ostromló létrákkal kezdi. Amint a védők felgyülemlettek a falra, egyszerre ezer kéz mozdul meg alatta, s a védőket kő és nyilzápor borítja el.

Zoltayt egy kő fejen találta. Szerencse, hogy rajta volt a sisak. Csak az álladzójának a forgószögét törte el.

Zoltay káromkodik.

— No megálljatok kutyák! — rikoltja az álladzót letörve. — Ezért ma száz fejet likasztok be a tietek közül.

S nem is tellett bele egy negyed óra, már felhangzott a kiáltása:

— Nesze pogány a sisakomért!

S egy másiknak:

— Nesze kóstoló Egerből!

Egy nagy tehénbőrös tárgy emelkedett ki a török táborból, hogy csuda volt nézni. Ötven aszab volt csak a hordozója. Alája befért kétszáz janicsár.

Gergely tüzes hordóért kiáltott, s meggyújtotta a vasvesszőre csavart olajos csepüt.

Az óriás fődél teknős-békeként közeledett a falhoz. Ha a bőrt le is szedik róla csáklyával, mikorra meggyújtják, följut a falra.

S még kérdés, hogy meggyújthatják-e? Nemcsak a bőr csepegett a víztől, hanem a fa is. A török okult.

A nap kibukkant a keleti hegyek mögül, és szembe sütött a Sándor-bástya védőivel. A nap is a töröknek segített.

Amint az ostromfődél a bástya lejtőjére ért, Gergely nagyot kurjant:

— Hasra!

A legények el nem tudták gondolni miért? A nagy puskaropogás megérttette velök.

A török azt eszelte ki, hogy a nagy tárgy tetejét puskacsövekkel rakta körül. Orgona-sipokként álltak a csövek a védők felé. Azt pillantotta meg Gergely.

— Talpra! — kiáltotta a sorlövés után. — Hordót!

Legurította a tüzes hordót.

A török nem borult már a földre a hordó elől, hanem vagy félreugrott, vagy átugrotta, s törtetett tovább előre.

— Két hordót! — kiáltotta Gergely.

A harmadikat maga igazította lökésre, s maga emelte a kanócot, hogy meggyújtsa.

A két tüzes hordó megint utcát söpört a lent nyüzsgő sokaságban. A harmadikat egy vastag-

derekú janicsár elfogta, s az út gödrébe lökte. Behányta földdel.

Mikor rátaposott a földre, a hordó szétdurrant, s az égbe vetette a janicsárt a földdel együtt, s a körülállókból még valami húsz embert elcsapott.

Ez meghököltette a feltörekvő hadat. De hátul hangzott a jaszaulok *lért!* és *szavull* kiáltása s a vizes tömlők sustorgása, amelyek a széthulló tüzet nagy gőzzel oltották.

— Most csak követ rájok! — kiáltotta Gergely.

Meg akarta várni, míg sűrűn lepik az utat s a falakat.

S az Alah-üvültés, mint százezer tigrisordítás, trombitaharsogás és dobpergés között elő is tört ismét a had. A létrák erdeje közeledett a falhoz.

Egy janicsár horgas-végű kötelet dobott a falra, s a jatangánt a foga közé szorítva, majomi ügyességgel mászta meg a kötelet.

A fejére kő hullott, és leütötte róla a sisakot. Kopasz feje olyan volt, mint a sárga dinnye a beforrott kardvágásoktól.

Mászott tovább.

Gergely lándsát kapott, hogy leszurja.

Mikor a török már csak egy ölnyire van Gergelytől, fölemeli az arcát.

Izzadt volt az az arc, a száj pedig lihegő.

Gergelyt mintha mellbe csapták volna, úgy megdöbbsent.

Ez az arc! Ez Gábor pap, az ő néhai mesterel! Ugyanazok a szürke szemek; ugyanaz a vékony bajusz; ugyanazok a kiálló szemöldökcsontok!

— Te a Gábor pap öccse vagy! — kiált a törökre.

Az értetlenül mereszti rá a szemét.

— Ússétek agyon! — kiáltja Gergely elfordulva.
— Már magyarul se tud!

Alkonyatig viharzott a nagyküzdelmű ostrom. Akkor a török minden oldalon fáradtan vonult el a falak alól.

A vár körül ezrével hevert a török holttest és török sebesült. A csontjaikban törött vonaglóké *ej vál jetisin! és meded Allah!* (jaj Istenem) kiáltozása, nyöszörgése hallatszott mindenfelől.

De a vár is halottakal és sebesültekkel volt tele, s a falak és állványok belől is pirosak voltak a vértől. Mindenki véres, verejtékes, piszkos, rongyos, véres-szemű. Bágyadt asszonyok hordják össze a sebesülteket és halottakat.

A tiszték mosakodni mentek. Dobó maga is olyan kormos volt, szakála, bajusza pörzsölt, hogy ha a kapitányi acélsisakja nincs a fején, ember meg nem ismeri az orcájáról.

S azon kormosan fogadta még a Baba ágyú mellett a jelentéseket.

— Nálam hatvanöt halott van, és hetvennyolc nehéz sebesült. Öt mázsa puskaapor fogyott el, — jelentette Mekcsey.

— Harminc halott és száztíz sebesült. Puskaapor nyolc mázsa, — jelentette Bornemissza Gergely. — A törés javításán még az éjjel kell dolgoztatnunk.

— Három mázsa puskaapor, huszonöt halott, valami ötven sebesült, — jelentette Fügedy.

S az arcára tette a kezét.

— Te is megsebesültél? — kérdezte Dobó.

— Nem, — felelte Fügedy. — Hanem olyan fogfájás jött rám, mintha tüzes lándsát forgatnának az arcomban.

A jelentést mondók között Dobó megpillantotta Varsányit is.

A kém dervis-ruhában volt, s mintha piros kötény volna előtte, véres a mellén le a lábafejéig.

— Varsányi, — szólt Dobó a jelentéseket félbeszakítva, — jer ide! Sebesült vagy?

— Nem, — felelte Varsányi, — a halottakat kellett hordanom lenn a törökök közt, míg be nem juthattam.

— Hát mi ujság?

— Szalkay uram frt mindenfelé a vármegyéknek meg a városoknak másodízben is.

— És nem jött még eddig senki?

— Jött innen-onnan, — felelte Varsányi vonatottan, — de összevárják egymást, hogy neki-vághassanak a töröknek.

Dobó megértette, hogy Szalkaynak sehonnan se válaszoltak.

— Mit tudsz a törökről?

— Négy napja lödörgök közöttük, hát tudom, hogy borzasztóan el vannak keseredve.

— Hangosabban! — szólt felragyogó szemmel Dobó.

S a kém oly hangosan ismételte, hogy a körül-állók is hallhatták:

— A török borzasztóan el van keseredve kapitány uram. Az idő hideg nekik. Élelmiszerük nincsen. Magam láttam, a tulajdon élő szememmel, mikor egy nógrádi ember öt szekér lisztet hozott tegnap. Tálakban és süvegekben kapkodták széjjel. Még csak azt se várták, hogy tészta legyen belőle: ették marokkal, úgy nyersen, ahogy a zsákokból kiszedték. De mi volt az annyi embernek?

— Kristóf, — szólt Dobó az apródnak. — Eredj a mészárosokhoz. A legénységnek a legszebb marhákból vágjanak. Minden ember pecsenyét egyék.

És ismét a kémhez fordult:

— A janicsárok már tegnap erősen morogtak, — folytatta a kém.

— Hangosan!

— A janicsárok morogtak, — folytatta kiáltva Varsányi. — Azt mondták, hogy Isten a magyarokkal van. Meg azt is, hogy ők hozzá vannak szokva minden hadi szerszámhoz, de pokol-tűzhöz nincsenek hozzászokva. Ilyen tüzes csodákat, mint amilyenek ellen ők harcolnak, még nem láttak.

Dobó egy percig szótlanul nézett maga elé.

— Egy óra mulván, — mondotta, — légy a palota előtt. Vas Miklóst kíséred el ismét Szarvaskőre.

Azután Sukánhoz fordult.

Az öregnek be volt pólyázva a feje, orra úgy, hogy csak a két szemüvege, meg a bajusza látszott ki az arcából. Mindazonáltal kemény recsegő hangon jelentette:

— A ma napon húsz mázsa porunk fogyott el.

XIX.

A fölkelő nap egy vérbe és koromba piszkolódott ringyes-rongyos várra nézhetett alá, mikor föléje került a ködnek. Helyenkint még füstölgött az égő gerenda, az olajos kénes hordók egyegy dongája. Dögbúz és emberbúz és szemét mindenfelé.

A falakról és törésekből le-levizsgálódnak. De csak a halottakat összeszedő derviseket látják. Annyi ott a holttest, hogy a dervisek nem győzik hordani.

Az ágyúk hallgatnak. Maga az égi nap is didegve kelt a hidegben, s a város a völgyekkel együtt toronyig érő ködben ült.

A köd csak nyolc óra tájban oszlott el. Akkor a nap, mintha mégegyszer vissza akarná vará-

zsolni a tavaszt, derült kék égből enyhén süttöt alá.

A várbeliek is takarították a halottaikat. A parasztok és az asszonyok saroglyákon és az ókaputól szekéren hordták őket össze. Bálint pap temetett. Márton pap a haldoklókat látta el utolsó kenettel.

De mégis mozgolódik a török: gyülekeznek a vár felé. A távoli hegyekről is jönnek megint a különféle török dandárok.

Nyilvánvaló, hogy egybe-vonnak most minden hadi népet. Mihelyt valamennyien együtt lesznek, a teljes hadi erővel rohanják meg a mindenfelől romlott várat.

A vitézek az éjjel a hosszú harc után mély és hosszú álmat aludtak. Dobó engedte őket, csak-hogy a bástyák körül kellett hálniok. A bástyákon csupán egy-egy őr vigyázott. S a tisztek is halálhoz hasonló mély alvásba pihentek. Bornemissza még nyolc órakor is úgy aludt a Béka ágyú alatt, hogy sem trombitaszó, sem a jövőmenők zaja nem ébresztette föl. Egy vastag gyapjú pokrócba volt bele csavarodva, s hosszú barna haja a dértől fehér lett. Az arca csupa korom.

Mekcsey kendőt terített a fejére s a maga köpenyegét is reátakarta.

Dobó az öblös ágyúkat és a mozsarakat apró vasszeggel töltötte meg. A romlások elé néhol kővel megrakott kocsikat vonatott, másutt hordóval, gerendával, bőrrel, s máseffélével tömetett. A falak párkányát a kőművesek némely helyen lefaragták, hogy az ostromlétrák ne kapcsolódjanak. A falak tetejét meghordták kővel. A konyháról minden üstöt és kondért kihordtak, és megtöltötték vízzel. A bástyára az üstök mellé minden szurkot kihordtak, ami csak a várban

található volt. A palotán volt óncsatornát darabokra tördelték és széjjel osztották az ágyukhoz. A mézárásoknak délre ökröt kellett sütniök nyárson. A kenyeret kihordták a piacra, ahova a várakozók és pihenők szoktak összegyűlni. Össze rakták halmokba. Mihály a cipós deák nem bánta már, akárki akármennyit falatoz belőle. Szép barna dolmányba, sárga csizmába öltözve jelent meg a piacon a sütőknél, s csak ennyit jegyzett be a papirosába: *Okt. 14. Hétszáz tzipó.*

A török gyűltön gyül. A hegyekről és dombokról tarka néparadat ereszkedik lefelé.

Tíz órakor a vár-piac trombitása összehívót fuj. A vár népe egybegyülekezik. Csupa bekötött fejü, bekötött kezü ember. Ha egyéb nem, egy ujj a jobb kézen be van kötve. De hát aki mozogni tud, a falon kell mozognia.

A piac közepén templomi selyemzászlók lobognak. Egyiken Mária képe, másikon Szent István király, a harmadikon Szent János. Kopott fako zászlók. A templomból valók. A papok egy asztalból hevenyészett oltárnál állnak. Violaszinü miseruha van rajtuk. Az asztalon szentségtartó.

A várbeliek tudták már, hogy mise lesz. Kellett volna az előbbi ostromok előtt. De Dobó nem engedte, hogy a halottak szentségét emlegessék.

— Csak próbálkozások ezek! — szokta mondani. Mikorra a teljes ostromra kerülne a sor, itt lesz a király hada.

De most már nyilvánvaló, hogy itt a vég!

Mindenki kimosdva, kikefélkedve, a legszebb ruhájában. A tiszték a virágok minden színében, piros-csizmásan, sarkantyusan; a bajuszuk kipödörve, a sisajukon toll. Mekksey testhez simuló új acéling ragyog. Az oldalán két kard: az egyik a kigyós kard, amelylyel csak ünnepen szokott járni.

Bornemissza Gergely hegyes acélsisakban jön elő. A sisak ellenzójén három fehér darutoll. Ezüst madárláb tartja azt a három tollat. A mel-
lén is vas. A karjain piros bőrdolmány. A kezén
selyemkeztyü, amely kívül apró acélláncszemek-
kel van borítva. A nyakán aranyhimzetü kihaj-
tott gallér.

Zoltay nem is állja meg megjegyzés nélkül.

— Beh vőlegényes a gallérod!

— A feleségem munkája, — feleli komolyan
Gergely. Nem is a török tiszteletére vettem
fel...

Érthető volt amit elhallgatott: a halál tiszte-
letére.

Zoltayn is halvány bőrdolmány barnállik s két
kard is csörög az oldalán. Sisakjának nincs ros-
télya, hanem egy acélrudacska nyúlik le belőle az
orra hegyéig. Köröskörül drótfátyol hull a nya-
kára. Valami szpáhi-tiszté lehetett az a sisak.
A várbeli kótyavetyén vette, mikor az első kiüté-
sük volt.

Fügedy sarkig vasban. A szeme zavaros. Fog-
fájásról panaszkodik.

— Igazán szégyellem, de pokoli kin.

— Annál jobban ütöd a törököt! — vigasz-
talja Zoltay. Jó ha a vitéz ilyenkor mérges.

— Mérges vagyok én ennélkül is! — morogja
Fügedy.

Petőn csak sisak van és szarvasbőrdolmány.
Lóháton ült. mert még mindig nem bír járni. Az
egybegyültek hátamögé áll és onnan int a kard-
jával üdvözlést a főtiszteknek.

A többi is a legjobb ruháiba öltözött. Nem a
misére öltöztek, mert még akkor nem is tudták
valamennyien, hogy mise lesz, csak épp min-
denki érezte, hogy ez a nap az utolsó. S a halál
akármilyen csunyára festik is, nagytiszteletü

nagy úr! Akinek nem volt más ruhája csak a mindennapos, az is kipödörte, kiviaszkozta leg-alább a bajuszát. De szinte minden szem vörös az éjjeli álmatlanságoktól és füstök marásától. És minden arc fakó. Sebes arcok, — friss sebek, varadók vagy már gyógyultak is az arcokon és kezeken.

Már csak Dobó hiányzik.

Ragyogó páncélöltözetben lépked elő. A fején aranyos sisak. A sisakja csúcsán hosszú sastoll. Az oldalán széles ékköves kard. A kezén félig lemezes, félig ezütláncszemekből alkotott vaskeztyű. A kezében aranyozott végű, vörös bársony-markolatú lándsa.

A két apród mögötte hasonlóképpen lábfejig vasban. Az oldalukon rövid kard. A hajuk a sisakból kihullámozva omlik a vállukra.

Dobó megáll az oltár előtt és leveszi a sisakját.

A két pap nem tud beszélni, Meczsey szól hát a népnek.

— Testvéreim, — mondja a sisakját a karjára véve. A tegnapi ostrom után látjuk, hogy a török minden hadát összevonja. A mai napon minden ellenséges erő összepróbálkozik a mi erőnkkel. De ahol az Isten van, az ő akarata ellen hiába tör akár a világ minden pogánya is. A szentségben, mit itt látunk, tudjuk, hogy az élő Jézus van jelen. Velünk van! Boruljunk le és imádkozzunk!

Fegyvercsördülés: a vár népe egyszerre le-térdel.

Meczsey a pap helyett kezdi az imádságot:

— Miatyánk Isten...

Halkan rebegették, mondatonkint.

Mikor az Ament is elmondták, hosszú ünnepi csönd szakadt utána.

Márton pap Meczseyhez hajol, s elmondta neki mit szóljon tovább.

Mekcsey fölkel és szól ismét:

— Istennek ez a két hű szolgája most azért emeli fel a szentséget, hogy mindnyájunknak teljes bűnbocsánatot adjon. Az óra szorosabb, hogysen meggyónnunk lehetne. Ilyen órában az egyház megadja a feloldozást gyónás nélkül is. Csak magatokban bánjátok bűneiteket.

S ismét letérdel.

A minisztráló fiu csenget. Bálint pap fölemeli a szentséget. A nép lehajolt arccal hallgatja, amint az agg pap a feloldozás szavait rebegi.

Mikor ismét felemelik az arcukat, a szentség már vissza van téve az asztalra, s a pap a két kezét áldásra kiterjesztve, könnyes szemmel mozdatlanul néz a tiszta ég magasába.

A szertartás végeztével Dobó föltette ismét a sisakját. Fölállott egy köre, és szólott ünnepiesen:

— Isten után nekem van szavam hozzátok. Ezelőtt harmincnégy nappal megesküdtünk, hogy a várat meg nem adjuk. Eskünket megállottuk. Ugy dacolt a vár eddig az ostrommal, mint világottépő viharvészszel a kőszikla. Most az utolsó próba következik. Istent hívtuk segítségül. Büntelen lélekkel, halálra készen küzdünk a várnak és hazánknak megmaradásáért. Példátlan az a vitézség, amelylyel addig is megtartottátok a várat, s példátlan az a kudarc, amely itt a törököt eddig is érte. Bízom a fegyverünkben! bízom a lelkünk erejében! bízom Szűz Máriában! aki Magyarország patronája; bízom Szent István királyban, akinek a lelke vele van mindig a magyar nemzettel! és legjobban bízom magában Istenben! Induljunk testvéreim minden erőnkkel, halálig elszántan!

Megperdült a dob, és megharsant a kürt.

A vitézek elkeseredett erővel ragadták föl a

lándzsákat és csoportokban oszlottak széjjel. Dobó lóra ült. Két apródja szintén lovon követte.

Dobó fenn körülnézett mindenfelé. Láta, hogy a török lovak nagy csoportokban katonák nélkül legelnek a réteken s a távoli dombokon. Köröskörül mozgó lándsa-erdő. A török tengerként özönlő körül a várat.

S látni már a Királyszéke-dombon a két pasát is. Ali pasa rengeteg sárgadinnyeformájú turbánban, sárgás vénasszony arc. A másik pasa nagy őszszakálú óriás. Kék selyemkaftán van mind a kettőn, de Alié világosabb. Az övükbe tűzött fegyverek gyémántja fehér szikrákat ver minden mozdulatuknál.

A bégek pompás lovakon ülve vezetik a hadakat. Csak még az agák meg a jaszaulok ülnek lovon. A többi mind gyalog. A török hadi zászlók között feltűnő egy nagy fekete lobogó. Azt még nem látták a várbeliek. Csak a tisztek értik, mit jelent az a fekete lobogó: *Nincs kegyelem! Halál fia minden teremtet lélek a várban!*

Déltájban megdördülnek a török ágyúk, s megharsan a két török tábori zenekar.

A vár körülete csupa füstfelhő. A falak is megremegnek az *Allah akbár* kiáltásától.

Bent is meggyújtják a tüzeket.

A parasztokat, asszonyokat s egyéb bemene-
kült népet Dobó mind az üstök, és falak mellé
rendelte. De még a betegek is kivánszorogtak.
Aki csak meg birt a lábán állni, az is elhagyta a
fekvő helyét, hogy ha egyébképp nem segíthet,
a rendelkező kiáltást vagy hívást kiáltsa tovább.
Volt olyan, akinek mind a két karja fel volt

kötve, s mégis előballagott. Odaállt egy tűzrakáshoz, hogy a lábával tologassa az üst alá időnkint a fadarabokat.

A belső házakban nem maradt senki, csak a gyermekek, meg a palotában a két asszony.

Baloghné... Szegény Baloghné... A fiát vitézi iskolába adta: nem merte kérni Dobót, hogy ne szolgáltasson vele az ostromban. Gyöngye még a gyerek: hogy áll meg a pogány fenevadak fegyvere előtt? De csak a sápadozása árulta el, hogy félti a gyermeket. Dobó vasakarata még az ő aggodalmát is lekapcsolta. Nem mert lélekzeni, ha Dobóra ránézett. Úgy volt mint a katonák: Dobó szavára gépies engedelmességgel mozdult minden. Az ő akarata szállt meg mindenkit. Szava se kellett, csak intése, s az emberek tagjai asszerint mozdultak.

Mi lett volna a várból, ha Dobónak csak egy hajszála is félelemtől rezdül? Óvatosságra intett mindenkit; páncélt, vértet, sisakot öltetett mindenkivel; de mikor a halál megjelent a falon, személyválogatás nélkül vezette ellene a vár népét.

Senkise becsesebb a hazánál!

A szegény asszonynak az ostrom napjai gyötrelmesek voltak. Reszketett minden reggel, mikor a fia Dobó mellé csatlakozott! Aggodalommal leste minden órában, hogy nem éri-e golyó? Micsoda öröm volt neki, valahányszor Kristóf apród felváltotta a szolgálatban, s a fia fáradtan és puskaportól szennyesen lépett a palotába!

Mindig tárt karokkal és csókkal fogadta. Mint ha távoli útból tért volna haza. Mosdatta, fürösztötte. Selymes hosszú haját fésülte, kefélte. S eléje adott minden jót, ami csak a konyhán találkozott.

— Ki halt meg? Ki sebesült meg a *tisztek*

közül? — ez volt mindég a két asszony első kérdése.

A fiú nem tudta, hogy Éva kicsoda? Vélté, hogy valami egi uriasszony, s hogy az anyja a palotába vette segítségnek. Hát csak elmondta a híreket. A hírek mindig a halottak felsorolásával kezdődtek, s Gergely bácsi dicséretével végződtek. Hogy az a Gergely bácsi miket ki nem talál. Tele volt a lelke Gergely bácsinak a csodálatával. Elmondta hogyan, hány törökkel látta küzdelemben, s micsoda fortélyokkal vert le külön minden törököt.

Éva nyilongó szemmel, sápadtan és büszkén hallgatta. Csak akkor mosolyodott el, mikor a fiú oda ért az elbeszélésben, hogy a török nem birt azzal a csodálatos Gergely bácsival.

A két asszony az ostromok vihara alatt sirva remegve állongott az ablaknál. Egy kis nyíláson át nem láthattak egyebet, csak a fel-alá futkosó népet, a füstöt, a fel-fel pirosuló tüzet, azután amint a borbélyok kihordják a vizes tálat, — megtöltik tiszta vízzel. Aztán egyszer csak hozzák a sebesülteket egyenkint, egyre sűrűbben és véresebben.

És akkor minden figyelmök a sebesültekre fordult. Jaj, ismét hoznak valakit! Nem Balázs. Nem Gergely. Hála Istennek. Ismét hoznak.. De hátha azért nem hozzák egyiket se, mert a temető gödörhöz vitték... Vagy talán gázolnak rajta a küzdők.

És Évának az agg félnyomorék apja is itt van. Sokszor látja őt végigbaktatni a palota utján. A vállán akkora íjj, mint ő maga. A puzdrája hol üres, hol tele van nyíllal. Úgy szeretne kiáltani:

— Apám! Édes apám! Vigyázzon magára jó kegyelmed.

Mikor az ágyúk ezen a napon megdördültek, a két asszony könnyezve borult egymás nyakába:

— Imádkozzunk hugom!

— Imádkozzunk néném!

S letérdeltek, arccal a földre borultak. Imádkoztak.

S velük együtt imádkozott a távolban szanaszét Felső-Magyarország minden vidékén másfélezer asszony, minden nap, minden éjjel. És kicsiny gyermeki kezek kapcsolódtak össze a távol menedékein: imádkoztak az ártatlanok, édes apáért, aki Egerben van:

— Jó Isten tartsd meg az életét édesapánkl! Hozd vissza nekünk édesapát!

Pokoli dörgés-dübörgés, ágyuduhhanások, kürt-harsogás, Jézus kiáltozás, Allah ordítózás. Befelé terjengő nehéz füstfelhők.

Már hozzák az első sebesülteket. Vértől fekete saroglyán az elsőt. Fiatal sápadt katona. A lába térdben van ellöve. A borbélyok nagyjából bekötik. Minek vesződnének vele, csak egy-két órai reménységnek kötik be a lábát, aztán ugys elvérzik.

S hozzák a másodikat, a harmadikat és negyediket. Az egyiknek az arca éktelen véres hús. A két szeme hiányzik. Fogai kilátszanak az arcából. A másiknak a nyakába nyilvcssző áll. Azt kell kimetszeni. A harmadik a jobb oldalára tapasztja a kezét. Csupa vér a keze, mintha piros keztyü volna rajta. Ujjain át vastag zsinórokban bugyog a vére. Leül a földre és vár hangtalanul, mignem ráhomályzik a szemére a halál.

Dobó száguldó paripán rohan el a palota előtt. Nyomában messze elmaradva fut Kristóf apród.

— Hol a másik? — kérdezi az anya szenvedő tekintete.

— Amott fut az is a Sándor-bástya felé: bizonyosan izenetet visz. *Hála Istennek!* és *jaj!*...

Már annyi a sebesült, hogy mind a tizenhárom borbély sürgölődik. Már három török zászlót is hoztak a sebesültekkel. A török kiáltozás egyre üvöltőbb; a puskapor füstje elhomályosítja a keleti és északi bástyák körületét, s rászáll a palotára is. Mint mikor oly sűrű a köd télen, hogy három lépésnyire nem lehet benne látni.

— Irgalom Istenel! — fohászkodik Balogné, — mi lesz velünk, ha a török betör!

— Akkor én meghalok! — feleli Éva a falnál sápadtabban.

S bemegy a fegyverszobába. Kardot hoz ki onnan, Dobónak a hétköznapi kardját. Teszi elgondolkodó arccal az asztalra.

A nyitott ablakon át behallatszik a sebesültek nyöszörgése és jajgatása.

— Jaj a szemem, a szemem! — sirja az egyik. Soha nem látom többé Isten szép világát.

— Koldus vagyok! — nyögi a másik. Mind a két kezem levágták.

A borbélyok körül már annyi a sebesült, hogy nem győzik kötözni. Pedig asszonyok is segítenek már, sápadt arccal sürgölődnek, mosnak, timsóznak, kötöznek, mint a borbélyok.

— Csak az Isten megtartsen bennünket! — fohászkodott egy fiatal legény, ahogy ott ül véres ingében, két kezét a gyomrán tartva.

A gyomrát hasította fel egy fölfelé szúrt lándsa.

Balogné remeg.

— Ki kell mennünk! — mondja gyötrődő arccal, — segítenünk kell a borbélyoknak.

— Én is kimenjek-e? Én is kimegyek! Érzem,

hogy a sebesültek ápolását se becsületszó, se parancs nem tilthatja meg.

A füstöt szellő fujja el. Baloghné nyitja az ajtót s a távolba néz a Tömlöcbástya felé. Dobót látja ott egy füstfelhőben, amint iszonyú kardvágást mér a falra fellépő török fejére, s amint a holtat visszalöki.

Balázs apród ott áll mögötte, leeresztett rostélyu acélsisakban. Az urának a lándsáját, buzogányát, s egy másik kardját tartja a hóna alatt.

A nap ki-kisüt a felhőkből és füstből. Az idő borzongató őszi hűvös volna, hej de kánikula mégis a küzdőknek! Dobó egy rántással kicsatolja sisakját, és odaveti Balázsnak. Azután zsebkendőt ránt elő az övéből, és törli a verejtéket az arcáról.

Küzd tovább hajadonfőtt.

Balázs apród nem tudja hova fogni az aranyos sisakot: a maga fejére teszi.

Füst borítja el őket.

Szállj el füst, szállj el!

A füstgomolyag mintha hallaná az anya szívének kiáltását, elritkul. Balázs áll, áll a falon, Dobó küzdelmeit ügyelve.

Az anya kiált:

— Hátrább állj! lejjebb.

Mintha meghallhatná a fiú abban a pokoli tombolásban.

S amint fölemeli a kezét, hogy fiának intsen, a fiú elejti Dobó fegyvereit. Bágyadt mozdulattal nyul a nyakához. Megtántorodik, egyet fordul. Fejéről az aranyos sisak lehull és elgurul. A fiú elhanyaglik, nem is mozdítja a kezét tartózásra a föld felé.

Az anya egethasító sikoltással üti el az ajtót. Rohan oda. Felöleli fiát. Jajgatja. Ráborul. Ölelgeti.

— Balázs! Balázs!

Dobó rájuk pillant s fölveszi az elgurult sisakot. Egy katonának int, s a fiúra mutat.

A katona felfogja a fiút: beviszi a palotába, az anyja szobájába.

A fiú fekszik véres nyakkal, mint a meglőtt galamb, élettelenül.

— Oh nincs már nekem fiam! — sikongja az ősz özvegyasszony.

— Talán csak elájult, — véli a katona, — de nekem mennem kell.

— Szegény Balázs, — könnyezi Éva is.

És lecsatolja az apród fejéről a rostélyos sisakot, mellvértet és egyéb vasakat.

A fiú nyakán azonban nagy lött seb tátong. Nem is a nyakán, hanem a derekán ment be a golyó. A nyakán csak kijött.

Az özvegy arca eltorzul a fájdalomtól. Szeme vérbe borul. Felkapja az asztalon heverő kardot, amelyet az imént Éva hozott ki a szobából, s kirohan vele a füstbe, az emberzivatarba, fel a tömlöcbástyára.

Forgolódik ott már több asszony is.

Lent főzik a vizet, a szurkot, az ólmot. Hordják szaporán, amelyik forr: adják a katonáknak.

— Hideg vizet is hozzatok, innivalót! — kiáltják a katonák, mikor egy-egy kis szünet szakad az ostromban, — vizet! vizet!

— A pincéhez asszonyok, — harsogja le Dobó. Csapra minden hordót! Hordjátok kupákban a katonáknak!

Az asszonyok egyrésze, amelyik a kiáltást meghallotta, lobogó szoknyával fut a borért.

Imre deák ott jár fegyveresen fel és alá a pince előtt.

Hogy a sok asszony odarohan, beletaszítja a kulcsot a pinceajtóba.

— A tisztéknek ugy-e? — kérdezi Kocsisnét.

— Mindenkinek, deák uram, mindenkinek! A kapitány ur mondta.

Imre deák belöki a pinceajtót:

— Hátul a java!

S leereszti a sisak-rostélyt, és a kardját ki-rántja. Fut ő is a tömlöcbástya megszakgatott falaira.

A török egyre nagyobb és nagyobb sokaságban tör fel a bástyán. Már fel is ugrálnak. Gyilkos birokra kelnek a vitézekkel. Maga Dobó is torkon markol egyet, egy óriást, akinek csak a csontja van egy mázsa. Próbálja visszalökni. A török megveti a lábát. Egy percig mind a kettő meredt szemmel liheg. Akkor Dobó össze-szedi az erejét, és egy csavarintással berántja. Leveti az állvány magasából az udvarra.

A töröknek leesett a sisakja, s ő maga kövek közé huppant. De megint feltápászkodik, s visszafordítja a fejét, hogy jönnek-e a társai?

Akkor ér oda Baloghné. Visítva suhintja meg a kardját a levegőben, s a török feje vállban szakadt el iszonyu csapása alatt.

A többi asszony is fenn forog már a bástyán. A katonák a viaskodásban nem veszik már el tőlük az égő szurkot, a követ, az ólmot, hát felhordják ők maguk, s a füstben, a porban: a lángban le-lezuditják a felkapaszkodó törökre.

Hull a halott és szaporodik az élő. Egy-egy kőhengerítés, szurok és ólomöntés ösvényt tisztít az ellepett falon, de a holtak halma csak a pihent dandárok feljutását könnyíti meg. Az élők elkapják a visszahulló halottól a boncsokokat, s a lófarkas zászló megintcsak ott táncol a létrán.

— Alláh! Alláh! Győzünk! Már győzünk!

— Jézus segíts!

Dobó csodálkozóan pillant a mellette viaskodó Baloghnéra, de nincs ideje szólni. Ő maga is küzd. Ragyogó páncéljáról vállától sarkáig csurog a vér.

Az asszony csapást csapás után mér a felnyomakodó törökre, míg végre lándzsaszurás találja, s elhanyatlik le a bástyáról az állványra.

Nincs már aki elrántsa. A küzdelem a fal tetejére csap. A holtakra, haldoklókra rágázolnak az élők. Dobó egy kiálló oromra ugrik és lenéz.

Már az agák is a faltövében vannak. Veli bég egy nagy vörösbársony lobogót hoz lóháton. A török harcosok a lobogó láttára új üvöltésben törnek ki.

— Allah segít! A diadal perce itt van!

A lobogó Ali pasának a győzelmi lobogója Harminc vár és várkastély ormán hirdette már azon a nyáron az a lobogó a török erő diadalát. Soha nem érte más, csak a dicsőség sugara!

Veli bég a Földbástyához hatol a lobogóval. Ott legfáradtabbnak látszik a védelem, mert már asszonyok is harcolnak.

Dobó megpillantja az aranytól ragyogó betűs széles ünnepi zászlót. Petőhöz ízen, s önmaga a Földbástyára fut.

Ember ember ellen küzd ott. Meg-megjelenik egy-egy zászlós török, meg visszatünik a mélybe. A harcosok a felszáló por és füst fátyolába burkoltan viaskodnak. A szurokkoszorúk és tüzes kalácsok üstökös csillagként röpködnek a füstfelhők között.

— Jézus segíts! — sikoltja egy asszony.

Dobó abban a pillanatban ér oda, amint egy felülről befelé leeső kő esik Szőr Mátyásnak a maklári másik molnárnak a fejére. A molnár megrogyik, de még el se dőlhetett, egy felhágó

széles török a mellébe meríti markolatig a jata-gánját. Egy asszony ront a törökre sikoltva. Az ura kardját kapta fel... Dobó felint:

— Rajtal Rajtal Itt a segítség!

A katonákat e hangra új erő szállja meg. A falra tolakodókat bűnek soha fel nem róható káromkodások között öldöklik tovább.

Két török is verekedik oldalt. Dobó megismeri a páncélos törököt, a molnár gyilkosát: annak fordul. Látja, hogy a török talpig derbendi acélba van öltözve. Az olyanról lesiklik a kard. Gyors elhatározással veti magát reá, és nyomja le a megölt molnárra.

De a török vállas izmos ember. Ugy vergődik Dobó alatt, mint valami embernyi harcsa. Tehetetlen dühében a vasat harapja Dobó karján, aztán hirtelen a földre csap és arccal fordul föl-felé. De ez a halála. Dobó megtalálja a meztelen nyakat s beleszorítja a lelket irgalmatlanul.

Még föl sem emelkedett, egy magasból lehulló töröklánda csattan a lábába, s végighasítja a bőrszijjat, megáll a lábikrájában.

Dobó fájdalmában felordit, mint az orozlán. A térdére rogyva kap a lábához, és szemét a kín könnyei vizesítik meg.

— Uram! — mondja rémulten Kristóf apród. — Megsebesült?

Dobó nem felel, kirántja a lándsát a lábából és elveti. Egy percig összeszorított ököllel áll és szivja a fogát, míg a kín első mérge szétmúlik. Azután egyet rug; próbálja, hogy eltörött-e a lába? Nem törött el csak vérzik. Ahogy a fájás kiszáll belőle, ismét felragadja a kardját, s reáveti magát tigrisként a résen benyomakodó törökre. Jaj annak, aki most eléje kerül

Mig ott már csaknem foggal is marják egymást,

alig tízölnyire onnan a másik résnél is megsűrűdik az ellenség.

A rés gerendái beszakadnak a százak nyomásától, s a török győzelmi orditással ront be, hogy falat se kell már másznia.

Egyik a másikat tolja, taszítja. Fegyver a jobb kézben, a balban boncsok. Az elől jöttek a bástyára ugranak a boncsokkal. A később jövők az állványok alatt várakozó sebesülteket s asszonyokat rohanják meg.

Közben az egyik vasazott lábával odarugja a tüzet és a tűzben égő fahasábokat az állvány oszlopához. A tűz magas lángnyelvekkel kezdi nyaldosni az oszlopot.

A sebesültekkel csak könnyen boldogulnak, de az asszony nép dühös rikoltással ragadja fel az üstöket és a kondérokat.

A vastagderekú Kocsis Gáspárné úgy locsantja forró vízzel szembe az egyik nagyszakálú agát, hogy amint az aga a szakálához kap, ott marad a diszes szakál a markában.

Egy másik asszony a másik tűznél lángoló hasábfát ragad fel, s azzal üti arcba a törököt, úgy hogy a fa szikrái csillagokként csapnak széljel. A többi asszony már fegyverrel száll szembe a pogányokkal.

— Jézus segíts!

— Ússétek! Ússétek! — bömböl a felnémeti kovács.

Odarohan a pörölyével az asszonyok közé. Három pogány hadakozik ott egymásnak vetett háttal. Az egyiket úgy sujtja fejbe, hogy a töröknek orrán, fülén feccsen ki az agyveleje.

A másik török féltérdre esik valami ütéstől, de azért a kezében megvillan a jatagán, s markolatig merül a kovács hasába.

— Velem jössz a másvilágra kutya! — ordítja a kovács.

S még egyszer meglóditja a feje fölött félmázsás pörölyét, s csak azután ül le a földre, s teszi a tenyerét a hasára, mikor már látja, hogy az ellenfele az iszonyu csapástól pogácsává lapított sisakkal rogyik a holtak közé.

Az asszonyok már akkor mind felragadták a heverő fegyvereket, s ádáz-dühös sikításokkal viaskodnak a törökkel. A kendőjük leesett. A hajuk kibomlott. Szoknyájuk libeg-lobog csavarog a küzdelemben. De ők nem gondolnak immár asszonyi voltukra: rikoltozva esnek a töröknek. Kardjuk nem fog fel semmi csapást. Ami rájuk hull, az az övék. De amit ők adnak, az meg a töröké.

— Éljenek az asszonyok! — hangzik mögöttük Pető kiáltása.

S hogy megpillantja az állványt nyaldosó tüzet, vödörhöz kap, és végigönti az oszlopon.

A főhadnagy pihent csapatot hozott. Maga is kardot villogtatva esik egy macskaként felszökkenő akindsinak. Leteríti a gerendák közé.

A katonái polyvaként szórják szét a betolakodott törököt. Sőt még a lyukon is kirontanak.

Dobó a falra térdelve, ziháló mellett és meredt szemmel néz alá, míg kardjáról és szakáláról csöpög a vér.

A nekibőszült egriek egyre többen rontanak ki a résen a várból, s ott verik már a törököt a holtak között, bástya alatt.

— Vissza! — harsogja Dobó a torka minden erejéből — vissza!

De a harci zivatarban nem hallják azok a maguk szavát se.

Egy Tóth László nevű közvitéz megpillantja a piros bársony lobogós béget. Neki ugrik. A kezé-

ben mordály van. A bég mellére süti. Egy kapás a lobogóhoz. A másik mozdulata, hogy az üres mordályt egy török szeme közé vágja. Aztán visszaugrik a zsákmánnyal, míg vele kijutott öt társát összekoncolják a janicsárok.

Dobó csak azt látja, hogy Veli bég lefordul a lóról, s hogy a basa győzelmi zászlóját magyar ragadta el. Int a pihent csapatnak: merre küzdjenek. Balkarjának véres rongyain egyet csavar, s le a réshez rohan. Pető ott áll már gyalog, s a rés előtt álló mozsárágyúhoz emel egy lángoló fahasábot.

A lobogó után tóduló janicsárokat ez a lövés rugja vissza.

— Tölts! — kiáltja Dobó Fayrich pattantynak. Négyen itt maradjatok. Követ! gerendát ide! Ha van idő!

S a tüzes fergeteg ujult erővel tombol tovább a bástyákon.

XX.

Éva maga maradt a halottal.

Gondolkodva meredt reá a szeme. Azután megmozdult: a fejére föltette a sisakot; a derekára a páncélt; a karjára a karvértet. A fiú akkoraforma mint ő. Beleöltözött a ruhájába.

A fiú kardját rövidelte. Bement Dobó szobájába, és leemelt a falról egy egyenes hosszú olasz tört. Ráöltötte a markolat szíjját a csuklóra.

A hüvelyt ott-hagyta.

Kilódult az ajtón a meztelen törrel. Futásnak. Maga se tudva hova. Csak annyit tudott, hogy az ura Zoltayval együtt a külső várat védelmezi. De hogy a palotából merre a külső vár?, azt nem tudta.

A nap már leszállóban volt akkor, de a köröskörül gomolygó füstön át az is csak olyan volt, mint egy tüzes ágyú-golyó, amely függve maradt a levegőben.

A vár térképéről emlékezett, hogy a külső vár keletről sarló alakjában vonul a teknősbéka mellett.

A nap jobb kézt nyugszik, annak hát balra kell lennie.

Tíz szurtos, füstös várbeli katona csörömpölt vele szemben. Futva jöttek. Elöl egy tizedes. A katonák jobb karja és jobb oldala fekete a vértől. A vállukon lándsza. A tömlőc-bástya felé rohannak. Aztán egy tántorgó katona... Az arcából csurgott a vér. Bizonyosan a borbélyokhoz menne. Még egypár bizonytalan lépés, aztán elterül a földön.

Éva arra mozdul, hogy fölemelje. De egy második és harmadik halott vagy ájult is hever ottan. Az a harmadik, az egri bíró nagyobbik fia. Az ablakból ismerte. A mellében nyilvessző áll.

Asszonyok futnak lihegve a pince felől. A fejükön fakupák, a kezükben sajtár vagy füles fazék.

Azok is kelet felé tartanak. Éva hozzájuk csatlakozik. Ahogy az istálók mellett elfutnak, egy kis lefelé lejtős alagutban tűnnek el. Az alagutban két lámpás ég.

Az a Sötét-kapu. Az köti össze a külső-várkaréjt a felső fallal.

Éva a nyomukban.

Egyre sűrűbb a por és bűdös füst. Egyre pokolibb a nyüzsgés, orditozás, török, magyar vegyesen. Holtak hevernek szanaszét, többnyire arccal a földön, fenn a lépcsőn, az állványokon. Az egyikben Éva megismeri Bálint papot. Hanyat fekszik a pap. A sisak nincs a fején. Nagy fehér

szakála piros a vértől. A kezében most is ott a kardja.

Éva egy hosszunyelű buzogányba botlik. Fölkapja, és felrohan a lépcsőn. A viadal szinte birokkal dübörög már. A katonák a falon állva taszigálják vissza a törököt. Egy asszony égő gerendavéget sujt le a magasból. Egy másik tüzes furkót lóbál meg, és csapja a török nyaka közé. Káromkodás, Jézus-kiáltás, Alláh-üvöltés, lábak dobogása, zuhogás, csattogás mindenfelé.

A bástyán két ágyú dördül el egymásután.

Éva a lövésre odapillant. Az urát látja, amint a füstölgő kanócot tartja, s lefelé mereszti a szemét, hogy a lövésének a hordását nézze.

Öt vagy hat török a párkányon marad. Leverik. Egy percnyi szünet következik. A katonák valamennyien hátrafordulnak, és torkuk szakadtából kiáltozzák:

— Víz! Víz!

Egy sisakos vén katona éppen Éva mellett kiált a falomladék egy kiálló kövéről. Az arcán véres verejték csorog. A szeme alig látszik ki a vérből.

Éva megismeri az apját.

Elkapja a kupát az egyik asszonytól, és odanyújtja neki. Tartja, segít neki.

Az öreg issza mohón. Piros egri óbor van abban, nem víz.

Az öreg nagyot húz belőle. A bajuszáról csurog a bor, mikor elveszi a szájától, s utána szakad egyet a lélekzete.

Éva látja, hogy a jobb keze lángol az öregnek. Nem csoda: fából van csuklóig; bizonyosan a szurkos szalma kapott belé. Az öreg nem is látta.

Éva elveti a kupát és buzogányt, és az öreg karjához kap. Tudja, hogy hol van felcsatolva a fakéz. Gyors ujjal oldja fel a csattot, s a fakéz repül a török közé.

Az öreg pedig fogja a kardját, és a bástyán kihajolva sujt ismét balkézzelel egy rézholdakkal kivert nádpaizsra.

Éva tovább rohan az ura felé. Át-átugrik egy-egy halotton. Egy-egy égő csóva repül el a szeme előtt. Egy-egy golyó csattan előtte-mögötte a falba. A vitézek azonban mind isznak. Csak vizet kérnek, s az is nektár lett volna nekik. A bor? mintha isteni erőt innának magukba!

A lent kavarogva üvöltöző törökök zajába bele-
recseg Zoltaynak a kiáltása:

— Gyertek kutyák! Gyertek! Hadd izenek
Mohamednek a paradicsomba!

S rá egy perc múlva csak ennyi:

— Jóéjszakát!

A török, akinek ez szólt, bizonyosan elfelejtett
neki visszaköszönni.

— Ilérl! Ilérl! — ordítóznak a jaszaulok sza-
kadatlanul. — Győztünk! Győztünk!

S új sokaság, új létrák, új pajzsok nyüzsögnek
a holtak dombján.

— Alláh! Alláh!

Éva megtalálja végre Gergelyt, amint egy
puskaporral töltött hordócskát gyujt meg, s
vettet le a magasból.

Aztán a sisakját a földre csapja. Ugrik egy
asszony elé. A kupát elragadja tőle, s iszik oly
mohón, hogy két oldalt kétfelé locsog a száján a
piros bor.

Éva a maga borát egy másik katonának nyújtja.
Ott is hagyja a kezében. A sisakért fordul, de
amint lehajlik érte, szurokfüst csap a szemébe.
Mikorra kikönnyezi, Gergelyt nem látja sehol.

Ahogy jobbra-balra néz, körülötte a katonák
hirtelen leguggolnak.

Lent a tüfenkcsik sortüze dördül el, alig tiz

ölnyire a faltól. Éva sisakját megcsapta egy golyó, meg is repesztette.

Éva megtántorodik. Idő mulik belé míg erő-höz tér ismét.

Lent pokoli zene-harsogás, s dobok duhogása, bergése, trombiták riogása.

Egy hosszunyakú jaszaul éles torokkal üvölti a fal alatt:

— *Já ájjuhál* (Idel! Idel!)

A had kevert már odalenn. A janicsárok helyére a børsapkás aszabokat és piros-sapkás akindsiket hajtották.

Egy fehér-ruhás dervis, aki azonban sisakot visel a teveszőr süveg helyett, lobogót ragad a kezébe, és *iléril iléril* — üvöltéssel indul közöttük, tiz öreg janicsártól környezve, a falak ellen.

A derviseket nem szokták löni a miéink, de hogy annak sisak van a fején, s kard a kezében, lönek reá. Magára vonja Éva figyelmét is.

Szellő fujja el egy percre a füstöt s lobogtatja a háromgombos boncsokat a dervis kezében. Amint a vár felé fordult, Éva látja, hogy a dervis félszeme be van kötve.

— *Jumurdsák!* — sikoltja tigrisharaggal.

S a buzogányát sárga villámként röpíti le a magasból.

A buzogány túlrepül a dervis fején, és mellen talál egy janicsárt. A dervis meghallotta a sikoltást, és fölpillantott. Ugyanekkor a bástyáról beledördül az ágyú a török katonaságba, s a dervist a csoportjával lángsugár és füst borítja el.

Mikorra a füst eloszlik az árokból, a dervisnek nyoma sincs ott. De azért a falak megteltek a fölfelé rugaszkodók uj csapataival.

Már nemcsak létrán jönnek. Egy fehérsapkás janicsár megindul csak úgy létra nélkül a várfal megszaggatott kövein fölfelé. Kőről-kőre! A keze

mindenütt talál kapaszkodót, a lába mindenütt rést, ahova bedughatja. A gerendák közt meg éppen könnyü fölfelé jutnia. Követi a másik, harmadik, tíz, husz, száz vállalkozó. Mint a bodobács bogarak tavasszal, mikor ellepik a falak napos oldalát. S végig-hosszat a külső vár falán kapaszkodnak, másznak villogó szemmel, lihegő szájjal fölfelé. Egyik-másik kötél-létrát is visz. Bekapcsolja egy-egy alkalmas kőbe, s az alatt állók azonnal megindulnak rajta.

Gergely a bástyáról a romlásba fut.

Hajadonfővel van. A kezében lándsa. Az arca puskaportól fekete.

— Sukán! — kurjant egy vértől lepett kopjával küzdőnek, — van-e még szurok a pincében?

A hangja rekedtes. Az öregnek csaknem a füléhez hajol a kérdéssel.

— Nincs! — feleli Sukán. — Egy hordó gyanta van ott még.

— Hozassa tüstént a Perényi-ágyúhoz!

Az öreg mellett ott küzd Imre deák, a cipóosztó. Leteszi a kópját és elrohan.

— Vitézek! — kiáltja Gergely, — szedjük össze az erőnket!

Tulnan visszhangként csap át Zoltay szava:

— Nem gyönnek többé, ha most visszaverjük őket!

— Tüzet! tüzet! — kiáltják másfelől.

Az asszonyok rúdra öltött üstökben cipelik a forró ólmot, forró olajat és forró vizet.

Vas Ferencné egy nagy vas-lapát parázsszal fut fel a falra, s aláfordítja a törökre. De ugyanekkor a lapát is kiesik a kezéből: golyótól elcsapott kődarab ütötte halántékon. Neki esik hátal egy oszlopnak s elrogyik.

Egy csupa-füst testes asszony lehajol érte. Egy szempillantással látja, hogy vége van. A másik

pillantása a Vas Ferencné mellett heverő bástya-kőre esik. Felkapja a követ, és a falhoz siet vele. Egy golyó mellbe találja. Elbukik.

— Anyám! — sikoltja egy pirosszoknyás leány. De nem borul az anyjára, hanem előbb fölkapja a követ, amit az elejtett, és lezuditja ugyanott, ahol az anyja akarta.

A kő két törököt sújtott agyon. Csak mikor ezt látja, fordul vissza az anyjához, és felöleli, jajgatja, lecipeli az állás lépcsőin.

A füsttengerben lent egy csapat teknős-béka paizs közeledik. A paizsok alatt nem lehet látni az akindsikat, olyan szorosan jönnek egymás mellett.

— Vigyázzunk vitézek! — hangzik Gergelynek a szava.

— Vezet! Tüzet! — kiáltja Zoltay. — Amott, amott! A falon is másznak létra nélkül!

Egy bádoggal bevont tárgy emelkedik ki a sáncból. Négy piad szalad vele a falhoz. A létrán állók elkapják s a fejük fölé vonják. Aztán jön a többi tárgy. Valamennyi bádoggal van bevonva, hogy a védők csáklyával le ne szaggathassák a tetejét.

— Forró vizet! — kiáltja hátra Gergely. — Sokat!

Éva hozzáugrik, és a fejére nyomja a sisakot.

— Köszönöm Balázs! — szól Gergely. — Dobó küldött?

Éva nem felel. Lerohan a bástyáról forró vizért.

— Vezet! Forró vizet asszonyok! — kiáltja torka erejéből.

Ezalatt fenn a bádoggal bevont tárgyak egymáshoz csatlakoztak. Alája ugráltak a könnyű ruhájú falmászók. Némelyik félig meztelen, de így is csurog róla a verejték. A fejüket nem

nehéz sisak. Az övükből kidobáltak minden nehéz fegyvert. Csak a karjukon lóg szíjjon a görbe éles kard.

Széles vastetőzötté vált a sok összecsatlakozott tárgy. Az agák közül is ugráltak alája. Dervis bég is átszökken az árkon, s hozza a félholdas boncsokat.

Mikorra Éva visszatért, hogy Gergely mellett legyen, a nagy füstben embert se lát, csak röpködő piros nagy lángnyelveket, s a lángban és füstben a kardok fehér megvillanását.

— *Alláh! Alláh!*

— *Bum, bum, bum!* — a belső ágyuk.

A füst mégsűrűbb, de hirtelen felszáll a védők feje fölé, mint a gömbölyded hullámokba szedett fehér ágymennyezet. S tisztán látni, hogyan villognak fölfelé a török fegyverek, lefelé a magyar fegyverek.

— *Vizet, vizet!* — kiáltja Gergely.

Látni, hogy lent az ércfödél emelkedik. Mázsás kövek zuhognak le a falról. Az ércfödél elnyilik és elnyeli a követ. Aztán ismét összeáll.

— *Forró vizet!* — kiáltja Zoltay is odarohanva.

Gergely ahogy meglátta Zoltayt, le az ágyúhoz ugrál.

A gyanta már ott várja egy félfenekü hordóban.

Gergely feldönti a hordót, és szól a pattantyúsoknak:

— *Tömjétek be az ágyúba, puskapor fölé! Amennyi beléjök fér! Verjétek be, hogy porrá zuzódjék! Kevés fojtást rál!*

A falról akkor zuditották le a forró vizet!

Ahova a kő nem tud eljutni, a forró víz eljutott. A tárgyak egyszerre meginognak, és szétlazulnak. *Alólok ej vál és meded!* vonítással ugrálnak ki a törökök.

A bodobácsok a falon maradtak. Azokra Gergely rálő egy mozsár-ágyúval. De még mindig maradnak a falon. Gergely feljök rohan az ágyú-döröklővel.

— Gergely! — hangzik Petőnek szava.

— Itt vagyok, — feleli Gergely rekedten.

— Ötven embert hoztam. Elég?

— Hozz még amennyit lehet! Rakasd lent a tüzet, és hordass csak forró vizet.

A tüfenkcsik újabb lövése a mozsár-ágyú füstjével egybekavarodik s elfátyolozza a falat egy percre. Ezt a percet a könnyü öltözetű fal-mászók arra használják fel, hogy ismét elborítják a létrákat.

Gergely visszaroohan az ágyúhoz.

— Meg van már töltve? — kérdezi.

— Meg, — feleli az öreg Kocsis Gáspár.

— Tűz!

Az ágyú lobbot vet, eldurran.

A gyanta hús-öles lángoszlopként lövellik lefelé belőle. Még azok a törökök is leugrálnak a falról, akiket az ágyúnak csak a szele ért.

A fal letisztulását a jaszaulok és tisztek dühös ordítása követte.

A bástyáról jól látható, hogy fut el a faltól minden katona. Aszab, piad, müszellem, deli szpáhi, gureba, akindsi, mind összekeveredve rémülettel fut a sáncok felé. Ki a kezét rázza, ki a lábát. Véresek, dühösek, emberképükből kifordultak. Csak nagy ordítással tartóztathatja fel őket a sok jaszaul, a sok aga. Már nem is korbácscsal, hanem karddal verik vissza a futásnak indult sokaságot.

— Utánam aki hős! — üvöltözi nekik Dervis bég.

S a véres csapatot uj lélek szállja meg: véres fejjel, dühtől tajtékozva kapják fel ismét az

ostromlétrákat, s most már egyenesen a magyar ágyúk falára rohannak.

A dervis vezeti őket. Ő lobog elől. Fehér csuhája vörös már a vértől. A drága boncsokat a foga közé szoritva, paizs nélkül rohan fölfelé.

A szomszéd létrán is egy aga mászik elől, egy nagy testü óriás. Turbánja akkora, mint a golyafészek. Kardja akkora, mint a hóhérbárd.

Gergely körülpillant, s megint ott látja maga mellett a dühösen fürgélkedő követ emelő apródot. Egy nagy épület-követ emel föl az apród, s lezuditja.

— Balázs! — toppant rá Gergely, — eredj innen!

S rekedt hangja a két utolsó szóban csengővé válik.

Balázs nem felel. Az az olasz kard van kezében, amelyet a szobából kihozott. Oda hirtelenkedik vele a létrához, amelyen a dervis jön fölfelé.

Gergely lepillant.

— Hajván! — kiáltja a felbukkanó ziháló mellü óriásra. Oh te barom! te bivaly! — folytatja törökül. — Hát te azt hiszed, hogy nem fog a fegyver.

A török megdöbben. Széles nagy ábrázata megkövülten mered Gergelyre.

Ezt a pillanatot használja fel Gergely. Lándsáját a töröknek a szügyébe veti.

A török egyik kézzel a lándsába markol, másikkal iszonyu csapást mér Gergelyre. De a csapás csak a levegőt szeli, s a nagy test hanyattzuhanással esik egy bádog tárgyra.

A dervis ekközben följutott.

Lándsaszúrását fejének félrekapásával kerüli el Éva. A következő pillanatban végig vág a dervisen, s a kapzkodó balkart találja el.

A dervis karján kétfelé esik a gyapjuköntös, de kivillanik alóla a ragyogó dróting.

Egy szökemléssel a falon terem. A szijjon lógó kardot a markába kapva, rohan Évára bős lihegéssel.

Éva hátrább ugrik két lépést. A kardot mereven maga elé tartja. Kikerekedett szemmel várja a rohanást.

De a török régen járja a halál iskoláját: látja, hogy törrel s nem karddal áll szemben. Tudja, hogy a kinyújtott hosszú törbe nem jó belerohanni. Egy toppanással megállítja magát, s a törre sujt, hogy félrecsapja, s hogy egy másik vágással az apródféle legénykét küldje a lelkek világába.

De Éva is ismeri ezt a vágást. Gyors kört villant alólról fölfelé a törre s elkerüli vele a török kardot. Mikorra a török másodikat sujtana, már becsuszott Éva törre a hóna alá.

A dróting mentette meg a törököt. Az acél szemek ropogtak, de a dervis ugyanekkor vágott, s a kardja fejen találta Évát.

Éva úgy érzi, mintha szétroppant volna a feje. Szeme előtt megsötétül a világ. Lába alól mintha elhúznák a földet. Karját a szeme elé emeli, és zsákként dől el oldalt az ágyú mellett.

XXI.

Mikor Éva felocsudott a kábulatából, csend volt körülötte. Hol van? — nem tudta. Néz. Eszmélkedik. Düledezett gerenda-épület... A gerendák között tiszta holdas ég, s fehéren ragyogó csillagok... A derekát fájón nyomja valami kemény. A feje is valami hideg nedvességben...

Fásult kézzel nyúl a dcreka alá. Kőporra tapint, s egy almányi hideg vasgolyóra.

Akkor egyszerre megtisztázódott előtte minden.

Csend van, tehát vége a harcnak. Vajjon ki az úr a várban? A török-e vagy a magyar? Az emelvényen egy őrnek egyforma dobbanású, lassu járása hallatszik: egy, kettő, három, négy...

Éva fölkelne, de mintha ólomból volna a feje. Annyit mégis lát a felmozdulásában, hogy a bástya közelében van, s hogy mellette egy asszony fekszik hason, s egy kék mentés katona, akinek nincsen feje.

Irgalom Istene, ha a török az úr...

A gerendákon át lámpafény vöröslik. Emberi lépések közelednek. Rekedt férfihang hallatszik:

— Az apródot vigyük-e előbb, vagy az asszonyt?

Oh hála Istennek: magyar a beszéd.

— Mind a kettőt, — feleli a másik.

— Mégis az apród...

— Vigyük hát az apródot. A kapitány úr még fenn van.

S megállnak Évánál.

— A palotához vigyük, vagy a többi közé?

— A többi közé. Halottnak ez is olyan halott, mint a többi.

Megfogja egyik lábtul, másik a hóna alatt és ráemelik a saroglyára.

Éva megszólal:

— Emberek.

— Nini, hát él az ifiur? Hálaistennek Balázs úrfil Akkor a palotába vigyük.

— Emberek, — rebegi Éva, — él-e az uram?

— Él-e? hát hogyne élne! Most kötik a borbélyok a lábát a kapitány úrnak.

— Gergely hadnagyot kérdem én.

— Gergely deák urat?

És meglöki a társát.

— Félrebeszél.

Az ember a markába köp. Megfognak a saroglya két végét, és fölemelik.

— Emberek! — szól Éva szinte kiáltva, — feleljetek nekem: Él-e Bornemissza Gergely főhadnagy úr?

Hogy ilyen parancsoló hangon szólott, a két ember csaknem egyszerre felel:

— Él hát.

— Sebesült-e?

— Keze, lába.

— Vigyetek hozzá!

A két paraszt megáll.

— Hozzá?

Az egyik fölkiált az őrnek:

— Hé, vitéz! Gergely hadnagy úr merre van?

— Mit akartok? — hangzik alá Gergelynek a hangja.

— Balázs ifiur van itt tekintetes uram. Szólani szeretne valamit.

A lépcsőn közeledő lassu lépések hangja. Gergely jön sántikálva. Lámpás a kezében. A lámpásban gyertya ég.

A lépcsők alján megáll és szól valakinek:

— Lehetetlen! Annyi a halott, hogy két nap se takaríthatják el.

— Még négy nap se, — véli egy rekedt hang. A lámpás közeledik.

— Vegyétek le a sisakomat, — mondja Éva.

A paraszt a csathoz nyul az asszony álla alatt. Gergely akkor ér oda.

— Szegény Balázskám, — mondja. — Node csakhog' élsz.

A paraszt lecsatolja, levonja a sisakot. Éva fejébe égető fájdalom nyilalik belé.

— Jaj! — kiáltja majdnem sikoltva.

Mert beleragadt a sisak bélése a vérbe, és a hajba, s a paraszt bizony nem tudta, hogy a fején a seb a fekvőnek.

Gergely letette a lámpást Az asszony följe hajol.

Az asszony látja, hogy még most is olyan kor mos a Gergely arca, mint volt. A bajusza, szakála, szemöldöke lepörkölődött. A jobb keze vastag kötésben.

De az ő arca is megismerhetetlen. Annyi a vér és annyi a korom rajta. Csak a szemefehére látszik ki a véres, füstös arcból.

Gergely idegein ugyanaz a meleg áramlás fut végig, amit akkor érzett, mikor a kerék dolgában járt, s a palota ablakában ugyanezeket a szemeket látta.

S a két szempár egy pillanatig egymásra irányul.

— Gergely! — szólal meg ekkor az asszony.

— Éval Éval Hogy kerülsz te ide!

S mivelhogy abban a percben összecikázott az agyában mindaz, amit a gyermekéről hallott, s mindaz, amit az apródnak vélt asszony magaviseletében látott, megértette a legkeserűbbet a kérdés pillanatában. A könny kicsordult mind a két szeméből, és végigfutott puskaporfüstös orcáján.

XXII.

Arra a borzalmas ostromra háromnapi halott-hordás következett. A dervisek és fegyvertelen aszabok hordták a halottakat.

Halott halotton hevert a falak alján. Az árkokban a vértől akkora volt a sár, hogy néhol ge-

rendapallót tettek át rajta, hogy járhassanak. S a holtak körül szétszórt és darabokra tört pajzsok, boncsokok, kardok, dárdák, ijjak, puskák mindenfelé. S iszonyú dögszag.

Éjjel-nappal hordta a török a halottait. Csupán a külső vár falai alól nyolcezer halottat kellett elvinniök. Csak harmadnapra tisztult el az utolsó halott is, amikor már a hollók le-leszálló csoportjait puskával kellett elriasztgatni.

De bent is nagy volt a veszteség. Márton pap, az ostrom után való délelőttön egyszerre háromszáz halott fölött énekelte el az *Absolve Dominet*.

A háromszáz halott ott feküdt hosszú sorokban a közös sirgödör körül. Középen Bálint pap egyházi ingben, feszülettel, stólában. Mellette Cecey fejetlenül. Nyolc hadnagy. Balázs apród az anyjával, Szőr Máté a maklári molnár, Gergely a felnémeti kovács, Gasparics, Vas Ferencné, Baloghné, asszonyok, leányok, megismerhetetlen arcú, csonka és véres halottaknak nagy és csendes sokasága. Néhol csak egy fej. Néhol csak egy kar. Néhol csak egy véres ruha s benne egy csizmás láb.

A temetésen ott voltak a megmaradt tisztek. Maga Dobó is hajadonfővel, kezében tartva a vár zászlaját.

Mikor a pap beszentelte a halottakat, Dobó megszólalt, s beszélt el-elcsukló hangon szomorún.

— Levett sisakkal állok előttetek, vérben és tűzben, szent halállal meghalt vitéztársaim. Lelketek már ott van a csillagokon túl az örök házában; porotokat áldja a jelen és a jövő. Meghajtom a vár zászlaját előttetek ti megdicsőült hősök. A hazáért haltatok meg. Istentől várjátok jutalmatokat. Isten veletek! Az örökkévalóság világosságában, Szent István királyunk orcája előtt találkozunk.

Csak egy csusztató deszkán, koporsó nélkül bocsátották alá a halottakat, a közös sirverembe. Az égből fehér pelyhekben szállingózott a hó.

Vasárnap, október 16-án Dobó délután aludt egy órát, s amint kidörzsölte az álmod a szeméből, lóra ült, és a Sándor-bástyára lovagolt.

A várbeliek már akkor nem is építettek, csak a réseken álltak, üldögéltek.

Hideg őszi borult idő.

A török ágyúk szakadatlanul dörögnek.

— Eredj Kristóf fiam, — mondja Dobó az apródjának, — nézd meg a Bolyky-bástyát, mit mivelnek ott? Én innen az ókapuhoz megyek.

Kristóf — a félszemén neki is fehér-kendős kötés, — lóra ült. A sötétkapunál oszlophoz kötötte a lovát, s gyalog futott be. Aztán végig a falon Bornemisszához.

Az egyik szakadékon át puszkagolyó csapta meg. Csak lefordult a falról a kötörmelékes deszkára.

Az őr kiáltott Zoltaynak:

— Főhadnagy úr! A kis apród elesett.

Zoltay megdöbbenve hágott fel a falra. Láta a fiú mellén a nagy véres foltot. A katona mellette térdelt, s hogy a fiú feje a mellére hanyatlott, lecsatolta a fejről a sisakot.

— Eredj tüstént a főkapitány úrhoz, — mondotta Zoltay a fiút magához ölelve. — Jelentsd neki.

A fiú még élt. Arca fehér volt, mint a viasz. Bágyadt szemmel nézett Zoltayra, s rebegett:

— Jelentse, hogy meghaltam.

Sóhajtott és csakugyan meghalt.*

•

A következő napon nem ágyúszóra virradtak. A sátorok ott fehérlettek a halmokon és hegyoldalokban, de törököt nem lehetett látni.

— Vigyázzunk! — aggodalmaskodott Dobó, — nehogy valami csel érjen bennünket!

S a föld színe alatt az üregekhez, fenn meg a szakadékokhoz állította az őrségeket.

Mert nem igen lehetett már a fal tetején állni sehol. A vár olyan volt, mint az egér-rágta mandula-torta. Magától is omlott már néhol a fal, ha fölül ráléptek.

Ahogy nézegetik a török sátorok különös csendességét és népességét, egyszercsak azt mondja valaki, úgy vélekedésképpen:

— Elmentek...

Mint a sebesen harapódzó tűz a száraz avaron, ismétlődik a szó szanaszét a várban:

— Elmentek! Elmentek!

S egyre hangosabb örömmel:

— Elmentek! Elmentek!

Azonban a tisztek senkit sem eresztettek ki a falak közül.

Napfölkelte után negyedórával egy aszonyt jelentettek az örök. A fejére borított fekete selem feredéséről látszott, hogy török asszony.

Maklár felől jött. Öszvéren ült. A magas kápájú

* Istvánffy és az ő nyomán a történetírók hibásan írják, hogy Tarjáni Kristóf fejről lötték le az aranyos sisakot. Tinódi a két apródot világosan megkülönbözteti, s megírja, hogy Kristóf apród futtában esett el, mikor a Bolyky-bástyához igyekezett, — 1566—71 versor.

nyeregben előtte egy kis magyar gyermek. Az öszvért a kantárnál fogva egy tizenöt éves szerccsen fiú vezette.

Kaput nem nyitottak az asszony előtt. De hogy is nyitottak volna, hiszen kapu már nem volt?

Az asszony belovagolt a kapu mellett a szakadékon. Magyarul nem tudott, hát csak ezt a szót kiáltozta:

— Dobó! Dobó!

Dobó a kapuomladék tetején állva nézgelődött Füzes-Abony felé. A török nőt látta jönni. S azt is mingyárt gondolta, hogy az asszony a kis Szelimnek az anyja. Mégis, hogy a nő az ő nevét kiáltotta, lesántikált az omladékról.

Az asszony leborult a lábához. Azután ismét fölemelte a fejét, s térden maradva nyujtotta feléje a magyar gyermeket.

— Szelim! Szelim! — könyörgött a két kezét összetéve.

A magyar gyermek hat éves forma volt. Barna arcu kis okos-szemű fiú. A kezében fából faragott lovacskát tartott.

Dobó rátette a kezét a fiú fejére.

— Hogy hínak fiam?

— Jancsinak.

— Hát a másik neved?

— Bojnemissza.

Dobó az örömtől megrezzenve fordult a Sándor-bástya felé.

— Gergely! Gergely! — kiáltotta. — Fussatok hamar Gergely hadnagy úrhoz.

De már akkor Gergely rohanvást rohant a bástyáról.

— Jancsikám! Jancsikám! — kiáltotta könnyes szemmel.

S majd megette a gyermeket.

— Jer, anyádhoz!

A török asszony tiz körömmel ragadta meg a fiúcskát. Megragadta mint sas a bárányt.

— Szelim! — kiáltotta karikásodott szemmel,
— Szelim!

Látszott rajta, hogy kész széttépni a gyermeket, ha a magáét meg nem kapja.

Egy perc mulván lobogó alsószoknyában sietett Éva a palotából. A feje a homlokán be volt kötve fehér kendővel, de az arca örömtől piroslott. Kézen futtatta maga mellett a kis török gyermeket. A kis Szelim a szokott török ruhájában volt, s nagy karaj kalácscsal futott Éva mellett.

Mind a két anya kitárt karokkal röppent a maga gyermekéhez.

Az egyik azt kiáltotta:

— Szelim!

A másik azt kiáltotta:

— Jancsikám!

S letérdeltek a gyermekükhöz. Ölelték, csókolták, ették.

S amint a két asszony ott térdelt egymással szemben, egyszercsak összepillantottak, s kezet nyújtottak egymásnak.

•

'A' török csakugyan megszökött.

Varsányi, aki mingyárt az asszony után jelent meg a várban, elmondta, hogy a basák még egy ostromot akartak, de a janicsárok mikor ezt tudatták velök, a basák sátora elé csapkodták le a fegyvereiket. S dühösen kiáltozták:

— Nem harcolunk tovább! Ha mindnyájunkat felakasztatok is, nem harcolunk! Allah a magyárokkal van! Isten ellen nem harcolunk!

Ahmed pasa ott a sereg színe előtt sirva és a szakálát tépve szidta Ali pasát:

— Alávaló nyomorult! — üvöltötte a szeme közé, — rossz akolnak mondtad Eger várát, juhoknak a bennök levő népet! Most vidd a császár elé ezt a gyalázatot magad!

És csak a bégek közbevetődésén mult, hogy a két pasa össze nem verekedett a hadsereg színe előtt.

A tisztek között is nagy volt a hiány. Veli béget ágyon vitték el a harctérről. Dervis béget is félig ágyonverten találták meg éjjel a falak alatt.

Olyan elkeseredés vett erőt a török hadon, annyi volt a fegyvertől sebesült, hogy a pasák még ki sem adták a parancsot a visszavonulásra, a had már megkezdte. Akik Felnémet alatt táboroztak, még felgyújtották a falut, a tűz világosságánál indultak útnak. A többi se várta meg a reggelt. Otthagyták a sátrukat, podgyászukat s útnak eredtek.

Varsányi szavára mennyországi öröm szállotta meg a várbelieket. Az emberek táncoltak. A süvegüket a földhöz csapkodták. A török lobogókat kitzűzték. Az ágyúkat kilőtték. Márton pap a mindig nála levő feszületet az égnek emelte, s az öröm őrjöngő hangján üvöltötte:

— Te Deum laudamus!

S térdre csuklott, földre borult; csókolta a keresztet. Sirt.

A harangot kiemelték a földből. A gerendát, amelyen függött, két oszlopra tették. A harangot megkondítták.

Bim-bam-bim-bam!... szólt vigan a harang, s ahogy Márton pap a piac közepén a keresztet tartva énekelt, köréje térdelt a nép, maga Dobó is.

Még a sebesültek is elővánszorogtak a zugokból és földalatti termekből, s odatérdeltek a többi mögé.

Ázonban Nagy Lukács egyszercsak nagyot ordít:

— Utánok! azt a kutya irgalmát Mahomednek!

A fegyveres népnek Dobóra villan a szeme. Dobó beleegyezően bólint.

Nosza, ahány ló van a várban, arra mind katoná ugrik. Ki a várból. Elrugtatnak Maklár felé, a török után.

A gyalogosok is ki a várból: a gazdátlanul maradt sátorokba. S hordják be szekereken.

Estére valamennyi lovas zsákmánnyal meg rakodottan tért vissza a várba.

A vár népéből háromszáz halott pihent már lenn a közös sirban, s kétszáz olyan sebesült fektet még szanaszét szénán szalmán a vár belsejében, akiről nem tudták, hogy kiheverik-e iszonyu csonkulásaikat.

A főtisztek is mind sebesültek. Dobó, Bornemissza, kezén lábán; Zoltay fekszik; Mekcsey tetőtől talpig a sebek és ütések gyűjteménye, — haja, szakála, bajusza, szemöldöke neki is le van pörkölve, mint Dobónak, Bornemisszának, s a küzdők nagyobb részének, — Fügedy feje úgy be van pólyázva, hogy csak a szeme, meg a két füle látszik ki. Három foga is hiányzik. Buzogánnyal ütötte ki valamelyik török. De vigan szenved a baját, mert a fájósat is kiütötték.

És seb nélkül nincs a vár népe között se férfi, se asszony. Azaz hogy mégis van: a cigány.

Sukánnak az utolsó jelentése így hangzott:

— Nagyságos főkapitány uram, jelentem, hogy a várba lőtt nagyobb fajta ágyúgolyókat mind összeszedtük, és megolvastuk.

— Mennyi?

— Hát ha azt a sok százat nem számítjuk, ami még a falakban van, öt híján tizenkétezer.

Befejezés.

Aki érdeklődik még, hogy mi hogyan történt az ostrom után? — a történelmi könyveinkben megolvashatja. Magam is onnan jegyzem még ide röviden:

Mikor az ostrom előtt Dobó segítséget kért a szikszai gyűléstől, ezt felelték neki, illetőleg Mekcseynek, aki Dobó képében járt ott:

— Ha elegen nem voltatok, minek maradtatok a tisztségben! Ha megettétek a koncát, igyátok meg a levét is!

A két kapitánynak erre az volt a válasza, hogy az ostrom után mind a kettő letette a tisztségét.

A győzelem híre gyorsan szállt nyugatnak. Európa tapsolt és ujjongott. Rómában a pápa Te-deumot misézett. A királyt mindenfelől üdvözlő levelek magasztalták. A töröktől elfoglalt és Bécsbe küldött zászlóknak csodájára jártak a bécsiek. (Ali pasának a bársonylobogója bizonyára ma is ott látható a Habsburgok egyéb győzelmi jelvényei között.)

A király leküldötte Egerbe Sforzia Mátyás főkapitányt, hogy Dobót és Mekcseyt maradásra bírja. De biz ők hajthatatlanok maradtak.

— Kötelességünket teljesítettük, — felelte Dobó, — bár mások is teljesítették volna! Vigye meg őfelségének tiszteletünk és hódolatunk kifejezését.

A király azután Bornemissza Gergelyt nevezte ki Dobó helyére Egervár főkapitányának.

Vége.

AZ EGRÍ HŐSÖK.

- Abádi Varga Imre, faljavítás közben ágyugolyó ütötte el.
- Affra Jakab, puskaportól súlyos égést szenvedett.
- András diák, egri bfró, meghalt ágyugolyótól szeptember 30-án. Két árvája maradt.
- Arany Mihály, egri puskás-katona, sok sebet kapott, s a fején oly súlyosat, hogy az elméjében megzavarodott.
- Ardai Nagy Antal hadnagy. (Tinódi róla kiemelően szól.)
- Bakocsaí István tizedes, szeptember 17-én a feltüzött török zászlót az ostrom viharában letépte, miért is Dobótól külön jutalmat kapott.
- Baksa Benedek, kő ütötte agyon.
- Baksay Tamás hatlovas tiszt. A lábán bombától ütött fadarab sebezte meg.
- Balázs diák egri irnok, mindig fegyverben állt, éjjelenként a faljavításokban buzgólkodott.
- Bálint pap, elesett az október 13-iki harcban.
- Balogh András, Szirmai Pállal vitézkedett. (Nézd Szirmai.) Fél szemét vesztette.
- Balogh Antal egri puskás, ágyugolyótól nyomorodott meg.
- Balogh Bálint.
- Balogh Dénes tizedes a Bornemissza csapatában. Mind a két lábán megsebesült.
- Balogh György, kőomlásban a lábán sebesült.
- Balogh György (másik) egri, az oldalán ágyugolyótól, karján és arcán kövektől sérült meg.
- Balogh Mihály (egri), a karján nyíl és lándzsa ment át.

- Baranyai György ötlovas tisz. A karját bomba törte el.
- Baranyai György altiszt.
- Baranyai István, a karját puszkagolyó törte össze. Testében golyók maradtak.
- Barát Miklós.
- Bartha Pál várbeli tizedes, csipejébe golyót kapott.
- Bay András altiszt.
- Bay Ferenc ötlovas tisz, vitézül harcolt, mikor a várból szeptember 14-én ebéd után kirohantak a városban sokadozó törökre. A lábát később kőomlás törte össze.
- Benedek egri várbeli kovács.
- Benedek Istók (felnémeti). Míg ő a várban küzdött, a török a házát eldulta, s a feleségét elrabolta.
- Bereczky György, Vajda János szolgája, agyonlőtték.
- Bertalan várbeli puszkás, agyonlőtték.
- Blaskó Antal, eperjesi hadnagy.
- Bodó Demeter (felnémeti), bombától a fején sebesült.
- Bódogfalvi Péter (egri), várbeli puszkás, a mellébe és a karjába két nyíl hatolt be.
- Bódy János, maklári molnár.
- Bolyky Tamás, a borsodi ötven puszkás hadnagya, a janicsárok agyonlőtték szeptember 28-án este.
- Borbély János, hadnagy.
- Borbély Péter, Borbély János szolgája, félszemére megvakult.
- Bordács Bálint (ceglédi), golyóktól arcbán sebesült, s két fogát kilőtték.
- Bornemissza Gergely deák, királyi hadnagy, 250 gyalogossal küldte a király.
- Bor Mihály, a sárosiak hetvenhat gyalogosának hadnagya.
- Bozy Tamás (felsőtárkányi), jobb kezét vesztette.
- Brum János mester, bécsi pattantyus.
- Budaházy István hatlovas tisz. A szeptember 12-iki kirohanásban a török vállon lőtte. A sebész öt darabban vette ki a válla csontját.
- Csapy Mihály várbeli tizedes, súlyosan sebesült. (Pixide sanciatuſ amboſ testiculoſ amiſit et eſt perpetuoſ caſtratoſ.) Dobó egy levelével átlopódzott a Szolnok körül levő nagy török táboron s vissza is tért elképzelhető mennyi veszedelem között!
- Czeredy Lénárd egri puszkás, golyóktól sebesült. Egy a térdében maradt.

Cserney Benedek pattantyús, az ágyu mellett állt.
 Török golyótól szétlőtt fadarabok sebesítették
 meg a torkán és a karján.

Cseh Péter várbeli puskás. Vitézsége külön ki van
 emelve. Janicsárok lötték agyon. Három árvája
 maradt.

Cseh János pattantyus (kisbesztercei).
 Czirják Mihály (egri), a karját ágyugolyó szakította el.
 Dobó István, a vár főkapitánya.
 Deli Balázs főlegény.
 Dormán György főlegény.
 Döngelegi Gáspár.
 Debrői György várbeli kocsmáros.
 Dersy Ferenc, püspöki ügyész.
 Dömötör, egri mészáros mester.
 Deli Pál várbeli puskás, agyonlőtték.
 Eperjesi Janicskó.
 Endorfer Lajos pattantyús (Innsbruckból).
 Erdélyi Jakab egri puskás, arcban és nyakban golyó
 érte. A nyakában benn is maradt.
 Erdélyi Mihály, mellén golyó ment át.
 Egres Mátyás (felnémeti), mind a két térdén bombá-
 tól sebesült.

Fekete Lőrinc, a regéci csapat (13 ember) vezetője.
 Fügedy János, lovas hadnagy.
 Fülöp Dömötör, főlegény.
 Fülöp András, főlegény.
 Farkas János, főlegény.

Fekete István hatlovas tiszt. Részt vett az első kicsa-
 pásban, midőn Pető, Zoltai, Bornemissza kiment
 éjjel a török elé Abonyig, s mikor a törökök októ-
 ber 17-én eltakarodtak, egy kis csapattal utánuk
 rohant, és a törökök utóhadát megvagdalta. Bom-
 bától és kardoktól sebesült meg.

Fayrich mester pattantyus (laibachi).
 Fejérváry Pál tizedes, lábára sebesült meg.
 Fürjes Dömötör várbeli katona, térdén lötték s lábát
 le kellett vágni.

.... Ferenc egri mészároslegény.
 Ferenc egri molnár.
 Garai Farkas főlegény.
 Gusztovics György főlegény.
 Gyulai György hatlovas tiszt. A szentmihálynapi
 ostromnak egyik sulyos sebesültje. Jobb kezét és
 lábát lötték meg. Teste más részében golyó
 maradt.

- Gyulai György (másik), ágyugolyótól halt meg a Bolyky-bástyán a szeptember 29-iki ostromban.
- Gasparics Mihály főlegény, elesett.
- Gersei Benedek, főlegény.
- Gálházi Miklós ötlovas tiszt, nyíllal átlőtték az arcát.
- Gallus (Galyas? vagy Kallós?) tihaméri molnár.
- Gyurkovics (Mekcsey szolgája). Elesett, özvegye, árvája maradt.
- György kovács. Felnémetről önként bement a várba és vitézül harcolt.
- György, molnár és ácsmester. Éjjel-nappal dolgozott. Ő ácsolta össze a robbanás után a puskaporos malmot.
- György kovács (egri).
- György kovács (nagytályai).
- György mester pattantyus, trencsényi ember.
- Guthay Péter ellenőr.
- Gáspár borbélymester.
- Gáspár borbélylegény.
- Görgey Péter egri munkás katona. Kőomlásban vesztette épségét, úgy hogy holtáig ágyban kellett feküdnie.
- Gyöngyösy Mátyás deák, a tüzes szerszámok őre és rendezője, vitéz küzdő, ki sok sebet kapott.
- Gáspár, egri mészároslegény.
- Haranghy Miklós egri puskás katona, ágyugolyó érte térden és falomlásban is sebesült.
- Harsányi Ferenc (egri). Agyonlőtték.
- Halmi Miklós.
- Hős Péter.
- Horváth Gergely. Az október 4-iki robbanás egyik áldozata. A karja szakadt el s abban halt meg.
- Horváth György várbeli lovasvitéz. Elesett.
- Horváth Mihály altiszt, résztvett a szeptember 21-iki kirohanásban, amikor is a lovát átlőtték.
- Iváni György.
- Istenmezei Sándor.
- Imre kulcsár. Négy szolgájával együtt éjjel-nappal híven őrködött.
- Imre (Budaházy István szolgája). Kövektől sérült meg.
- István egri mészároslegény.
- János kovács.
- József mester, pattantyus, Prágából.
- János mester, pattantyus, a szepességből.
- János borbélymester.

- János a Kamonyay Imre szolgája, a golyó az állát szakította el.
- Jakab borbélylegény.
- Jakab egri puskamíves.
- Jakab felnémeti kovácsmester. Vitézsége külön dicsérettel van említve, a király elé ment jelentésben. „Valahányszor ostrom volt, a falakra futott és a törökökből sokat agyonlőtt”.
- Jakab, egri kovács.
- Jakab egri mészároslegény.
- Janicskó hadnagy.
- Jászai Márton, a jászói prépost negyvenegy gyalogosának hadnagya.
- János ispán.
- Józsa János.
- Józsa borbélylegény.
- Kassika Tamás (felnémeti). Elesett. Özvegye maradt.
- Koron vagy Choron Farkas, az abauji ötven gyalogos hadnagya.
- Kendi Bálint, az ötven regéi drabant hadnagya, Serédi György küldöttei.
- Kispéter Antal, a gömöriek ötven puskásának hadnagya.
- Kusztovics Horváth György altiszt.
- Kis Dénes, főlegény.
- Kis Jakab, kassai puskás. Jobb kezére köütéstől megnyomorodott.
- Kovács Ferenc (egri). A puszkapor valószínűleg a robbanáskor arcát és karját összeégette, félszemét ki-sütötte.
- Kovács Antal. elesett.
- Komlósi Antal, a szeptember 29-iki rohamnál egy török zászlóvivőt akkor vágott le, amikor a zászlót kitűzte. A töröknek a zászlaja a török jobb karjával együtt lehullott a vár sáncába. Dobó 2 frt jutalmat adott neki.
- Kassay György, meghalt köomlásban.
- Kassay Lukács, egri tizedes, megcsonkult.
- Korcsolás Máté, egri tizedes, a fején sebesült; más sebeket is kapott és meg is siketült.
- Kocsis Gáspár, golyók és kövek sebesültje.
- Kusztos Balázs főlegény.
- Kóródi Máté, főlegény.
- Kamuthy Balázs, háromlovas tiszt, kövektől sebesült.
- Kamonyay Imre (úriember, ki szolgálval jött.)
- Körmendí Máté.

Kamorai Gábor.

Kádas Péter, a karthausi barátok 4 katonájának vezetője. A fején érte súlyos sebesülés.

Kulcsár Imre.

Kálmán porkoláb. Tinódi így említi: „Szegény Kálmán porkoláb.“ Megsebesült a sötét kapu mellett ásott kijárónál, s meg is halt.

Köszegi Albert.

Lőkös Mihály, a szabadvárosok száz gyalogosának hadnagya.

Lizskai (Horváth) György, altiszt.

....**Lőrinc**, kovács.

....**Lőrinc** borbélylegény.

....**Lőrinc**, másik borbélylegény.

Landó Benedek (felnémeti). Kövektől súlyosan sebesült.

Liptói János, egri puskás. Lövés érte a lábát.

....**László**, egri mészároslegény.

Lengyel Miklós (tihaméri). Agyonlőtték.

Lengyel István, egri puskás. Félkarját vesztette el.

Miskolczy János egri puskás. Átlőtték mellben, de életben maradt.

Máday György, egri várbeli. A karján kapott súlyos sebet s az oldalát átlőtték.

Margit asszony, **Kocsis Gáspárné**. Golyóktól és kövektől sebesült. A neve a súlyosan sebesült katonák között van felsorolva az ostrom utáni januáriusban készült jelentésben.

Major Ferenc, egri puskás. Arcát és kezét puszkapor égette össze.

....**Máté**, egri mészároslegény.

....**Márton** pap.

....**Mátyás**, egri lakatos és puszkamives.

....**Mátyás**, felnémeti molnár.

....**Márton**, borbélylegény.

....**Márton**, egri mészároslegény.

Molnár János, egri. Agyu ölte meg. Árvái maradtak.

Molnár Ambrus, ács. Elesett. Három árvája maradt.

Mekcsey István, alkapitány.

Nágoli Urbán, főlegény.

Nagy András, puskás a Bornemissza csapatában. Karjára megbénult.

Nagy Antal, hadnagy. Térdét és bordáit golyó törte össze. Egy golyó benn is maradt.

Nagy Antal, főlegény. Az első halottak közé jutott.

Nagy Bereck, egri tizedes. Jobb vállát átlőtték.

- Nagy Barnabás, egri tizedes. Szakálas ágyu a kezét szakította el.
- Nagy Barnabás, a Bornemissza hadából. Ágyúgolyó a váll-lapockáját roncsolta szét.
- Nagy Barabás, Perényi 25 katonájának vezetője.
- Nagy Pál, Báthory György harminc gyalogosának hadnagya. Meghalt október 4-én, a puskaporraktár robbanásakor.
- Nagy Pál (felnémeti). Míg ő a várban harcolt, a török feldúlta a házát s elvitte a feleségét.
- Nagy Pál, egri puskás. Kövektől sebesült.
- Nagy Imre, az ungmegyei 18 gyalogosának egyik vezetője.
- Nagy Imre (másik), Homonnay Gáborné gyalogosainak egyik vezetője. Meghalt a Szent Mihály-napi ostromban.
- Nagy Tamás, főlegény. Jobb kezét bomba törte össze.
- Nagy Bálint, főlegény.
- Nagy János, főlegény.
- Nagy Mihály, főlegény.
- Nagy Balázs gyaloghadnagy. Ágyúgolyó találta szept. 16-án, hogy a paloták hátulsó falát földdel töltött kasok és hordók felállogatásával iparkodtak megvédeni az ágyulövésektől.
- Nagy Bertalan, vice porkoláb.
- Nagy Gábor.
- Nagy László, várbeli másik kocsmáros.
- Nagy Lukács, egri gyalog-tizedes. Huszonnegyed magával Vác felé portyázzván, kirekedt a várból. Már körülvette a török a várat s ő Szarvaskőn búsuult. „Tisztességében fél, megfogyatkozik. Vagy meghal vagy bemegyén, ő esküszik.” S keresztül is ment a rengeteg török táboron, be a körülzárolt várba. A fején súlyos sebet kapott.
- Nagy Lukács, várbeli közember. Agyonlőtték.
- Nagy István, Dobónak zászlótartója. Elesett az október 12-iki ostromban.
- Nagy Péter, tizedes (egri). Homlokán és két lábán az első ostromban sebesült. Egyik lábát elvesztette, másikkban a golyó bennmaradt.
- Nagy Miklós, egri tizedes. Köomlaskor a fején és hátán sebesült.
- Naszáros János, Gergely diák tizedese. Szakálas ágyutól vállban sebesült.
- Orbonáz (Orgonás?) György, főlegény.
- Onori Gábor, egri lovasvitéz. Elesett.

- Oroszi Gábor, a szept. 12-iki kicsapásban halt meg, hogy Budaházyt védte, mikor már Budaházy megsebesült.
- Ormándy János, részt vett a szeptember 14-iki nappali kirohanásban is és vitézül harcolt. Később a kezét bomba szakította el.
- Országgh Imre, elesett.
- Paksy Jób, tiszt a komáromi kapitány öccse.
- Pestyéni János hadnagy.
- Pozsgai János, főlegény. Meghalt a Szent Mihály-napi ostromban.
- Pozsgai Miklós.
- Pribék Imre, Serédi György 40 katonájának vezetője, az áruló Hegedüs hadnagy felakasztása után őrá bízta Dobó a kassai csapat vezetését. Tinódi dicsérettel említi.
- Pribék Józsa.
- Pribék János, (Nézd Sukánnál).
- Paksi Borbás, vice udvar-bíró. Ágyú és puska három helyen sebezte meg.
- Papa vagy Pápay Valentin harcolás közben halt meg, összerogyott.
- Platkó Antal, a kassai 210 önkéntes egyik vezetője.
- Péter, borbélymester.
- Péter, borbélylegény.
- Puska Pál, (egri). Jobb kezét és jobb lábát vesztette.
- Perényi Benedek, (egri) puskás. Jobb kezét átlőtték. Megbénult.
- Putnoky Tamás, (egri). A fején kötől sebesült.
- Pap Máté. (felnémeti). Kövektől súlyosan sebesült.
- Porkoláb Kálmán, ötlovas tiszt. Csipőcsontját bomba törte össze.
- Pál, egri mészárosmester.
- Pál, várbeli kovács.
- Prini Ferenc.
- Prini Mihály.
- Pető Gáspár, főhadnagy a királyi seregben, negyven lovas vitézzel küldték Eger védelmére. Részes a szept. 9. első kicsapásban. A szentmihály napi ostromban egyik lábára megsebesült, összeesett fájdalmában.
- Rhédey Ferenc, főlegény. (Az angol királyi családdal rokonságba került Rhédey grófi család elődje.)
- Rácz Farkas.
- Ráskai Péter.
- Rahóy Miklós. A kezén golyó ment át. Megbénult.

Rigó János (felnémeti ember), kőomlásban vállon sebesült.

Somogyi András, Pető hadnagya.

Somogyi András, Pető hadnagya.

Sukán János számtartó, külön is kitüntette magát, mikor egy törésen Pribék Jánossal visszaverte a törököt.

Sáfár István.

Sánta Márton, molnár.

Sáray András.

Sárközi Balázs, puskás, mindkét lábát ellőtték.

Sipos Dénes (egri). Várbeli puskás. Kőpattanástól fél szemét elvesztette.

Somogyi Ferenc, Homonnay Gáborné 24 drabantjának vezetője.

Soklyosi Nagy Albert hadnagy, kit Tinódi *vitéz* jelzővel említ.

Sonczy Szaniszló. A földbástyán való vitézkedésért Dobó külön jutalommal tüntette ki.

Szabó Tamás (felnémeti ember). Kövek sebesítették meg.

Szabó Adám, elesett.

Szabó Imre, Dobónak harmadik követe, aki a várból kilopózkodott s visszatért.

Szabó Márton.

Szirmai Pál, Tinódi *vitéz* jelzővel említi. Nyílt ütközetbe rohant ki egy kis ajtón a várból október első napjaiban kevesed magával, a „kőfal mellett sok török leváगतék.“

Szatai Imre.

Szakács Balázs.

Szalay Mihály, pelsőci pattantyus. Arcán, fején, kezén és hátán sebesült meg.

Szalay Tamás, egri. A lábán, golyótól pattant kő sebezte meg súlyosan, hogy megbénult.

Szaniszló (de Craccovia), kassai puskáskatona. A lábát ágyugolyó szakította el.

Szilágyi Pál, egri puskáskatona. A fején kötől sebesült.

Szalánky György, az ungmegyei 18 katona egyik vezetője.

Sziogyártó János, az egri káptalan kilenc drabantjának vezetője.

Szücs János vagy (Szőcs) egri. A karján sebesült meg.

- Székely Tamás, egri puskáskatona. Mind a két lapoc-
káját átlőtték.
- Ször Mátyás maklári molnár. Kő ütötte agyon. Három
árvája s özvegye maradt.
- Szörné, Katalin asszony, a molnár felesége.
- Szenczi Márton, a szepesi negyven drabant hadnagya.
- Szalacscai György. Homonnay Györgyné tizennyolc
gyalogosának egyik vezetője.
- Szólláti György, főlegény.
- Szabolcska Mihály, főlegény.
- Szőke András, főlegény.
- Székely Kálmán, főlegény.
- Székely György.
- Szikszay Deák János, egri provizor. A vár védelmében
való kitünéséért nemességet kapott. Címere a saját
képe, amint törököt fog a nyakánál és oldalba
szurja.
- Tamás, egri puskamives.
- Trencsényi Péter.
- Tarjáni Kristóf, Dobó apródja. A törökök ellőtték
október 16-án, mikor Dobó a Bolyki-bástyára
küldte, hogy onnan hírt hozzon.
- Tegnyei Péter, főlegény.
- Tardi Péter, főlegény.
- Tetétleni Pál, főlegény.
- Török János (egri). Elesett.
- Török János (bácsmegyei), főlegény. A hátán ágyü-
golyó érte.
- Török Dömötör, Tinódi *vitész* jelzővel említi.
- Török László. Azzal is kitüntette magát, hogy a külső
kapu tornyán lengett, de az ágyuzástól fallal együtt
leomló magyar zászlóért kiugrott a várból s vissza-
hozta... (itt két szó hiányzik a kéziratból) és egy
öltözetnek való purgomal posztóval jutalmazta
meg.
- Török Imre, egri puskás. A kezét puskapor égette
össze.
- Tátorján György, egri puskás. Kövektől sebesült és
másféle sok sebet is kapott.
- Temesváry Gáspár, a kardját bomba törte el s így
sebesült meg súlyosan a lábán a saját kardjától.
- Tóth Máté, Pető Gáspár szolgája. Csipején golyó érte
s benmaradt.
- Tóth Endre Vass Miklós (Nézd ott.) utitársa. Dobó
egy forinttal jutalmazta meg.

Tóth László. Ez a vitéz ragadta el az Ali basa bársonyászlóját az utolsó ostrom alatt.

Tamás Lőrinc (egri). Fállában megnyomorodott.

Urbán György egri puskás. Vállát átlőtték.

Vince borbélylegény.

Vámos Mihály deák, cipóosztó. Ostromkor vitézül harcolt a többivel.

Varga János Bolyky Tamás csapatából való. Háromszor kiugrott az ágyúgolyótól megrongált falnak egy részén csupa vitézi tréfából, és az ostromlásra gyűlő török hadat a kardjával fenyegette. Dobó egy forintot adott neki jutalmul.

Vitéz György. Vitézségéért megjutalmazták. (De hogy ki, mikor, mennyivel, nincs rá adat.)

Vitéz István, főlegény.

Vitéz János, főlegény, szept. 30. Pető Gáspár csapatában harcolt.

.... **Vince,** ispán.

Vajda János, várbeli lovashadnagy. Tinódi vitéz jelzővel említi. Az ostrom után ő vitte el Bécsbe Dobó jelentését és Ali pasa bársony lobogóját, Iványi György, Somogyi András és Kőszegi Albert vitéztársával együtt.

Vitéz Ferenc, vice porkoláb.

Varsányi János, Dobó kéme és levélhordója.

Vas Miklós, Dobónak egyik megbizottja, ki a török táboron át hordott ki levelet a püspökhöz és tért vissza mindig élete veszélyeztetésével. Egyszer meg is támadták s a társát megölték a törökök, de ő elmenekült. Háromszor ment ki és be. Megsebesült areban.

Vas Ferenc anyósa, elesett.

Zádornik Ambrus, gyaloghadnagy, a kassai önkéntesek egyik vezetője.

Zoltai István, főhadnagy, 40 lovasával a király hadából.

A szept. 9-iki ütközet egyik vitéze.

Zsigmond Benedek, ács. Reá bizta Dobó a robbanás után a törések beépítésének vezetését.

Zirkó Jakab, ágyugolyó ölte meg.

Kétszázkilencvenhárom név. A többi feledésbe ment.

EGYES NÉVTELENEK.

1. Egy várbeli katona. A febr. 20-án kelt előterjesztés azt mondja róla, hogy Nagy Lukácsnal ment ki és tért vissza a várba. A sebesült nemesek között ajánlják a király kegyeibe. Nevéről az előterjesztés csak azt mondja: cuius nomen non succurrit, — nem jut az eszébe.

(A kéziratnak itt végeszakadt. Hogy kik voltak még Eger védői, a történelembúvárok kiderítik majd. Az elhunyt szerző utolsó óhajtásának egyike volt, hogy e névsor regényéhez kerüljön. Kívánsága íme teljesült. — G. J. dr.)

Országos Széchényi Könyvtár

